156 Β/4 89 Μ.13

ΧΡ. ΒΑΣΙΛΑΚΑΚΗ

Υ Ε 874

ΠΛΗΓΕΣ ΚΑΙ ΦΡΑΓΓΕΛΙΩΝ

"Ο ΚΟΡΑΗΣ,,
ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ & ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ
ΑΘΗΝΑΙ
1930

Β/γ 89 Α. Β.

ΧΡ. ΒΑΣΙΛΑΚΑΚΗ

ΠΛΗΓΕΣ
ΚΑΙ
ΦΡΑΓΓΕΛΙΟΝ

"Ο ΚΟΡΑΗΣ,,
ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ & ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ
ΑΘΗΝΑΙ
1930

Β/4 97 μ. 0 Αρ. 1η
Δώρεα τῆς λεσχῆ
ἰσοῦ Βρανίνη χηρα
Χαριλάου Στεφανίδη.

... Δόστε μου τὴν ἄδεια νὰ σᾶς ξιστορήσω τὴ ζωή μου· δὲ θὰ σᾶς χασομερήσῃ πολὺ αὐτὴ ἡ ἱστοροῦλα, καὶ νὰ τὴν μάθετε—εἶνε ἀπαραίτητο.

Ἐγὼ εἶμαι τρυποκάρυδο, ἕνα ἔκθετο, ἕνας παράνομος καρπός· ποιὸς μὲ γέννησε ἄγνωστο, μὲ εἶχαν ρίξει δὲ στὸ κτῆμα τοῦ κὺρ-Δόσεφ, στὸ κεφαλοχῶρι Σοκόλιε τοῦ δήμου Κρασνογλίνσκ. Ἡ μάννα μου—ἢ κάποιος ἄλλος—μὲ εἶχε ἀκουμπήσει στὸ πάρκο τῶν ἀφεντάδων, ἀπάνω στὰ σκαλοπάτια τοῦ παρεκκλησιοῦ, ὅπου ἦταν θαμμένη ἡ γρηὰ κυρὰ-Λόσεβα, καὶ μὲ βρῆκε ὁ Δανῆλος Βιάλωφ, κηπουρός. Εἶχε πάει τὸ πρωῒ στὸ πάρκο, καὶ ἄξαφνα βλέπει:—μπροστὰ στὴν πόρτα τοῦ παρεκκλησιοῦ σάλευε ἕνα μωρουδάκι, τυλιγμένο μέσα σὲ κουρελόπανα, καὶ τριγύρω του πηγαινοροχόταν λεφτὰ ἕνας σταχτόμαυρος γάτος.

Μὲ τὸ Δανῆλο ἔζησα ὡς τὰ τέσσερά μου χρόνια, ἐπειδὴ ὅμως ἦταν κι' αὐτὸς πολυφαμελίτης, ἔτρωγα ὅπου εὕρισκα, κι' ἂν τύχαινε νὰ μὴ βρῶ τροφή,—*βάϊζα, βάϊζα* κι' ἀποκοιμώμουν θεονήστικος.

Σὰν ἔκλεισα τὰ τέσσερα, μὲ πῆρε κοντά του ὁ ἀναγνώ-

στης Δαριών, ξερόκορμο καὶ πολὺ παράξενος ἄνθρωπος· μὲ πῆρε γιὰ νὰ ξεγελάῃ τὴ στενοχώρια του. Ἦταν μικρόσωμος, στρογγυλὸς σὰν φοῦσκα, τὸ πρόσωπό του ἦταν ἐπίσης στρογγυλό, τὰ μαλλιά του κόκκινα, καὶ εἶχε μιὰ φωνὴ ψιλὴ σὰν γυναικήσια, μὰ καὶ ἡ καρδιά του ἦταν γυναικήσια—στοργικὴ γιὰ ὅλους. Τοῦ ἄρεσε τὸ κρασὶ καὶ τὄπινε ὀκάδες. Νηστικὸς δὲν ἔβγαζε μιλιά, τὰ μάτια του ἦσαν πάντα μισοσφαλιστά, καὶ εἶχε θωριὰ ἀνθρώπου ποῦ ἔφταιξε μπροστὰ σὲ ὅλους, σὰν τὸ τραβοῦσε ὅμως, ἄρχιζε νὰ ψέλνῃ δυνατὰ εἱρμοὺς καὶ τροπάρια, κρατοῦσε τὸ κεφάλι ἴσια καὶ σὲ ὅλους χαμογελοῦσε.

Ζοῦσε ἀπόμερα ἀπὸ τὸν κόσμο, φτωχικά, τὸ μερδικό του τὸ εἶχε παραχωρήσει στὸν παππᾶ, κι᾽ αὐτός, χειμῶνα καλοκαῖρι, ψάρευε, ἦ—γιὰ γοῦστο—ἔπιανε πουλάκια, τέχνη ποῦ μοῦ τὴν ἔμαθε καὶ μένα. Τ᾽ ἀγαποῦσε αὐτὸς τὰ πουλιά, κι᾽ ἐκεῖνα δὲν τὸν φοβόντουσαν· δακρύζω ἀπὸ συγκίνηση σὰν θυμᾶμαι, πῶς ἔτρεχε ὁ σκαλοθάρης—πουλὶ ἄγριο—ἀπάνω στὸ πυρρὸ κεφάλι του, καὶ μπερδευόταν μέσα στὰ φλογοκόκκινα μαλλιά του. Ἤ, θυμᾶμαι, τοῦ καθόταν στὸν ὦμο καὶ τὸν κύτταζε ἴσα στὸ στόμα, μισογέρνοντας τὸ ἔξυπνο κεφαλάκι του. Ἤ πάλι, ξαπλωνόταν ὁ Δαριὼν στὸν πάγκο, σκόρπιζε κανναβοῦρι στὸ κεφάλι καὶ στὰ γένεια του, κι᾽ ἀμέσως φτερούγιζαν ἀπάνω του σκαθαρόνια, καρδερίνες, κλειδωνᾶδες, πυρρούλια, ψαχούλευαν μέσα στὰ μαλλιὰ τοῦ ἀναγνώστη, σκαρφάλωναν στὰ μάγουλα, τοῦ τσιμποῦσαν τ᾽ αὐτιά, τοῦ καθόντουσαν στὴ μύτη, κι᾽ αὐτὸς μίνεσκε ξαπλωμένος, χαχάριζε, μισοκλείνοντας τὰ μάτια, χαϊδευτικὰ

κουβεντιάζοντας μαζή τους. Τὸν ζήλευα πολὺ γι᾽ αὐτό· ἐμένα μὲ φοβόντουσαν τὰ πουλιά.

Ἦταν ἄνθρωπος μὲ τρυφερὴ ψυχὴ ὁ Δαριών, καὶ ὅλα τὰ ζῶα τὸν καταλάβαιναν· γιὰ τοὺς ἀνθρώπους δὲν μπορῶ νὰ εἰπῶ τὸ ἴδιο· ὄχι γιὰ νὰ τοὺς κατηγορήσω, ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ξεύρω πῶς τὸν ἄνθρωπο δὲν τὸν χορταίνεις μὲ τὸ χάϊδι.

Τὸν χειμῶνα τἄφερνε λίγο σκοῦρα. Οὔτε ξύλα εἶχε, οὔτε λεφτὰ γιὰ ν᾽ ἀγοράσῃ—τὰ εἶχε πιεῖ ὅλα. Μέσα στὴν καλυβίτσα ἔκανε κρύο, σὰν μέσα σὲ ὑπόγειο· μονάχα τὰ πουλάκια τιτύβιζαν καὶ κελαϊδοῦσαν, καὶ μεῖς οἱ δυό, ξαπλωμένοι στὸ κρύο πατάρι τοῦ τζακιοῦ, σκεπαζόμαστε μὲ ὅλα, ὅσα εἴχαμε καὶ δὲν εἴχαμε, καὶ ἀκούγαμε τὸ κελάϊδημα τῶν πουλιῶν, ὁ Δαριὼν τοὺς σφύραγε—τί τεχνίτης ποῦ ἤτανε!—μὰ κι᾽ ὁ ἴδιος ἔμοιαζε μὲ σταυρομύτη: μύτη μεγάλη, γαμψὴ σὰν γάντζος, καὶ κόκκινο κεφάλι. Φορὲς-φορὲς πάλι, μοῦλεγε, θυμᾶμαι:

—Νά, ἄκου,Μόκια—Ματθαῖο μὲ εἶχαν βαφτίσει—ἄκου!

Ξαπλωνόταν τἀνάσκελα, τὰ χέρια κάτω ἀπὸ τὸ κεφάλι, μισόκλεινε τὰ μάτια καὶ ἄρχιζε νὰ ψέλνῃ μὲ τὴν ψιλὴ φωνίτσα του κάτι ἀπὸ τὴ νεκρώσιμη ἀκολουθία. Τὰ πουλάκια ἔπαυαν, ἀφιγκραζόντουσαν, κι᾽ ἀποκεῖ ἄρχιζαν κι᾽ αὐτὰ νὰ κελαϊδοῦν πεισματικά, δυνατά, κι᾽ ὁ Δαριὼν ἀκόμη πειὸ δυνατά, κι᾽ ἐκεῖνα μάνιαζαν, πρὸ πάντων τὰ σκαθαρόνια καὶ ἡ καρδερίνες ἢ ἡ γαλιάνδρες καὶ τὰ κοτσύφια. Σὲ τέτοιο σημεῖο ἔψελνε, θυμᾶμαι, ποῦ ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ βλέφαρα, ἔτρεχαν δάκρυα ἀπὸ τὰ μάτια του, τοῦ μούσκευαν τὰ μάγουλα, καὶ μουσκεμμένο ἀπὸ τὰ δάκρυα τὸ πρόσωπό του, γινόταν γκρίζο.

Ἐρχόντουσαν στιγμές, ποῦ μ᾽ ἔκοβε τρομάρα ἀπ᾽ αὐτὲς τὴς ψαλμωδίες, καὶ μιὰ φορὰ τοῦ εἶπα σιγανά:

— Γιατί, παππούλη, ὅλο γιὰ τὸ θάνατο ψέλνεις;

Ἔπαψε ἐκεῖνος, μὲ κύτταξε καὶ εἶπε, γελῶντας:

— Ἐσὺ πάλι μὴ φοβᾶσαι, κουτούτσικο! Δὲν πειράζει ποῦ ψέλνω τὸ θάνατο· γι᾽ αὐτὸ εἶνε ὥμορφα! Στὴ θεία λειτουργία, τὸ ὡραιότερο μέρος εἶνε ἡ νεκρώσιμη ἀκολουθία· μέσα σ᾽ αὐτὴ ἔχει γιὰ τὸν ἄνθρωπο καὶ χάϊδι καὶ συμπονιά. Στὸν τόπο μας μόνο τοὺς πεθαμένους ξέρουν νὰ συμπονοῦν.

Τὰ λόγια αὐτὰ τὰ θυμᾶμαι καλά, ὅπως καὶ ὅλες τὴς κουβέντες του, μὰ νὰ τὰ νοιώσω τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, βέβαια, δὲν μποροῦσα. Τὸ παιδικὸ μόνο σὰν φτάνουν τὰ γεράματα τὸ νοιώθεις, στὴν πειὸ γνωστικὴ ἡλικία τοῦ ἀνθρώπου.

Θυμᾶμαι ἐπίσης—τὸν ρώτησα μιὰ μέρα: Γιατί ὁ Θεὸς βοηθάει λίγο τοὺς ἀνθρώπους;

— Δὲν εἶνε δουλειά του αὐτή! μοῦ ἐξήγησε ἐκεῖνος. Βοήθα μόνος σου τὸν ἑαυτό σου· γι᾽ αὐτὸ σοῦ δόθηκε καὶ τὸ λογικό: Ὁ Θεὸς εἶνε γιὰ νὰ μὴ σὲ τρομάζῃ ὁ θάνατος, ὅσο γιὰ τὴ ζωή, αὐτὴ εἶνε δουλειὰ δική σου!

Νωρὶς λησμόνησα τὰ λόγια του αὐτά, καὶ ὅταν τὰ θυμήθηκα ἦταν ἀργά, καὶ γι᾽ αὐτὸ δοκίμασα λύπες περισσές.

Τί περίεργος ἄνθρωπος ποῦ ἦταν! Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, ὅταν ψαρεύουν, δὲ φωνάζουν, δὲν κουβεντιάζουν, γιὰ νὰ μὴ φοβίζουν τὰ ψάρια. Ὁ Δαριὼν τραγουδοῦσε ἀσώπαστα, ἢ μοῦ διηγόταν διάφορους βίους ἁγίων, ἢ μοῦ μιλοῦσε γιὰ τὸ Θεό, καὶ πάντα τοῦ πήγαιναν κοπάδι τὰ ψάρια. Τὰ πουλιὰ τὰ πιάνουν ἐπίσης μὲ χίλιες δυὸ προφυλάξεις, κι᾽ ἐκεῖ-

νος ὅλη τὴν ὥρα σφύριζε, τὰ κορόϊδευε, ἄνοιγε κουβέντα μαζή τους, καὶ—περίεργο—τὰ πουλιὰ ἔπεφταν καὶ στὴς ξόβεργες καὶ στὰ δίκτυα του. Ἂς πάρουμε καὶ τὴς μέλισσες. Γιὰ νὰ μετατοπίσουν μελίσσι, ἢ νὰ κάνουν τίποτ᾽ ἄλλο, οἱ παληοὶ μελισσοτρόφοι ἔπιαναν τὴ δουλειὰ μὲ τὴν προσευχή, καὶ πάλι δὲν πετύχαιναν ὅλες τὴς φορές, φώναζαν τὸν ἀναγνώστη, κι᾽ ἄρχιζε αὐτὸς νὰ χτυπάῃ τὴς μέλισσες, νὰ τὴς λυώνῃ, νὰ βρίζῃ μαννάδες - πατεράδες, καὶ τέλειωνε τὴ δουλειά του μιὰ χαρά. Δὲν τὴς ἀγαποῦσε τὴς μέλισσες, τοῦ εἶχαν στραβώσει τὸ κοριτσάκι του· ἐζύγωσε μιὰ φορὰ σ᾽ ἕνα μελισσοκόφινο τὸ κοριτσάκι—θὰ ἦτανε ἴσαμε τριῶν ἐτῶν—καὶ μιὰ μέλισσα τὴν κέντρισε στὸ μάτι, ἀρρώστησε τὸ ματάκι κι᾽ ἔχασε τὸ φῶς του, κοντὰ σ᾽ αὐτό, καὶ τ᾽ ἄλλο, πέρασε λίγος καιρὸς καὶ πέθανε τὸ κοριτσάκι ἀπὸ κεφαλόπονο, καὶ ἡ μάννα του τρελλάθηκε...

Ὅ,τι κι᾽ ἂν ἔκανε, τὄκανε διαφορετικὰ ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, καὶ σὲ μένα φερνόταν τόσο στοργικά, λὲς καὶ μοῦ ἦταν καθαυτοῦ μάννα· στὸ χωριὸ δὲν μ᾽ ἀγαποῦσαν καὶ τόσο· ἡ ζωὴ ἦταν στενόχωρη, κι᾽ ἐγὼ ἤμουνα ξένος γιὰ ὅλους, περιττὸς ἄνθρωπος, ἂν ἔτρωγα ἄξαφνα τὸ φαΐ κανενὸς ἀδούλευτα!

Μὲ συνήθισε ὁ Δαριὼν στὴν ἐκκλησιά, ἄρχισα νὰ τοῦ βοηθάω στὴ λειτουργία, ἔψελνα μαζή του στὸ ψαλτικό, ἄναβα τὸ θυμιατό, ὅλα τἄκανα, ὅ,τι χρειαζόταν· βοηθοῦσα καὶ τὸν καντηλανάφτη Βλάση στὸ συγύρισμα τῆς ἐκκλησιᾶς—καὶ μοῦ ἄρεσαν ὅλ᾽ αὐτὰ—πρὸ πάντων τὸν χειμῶνα. Ἡ ἐκκλησιὰ ἦταν λιθόχτιστη, τὴ θέρμαιναν καλά, ἦταν ζεστὰ ἐκεῖ μέσα.

Ἡ ὁλονυχτίες μοῦ ἄρεσαν πειὸ πολὺ ἀπὸ τὴς πρωϊνὲς

λειτουργίες· τὴ νύχτα, καθαρισμένοι ἀπὸ τὴ δουλειὰ τῆς ἡμέρας, οἱ ἄνθρωποι λησμονοῦν τὴς φροντίδες τους, στέκονται ἥσυχα, μὲ εὐλάβεια, κι᾽ ἡ ψυχές τους λαμπυρίζουν σὰν ἀγνόκερα κεράκια, μὲ μικρὲς φλογίτσες· καὶ τότε βλέπεις, πῶς, ἂν καὶ τὰ πρόσωπα τῶν ἀνθρώπων εἶνε διάφορα, ἡ λύπη εἶνε μιά.

Τοῦ Δαριὼν τοῦ ἄρεσε πολὺ ἡ λειτουργία. Ἔκλεινε τὰ μάτια, ἔρριγνε στ᾽ ἀπάνω τὸ πυρρὸ κεφάλι, πέταγε στὰ ὄξω τὸ καρύδι, καὶ παραδονόταν σύψυχος στὸ ψάλσιμο. Καμμιὰ φορὰ ἔπαιρνε τέτοια φόρα, ποῦ ἄρχιζε καὶ παραπανιστὰ νὰ ψέλνῃ, τόσο, ποῦ ὁ παππᾶς ἄρχιζε νὰ τοῦ κάνῃ νοήματα ἀπὸ τὸ ἱερό, τί στὸ καλὸ ἔπαθες, σὰ νὰ τοὔλεγε. Ἐδιάβαζε κιόλα ὥμορφα, τραγουδιστά, κουδουνιστά, μὲ χάϊδι στὴ φωνή, μὲ λαχτάρα καὶ χαρούμενα. Ὁ παππᾶς δὲν τὸν ἀγαποῦσε, ὅπως κι᾽ αὐτὸς τὸν παππᾶ, καὶ οὔτε μιὰ οὔτε δυὸ μοῦλεγε, θυμᾶμαι:

— Τί παππᾶς εἶν᾽ αὐτός! Αὐτὸς δὲν εἶνε παππᾶς, εἶνε νταοῦλι, ποῦ τὸ βαροῦν μὲ τὰ τουμπανόξυλα ἡ ἀνάγκη καὶ τὸ συνήθειο. Ἂν ἤμουνα ἐγὼ παππᾶς, θἄκανα τέτοια λειτουργία, ποῦ ὄχι μόνο οἱ ἄνθρωποι, μὰ καὶ ἡ ἅγιες εἰκόνες θὰ κλαίγανε!

Κι᾽ αὐτὸ ἦταν σωστό. Δὲν ταίριαζε ὁ παππᾶς μὲ τὴ θέση του· τὸ πρόσωπό του ἦταν πλατσομύτικο, μαῦρο, καψαλισμένο λὲς μὲ μπαροῦτι, τὸ στόμα πλατύ, φαφούτικο, τὰ γένεια στραπατσαρισμένα, τὸ μαλλί του ἀραιό, τὸ μπροστινὸ μέρος τοῦ κεφαλιοῦ φαλακρό, τὰ χέρια μακρυά. Ἡ φωνή του ἦταν βραχνὴ καὶ τοῦ πιανόταν ἡ ἀναπνοή, λὲς καὶ σήκωνε βάρος δυσανάλογο στὴ δύναμή του. Ἦταν ἄπληστο

καὶ πάντα θυμωμένος, γιατὶ ἦταν πολυφαμελίτης, καὶ τὸ χωριουδάκι ἦταν φτωχό, τὰ κτήματα τῶν χωρικῶν κακομοίρικα, βιομηχανία καμμιὰ δὲν ὑπῆρχε.

Τὸ καλοκαῖρι, ποῦ καὶ τὸ κουνοῦπι εἶνε πλούσιο, ἐμεῖς μὲ τὸν Δαριὼν μέρα νύχτα βρισκόμαστε στὸ δάσος, κυνηγούσαμε πουλάκια ἢ ψαρεύαμε στὸ ποτάμι. Τύχαινε καμμιὰ φορὰ νὰ παρουσιαστῇ ἄξαφνα καμμιὰ ἐκκλησιαστικὴ ἀνάγκη, κι' ὁ ἀναγνώστης πουθενά· καὶ ποῦ νὰ τὸν βρῇς—ἄγνωστο! Ξαμόλαγαν ὅλα τὰ παιδιὰ τοῦ χωριοῦ νὰ τὸν βροῦν, κι' ἐκεῖνα ἔτρεχαν σὰν λαγουδάκια καὶ φώναζαν:

—Διακούλη! Δαριβώνη! Ἔλα σπίτι!

Μόλις τὸν εὕρισκαν, ὁ παππᾶς ἄρχιζε τὸ βρισίδι, τὸν φοβέριζε πῶς θὰ τὸν ἀναφέρῃ, καὶ οἱ μουζῖκοι γελοῦσαν.

Εἶχε ἕνα φίλο Σαβέλκο Μιγούν, κλέφταρο μὲ δίπλωμα καὶ μπεκροκανάτα πρώτης, τὸν εἶχαν πολλὲς φορὲς ξυλοφορτώσει γιὰ κλεψιές, καὶ μάλιστα τὸν εἶχαν καθίσει καὶ στὸ φρέσκο, μὰ σὲ ὅλα τ' ἄλλα ἦταν σπάνιος ἄνθρωπος. Τραγουδοῦσε τέτοια τραγούδια, κι' ἔλεγε τέτοια παραμύθια, ποῦ δὲν μπορεῖς νὰ τὰ θυμηθῇς χωρὶς θαυμασμό.

Τὸν εἶχα ἀκούσει πολλὲς φορές, μὰ νά, καὶ τώρα ἀκόμη στέκεται μπροστά μου σὰν ζωντανὸς—ξεραγγιανός, γοργοκίνητος, μὲ γενάκι ἀπὸ τρεῖς τρίχες, ὅλος κουρελιασμένος, μοῦτρο μικροῦλι, σφηνωτό, κούτελο μεγάλο καὶ κάτω ἀπ' αὐτὸ δυὸ κλέφτικα, τρισεύθυμα μάτια ὅλο κι' ἀνοιγοκλείνουν, τρεμολάμποντας σὰν δυὸ κατάμαυρα ἀστέρια.

Τύχαινε, θυμᾶμαι, νὰ φέρῃ καμμιὰ μποτίλια βότκα, ἢ ἔβαζε τὸ Δαριὼν ν' ἀγοράσῃ, καθόντουσαν στὸ τραπέζι ὁ ἕνας καρσὶ στὸν ἄλλον, κι' ἔλεγε ὁ Σαβέλκο:

—Ἐμπρός, Διακούλη, τὴ «Μετάνοια», δός της χαβαδάκι!

Ἔπιναν, ὁ Δαριὼν καμωνόταν λιγάκι κι᾽ ἀποκεῖ ἄρχιζε τὸ ψάλσιμο, καὶ ὁ Σαβέλκο καθόταν σὰν καρφωμένος στὸ σκαμνί, ἀνοιγόκλεινε τὰ μάτια, τρεμοσάλευε τὸ γενάκι, στὰ μάτια του ἀνέβαιναν δάκρυα, χάϊδευε τὸ μέτωπο μὲ τὸ χέρι καὶ χαμογελοῦσε, διώχνοντας μὲ τὰ δάκτυλα τὰ δάκρυα ἀπὸ τὰ μάγουλα.

Ἀποκεῖ πεταγόταν ἀπάνω σὰν τόπι, καὶ φώναζε:

—Πάρα πολὺ ἔξοχα, Δάρια! Ἄχ, πῶς τὸν ζηλεύω τὸν Κύριο καὶ Θεό μας· ὥμορφα τραγούδια τοὔχουν κάνει! Καὶ ποιός; ὁ ἄνθρωπος, Δάρια, ἔ; Καὶ πειὸ ἀδικημένος ἀπὸ τὸ Θεὸ δὲν εἶνε ἄλλος ἀπ᾽ αὐτόν! Κι᾽ ἐκεῖνος—νὰ τί σοῦ κάνω ἐγώ, κύττα! Ἐσὺ γιὰ μένα, Θεέ, τίποτα, κι᾽ ἐγὼ ὅλη μου τὴν ψυχή!

—Μὴν περιπαίζῃς τ᾽ ἅγια! ἔλεγε ὁ Δαριών.

—Ἐγώ! φωνάζει ὁ Σαβέλκο. Καθόλου! Οὔτε μοῦ πέρασε ἀπὸ τὸ νοῦ! Ποῦ τὸ βλέπεις τὸ περίπαιγμα; Καθόλου. Τὴ χαρά μου λέω γιὰ τὸ Θεό, καὶ τίποτα παραπάνω! Τώρα στάσου νὰ σοῦ τραγουδήσω κι᾽ ἐγώ!

Σηκωνόταν, τέντωνε τὸ χέρι καὶ ἄρχιζε τὸ τραγοῦδι. Τραγουδοῦσε σιγανά, γεμάτα μυστήριο, ὀρθάνοιγε τὰ μάτια του, τὰ φώτιζε μὲ κάποια ξεχωριστὴ φλόγα, καὶ στὸ τεντωμένο χέρι του τ᾽ ἄσαρκα δάκτυλα σάλευαν ἀκόπαστα, λὲς κι᾽ ἔψαχναν στὸ κενὸ νὰ βροῦν κάτι. Ὁ Δαριὼν ἀκουμποῦσε τὴ ράχη του στὸν τοῖχο, στηρίζοντας τὰ χέρια στὸν πάγκο, ἄνοιγε τὸ στόμα καὶ κύτταζε ὅλος θαυμασμό, ἐγὼ ἤμουν πλαγιασμένος στὸ πατάρι τοῦ τζακιοῦ, καὶ ἡ καρδιά μου νάρκωνε λυπημένα, γλυκά. Σκοτείνιαζε ὅλος ὁ Σαβέλκο,

μονάχα τὰ μικρὰ κάτασπρα δόντια του ἄστραφταν, ἡ στεγνὴ γλῶσσά του σάλευε σὰν φειδάκι κι' ὁ ἵδρωτας πεταγόταν στὸ μέτωπό του χονδρὲς σταλαγματιές. Τέλος δὲν εἶχε ἡ φωνή του, ὅλο καὶ κυλοῦσε, ὅλο καὶ λαμποκοποῦσε σὰν τὸ ρυάκι στὸν κάμπο. Σὰν τέλειωνε, κουνιώταν καμαρωτά, σκούπιζε τὸ πρόσωπο μὲ τὴν πολάμη, ἔπιναν κι' οἱ δυό, καὶ ὥρα πολλὴ μίνεσκαν ἄφωνοι. Ἀποκεῖ, παρακαλοῦσε ὁ Σαβέλκο :

— Ἔμπρός, Δάρια, «Κύματι θαλάσσης».

Κι' ἔτσι περνοῦσαν ὅλη τὴ βραδυά, παρηγορῶντας ὁ ἕνας τὸν ἄλλον, ὡς ποῦ μεθοῦσαν κι' οἱ δυό, καὶ τότε ἄρχιζε ὁ Μιγοὺν νὰ λέγῃ αἰσχρόλογα παραμύθια γιὰ τοὺς παππᾶδες, τοὺς κτηματίας, τοὺς βασιληᾶδες, ὁ ἀναγνώστης μου χαχάνιζε, ἐγὼ τὰ ἴδια, καὶ ὁ Σαβέλκο ἀκούραστα ἀράδιαζε παραμύθι στὸ παραμύθι, καὶ τόσο ἀστεῖα, ποῦ μποροῦσες νὰ λιγοθυμήσῃς ἀπὸ τὰ γέλια.

Μὰ κι' ἀκόμη καλλίτερα τραγουδοῦσε τὴς γιορτὲς στὰ καπηλειά—σηκωνόταν μπροστὰ στὸν κόσμο, σφιλοῦσε δυνατὰ τὰ μάτια, ἔτσι ποῦ ἁπλωνόντουσαν ζάρες στὰ μηνίγγια του, καὶ τὄπαιρνε τὸν κύτταζες, καὶ φάνταζε πῶς τὸ τραγοῦδι ἔβγαινε ἀπὸ τὴ γῆ καὶ τοὔμπαινε στὰ στήθια, μὰ καὶ τὰ λόγια ἡ γῆ τοῦ τἄλεγε καὶ τοὔδινε δύναμη στὴ φωνή. Στέκονται καὶ κάθονται γύρω του οἱ μουζῖκοι, ποιὸς μὲ σκυμμένο κεφάλι μασουλάει ἕνα ἀχυράκι, ποιὸς κυττάζει στὸ στόμα τὸ Σαβέλκο καὶ ὅλο του τὸ πρόσωπο φωτίζεται, ὅσο γιὰ τὴς γυναῖκες, κλαίγανε μάλιστα, ἀκούγοντάς τον.

Σὰν τέλειωνε, τὸν παρακαλοῦσαν :

— Ἀκόμα ἕνα, ἀδελφούλη, δός του χαβαδάκι!

Τὸν κερνοῦσαν.

Εἶχε βγῆ μιὰ τέτοια ἱστορία γιὰ τὸ Μιγούν: εἶχε κλέψει κᾶτι στὸ χωριὸ καὶ τὸν ἔπιασαν οἱ μουζῖκοι, τὸν ἔπιασαν καὶ τοῦ λένε:

— Ἄ, αὐτὴ τὴ φορὰ σώθηκε τὸ ψωμί σου. Θὰ σὲ κρεμάσουμε· δὲν μποροῦμε νὰ σὲ ὑποφέρουμε πειά!

Κι' ἐκεῖνος σὰ νὰ τοὺς ἀποκρίθηκε:

— Ἀφῆστέ τα αὐτά, πατριῶτες, κακὴ δουλειὰ μελετᾶτε! Τὸ κλεμμένο μοῦ τὸ πήρατε, σὰ νὰ λέμε, τίποτα δὲ χάσατε, κι' ἔπειτα, κτῆμα καινούργιο μπορεῖ ν' ἀποκτήσῃ κανείς, μὰ τέτοιον ἄνθρωπο σὰν καὶ μένα, ποὺ θὰ τὸν βρῆτε; Ποιὸς θὰ σᾶς παρηγοράῃ σὰν λείψω ἐγώ;

— Ἄλλοῦ αὐτά,—τοῦ λένε,—ποιανοῦ τὰ πουλᾶς!

Τὸν πήγαιναν στὸ δάσος νὰ τὸν κρεμάσουν, κι' αὐτὸς ν' ἀρχίσῃ στὸ δρόμο τὸ τραγοῦδι. Στὴν ἀρχὴ περπατοῦσαν γρήγορα, βιαζόντουσαν, ἀποκεῖ ἔπαψαν νὰ βιάζωνται, καὶ σὰν ἔφτασαν στὸ δάσος—τὸ σχοινὶ ἦταν ἕτοιμο πειά—κάθισαν καὶ περίμεναν νὰ τελειώσῃ τὸ τελευταῖό του τραγοῦδι, καὶ σὰν τέλειωσε, λένε ὁ ἕνας στὸν ἄλλον:

— Ἂς τὸν ἀφήσουμε νὰ πῇ ἄλλο ἕνα, θὰ εἶνε τὸ τελευταῖό του, ἀντὶς γιὰ προσευχή.

Τραγούδησε κι' ἄλλο ἕνα, ὕστερα κι' ἄλλο ἕνα, καὶ νάσου καὶ βγαίνει ὁ ἥλιος, κυττάζουν γύρω οἱ μουζῖκοι — ἡμέρα ὁλόφωτη ἀνεβαίνει ἀπὸ τὴν ἀνατολή, ὁ Μιγοὺν ἀναμεσῆς τους χαμογελάει, περιμένει τὸ θάνατο χωρὶς φόβο. Ταράχτηκαν οἱ μουζῖκοι.

— Δὲν τὸν ἀφίνουμε, βρὲ παιδιά, ἂς πάῃ στὰ κομμάτια!

λένε. Ἂν τὸν κρεμάσουμε, θὰ βάλουμε καμμιὰ ἁμαρτία στὸ λαιμό μας!

Καὶ ἀποφάσισαν νὰ μὴν πειράξουν τὸ Μιγούν.

— Γιὰ τὸ τραγοῦδί σου, τοῦ λένε, εἴμαστε ἕτοιμοι νὰ σὲ προσκυνήσουμε, μὰ γιὰ τὴν κλεψιά, ὅλα κι' ὅλα, εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ σοῦ μετρήσουμε τὰ παγίδια.

Τὸν ἔδειραν λιγάκι, καὶ ὅλοι μαζὶ γύρισαν πίσω.

Ὅλα αὐτὰ μπορεῖ νἆναι καὶ παραμύθια, μὰ λένε πολλὰ τὰ καλὰ γιὰ τοὺς ἀνθρώπους καὶ κάνουν τιμὴ καὶ στὸ Σαβέλκο. Σκεφθῆτε κι' αὐτὸ ἀκόμη: ὅταν οἱ ἄνθρωποι λένε τόσο καλοδεμένα παραμύθια, θὰ πῇ πῶς δὲν εἶνε καὶ τόσο κακοί, κι' αὐτὸ εἶνε τὸ σπουδαιότερο!

Δὲν ἔλεγαν μόνο τραγούδια, μὰ καὶ γιὰ πολλὰ ἄλλα κουβέντιαζαν ὁ Σαβέλκο μὲ τὸ Δαριών, καὶ συχνότερα γιὰ τὸ δαίμονα: δὲν τὸν εἶχαν σὲ πολλὴ ὑπόληψη.

Μιὰ μέρα, θυμᾶμαι, εἶπε ὁ ἀναγνώστης:

— Ὁ διάβολος εἶνε ἡ εἰκόνα τῆς κακίας σου, τὸ καθρέφτισμα τοῦ πνευματικοῦ σου σκοταδιοῦ...

— Ἡ κουταμάρα μου, δηλαδή; ρωτάει ὁ Σαβέλκο.

— Αὐτὴ ὅλη κι' ὅλη, τίποτα παραπάνω!

— Μωρέ, κι' ἀλήθεια, ἔτσι θἄνε! γελῶντας λέει ὁ Μιγούν. Γιατί, ἂν ἦταν ζωντανός, θὰ ἔπρεπε ἀπὸ καιρὸ νὰ μὲ εἶχε γραπώσει!

Ὁ Δαριὼν δὲν πίστευε καθόλου στοὺς διαβόλους. Θυμᾶμαι, φιλονεικῶντας μιὰ φορὰ στὴς θημονιὲς μὲ κάτι μουζίκους σχισματικούς, τοὺς φώναξε:

— Ὄχι διαβολικό, μὰ κτηνήσιο! Τὸ καλὸ καὶ τὸ κακὸ εἶνε μέσα στὸν ἄνθρωπο. Ἂν θέλετε τὸ καλό, αὐτὸ καὶ εἶνε

τὸ καλό, ἂν θέλετε τὸ κακό, θὰ γεννηθῇ τὸ κακό, ἀπὸ σᾶς καὶ γιὰ σᾶς! Ὁ Θεὸς δὲν σᾶς σπρώχνει στὸ καλὸ καὶ στὸ κακό· αὐτεξούσιοι πλαστήκατε μὲ τὸ θέλημά του, καὶ ἐλεύθερα κάνετε, ὅπως τὸ κακό, ἔτσι καὶ τὸ καλό. Καὶ ὁ διάβολός σας δὲν εἶνε ἄλλο ἀπὸ τὴ στέρηση καὶ τὸ σκοτάδι! Τὸ καλὸ εἶνε ἀληθινὰ ἀνθρωπινό, γιατὶ εἶνε θεϊκό, κι᾽ ὅσο γιὰ τὸ κακό σας, δὲν εἶνε διαβολικό, εἶνε κτηνήσιο!

Ἐκεῖνοι τοῦ φωνάζουν:

— Κοκκινομάλλη αἱρετικέ!

Κι᾽ ἐκεῖνος τὸ χαβᾶ του:

—Γι᾽ αὐτό—λέει—ὁ διάβολος ζωγραφίζεται μὲ κέρατα καὶ μὲ τραγοπόδαρα, γιατὶ εἶνε τὸ κτηνήσιο στοιχεῖο τοῦ ἀνθρώπου!

Καλλίτερα ἀπ᾽ ὅλα μιλοῦσε ὁ Δαριὼν γιὰ τὸ Χριστό· ἐγώ, θυμᾶμαι, πάντα ἔκλαιγα, βλέποντας τὴν πικρὴ μοῖρα τοῦ ὁλόφωτου γυιοῦ τοῦ Θεοῦ. Ὁλόκορμος ὀρθωνόταν μπροστά μου—ἀπὸ τὴ λογομαχία του στὸ ναὸ μὲ τοὺς σοφούς, ὡς τὸ Γολγοθᾶ,—σὰν πάναγνο καὶ πανώρηο παιδί, μὲ τὴν ἀνείπωτη ἀγάπη του στὸν κόσμο, μὲ τὸ ἀγαθὸ χαμόγελο γιὰ ὅλους, μὲ τὸ γλυκὸ λόγο τῆς παρηγοριᾶς, παντοῦ παιδί, θαμβωτικὸ στὴν ὠμορφιά του!

— Καὶ μὲ τοὺς σοφοὺς τοῦ ναοῦ,—ἔλεγε ὁ Δαριών,—σὰν παιδὶ κουβέντιαζε ὁ Χριστός, καὶ γι᾽ αὐτὸ τοὺς φάνταξε πειὸ μεγάλος ἀπ᾽ αὐτοὺς στὴν ἁπλῆ σοφία του. Αὐτὸ νὰ τὸ θυμᾶσαι πάντα, Μόκια, καὶ σὲ ὅλη σου τὴ ζωὴ πάσχιζε νὰ φυλᾶς μέσα στὴν ψυχή σου τὸ παιδικό, γιατὶ μέσα σ᾽ αὐτὸ εἶνε ἡ ἀλήθεια!

Τὸν ρωτοῦσα ἐγώ:

— Θὰ ξανάλθῃ γλήγορα ὁ Χριστός;

— Ζυγόνει ὁ καιρός! μοῦλεγε. Γλήγορα θὰ ξανάλθῃ, γιατὶ ἀκούγεται πῶς τὸν ξαναζητάει ὁ κόσμος!

Φέρνοντας στὸ νοῦ μου τώρα τὰ λόγια τοῦ Λαριών, μοῦ φαντάζει, πῶς τὸ Θεὸ τὸν ἔβλεπε αὐτὸς μέγα τέκτονα τῶν πειὸ ὡραίων δημιουργημάτων, καὶ τὸν ἄνθρωπο τὸν λογάριαζε γιὰ ἄπειρο πλάσμα, ποῦ πλανήθηκε στοὺς δρόμους τῆς γῆς, καὶ τὸν λυπόταν, τὸν ἄμοιρο κληρονόμο τῶν μεγάλων ἀγαθῶν, ποῦ τοῦ παραχώρησε ὁ Θεὸς σ᾽ αὐτὸ τὸν κόσμο.

Αὐτὸς καὶ ὁ Σαβέλκο εἶχαν τὴν ἴδια πίστη· στὸ χωριό μας, θυμᾶμαι, φανερώθηκε μιὰ θαυματουργὴ εἰκόνα. Ἕνα ἀνοιξιάτικο πρωϊνό, κάποια γυναίκα ἐπῆγε στὸ πηγάδι νὰ βγάλῃ νερό, καὶ ἄξαφνα, βλέπει: στὸ σκοτεινὸ βυθὸ τοῦ πηγαδιοῦ—λαμπύρισμα. Ἔμπηξε ἀμέσως τὴς φωνές, μαζεύτηκε κόσμος, παρουσιάστηκε ὁ πρόεδρος τῆς κοινότητος, ἦρθε ὁ παππᾶς, ἔτρεξε κι᾽ ὁ Λαριών, καταίβασαν στὸ πηγάδι ἕνα χωριάτη κι᾽ ἔβγαλε μέσα ἀπ᾽ αὐτὸ τὴν εἰκόνα «τῆς Καιομένης καὶ μὴ Καταφλεγομένης Βάτου». Ἀμέσως ἔκαναν δοξολογία ἐπὶ τόπου καὶ ἀποφάσισαν νὰ κτίσουν παρεκκλῆσι ἀπάνω ἀπὸ τὸ πηγάδι. Ὁ παππᾶς φώναζε:

— Χριστιανοὶ ὀρθόδοξοι—προσφέρετε!

Τὰ ἴδια πρόσταζε κι᾽ ὁ πρόεδρος, κι᾽ ὁ ἴδιος ἔδωσε τρία ρούβλια. Οἱ μουζῖκοι λύσαν τὰ πουγγιά τους, ἡ γυναῖκες μὲ ζῆλο κουβαλοῦσαν τόπια τανὶ κι᾽ ἀπ᾽ ὅλα τὰ καλά, τὸ χωριὸ πῆρε χαρμόσυνη ὄψη κι᾽ ἐγὼ ἔνοιωθα μιὰ τέτοια χαρά, λὲς καὶ ἦταν Λαμπρή.

Παρατήρησα ὅμως — ἀπὸ τὴν ὥρα τῆς δοξολογίας ἀκόμη—πῶς τὸ πρόσωπο τοῦ Λαριὼν ἦταν περίλυπο, καὶ πῶς κανένα δὲν κύτταζε στὰ μάτια, καὶ ὁ Σαβέλκο τρύπωνε

σὰν ποντίκι μέσα στὸν κόσμο καὶ ὅλο σιγογελοῦσε. Σὰν νύχτωσε, ἐπῆγα νὰ ἰδῶ τὴ φανερωμένη: ἡ εἰκόνα στεκόταν ἀπάνω ἀπὸ τὸ πηγάδι, σκορπίζοντας καπνόθωρο ἀνοικτογάλαζο λαμπύρισμα, λὲς καὶ κάποιος ἀόρατος χαϊδευτικὰ ἀνάσαινε ἀπάνωθέ της, θερμαίνοντας αὐτὴν μὲ φῶς καὶ στοργή—ἔνοιωθα καὶ φόβο καὶ ἀναγάλλιασμα.

Καὶ σὰν γύρισα σπίτι, ἀκούω τὸ Λαριὼν νὰ λέῃ λυπημένα:

— Τέτοια Παναγία δὲν ὑπάρχει!

Καὶ ὁ Σαβέλκο πανωβάζει, γελῶντας:

— Τὸ ξέ-ερω! Ὁ Μωϋσῆς ἦταν πολὺ πρὶν τοῦ Χριστοῦ! Πές μου εἶνε ἢ δὲν εἶνε λωποδύτες; Θᾶμμα, ἔ; Ἄχ, μωρὲ κατεργαρέοι!

— Στὴ φυλακὴ ἔπρεπε νὰ τοὺς καθίσουν, καὶ τὸν πρόεδρο καὶ τὸν παππᾶ! σιγανὰ-σιγανὰ λέει ὁ Λαριών. Γιὰ νὰ μὴ σκοτώνουν τὸ Θεὸ μέσα στὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, γιὰ τὰ χρήματα!

Νοιώθω νὰ μοῦ κάνῃ κακὸ αὐτὴ ἡ κουβέντα, καὶ ρωτῶ ἀπάνω ἀπὸ τὸ πατάρι τοῦ τζακιοῦ:

— Γιὰ τί πρᾶμμα μιλᾶτε, μπάρμπα-Λαριών;

Σώπασαν ἐκεῖνοι, ἄρχισαν νὰ κρυφομιλοῦν, κατὰ τὰ φαινόμενα ταράχτηκαν. Καὶ σὲ λίγο φωνάζει ὁ Σαβέλκο:

— Δὲ μοῦ λὲς τί ἔπαθες; Ἐσὺ ὁ ἴδιος παραπονιέσαι πῶς οἱ ἄνθρωποι εἶνε κουτοί, καὶ σὺ ὁ ἴδιος πάλι θέλεις νὰ κάνῃς κουτομόγια καὶ τὸ Ματθαιούλη; Γιὰ ποιὸ λόγο;

Σαλτάρισε κοντά μου καὶ μοῦ λέει:

— Κύττα ᾽δῶ, Μόκια, τὰ βλέπεις αὐτά, εἶνε σπίρτα!

Ὁρίστε, τὰ τρίβω στὰ χέρια μου, βλέπεις; Σβῦσε τὸ φῶς, Λαριών!

Ἔσβυσαν τὴ λάμπα, καὶ βλέπω μέσα στὸ σκοτάδι τὰ δυὸ χέρια τοῦ Σαβέλκο νὰ λαμπυρίζουν μὲ τὸ ἴδιο καπνόθωρο ἀνοικτογάλαζο λαμπύρισμα, ὅπως καὶ ἡ φανερωμένη εἰκόνα. Φόβο καὶ κακοφάνια ἔνοιωσα ποῦ τὸ εἶδα.

Ὁ Σαβέλκο κάτι ἔλεγε, κι᾽ ἐγὼ ζάρωσα σὲ μιὰ γωνιὰ τοῦ τζακιοῦ, ἐσφάλησα τ᾽ αὐτιά μου μὲ τὰ δάκτυλα καὶ σώπαινα. Τότε ἀναίβηκαν κι᾽ οἱ δυὸ κοντά μου—ἐπῆραν καὶ τὴ βότκα—καὶ ὥρα πολλή, διακόπτοντας ὁ ἕνας τὸν ἄλλο, μοῦ διηγόντουσαν γιὰ τ᾽ ἀληθινὰ θαύματα καὶ γιὰ τοὺς κατεργαρήσιους ἐμπαιγμοὺς κατὰ τῆς πίστεως τοῦ ἀνθρώπου. Ἔτσι κι᾽ ἀποκοιμήθηκα, μὲ τὸ νανούρισμα τῆς ὁμιλίας τους.

Καὶ ὕστερα ἀπὸ δυὸ-τρεῖς ἡμέρες, ἤρθαν στὸ χωριὸ πολλοὶ παππᾶδες καὶ βαθμοφόροι, ἔκαναν κατάσχεση στὴν εἰκόνα, τὸν πρόεδρο τῆς κοινότητος τὸν ἀντικατέστησαν, καὶ τὸν παππᾶ τὸν φοβέρισαν μὲ καταγγελία. Τότε πίστεψα κι᾽ ἐγὼ στὴν ἀπάτη, ἂν καὶ δυσκολευόμουν νὰ παραδεχθῶ, πῶς ὅλα αὐτὰ γίνηκαν μόνο μὲ τὸ σκοπὸ νὰ πάρουν τὰ πανιὰ τῶν γυναικῶν καὶ τὴς δεκάρες τῶν μουζίκων.

Στὰ ἕξη μου χρόνια, εἶχε ἀρχίσει ὁ Λαριὼν νὰ μοῦ μαθαίνῃ γράμματα ἀπὸ τὰ ἐκκλησιαστικὰ βιβλία, καὶ ὕστερα ἀπὸ δυὸ χειμῶνες ἀκόμη ἄνοιξαν σχολεῖο στὸ χωριό, καὶ μ᾽ ἔβαλε ἐκεῖ νὰ μάθω γράμματα. Στὴν ἀρχὴ ἀποτραβήχτηκα λιγάκι ἀπὸ τὸ Λαριών—μοῦ ἄρεσε ἡ σπουδὴ κι᾽ ἔπεσα μὲ τὰ μοῦτρα στὰ βιβλία, σὲ τέτοιο σημεῖο, ποῦ, μὲ ξέταζε, θυμᾶμαι, στὸ μάθημα, καὶ ἀφοῦ μὲ ἄκουγε ἔλεγε:

— Περίφημα, Μόκια!

Καὶ μιὰ φορὰ μοῦ εἶπε :

— Αἷμα καλὸ βράζει μέσα σου, φαίνεται νὰ μὴν ἦταν κουτὸς ὁ πατέρας σου !

Ἐγὼ ρωτῶ :

— Μὰ ποῦ εἶνε ὁ πατέρας μου ;

— Ποιὸς τὸν ξέρει !

— Εἶνε μουζῖκος ;

— Γιὰ σίγουρο ἕνα μόνο μποροῦμε νὰ ποῦμε—πῶς εἶνε ἄνδρας. Ὅσο γιὰ τὴν τάξη ποῦ ἀνήκει—δὲν ξέρουμε τίποτα. Μά, ὅπως κι' ἂν ἔχῃ, μουζῖκος δὲν πιστεύω νἄνε ! Ἀπὸ τὸ πρόσωπό σου κι' ἀπὸ τὸ δέρμα—ἄσε πειὰ τὸ χαρακτῆρα—ἀπὸ ἀφεντάδες φαίνεσαι νὰ βαστᾶς !

Καρφώθηκαν στὸ μνημονικό μου αὐτὰ τὰ τυχαῖα λόγια, καὶ καλὸ δὲ μοὔφεραν. Μὲ φώναζαν στὸ σχολειὸ νόθο, κι' ἐγὼ ὀρθωνόμουν περήφανα καὶ φώναζα στοὺς συμμαθητές μου :

— Σεῖς—εἴσαστε μουζικοπαίδια, καὶ μένα ὁ πατέρας μου —εἶνε ἀφέντης.

Καὶ στηρίχτηκα μὲ πεποίθηση ἀπάνω σ' αὐτό—ἔπρεπε νὰ ὑπερασπισθῶ μὲ κάποιο τρόπο ἀπὸ τὰ περιγελάσματα, καὶ ἄλλη ὑπεράσπιση ἀπ' αὐτὴ δὲ μοῦ 'ρχόταν στὸ μυαλό. Δὲ μὲ πῆραν ἀπὸ καλὸ μάτι κι' ἄρχισαν πειὰ νὰ μὲ φωνάζουν μ' ἐξευτελιστικὰ ἐπίθετα, τότε, ἄρχισα κι' ἐγὼ νὰ τοὺς δέρνω. Ἤμουνα δυνατὸ παλληκαρόπουλο, καὶ πάλευα μαστορικά. Πῆραν δρόμο τὰ παράπονα ἐναντίον μου, κι' ἔλεγαν τοῦ ἀναγνώστη οἱ χωριανοί, ἡ μανάδες καὶ οἱ πατεράδες :

— Μάζεψε τὸν παραλυμένο σου !

Ἄλλοι πάλι, καὶ χωρὶς νὰ κάνουν παράπονα, μοῦ ἔστριβαν τ' αὐτιὰ ὅσο βάσταγε ἡ ψυχή τους.

Τότε πειὰ μοῦ εἶπε ὁ Λαριών:

— Ἄκουσε, Μόκια, μπορεῖ νἆσαι καὶ στρατηγοῦ γυιός, πρέπει νὰ ξέρῃς ὅμως, πῶς αὐτὸ δὲν εἶνε καὶ σπουδαῖο πρᾶγμα. Ὅλοι τὰ ἴδια γεννιῶνται, κι' ἐπομένως, μιὰ ἀξία ἔχουν ὅλοι.

Μὰ ἦταν ἀργὰ πειὰ—τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἤμουνα δώδεκα χρονῶν καὶ τὴν προσβολὴ τὴν ἔνοιωθα βαθειά. Ἀποτραβήχτηκα ἀπὸ τὸν κόσμο καὶ κόλλησα πάλι κοντὰ στὸν ἀναγνώστη· ὅλο τὸ χειμῶνα γυρίζαμε μέσα στὸ δάσος, πιάναμε πουλάκια, καὶ στὰ γράμματα δὲν ἔδειχνα τὸν πρῶτο ζῆλο.

Τέλειωσα τὸ σχολεῖο στὰ δεκατρία χρόνια, κι' ὁ Λαριὼν ἄρχισε νὰ συλλογιέται τί θὰ μὲ κάνῃ παρὰ πέρα. Πηγαίναμε, θυμᾶμαι, μὲ τὴ βάρκα—ἐγὼ στὰ κουπιά, αὐτὸς στὸ τιμόνι—καὶ μὲ γύριζε μὲ τὶς σκέψεις του ἀπ' ὅλα τὰ μονοπάτια τῆς ἀνθρώπινης μοίρας, στρώνοντας μπροστά μου διάφορα σχέδια ζωῆς.

Καὶ παππᾶ μὲ ἤθελε, καὶ στρατιώτη, καὶ ὑπάλληλο, μὰ καὶ ὅλα τἄβρισκε ἀκατάλληλα γιὰ μένα!

— Πῶς νὰ γίνῃ, λοιπόν, Μόκια; ρωτάει.

Ἀποκεῖ μὲ κυττάζει καὶ λέει, γελῶντας:

— Δὲν πειράζει, μὴ δειλιάζῃς! Ἂν δὲν γκρεμοτσακιστῇς, θὰ βγῇς στὴν κορυφή. Μονάχα τὸ στρατιωτικὸ ν' ἀποφεύγῃς... ὅποιος πάει ἐκεῖ—γράφτον χαμένο!

Τὸν Αὔγουστο, λίγες μέρες ὕστερα ἀπὸ τὴν ἑορτὴ τῆς Κοιμήσεως, πηγαίναμε μαζὶ στὴν ποταμολίμνη τοῦ Λουβούσην νὰ πιάσουμε γουλιανούς, ὁ Λαριὼν ἦταν λίγο στὸ

κέφι καὶ εἶχε πάρει μαζή του καὶ ἄλλο κρασί. Ρούφαγε λίγο-λίγο ἀπὸ τὴ μποτίλια, χτύπαγε τὰ χείλια κι᾽ ἄρχιζε νὰ ψέλνῃ στὰ τέσσερα.

Ἡ βαρκίτσα του ἦταν κακοφειαγμένη, μικροῦλα καὶ τουμπάριζε εὔκολα, μετακινήθηκε κἄπως ἀπότομα ὁ Λαριών, ἐπῆρε νερὸ ἡ βάρκα ἀπὸ τὴν κουπαστή, καὶ βρεθήκαμε κι᾽ οἱ δυὸ στὸ ποτάμι. Δὲν ἦταν πρώτη φορὰ ποῦ γινόταν αὐτό, καὶ δὲ φοβήθηκα. Βγαίνω στὸν ἀφρὸ καὶ βλέπω τὸ Λαριὼν νὰ κολυμπάῃ δίπλα μου, τινάζει τὸ κεφάλι καὶ μοῦ λέει :

— Κολύμπα γιὰ τὴν ὄχθη, ἐγὼ θὰ σπρώξω ὡς ἐκεῖ τὴν ἀναθεματισμένη σκάφη!

Δὲν εἴμαστε μακρυὰ ἀπὸ τὴν ὄχθη, τὸ ρέμμα δὲν εἶχε ὁρμὴ καὶ κολυμποῦσα μὲ τὴν ἡσυχία μου, καὶ ἄξαφνα, νοιώθω σὰν κἄτι νὰ μὲ τράβηξε ἀπὸ τὰ πόδια, ἢ σὰ νἄπεσα σὲ παγωμένο ρέμμα, γυρίζω καὶ κυττάζω πίσω—ἡ βάρκα πήγαινε μὲ τὴν καρένα στ᾽ ἀπάνω καὶ ὁ Λαριὼν δὲ φαινόταν. Πουθενὰ δὲ φαινόταν!

Σὰν πέτρα μὲ χτύπησε ἡ τρομάρα στὴν καρδιά, μὲ τράνταξε σπασμός, καὶ βούλιαξα.

Τὴν ἴδια ἐκείνη ὥρα, περνοῦσε ἀπὸ τὸν κάμπο ὁ διαχειριστὴς τοῦ ὑποστατικοῦ Ἔγὸρ Τιτώφ, εἶδε πῶς ἀναποδογυριστήκαμε, εἶδε πῶς χάθηκε ὁ Λαριών· τὴ στιγμὴ ποῦ ἄρχισα ἐγὼ νὰ βουλιάζω, ὁ Τιτὼφ γδυνόταν πειὰ στὴν ὄχθη. Αὐτὸς μ᾽ ἔβγαλε μένα, τὸ Λαριὼν τὸν βρήκαμε κοντὰ τὸ βράδυ.

Ἔσβυσε ἡ στοργικὴ ψυχή του, κι᾽ ἀμέσως ἔνοιωσα τὸν ἑαυτό μου στὸ σκοτάδι καὶ στὸ κρύο. Ὅταν τὸν ἔθαψαν, ἐγὼ ἤμουν ἄρρωστος στὸ κρεββάτι καὶ δὲν μπόρεσα νὰ συνοδεύσω στὸ νεκροταφεῖο τὸν ἀκριβό μου ἄνθρωπο, μόλις

ὅμως σηκώθηκα, ἡ πρώτη μου δουλειὰ ἦταν νὰ πάω στὸν τάφο του, ἐκάθισα ἐκεῖ, καὶ μάλιστα, οὔτε νὰ κλάψω δὲν μποροῦσα ἀπὸ τὸ βαθὺ πόνο μου. Κουδούνιζε στὴ μνήμη μου ἡ φωνή του, ζωντάνευαν τὰ λόγια του, μὰ ὁ ἄνθρωπος ποῦ θ' ἀκούμπαγε στὸ κεφάλι μου χέρι χαϊδευτικό, δὲν ὑπῆρχε πειὰ στὸν κόσμο. Ὅλα μοῦ ἔγειναν ξένα, μακρυνά, ἔκλεισα τὰ μάτια, καθόμουν ἀσάλευτος. Ἄξαφνα, νοιώθω νὰ μὲ σηκώνῃ κάποιος—μ' ἔπιασε ἀπὸ τὸ χέρι καὶ μὲ σήκωνε. Κυττάζω—ὁ Τιτώφ.

—Δὲν ἔχεις καμμιὰ δουλειὰ ἐδῶ, μοῦ λέει, πᾶμε!

Καὶ μὲ τράβηξε κοντά του. Ἐγὼ—τὸν ἀκολούθησα.

Μοῦ λέει:

—Ὅπως φαίνεται, ἡ καρδιά σου εἶνε καλή, παλληκαρόπουλο, τὸ θυμᾶται τὸ καλό.

Μὰ τὰ λόγια αὐτὰ δὲν μοῦ ἀλάφρωσαν τὸν πόνο. Δὲ βγάζω μιλιά. Πειὸ πέρα μοῦ λέει πάλι ὁ Τιτώφ:

—Ἀπὸ τότε ποῦ σ' ἔρριξαν εἶχα εἰπεῖ μὲ τὸ νοῦ μου—δὲν τὸ παίρνω κοντά μου τὸ παιδάκι, μὰ δὲν πρόφτασα νὰ τὸ κάνω τότε. Φαίνεται ὅμως, αὐτὸ νἄναι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ—νά, ποῦ καὶ πάλι παρέδωσε τὴ ζωή σου στὰ χέρια μου. Θὰ πῇ—πῶς πρέπει νὰ ζήσῃς κοντά μου!

Ἐμένα τότε μοῦ ἦταν ὅλο τὸ ἴδιο—νὰ ζήσω, νὰ μὴ ζήσω, καὶ τὸ πῶς θὰ ζήσω καὶ μὲ ποιόν. Κι' ἔτσι, πέρασα ἀπὸ τὴ μιὰ κατάσταση στὴν ἄλλη χωρὶς νὰ τὸ νοιώσω.

Σὰν πέρασε κάμποσος καιρός, ἄρχισα νὰ κυττάζω ποῦ βρισκόμουν. Ὁ Τιτὼφ ἦταν ἕνας ἀψηλὸς ἄνδρας, στρυφνός, κουρεμμένος σὰν στρατιώτης, μὲ μεγάλα μουστάκια καὶ ξυρισμένα γένεια. Μιλοῦσε ἀργὰ-ἀργά, σὰ νὰ φοβώταν μὴν

πῆ τίποτε παραπανιστό, ἢ σὰ νὰ μὴν πίστευε κι' αὐτὸς ὁ ἴδιος σ' αὐτὰ ποῦ ἔλεγε. Τὰ χέρια τὰ εἶχε πάντα, ἢ ἀπὸ πίσω, ἢ μέσα στὶς τσέπες, λὲς νὰ τὰ ντρεπόταν. Ἤξευρα, πῶς οἱ μουζίκοι τοῦ χωριοῦ—μὰ καὶ ὅλης τῆς περιφερείας —δὲν τὸν ἀγαποῦσαν, καὶ μάλιστα, ἐδῶ καὶ δυὸ χρόνια, στὸ χωριουδάκι Μαλίνιν, τὸν ἐκτύπησαν μ' ἕνα παλοῦκι. Ἔλεγαν, πῶς βαστάει πάντοτε πιστόλι ἀπάνω του. Ἡ γυναίκα του, Ἀναστασία Βασιλέβνα, ἦταν ὤμορφη γυναίκα, μὰ πάντοτε ἄρρωστη, ἰσχνή, μόλις μποροῦσε νὰ περπατήσῃ, τὸ πρόσωπό της δὲν εἶχε στάλα αἷμα καὶ τὰ μεγάλα μάτια της ἔλαμπαν ξερὰ καὶ σὰν φοβισμένα. Εἶχαν μιὰ κόρη, Ὄλγα, τρία χρόνια πειὸ μικρὴ ἀπὸ μένα, τὰ ἴδια ἀρρωστιάρα καὶ χλωμή.

Καὶ ὅλα τριγύρω τους εἶνε σιωπηλά—στὸ πάτωμα εἶνε στρωμένα χονδρὰ χαλιά, τὰ βήματα δὲν ἀκούγονται, τὸ προσωπικὸ μιλάει λίγο, χαμηλόφωνα, ὡς καὶ τὸ ρωλόγι χτυπάει προσεκτικά. Μπροστὰ στὶς εἰκόνες καῖνε ἀκοίμητα καντήλια, παντοῦ εἶνε κολλημένες εἰκονίτσες—ἡ δευτέρα παρουσία, τὰ μαρτύρια τῶν Ἀποστόλων, τὸ μαρτύριο τῆς Ἁγίας Βαρβάρας. Καὶ στὴ γωνιά, ἀπάνω στὸ τζάκι, εἶνε ξαπλωμένος ἕνας γέρο-γάτος, σταχτόμαυρος, τὰ κυττάζει ὅλα μὲ πρασινωπὰ μάτια, φυλάει μὴν ταραχτῇ ἡ σιγαλιά. Μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἀσάλευτη μουγκάδα, καιρὸ πολὺ δὲν μποροῦσα νὰ ξεχάσω, οὔτε τὸ ψάλσιμο τοῦ Λαριών, οὔτε τὸ κελάϊδημα τῶν πουλιῶν μας.

Μὲ πῆγε ὁ Τιτὼφ στὸ γραφεῖο καὶ ἄρχισε νὰ μὲ μαθαίνῃ στὴ γραφικὴ ὑπηρεσία. Μαθαίνω. Βλέπω ὅμως, πῶς ὁ Τιτὼφ

μὲ παραφυλάει, μὲ κρυφοκυττάζει, σωπαίνει, σὰ νὰ περιμένῃ κἄτι ἀπὸ μένα. Νοιώθω στενοχώρια καὶ σιχασιά.

Γελαστὸς δὲν ἤμουν ποτέ, στὸ διάστημα ὅμως ἐκεῖνο ἔγεινα ὅλως διόλου κατσούφης· δὲ βρίσκω κανένα νὰ κουβεντιάσω, μὰ δὲν ἔχω καὶ ὄρεξη. Μὲ ρωτοῦσαν—ὁ Τιτὼφ καὶ ἡ γυναίκα του—γιὰ τὸ Λαριών, μὰ ἐγὼ δὲν ἤθελα νὰ τοὺς διηγηθῶ τίποτε γι᾽ αὐτόν, κἄτι μ᾽ ἐμπόδιζε,

Βαρειὰ καὶ θολωμένη ἦταν ἡ ψυχή μου, καὶ δὲν μοῦ ἄρεσαν οἱ Τιτὼφ μὲ τὴν ὕποπτη, μουγκὴ ζωή τους. Ἄρχισα νὰ πηγαίνω στὴν ἐκκλησιά, νὰ βοηθάω τὸν καντηλανάφτη Βλάση καὶ τὸν καινούργιο ἀναγνώστη—τοῦτος ἦταν νέος, ὥμορφος, ἀπὸ δασκάλους βάσταγε, μὲ τὸν παππᾶ ταίριαζαν τὰ χνῶτά του, τοῦ φιλοῦσε τὸ χέρι κι᾽ ἔτρεχε σὰν σκυλάκι πίσω ἀπὸ τ᾽ ἀχνάρια του. Σὲ μένα ἔμπηζε τὴ φωνή, μὰ δίχως λόγο, γιατὶ ἐγὼ δὲν τὴν ἤξερα χειρότερα ἀπ᾽ αὐτὸν τὴν ἱερουργία, καὶ τὰ ἑτοίμαζα ὅλα ὅπως ἔπρεπε.

Τότε ἀκριβῶς ἄρχισα κι᾽ ἐγὼ τὴ δύσκολη ζωή μου—ἀγάπησα τὸ Θεό.

Διορθώνοντας μιὰ φορὰ τὰ κεριά—πρὶν ἀρχίσῃ ἡ ὁλονυχτία—μπροστὰ στὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου, βλέπω: κι᾽ ἐκείνη καὶ τὸ παιδάκι μὲ κύτταζαν σοβαρὰ μὰ καὶ στοργικά. Μὲ πῆραν τὰ κλάμματα κι᾽ ἔπεσα στὰ γόνατα μπροστά τους, προσευχόμενος γιὰ κἄτι — γιὰ τὸ Λαριών, ἴσως. Ἂν προσευχόμουν ὥρα πολλή — δὲν ξέρω, μὰ ἔνοιωσα μεγάλη ἀνακούφιση — ζεστάθηκε ἡ καρδιά μου καὶ ζωογονήθηκα.

Ὁ Βλάσης παιδευόταν μέσα στὸ ἱερό, μουρμούριζε τ᾽

ἀκατάληπτα λόγια του. Ἐμπῆκα μέσα, γύρισε, μὲ κύτταξε καὶ ρωτάει:

— Τί εἶσαι τόσο χαρούμενος, μπὰς καὶ βρῆκες κανὰ καπίκι:

Ἤξερα γιατὶ μοὔκανε αὐτὴ τὴν ἐρώτηση—εὕρισκα συχνὰ καπίκια χάμω στὸ πάτωμα—μὰ τὴ στιγμὴ αὐτὴ μοῦ ἔκαναν κακὸ τὰ λόγια του, λὲς καὶ μ᾽ ἀγκύλωσε κἄποιος στὴν καρδιά.

— Προσευχήθηκα στὸ Θεό, εἶπα.

— Σὲ ποιὸν ἀπ᾽ ὅλους; ρωτάει. Ἐδῶ ἔχουμε καμμιὰ ἑκατοστὴ ἀπὸ δαύτους, Θεούς, σὰ νὰ λέμε! Πές μου ὅμως, ποῦ εἶνε ὁ ζωντανός; Ποῦ εἶνε ἐκεῖνος, ὁ ἀληθινός, ὄχι ὁ φειαγμένος ἀπὸ ξύλο, ἔ! Γιὰ βρέστον!

Ἡ ἀξία ποῦ ἔπρεπε νὰ δώσω στὰ λόγια του μοῦ ἦταν γνωστή, μὰ τὴν ὥρα ἐκείνη μὲ πείραξαν βαθειά. Ὁ Βλάσης εἶνε πολὺ γέρος, μόλις σέρνει τὰ πόδια του, τὰ γόνατά του εἶνε λυγισμένα, περπατάει πάντα σὰ νὰ πατάῃ ἀπάνω σὲ κλαρί, κουνιέται ὅλος, δόντι στὸ στόμα—οὔτε ἕνα, τὸ πρόσωπό του εἶνε σκοτεινὸ καὶ μοιάζει μὲ παληὰ πατσαβοῦρα, μέσα ἀπ᾽ αὐτὴ κυττάζουν μάτια τρελλοῦ. Ὁ ἄγγελος ποῦ θὰ ἔπαιρνε τὴν ψυχὴ τοῦ Βλάση, ἦταν κι᾽ αὐτὸς γέρος, δὲν μποροῦσε νὰ σηκώσῃ χέρι ἀπάνω στὸ γέροντα, καὶ ὅμως, τὸ μυαλό του ἄρχισε νὰ τὸ χάνῃ ὁ ἄνθρωπος—λίγο διάστημα πρὶν πεθάνῃ ὁ Λαριών, εἶχε ἀρχίσει νὰ παραμιλάῃ.

— Ἐγὼ δὲν εἶμαι κλησάρης, ἔλεγε, εἶμαι βοσκὸς στὰ ζωντανά, καί, βοσκὸς γεννήθηκα, βοσκὸς θὰ πεθάνω! Θὰ τὸ ἰδῆτε—σὲ λίγο θὰ φύγω ἀπὸ τὴν ἐκκλησιὰ καὶ θὰ πάω στὸν κάμπο.

Ὅλοι ξέραμε, πῶς ζωντανὰ δὲ βόσκησε ποτέ του.

— Ἡ ἐκκλησιά, ἔλεγε, εἶνε δεύτερο νεκροταφεῖο, νεκρότοπος, κι᾽ ἐγὼ θέλω νἄχω ζωντανὴ δουλειά, νὰ βόσκω ζωντανούλια πρέπει, ὅλοι μου οἱ παπποῦδες ἦσαν βοσκοί, κι᾽ ἐγὼ βοσκὸς ἤμουν ὡς τὰ σαράντα δύο μου χρόνια!

Ὁ Λαριὼν γελοῦσε μὲ δαῦτον, καὶ μιὰ φορὰ τὸν ρώτησε, γελῶντας:

— Στὴν ἀρχαία ἐποχὴ ὑπῆρχε κάποιος Βελές, θεὸς τῶν ποιμνίων, μήπως σοὔρχεται τρὶς-προσπάππος σου;

Τὸν ἔβαλε ὁ Βλάσης νὰ τοῦ διηγηθῇ τὴν ἱστορία τοῦ Βελὲς μὲ τὸ νῦ καὶ μὲ τὸ σῖγμα, καὶ ἀφοῦ τὸν ἄκουσε καλά, λέει:

— Καλὰ τὄλεγα ἐγώ! Ἀπὸ καιρὸ τὄξερα ποιὸς εἶμαι, μὰ φοβόμουν τὸν παππᾶ! Στάσου, διακούλη, μὴν πᾶς νὰ τοῦ τὸ πῇς! Σὰν ἔρθῃ ἡ στιγμὴ θὰ τοῦ τὸ πῶ μόνος μου—ναί...

Κι᾽ ὁ γέροντας ἀπόμεινε μ᾽ αὐτὴ τὴν ἰδέα.

Καὶ ὅμως, ἂν καὶ γνωρίζω τὴν τρέλλα του, τὰ λόγια του μὲ στενοχωροῦν.

— Κύττα καλά — τοῦ λέω — θὰ ρίξῃ φωτιὰ ὁ Θεὸς νὰ σὲ κάψῃ!

Κι᾽ αὐτὸς φαφλατίζει:

— Κι᾽ ἐγώ—Θεὸς εἶμαι! Ναί!

Καὶ ἄξαφνα σκοντάβει στὸ στρωσίδι καὶ παραλίγο νὰ πέσῃ—ἐγὼ τὸ πῆρα αὐτὸ γιὰ κακὸ σημάδι.

Ἀπὸ τὴν ἡμέρα ἐκείνη ἀγάπησα μὲ θέρμη τὴν ἐκκλησιά· βουτήχτηκα μέσα σ᾽ αὐτὴ μὲ ὅλη τὴ φλόγα τῆς παιδικῆς καρδιᾶς μου, καὶ σὲ τέτοιο βαθμό, ποῦ ὅλα εἶχαν γίνει ἱερὰ γιὰ μένα, ὄχι μόνο ἡ εἰκόνες καὶ τὰ βιβλία, μὰ καὶ τὰ

μανουάλια, τὸ θυμιατό, ἡ ἀπόμερες γωνιές της, καὶ τὰ στρωσίδια ἀκόμη. Ὅλα τ' ἄγγιζα μὲ λαχτάρα, μὲ φοβισμένη χαρά, σὰν ἔμπαινα στὸ ἱερό — ἡ καρδιά μου ἔσβυνε, τὴς πλάκες τοῦ πατώματος ἤμουν ἕτοιμος νὰ φιλήσω. Ἔνοιωθα τὸν ἑαυτό μου μέσα στὴν ἀκτίνα τοῦ ματιοῦ τοῦ Παντεπόπτου, νὰ ὁδηγάῃ αὐτὴ τὰ βήματά μου, νὰ μ' ἀγκαλιάζῃ μὲ δύναμη ἀπόκοσμη, νὰ μὲ θερμαίνῃ μὲ φῶς ὑπέρλαμπρο, ποῦ θαμπώνει τὰ μάτια καὶ ὁ ἄνθρωπος δὲ βλέπει πειὰ τίποτε ἄλλο, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του. Στεκόμουν, θυμᾶμαι, κατάμονος μέσα στὸ ναό, σκοτάδι τριγύρω, καὶ ἡ καρδιὰ ὁλόφωτη, γιατὶ μέσα 'κεῖ ἦταν ὁ Θεός μου καὶ θέση δὲν ὑπῆρχε, οὔτε γιὰ τὴς παιδικὲς λύπες, οὔτε γιὰ τ' ἀδικήματα, οὔτε γιὰ τίποτε ἀπ' αὐτὰ ποῦ ἦσαν γύρω, ποῦ εἶνε—ἀνθρώπινη ζωή. Ἡ ἀφοσίωσις στὸ Θεὸ μᾶς τραβάει μακρυὰ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, μὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, ἐγὼ δὲν μποροῦσα, βέβαια, νὰ τὸ καταλάβω αὐτό.

Ἄρχισα νὰ διαβάζω ἐκκλησιαστικὰ βιβλία — ὅλα, ὅσα ἦσαν ἐκεῖ· διαβάζω, καὶ ἡ καρδιά μου πλημμυρίζει ἀπὸ τὸ σιγανὸ κουδούνισμα τῆς ὠμορφιᾶς τοῦ θείου λόγου, ἄπλητα πίνει ἡ ψυχὴ τὴ γλυκειὰ δροσιά του, καὶ ἄνοιξε μέσα σ' αὐτὴ πηγὴ ἀπὸ δάκρυα εὐγνωμοσύνης. Ἐπήγαινα, θυμᾶμαι, στὴν ἐκκλησιὰ πειὸ νωρὶς ἀπ' ὅλους, ἔπεφτα στὰ γόνατα μπροστὰ στὴν εἰκόνα τῆς ἁγίας Τριάδος κι' ἔχυνα δάκρυα, ἀλαφρόκαρδα καὶ ταπεινά, χωρὶς σκέψεις καὶ χωρὶς παρακάλια—δὲν εἶχα τίποτε νὰ ζητήσω ἀπὸ τὸ Θεό, καὶ τὸν προσκυνοῦσα χωρὶς συμφέρο.

Θυμᾶμαι τὰ λόγια τοῦ Λαριών:

— Καὶ ἂν τὰ χείλη σου προσεύχωνται—στὸν ἀέρα προ-

σεύχονται, ὄχι στὸ Θεό· γιατὶ ὁ Θεὸς εἰσακούει τὴς σκέψεις, καὶ ὄχι τὰ λόγια, σὰν τοὺς ἀνθρώπους.

Μὰ ἐγώ, οὔτε σκέψεις κἂν δὲν εἶχα, στεκόμουν γονατιστὸς καὶ ἄφωνα ἔψελνα χαρμόσυνο ψαλμό, ἀναγαλλιάζοντας ποῦ ἔνοιωθα νὰ μὴν εἶμαι μόνος στὸν κόσμο, μὰ κάτω ἀπὸ τὴ σκέπη τοῦ Θεοῦ καὶ κοντὰ σ᾽ αὐτόν.

Ἡ ἐποχὴ ἐκείνη ἦταν καλὴ γιὰ μένα, ἐποχὴ σιγανῆς ὁλόχαρης γιορτῆς. Μοῦ ἄρεσε νὰ εἶμαι μόνος μέσα στὴν ἐκκλησιὰ καὶ νὰ μὴν ἀκούγεται τριγύρω, οὔτε κρότος, οὔτε θρόϊσμα — τότε, μέσα στὴ σιγαλιά, ξαφανιζόμουν, λὲς καὶ ὑψωνόμουν ἀπάνω σὲ σύννεφα, καὶ ἀπὸ τὸ ὕψος τους ὅλοι οἱ ἄνθρωποι γινόντουσαν μικροί, ἀθώρητοι γιὰ μένα, καὶ τὸ ἀνθρώπινο—ἀόρατο.

Ὁ Βλάσης ὅμως μοὔφερνε ἐμπόδιο — ἔσερνε τὰ πόδια του ἀπάνω στὴς πλάκες, ἔτρεμε, σὰν τὴ σκιὰ τοῦ δένδρου ποῦ τὸ δέρνει ἀγέρας, καὶ μουρμούριζε μὲ φαφούτικο στόμα:

— Δὲν ἔχω κανένα λόγο νὰ κάθωμαι ᾽δῶ μέσα, ἡ δουλειά μου δὲν εἶν᾽ αὐτή! Ἐγὼ εἶμαι θεός, βοσκὸς ὅλων τῶν ποιμνίων τῆς γῆς, ναί! Αὔριο φεύγω γιὰ τὸν κάμπο! Γιατί μ᾽ ἔκλεισαν ἐδῶ μέσα, στὸ κρύο καὶ στὸ σκοτάδι; Δουλειά μου εἶν᾽ αὐτή;

Μ᾽ ἔκανε ἄνω κάτω μὲ τὰ βέβηλα λόγια του, γιατὶ μοῦ φάνταζε τότε, πῶς ἐτάραζε τὴν ἱερότητα τοῦ ναοῦ, καὶ πῶς τοῦ Θεοῦ τοῦ κακοφαινόταν νὰ τὸν βλέπῃ μέσα στὸν οἰκό του.

Δὲν ἄργησε νὰ παρατηρηθῇ ἡ εὐλάβεια καὶ ὁ ζῆλός μου, καὶ ὁ παππᾶς, σὰν συναντώμαστε, κάπως ἰδιαίτερα ξεφυσοῦσε μὲ τὴ μύτη καὶ μοὔδινε τὴν εὐλογία του, κι᾽ ἐγώ, ἤμουν ὑποχρεωμένος νὰ τοῦ φιλῶ τὸ χέρι—πάντα κρύο καὶ

ἱδρωμένο. Τὸν ζήλευα ποῦ βρισκόταν τόσο κοντὰ στὰ Θεῖα Μυστήρια, μὰ δὲν τὸν ἀγαποῦσα καὶ τὸν φοβόμουν.

Καὶ ὁ Τιτὼφ ὅλο καὶ πειὸ ἄγρυπνα μὲ κρυφοκύτταζε μὲ τὰ μικρά, θαμπά, σὰν κουμπιὰ ματάκια του. Ὅλοι φερόντουσαν σὲ μένα μὲ χίλιες δυὸ προφυλάξεις, λὲς κι' ἤμουνα γυάλινος, καὶ ἡ Ὄλγινκα πολλὲς φορὲς μὲ ρωτοῦσε σιγανά:

— Θὰ γίνῃς ἅγιος;

Ἐδείλιαζε μπροστά μου, καὶ τότε ἀκόμη ποῦ ἤμουν καλὸς μαζή της καὶ τῆς διηγόμουν τοὺς βίους τῶν ἁγίων, ἢ τίποτε ἄλλο ἐκκλησιαστικό. Τὸ χειμῶνα, τὰ βράδυα, τοὺς διάβαζα δυνατὰ τὸν Πρόλογο ἢ τὸ Μηναῖον. Ἔξω ἀπὸ τὰ παράθυρα λυσσομανοῦσε στὸν κάμπο ἡ ἀνέστια χιονομπόρα, χτυποῦσε στοὺς τοίχους, στέναζε καὶ οὔρλιαζε, ξεπαγιασμένη. Μέσα στὴν κάμαρη ἦταν σιγαλιά, ὅλοι καθόντουσαν ἀσάλευτοι, ὁ Τιτὼφ ἔσκυβε χαμηλὰ τὸ κεφάλι, τὸ πρόσωπό του δὲ φαινόταν, ἡ Ἀναστασία μὲ κύτταζε μὲ ἀσάλευτα μάτια, ἡ Ὄλγινκα γλάρωνε, τὴ χτύπαγε ἡ παγωνιά—ἀνατρίχιαζε, κύτταζε τριγύρω καὶ ἀλαφρὰ-ἀλαφρὰ μοῦ χαμογελοῦσε. Ἄλλη φορὰ πάλι, μὴ καταλαβαίνοντας κἄποια σλαυϊκὴ λέξη, μὲ ξαναρωτοῦσε — κουδουνίζει γιὰ μιὰ στιγμὴ ἡ γλυκειὰ φωνίτσα της, καὶ πάλι σιγαλιά, μόνο ἡ φτερωτὴ χιονομπόρα τραγουδάει λυπητερά, ζητάει ἀνάπαυση, πετῶντας ἀπάνω ἀπὸ τὸν κάμπο.

Ἐκεῖνοι ἀπὸ τοὺς ἁγιομάρτυρες, ποῦ πάλαισαν γιὰ τὸ Χριστό, φμνερώνοντας τὴ δύναμή του μὲ τὴ ζωὴ καὶ τὸ θάνατό τους,—ἦσαν οἱ πειὸ κοντινοὶ ἀπ' ὅλους στὴν ψυχή μου· οἱ ἐλεήμονες καὶ οἱ μακάριοι, ποῦ χάριζαν στοὺς ἀνθρώπους τὴν ἀγάπη τους, ἐπίσης μὲ συγκινοῦσαν, ἐκεῖνοι ὅμως, ποῦ

γιὰ χατίρι τοῦ Θεοῦ ἀπαρνιώντουσαν τὸν κόσμο καὶ πήγαιναν στὶς ἐρημιὲς καὶ στὶς σπηλιές, οἱ ἀσκητὲς καὶ οἱ ἐρημίτες, μοῦ ἦσαν ὅλως διόλου ἀκατανόητοι — πολὺ δυνατὸς ἦταν γι᾽ αὐτοὺς ὁ Σατανᾶς.

Ὁ Λαριὼν δὲν παραδεχόταν τὸ Σατανᾶ, καὶ ὅμως ἔπρεπε νὰ τὸν παραδεχθοῦμε, μᾶς ἀνάγκαζαν σ᾽ αὐτὸ οἱ βίοι τῶν ἁγίων—δίχως τὸ Σστανᾶ, θὰ μίνεσκε ἀνεξήγητη ἡ πτῶσις τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ Λαριὼν ἔβλεπε τὸ Θεὸ ὡς μόνο δημιουργὸ τῆς οἰκουμένης, παντοδύναμο καὶ ἀκατανίκητο — καὶ ποῦ βρέθηκε τότε τὸ κακό; Ἀπὸ τοὺς βίους τῶν ἁγίων ἔβγαινε, πῶς ὁ δημιουργὸς παντὸς κακοῦ δὲν ἦταν ἄλλος ἀπὸ τὸ Σατανᾶ. Τὸν παραδέχτηκα, λοιπόν, κι᾽ ἐγὼ σὲ μιὰ τέτοια ὑπηρεσία: ὁ Θεὸς δημιουργεῖ τὴν κερασιά, καὶ ὁ Σατανᾶς τὸ ἀγκαθολάπαθο, ὁ Θεὸς—τὸν κορυδαλό, καὶ ὁ Σατανᾶς—τὴν κουκουβάγια.

Μὰ βγῆκε κάπως ἔτσι, ποῦ, ἂν καὶ παραδέχτηκα τὸ Σατανᾶ, δὲν τὸν πίστεψα ὅμως καὶ οὔτε τὸν φοβήθηκα· χρησίμευε αὐτὸς σὲ μένα μόνο γιὰ τὴν ἐξήγηση τῆς ὑπάρξεως τοῦ κακοῦ, μὰ καὶ τὴν ἴδια ὥρα μοὔφερνε ἐμπόδιο, ταπεινώνοντας τὸ μεγαλεῖο τοῦ Θεοῦ. Πάσχιζα νὰ μὴν τὸ συλλογιέμαι αὐτό, μὰ ὁ Τιτὼφ δὲν ἔπαυε νὰ μοῦ θυμίζῃ τὴν ἁμαρτία καὶ τὴ δύναμη τοῦ δαίμονα.

Ἐδιάβαζα ἐγώ, κι᾽ αὐτὸς ρωτοῦσε ξαφνικά, χωρὶς νὰ δείχνῃ τὰ μάτια του:

— Ματθαῖε, τί θὰ πῇ σλαυϊκὰ—κάμο;

Ἀπαντῶ:

— Ποῦ...

Σωπαίνοντας λίγο, ξαναλέει:

— Ποῦ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός σου; καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου ποῦ φύγω;

Ἡ γυναίκα του ἀναστενάζει βαθειὰ καὶ ἀκόμη πειὸ φοβισμένα μὲ κυττάζει, κἄτι περιμένοντας. Καὶ ἡ Ὄλγα, ἀνοιγοκλείνοντας τὰ γαλανὰ ματάκια της, προτείνει:

— Στὸ δάσος.

— Πορευθῶ, θὰ πῇ: νὰ πάω; ρωτάει ὁ Τιτώφ.

— Ναί.

Ἔβγαλε, θυμᾶμαι, τὰ χέρια του ἀπὸ τὴς τσέπες, ἄρχισε νὰ στρίβῃ καὶ μὲ τὰ δυὸ τὰ μακρυὰ μουστάκια του, καὶ τὰ φρύδια τρεμοσειώντουσαν ἀπάνω στὸ μέτωπο. Ἀποκεῖ, ξανάκρυψε γρήγορα-γρήγορα τὰ χέρια του, καὶ λέει:

— Κοτζάμο βασιλιᾶς Δαυΐδ καὶ ρώταγε—ποῦ φύγω! Ναί! Βασιλιᾶς — καὶ ὅμως φοβόταν. Φαίνεται, πῶς ὁ διάβολος θἄταν πολὺ πειὸ δυνατὸς ἀπ' αὐτόν! Μυρωμένος ἀπὸ τὸ Θεό, καὶ τὸν ἐνίκησε ὁ σατανᾶς... Ποῦ πορευθῶ; Στοῦ διαβόλου τὰ νύχια πορεύσου—οὔτε ρώτημα δὲ θέλει! Ὥστε, ἔτσι, λοιπόν! Αὐτὸ θὰ πῇ, πῶς ἐμεῖς οἱ δοῦλοι δὲν ἀξίζει τὸν κόπο νὰ καμωνόμαστε, μιὰ ποῦ κι' οἱ βασιλιάδες τρέχουν κοντά του.

Αὐτὸ τὸ μονοπάτι τὸ διάβαινε πολὺ συχνά, καί, ἂν καὶ δὲν καταλάβαινα καλὰ τὰ λόγια του, πάντοτε μοὔκαναν κακό. Γιὰ τὴ θεοσέβειά μου ἄρχισαν νὰ μιλοῦν ἀκόμη πειὸ πολύ, καὶ ὁ Τιτὼφ ἄρχισε νὰ μὲ παρακαλάῃ καὶ νὰ μὲ δασκαλεύῃ:

— Προσευχήσου μὲ κατάνυξη στὸ Θεὸ γιὰ μένα καὶ γιὰ τὴ φαμίλια μου, Ματθαῖε! Πάρα πολὺ σὲ παρακαλῶ—προσευχήσου! Αὐτὴ θὰ εἶνε ἡ πληρωμή σου, γι' αὐτὸ ποῦ σὲ στέγασα στὴ ζεστασιὰ καὶ στὸ χάϊδι.

Τί μοῦ κόστιζε μένα; Ἡ προσευχή μου δὲν εἶχε θέμα, ἦταν σὰν τὸ τραγοῦδι τοῦ πουλιοῦ στὸν ἥλιο—ἄρχισα νὰ προσεύχωμαι γι᾽ αὐτὸν καὶ γιὰ τὴ γυναῖκά του, μὰ πειότερο ἀκόμη γιὰ τὴν Ὄλγινκα—γινόταν ἕνα πολὺ καλὸ κοριτσάκι, ἥσυχο, ὄμορφο, τρυφερό. Προσευχόμουν στὸ Θεὸ μὲ λόγια ἀπὸ τοὺς ψαλμοὺς τοῦ Δαυΐδ, ὅπως κι᾽ ἀπ᾽ ὅλες τὶς ἄλλες προσευχὲς ποῦ ἤξερα, καὶ μοῦ ἦταν εὐχάριστο νὰ λέω ἀπὸ μέσα μου τὰ καλοδεμένα, τραγουδιστὰ λόγια, μόλις ὅμως θυμόμουν τὸν Τιτὼφ κι᾽ ἔλεγα:

—Ἐλέησον, Κύριε, ἐν τῇ μεγάλῃ σου χάριτι, τὸν δοῦλόν σου Γεώργιον...—ἄξαφνα, πάγωνε ἡ καρδιά μου, μοῦ φάνταζε νὰ ξεραίνεται τὸ ρυάκι τῶν λόγων τῆς προσευχῆς μου, θάμπωνε τὸ λαμποκόπημα τῆς χαρᾶς, λὲς καὶ μ᾽ ἔπαιρνε ντροπὴ μπροστὰ στὸ Θεό—δὲν μποροῦσα νὰ προσευχηθῶ πειά! Καὶ χαμηλώνοντας τὰ μάτια, γιὰ νὰ μὴν ἀντικρύσω τὸ πρόσωπο τῆς εἰκόνας, σηκωνόμουν, θέλετε λυπημένος, θέλετε ντροπιασμένος. Μὲ ἀνησυχοῦσε πολὺ αὐτό—τί νὰ ἔτρεχε τάχα; Προσπαθοῦσα νὰ τὸ νοιώσω, μὰ δὲν μποροῦσα, καὶ λυπόμουν πάρα πολὺ σὰν ἐχανόταν ἡ χαρά μου, θρυμματισμένη ἀπ᾽ αὐτὸ τὸν ἄνθρωπο.

Μόλις παρατήρησαν τὴν παρουσία μου οἱ ἄνθρωποι, ἄρχισα κι᾽ ἐγὼ νὰ τοὺς παρατηρῶ.

Τύχαινε νὰ βγῶ καμμιὰ γιορτὴ στὸ δρόμο—μὲ κύτταζε ὁ κόσμος μὲ περιέργεια, μὲ καλημέριζαν, ἄλλοι σοβαρά, ἄλλοι μὲ κρυφὸ περίγελο, μά—ὅλοι μ᾽ ἔβλεπαν.

—Νὰ ὁ προσευχητής μας! ἔλεγαν.

—Μπορεῖ νὰ γίνῃς κι᾽ ἅγιος, Ματθαῖε, τί λές;

— Μὴ γελᾶτε, βρὲ παιδιά, αὐτὸς δὲν εἶνε παππᾶς, δὲν πιστεύει τὸ Θεὸ γιὰ τὰ χρήματα!

— Ἤ μπὰς καὶ δὲν ἅγιασαν μουζῖκοι;

— Ἀπὸ μᾶς ὅλα τὰ καλά, μὰ μεῖς ὄφελος κανένα!

— Καὶ μήπως εἶνε μουζῖκος αὐτός; Εἶνε κρυφὸ ἀφεντόπουλο!...

Καὶ κολακευτικὰ μιλοῦσαν, καὶ προσβλητικά.

Μὲ εἶχε πιάσει τότε μιὰ ἀλλοιώτικη ψύχωσις—ἤθελα νὰ ζῶ εἰρηνικὰ μαζὴ μὲ ὅλους, μὰ καὶ ὅλοι νὰ εἶνε στοργικοὶ μαζή μου, πάσχιζα νὰ τὸ πετύχω αὐτό, μὰ ἡ κοροϊδίες μ' ἐμπόδιζαν.

Πειότερο ἀπ' ὅλους μὲ ξεθέωνε ὁ Σαβέλκο Μιγούν—μ' ἔβλεπε, θυμᾶμαι, γονάτιζε μπροστά μου, μὲ προσκυνοῦσε κι' ἔλεγε διαβαστά:

— Τὴν ἁγιότητά σας προσκυνῶ ὡς κάτω! Προσευχηθῆτε γιὰ τὸ Σαβέλκο, δὲ θὰ κάνῃ καὶ γι' αὐτὸν τίποτα ὁ Θεός; Δασκαλεῦτέ με, πῶς νὰ εὐχαριστήσω τὸ Θεό — νὰ πάψω νὰ κλέβω, ἢ σὰν κλέψω ὅσα μπορῶ περισσότερα, νὰ τοῦ ἀνάψω μιὰ λαμπάδα δώδεκα ὀκάδες;

Ὁ κόσμος γελάει, κι' ἐγὼ παραξενεύομαι καὶ θυμόνω, ἀκούγοντας τὰ περιγελάσματα τοῦ Σαβέλκο.

Κι' αὐτὸς τὸ χαβᾶ του:

— Χριστιανοὶ ὀρθόδοξοι—προσκυνῆστε τὸ δίκαιο! Στὸ γραφεῖο κλέβει τὸ μουζῖκο, στὴν ἐκκλησιὰ διαβάζει συναξάρια — κι' ἔτσι ὁ Θεὸς δὲν μπορεῖ ν' ἀκούσῃ τὴς κλάψες τοῦ μουζίκου.

Τότε ἤμουν δεκαέξη χρονῶν καὶ μποροῦσα μιὰ χαρὰ νὰ τοῦ τσακίσω τὰ μοῦτρα γι' αὐτούς του τοὺς ἐμπαιγμούς, μὰ

προτίμησα ν᾽ ἀποφεύγω τὸ Μιγούν, ἐκεῖνος ὅμως τὸ πῆρε μυρουδιὰ κι᾽ ἄρχισε νὰ μοῦ φορτώνεται πειότερο ἀπὸ πρῶτα. Μοῦ σκάρωσε, μάλιστα, κι᾽ ἕνα τραγουδάκι, ποῦ τὸ τραγουδοῦσε στὸ δρόμο συνοδεύοντας αὐτὸ μὲ τὴ μπαλαλάϊκα:

Οἱ ἀφεντάδες μας φιλοῦνε τὰ κορίτσια,
τῶν κοριτσιῶν φουσκώνουν ἡ κοιλιές,
Κι᾽ ἀπ᾽ τὰ παιγνίδια ἐκεῖνα τ᾽ ἀφεντήσια,
Μᾶς ξεφουρνίζουνε μπαστάρδικιες γενηές!
Στῶν ἀφεντάδων, ἀποκεῖ, τὴς πόρτες τὰ πετᾶνε,
Κι᾽ οἱ ἀφεντάδες οἱ τρανοὶ τζάμπα δὲν τὰ βαστᾶνε:
Ἀμέσως στὸ γραφεῖό τους μᾶς τὰ κολλοῦν σὰν ψεῖρα,
Γιὰ τοῦ μουζίκου τὴν κακὴ καὶ τὴν ψυχρή του μοῖρα!

Τὸ τραγοῦδι ἦταν μεγάλο καὶ ὅλοι εἶχαν τὸ μερδικό τους μέσα σ᾽ αὐτό, ὁ Τιτὼφ ὅμως καὶ ἐγὼ εἴχαμε τὸ μεγαλείτερο. Σὲ τέτοιο σημεῖο μὲ εἶχε φέρει ὁ Σαβέλκο, ποῦ μόλις ἀντίκρυζα, θυμᾶμαι, τὸ μαδημένο γενάκι του, τὴ σάπκα γυρμένη στ᾽ αὐτὶ καὶ τὸ φαλακρό του κούτελο—ἄρχιζα νὰ τρέμω καὶ μοῦ ᾽ρχόταν νὰ χυθῶ ἀπάνω του καὶ νὰ τὸν κάνω κομμάτια.

Μά, ἂν καὶ μικρὸ παλληκαρόπουλο τότε, ἤξερα νὰ κρατῶ δυνατὰ τὴν καρδιά μου στὸ χέρι, ἐρχόταν αὐτὸς ἀπὸ πίσω μου, γρατζούνιζε τὴ μπαλαλάϊκα καὶ τραγουδοῦσε, κι᾽ ἐγὼ οὔτε ἔδειχνα κἂν πῶς ὑπέφερα, βημάτιζα χωρὶς νὰ βιάζωμαι καὶ σὰ νὰ μὴν ἄκουγα τίποτε.

Ἄρχισα νὰ προσεύχωμαι ἀκόμη περισσότερο—ν οιάθω, πῶς ἐκτὸς ἀπὸ τὴν προσευχὴ δὲν ἔχω τίποτε ἄλλο νὰ προ-

φυλαχτῶ, μὰ τώρα ἄρχισαν νὰ μπαίνουν στὶς προσευχές μου παράπονα καὶ λόγια πικρά:

—Γιατί, Χριστέ μου; Φταίω ἐγώ, ποῦ ὁ πατέρας μου κι᾽ ἡ μάννα μου μ᾽ ἀπαρνήθηκαν, καὶ πέταξαν τὸ παιδί τους σὰν γατάκι στὰ θυμάρια;

Σ᾽ ἄλλο τίποτε δὲν ἔβλεπα νἄχω φταίξει—οἱ ἄνθρωποι ἔχουν διάφορο προορισμὸ στὴ ζωή, ὁ καθένας συνήθισε στὴ δουλειά του, καὶ τὸ συνήθειο αὐτὸ τὄκανε νόμο—πῶς, λοιπόν, μπορεῖς νὰ νοιώσῃς μὲ μιᾶς, ἐναντίον τίνος σὲ διευθύνει ἡ ξένη θέλησις;

Μά, ὅπως κι᾽ ἂν ἔχῃ, ἄρχισα νὰ ἐξετάζω τί γίνεται γύρω μου, γιατὶ ὅλο καὶ πειὸ ἀνήσυχη καὶ ἀφόρητη γινόταν ἡ ζωή μου.

Ὁ ἀφέντης μας, Κωσταντῖνος Νικολάεϊβιτς Λόσεφ, ἦταν πλούσιος καὶ εἶχε πολλὰ κτήματα, στὸ ὑποστατικό μας ἐρχόταν σπάνια—ἡ οἰκογένειά του τὸ εἶχε γιὰ γρουσούζικο, μέσα σ᾽ αὐτὸ κάποιος ἔπνιξε τῆ μητέρα τ᾽ ἀφεντικοῦ, ὁ παππούς του ἔπεσε ἀπὸ τ᾽ ἄλογο, τσακίστηκε, καὶ ἡ γυναίκα του τὄσκασε μὲ κάποιον ἄλλον. Δυὸ φορὲς εἶχα ἰδεῖ τὸν ἀφέντη —ἦταν ἀψηλὸς ἄνδρας, γεμᾶτος, μὲ χρυσᾶ γυαλιά, φοροῦσε στολὴ καὶ κασκέτο μὲ κόκκινο κορδονέτο· ἔλεγαν πῶς ἦταν σπουδαῖος θεράπων τοῦ αὐτοκράτορος καὶ πάρα πολὺ σπουδασμένος—ἔγραφε βιβλία. Τὸν Τιτώφ, ὡστόσο, δυὸ φορὲς τὸν σκυλόβρισε καὶ τοῦ ζύγωσε, μάλιστα, καὶ τὴ γροθιὰ κάτω ἀπὸ τὴ μύτη.

Στὸ ὑποστατικὸ τοῦ Σοκόλιε, ὁ Τιτὼφ ἤτανε ὅλη ἡ δύναμις καὶ ἡ ἐξουσία. Τὸ κτῆμα δὲν ἦταν μεγάλο, στάρι ἔσπερναν ὅσο χρειαζόταν γιὰ τὸ νοικοκυριό, ὅλη ἡ ἄλλη γῆ

νοικιαζόταν στοὺς μουζίκους, κατόπιν ἦλθε διαταγὴ νὰ ἐλαττωθῇ τὸ νοίκιασμα καὶ νὰ φυτευτῇ λινάρι—κἄπου ᾽δῶ κοντὰ ἄνοιξαν φάμπρικα.

᾽Εκτὸς ἀπὸ μένα, στὴ γωνιὰ τοῦ γραφείου καθόταν ὁ ᾽Ιβὰν Μακάροβιτς Γιούδην, ἕνας ἀμίλητος καὶ πάντα μεθυσμένος ἀνθρωπάκος. ᾽Ηταν τηλεγραφητὴς πρῶτα καὶ τὸν ἔδιωξαν γιὰ τὸ μπεκριλίκι του. Αὐτὸς βαστοῦσε ὅλα τὰ βιβλία, ἔκανε τὴν ἀλληλογραφία, ἔκλεινε τὶς συμφωνίες μὲ τοὺς μουζίκους, καὶ σώπαινε τόσο πολύ, ποῦ μίνεσκε τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου — τοῦ μιλοῦσαν κι᾽ ἐκεῖνος μονάχα τὸ κεφάλι κουνοῦσε, χαχάριζε σιγανὰ καὶ ποῦ καὶ ποῦ ἔλεγε:

— ᾽Ετσι.

Σ᾽ αὐτὸ ἦταν ὅλος.

᾽Ηταν μικρόσωμος, ἄσαρκος, καὶ τὸ πρόσωπό του ἦταν στρογγυλό, ὑδρωπικιασμένο, τὰ μάτια σχεδὸν δὲν φαινόντουσαν, τὸ κεφάλι ὅλο φαλακρό, κοὶ περπατοῦσε στὶς μύτες τῶν παπουτσιῶν, χωρὶς θόρυβο καὶ ψαχουλευτά, σὰν στραβός.

᾽Ανήμερα τῆς Παναγίας τοῦ Καζάν, οἱ μουζῖκοι φαρμακώσανε τὸ Γιούδην μὲ τὸ κρασί, καὶ σὰν πέθανε αὐτός, ἔμεινα μόνος ἐγὼ γιὰ ὅλη τὴ δουλειὰ τοῦ γραφείου, ὁ Τιτὼφ μοῦ ἔκοψε μισθὸ σαράντα ρούβλια τὸ χρόνο κι᾽ ἔβαλε τὴν ᾽Ολγα νὰ μοῦ βοηθάῃ.

᾽Απὸ πρὶν ἀκόμη ἔβλεπα τοὺς μουζίκους ποῦ κόβανε βόλτες γύρω στὸ γραφεῖο, σὰν τοὺς λύκους γύρω στὴν παγίδα—τὴν ἔβλεπαν τὴν παγίδα, μὰ ἔλα ποῦ ἤθελαν καὶ νὰ φᾶνε, καὶ τὸ δόλωμα φώναζε, τί μποροῦσαν νὰ κάνουν, ἔπεφταν μέσα.

Καὶ σὰν ἔμεινα μόνος στὸ γραφεῖο, ἄνοιξαν μπροστά

μου ὅλα τὰ βιβλία, τὰ σχέδια, τότε, δὲ θέλει ρώτημα, μὲ ὅλη τὴ μικρή μου γνώση ποῦ εἶχα, μὲ μιᾶς κατάλαβα, πῶς ὅλα μέσα στὴ διαχείριση τοῦ ὑποστατικοῦ μας ἦσαν ὁλοφάνερη ληστεία, οἱ μουζῖκοι ἦσαν δεμένοι ἀπ' ὅλες τὶς μεριές, ὅλοι βουτηγμένοι στὸ χρέος, καὶ δὲ δούλευαν γιὰ τὸν ἑαυτό τους, μὰ γιὰ τὸν Τιτώφ. Νὰ πῶ πῶς μοῦ φάνηκε παράξενο, ἢ πῶς ντράπηκα, δὲν μπορῶ. Καί, ἂν καὶ κατάλαβα γιατὶ γαύγιζε ὁ Σαβέλκο, δίκηο ὅμως δὲ βρῆκα νἄχη—δὲν ἦταν ἔργο δικό μου ἡ ληστεία!

Βλέπω, πῶς ὁ Τιτὼφ δὲν εἶνε καθαρὸς ἀπέναντι τοῦ νοικοκύρη — παραγεμίζει τὴν τσέπη του ὅσο μπορεῖ πειὸ γιερά. Καὶ πρὶν φερόμουν μπροστά του θαρραλέα, νοιώθωντας πῶς τοῦ χρειάζομαι γιὰ κάτι, καὶ τώρα σκέφθηκα: νὰ γιατὶ τοῦ χρειάζομαι, γιὰ νὰ σκεπάζω ἀπὸ τὸ Θεό, αὐτόν, τὸν κλέφτη!

Ἀγαπητὸ παιδὶ μὲ φώναζε τότε ἐκεῖνος, τὸ ἴδιο καὶ ἡ γυναίκα του, μ' ἔντυναν καλά, ἐγώ, βέβαια, τοὺς ἔλεγα εὐχαριστῶ, μὰ ἡ ψυχὴ δὲν τοὺς συμπαθοῦσε, καὶ ἡ καρδιὰ ἀπὸ τὰ καλοπιάσματά τους δὲ θερμαινόταν στάλα. Καὶ ἡ φιλία μου μὲ τὴν Ὄλγα ὅλο καὶ δυνάμωνε, μοῦ ἄρεσε τὸ ἤρεμο χαμόγελό της, ἡ χαϊδευτικὴ φωνή της καὶ ἡ ἀγάπη της στὰ λουλούδια.

Ὁ Τιτὼφ μὲ τὴ γυναῖκά του, βάδιζαν μπροστὰ στὸ Θεὸ μὲ κατεβασμένο κεφάλι, σὰν πεδικλωμένα ἄλογα, καὶ σὰ νἄκρυβαν στὸν ταπεινό τους φόβο κἄποια ἁμαρτία πολὺ πειὸ βαρειὰ ἀπὸ τὴν κλεψιά. Τὰ χέρια τοῦ Τιτὼφ δὲν μοῦ ἄρεσαν, ὅλο τἄκρυβε, καὶ μ' αὐτὸ μοῦ ἔβαζε στὸ νοῦ κακὲς

ἰδέαις — μπορεῖ νὰ εἶχαν πνίξει ἄνθρωπο αὐτὰ τὰ χέρια, μπορεῖ νὰ εἶχαν βαφῆ στὸ αἷμα.

Καὶ πάντοτε—κι᾽ αὐτὸς κι᾽ ἐκείνη—μὲ παρακαλοῦσαν:

— Προσευχήσου γιὰ μᾶς τοὺς ἁμαρτωλούς, Μόκια!

Μιὰ φορά, δὲ βάστηξα καὶ εἶπα:

—Μὰ εἴσαστε τόσο πειὸ πολὺ ἁμαρτωλοὶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους;

Ἡ Ἀναστασία ἀναστέναξε κι᾽ ἔφυγε, κι᾽ ἐκεῖνος γύρισε ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, χωρὶς νὰ μοῦ ἀποκριθῇ.

Στὸ σπίτι ἦταν πάντα σκεπτικός, μιλοῦσε λίγο μὲ τὴ γυναῖκα καὶ μὲ τὴν κόρη του, καὶ μόνο γιὰ δουλειές. Μὲ τοὺς μουζίκους δὲ βριζόταν ποτέ, φερνόταν ὅμως ὑψηλόφρονα — αὐτὸ ἔβγαινε κἄπως χειρότερο ἀπὸ σκυλόβρισμα. Ποτὲ σὲ τίποτε δὲν ὑποχωροῦσε μπροστά τους, σὰν ἔλεγε κάτι, τὸ ὑπεστήριζε ἀσάλευτα, λὲς καὶ τὸν εἶχαν χώσει ὡς τὴ μέση στὴ γῆ.

— Ἂς τοὺς ξεπέσουμε κἄτι! τοῦ εἶπα μιὰ φορά.

Κι᾽ αὐτὸς ἀποκρίθηκε:

— Ποτέ, οὔτε ροῦπι νὰ μὴν ξεπέφτῃς στοὺς ἀνθρώπους, ἀλλοιῶς—χάθηκες!

Ἄλλη μιὰ φορὰ πάλι, μ᾽ ἔβαλε νὰ κάνω ψεύτικο λογαριασμό, κι᾽ ἐγὼ τοῦ εἶπα:

— Δὲν πάει νὰ κάνουμε τέτοια πράγματα.

— Γιατί;

— Εἶνε ἁμαρτία.

— Δὲ μὲ βάζεις ἐσὺ ν᾽ ἁμαρτήσω, ἐγὼ σὲ βάζω ἐσένα. Γράψε ὅπως σὲ προστάζω, ἀπὸ σένα δὲ θὰ ζητήσῃ κανεὶς εὐθύνη, ἐσὺ δὲν εἶσαι παρὰ τὸ χέρι μου! Τὴν ὁσιότητά σου δὲ θὰ τὴν βεβηλώσῃς μ᾽ αὐτό, μὴ φοβᾶσαι! Καὶ μὲ δέκα

ρούβλια τὸ μῆνα κανεὶς δὲ θὰ τὰ καταφέρῃ νὰ ζήσῃ τίμια—νοιῶστο!

— Δές τη, τὴ σκονισμένη μαγάρα! εἶπα μὲ τὸ νοῦ μου.

— Ἀκοῦστε — φτάνει πειά! εἶπα δυνατά. Ὅλα αὐτὰ πρέπει νὰ κοποῦν. Καὶ ἂν δὲν πάψετε νὰ κάνετε κατεργαριές, κάθε φορὰ ποῦ θὰ κάνετε κάτι, θὰ βγαίνω στὸ χωριὸ νὰ σᾶς ξεσκεπάζω.

Ἐσήκωσε τὰ μουστάκια ὡς τὴ μύτη, τοὺς ὤμους ὡς τ' αὐτιά, ἔδειξε τὰ δόντια καὶ γούρλωσε τὰ στρογγυλὰ μάτια του. Μετρούσαμε ὁ ἕνας τὸν ἄλλον, ποιὸς εἶνε πειὸ ἀψηλός.

Σιγανὰ ρωτάει ἐκεῖνος:

— Ἀλήθεια λές;

— Ἀλήθεια!

Ἔσκασε ἕνα γέλιο, λὲς καὶ σκόρπισε μιὰ φοῦχτα ἀσημένια πενηνταράκια στὸ πάτωμα, καὶ εἶπε:

— Πάει καλά, δίκαιε! Νὰ σοῦ πῶ, αὐτὸ ἤθελα κι' ἐγώ— βαρέθηκα νὰ ψαρεύω καπίκια δίπλα στὰ ρούβλια! Σφίξε τὰ λουριὰ τοῦ κλέφτη—τίμια θὰ ζήσῃ!

Κι' ἔφυγε, χτυπῶντας τὴν πόρτα τόσο δυνατά, ποῦ κουδούνισαν ὅλα τὰ τζάμια τῶν παραθυριῶν.

Μοῦ φάνηκε σὰ νὰ συμμαζεύτηκε λιγάκι ὁ Τιτὼφ ἀπὸ 'κείνη τὴν ἡμέρα, δὲν ξέρω πάλι. Ἐμένα ὅμως ἔπαψε νὰ μοῦ φορτώνεται.

Ἦταν πολὺ παραδόπιστος, καί, ἂν καὶ δὲ στεροῦσε τὸν ἑαυτό του σὲ τίποτε, τὴν ἀξία ὅμως τοῦ καπικιοῦ τὴν ἤξερε. Στὸ φαΐ ἦταν γουλόζος καὶ στὶς γυναῖκες ἐξαιρετικὰ ἄπληστος — εἶχε μεγάλη ἐξουσία καὶ νὰ τοῦ ἀρνηθοῦν ἡ γυναῖκες δὲν τολμοῦσαν, κι' αὐτὸς δὲν ἄφινε περίσταση νὰ πάῃ

χαμένη, τὰ κορίτσια δὲν τὰ πείραζε, κατὰ τὰ φαινόμενα— φοβόταν, ἡ γυναῖκες ὅμως, ἀσφαλῶς ὅλες, ἔστω κι᾽ ἀπὸ μιὰ φορά, θὰ εἶχαν γίνει δικές του.

Καὶ μένα μ᾽ ἔσπρωχνε πολλὲς φορὲς νὰ κάνω τὰ ἴδια:

— Δὲ μοῦ λές, Ματθαῖε, σὰν τί ντρέπεσαι; μοὔλεγε. Τὸ νὰ χαϊδέψῃς μιὰ γυναῖκα, εἶνε σὰ νὰ τῆς δώσῃς ἐλεημοσύνη! Ἡ κάθε μιὰ ἀπ᾽ αὐτὲς ἐδῶ διψάει γιὰ χάϊδι, οἱ ἄνδρες τους εἶνε ἀδύνατοι, κουρασμένοι, τί μποροῦν νὰ τοὺς δώσουν αὐτοί; Ἐνῷ ἐσὺ εἶσαι παλληκάρι δυνατό, ὥμορφο— τί σοῦ κοστίζει νὰ χαϊδέψῃς μιὰ γυναῖκα; Κι᾽ ἔπειτα καὶ σὺ ὁ ἴδιος θἄχῃς εὐχαρίστηση...

Στὴν κάθε μιὰ ἀτιμία ζύγωνε μὲ τὸ πλάγι, τιποτένιος ἄνθρωπος.

Μιὰ φορὰ μὲ ρώτησε:

— Τί λές, Ματθαῖε, — εἶνε δυνατὸς ὁ δίκαιος μπροστὰ στὸ Θεό;

Δὲ μοῦ ἄρεσαν ἡ ἐρωτήσεις του.

— Δὲν ξέρω, εἶπα.

Σκέφθηκε λιγάκι καὶ ξαναλέει:

— Ἂς πάρουμε αὐτό — ὁ Θεὸς ἔβγαλε ἀπὸ τὰ Σόδομα τὸ Λὼτ κι᾽ ἔσωσε τὸ Νῶε, καὶ ὅλες ἡ ἄλλες χιλιάδες χάθηκαν μέσα στὴ φωτιὰ καὶ στὸ νερό. Εἶπε ὅμως, ἢ δὲν εἶπε— μὴ φονεύσῃς; Βολὲς-βολὲς μοῦ φαντάζει, πῶς ἡ χιλιάδες αὐτὲς τῶν ἀνθρώπων χάθηκαν γιὰ τὸ λόγο ποῦ μεταξύ τους ὑπῆρχαν καὶ δίκαιοι! Γιατὶ εἶδε ὁ Θεός, πῶς καὶ μὲ ὅλους τοὺς αὐστηροὺς νόμους του κατώρθωναν μερικοὶ νὰ κάνουν δίκαιη ζωή. Ἂν ὅμως δὲν ὑπῆρχε κανένας δίκαιος στὰ Σό-

δομα,—θἄβλεπε ὁ Θεὸς πῶς κανένας δὲν μπορεῖ νὰ κρατήσῃ τοὺς νόμους του, καὶ μπορεῖ νὰ τοὺς μαλάκωνε λιγάκι, χωρὶς νὰ καταστρέψῃ ἕνα τέτοιο πλῆθος ἀνθρώπων. Τὸν λένε—Πολυέλεο, ποῦ τὸ εἴδαμε αὐτό;

Δὲν καταλάβαινα τότε, πῶς ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ζητοῦσε τὴν ἐλευθερία τῆς ἁμαρτίας, μὲ τάραζαν ὅμως τὰ λόγια του.

— Βρίζετε τὰ ἅγια! ἔλεγα. Τὸ Θεὸ τὸν φοβόσαστε, μὰ δὲν τὸν ἀγαπᾶτε.

Πέταξε τὰ χέρια του ἀπὸ τὴς τσέπες, τἄρριξε ἀπὸ πίσω, ἔγινε σταχτής, φαινόταν πῶς θύμωσε,

— Ἂν εἶνε ἔτσι, ἢ ὄχι—δὲν ξέρω! ἀποκρίθηκε. Μοῦ περνάει μόνο ἀπὸ τὸ νοῦ, πῶς σεῖς οἱ θεοφοβούμενοι χρησιμεύετε στὸ Θεὸ γιὰ μέτρο τῶν ξένων ἁμαρτιῶν. Ἂν δὲν εἴσαστε σεῖς—θὰ μπερδευόταν ὁ Θεὸς στὴν ἐκτίμηση τῆς ἁμαρτίας!

Πολὺ καιρὸ ὕστερα ἀπ' αὐτὸ ἔκανε πῶς δὲ μ' ἔβλεπε, καὶ μέσα στὴν ψυχή μου ἄρχισε νὰ μεγαλώνῃ μιὰ ἀνείπωτη ἔχθρα ἐναντίον του — ἔγεινε χειρότερος ἀπὸ τὸ Σαβέλκο γιὰ μένα.

Πέφτοντας νὰ κοιμηθῶ ἐμνημόνευσα τ' ὄνομά του—φούντωσε θυμὸ ἡ ψυχή μου, καὶ μπορεῖ ἐκείνη νἄταν ἡ ὥρα ποῦ εἶπα τὴν πρώτη ἀνθρώπινη προσευχή μου:

— Δὲ ζητῶ τὴ χάρη σου, Θεέ, γιὰ ἕνα κλέφτη—τὴν κατα-δίκη σου ζητῶ! Ἂς μὴν κλέβῃ τοὺς φτωχοὺς ἀτιμώρητα!

Καὶ μὲ τόση θέρμη προσευχήθηκα ἐναντίον τοῦ Τιτώφ, ποῦ τρόμαξα κι' ὁ ἴδιος γιὰ τὴν τύχη του.

Ὕστερα ἀπὸ λίγο καιρὸ μ' ἔρριξε ἡ τύχη μοῦτρο μὲ

μοῦτρο μὲ τὸ Μιγούν — ἦλθε στὸ γραφεῖο νὰ ζητήσῃ φλαμοῦρι, ἤμουν κατάμονος.

Τὸν ρωτάω:

— Δὲ μοῦ λές, Σαβέλκο, γιὰ ποιὸ λόγο μὲ ρεζιλεύεις ἔτσι;

Μοῦδειξε τὰ δόντια, καὶ κάρφωσε στὸ πρόσωπό μου τὰ σουβλερά του μάτια.

— Δὲν ἦρθα γιὰ μεγάλα πράμματα, λέει, ἦρθα νὰ ζητήσω λίγο φλαμοῦρι!

Τὰ πόδια μου τρέμουν καὶ τὰ δάκτυλα μοναχά τους σφίγγονται γροθιά· τὸν ἅρπαξα ἀπὸ τὸ λαιμὸ καὶ τὸν τίναξα ἀλαφρά.

— Τί φταίω ἐγώ; — τοῦ λέω.

Ἐκεῖνος δὲν τρόμαξε, δὲν τοῦ κακοφάνηκε, μόνο ἔπιασε τὸ χέρι μου καὶ τὸ ἀποτράβηξε ἀπὸ τὸ λαιμό του, λὲς κι' ἦταν αὐτός, καὶ ὄχι ἐγώ, ὁ πειὸ δυνατός.

— Ὅταν, λέει, βαστοῦν τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὸ λαιμό, δυσκολεύεται ἐκεῖνος νὰ μιλήσῃ. Μὴ μὲ πειράζῃς — τὰ μάτια μου εἶδαν λογῆς-λογῆς χτυπήματα — τὰ δικά σου μοῦ εἶνε περιττά. Μὰ καὶ νὰ μαλώνῃς δὲ σοῦ στέκει ἐσένα· ἂν κάνῃς τέτοιο πρᾶμμα, θ' ἀναποδογυρίσῃς ὅλες τὴς ἐντολές.

Μιλοῦσε ἤρεμα, παιζογελῶντας, ἀβίαστα.

Ἐγὼ τοῦ φωνάζω:

— Τί ζητᾶς ἀπὸ μένα;

— Φλαμοῦρι.

Βλέπω, πῶς στὰ λόγια δὲν τὰ βγάζω πέρα μαζή του, μὰ καὶ ὁ θυμὸς μοῦ πέρασε, μόνο ἀδικημένο καὶ παγωμένο ἔνοιωθα τὸν ἑαυτό μου μπροστά του.

— Θεριὰ εἴσαστε ὅλοι σας! τοῦ λέω. Πάει νὰ κουρελιά-

ζετε ἕναν ἄνθρωπο, γι᾽ αὐτὸ ποῦ τὸν πέταξαν στοὺς δρόμους ἡ μάννα κι᾽ ὁ πατέρας του;

Κι᾽ αὐτὸς ἀρχίζει νὰ μὲ πετροβολάῃ μὲ παροιμίες:

— Ὅσο τὸ φτωχὸ κι᾽ ἂν κάνῃς, τὴν ἀλήθεια δὲν τὴ θάβεις—ψωμὶ κλεμμένο τρώς, χωρὶς νἆσαι στραβός.

— Ψέμματα λές, φωνάζω, κοπιάζω γιὰ τὸ ψωμί μου...

— Δίχως κόπο οὔτε μιὰ κόττα δὲν μπορεῖς νὰ κλέψῃς, αὐτὸ τὸ ξέρουμε!

Μὲ κυττάζει μὲ διαβολικὸ χαμόγελο στὰ μάτια καὶ λέει πονετικά:

— Ἔχ, Ματθαῖε, τί καλὸς ποῦ ἤσουνα παιδί! Καὶ σὰν ἔγεινες βιβλιοφάγος, θεοφάγος, καὶ σὰν ὅλους τοὺς ἄλλους κλέφτες τοῦ κόσμου μας, στερέωσες τὸ Θεῖο νόμο ἀπάνω στὴν ἀτυχία, ποῦ δὲν ἐδόθηκαν σὲ ὅλους χέρια μακρυά!

Τὸν πέταξα ἔξω ἀπὸ τὸ γραφεῖο. Τὴς παροιμίες του δὲν ἤθελα νὰ τὴς καταλάβω, γιατί, θεωρῶντας τὸν ἑαυτό μου πιστὸ ὑπηρέτη τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴς σκέψεις μου τὴς θεωροῦσα ὀρθότερες ἀπὸ τὴς σκέψεις τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Μοναξιὰ καὶ βαρυθυμιὰ μὲ πλάκωνε, ἔνοιωθα νὰ ξασθενίζῃ ἡ ψυχή μου!

Νὰ παραπονεθῶ κατὰ τῶν ἀνθρώπων—δὲν μποροῦσα, δὲν τὸ ἐπέτρεπα αὐτὸ στὸν ἑαυτό μου, θέλετε ἀπὸ χαρά, θέλετε ἐπειδή, ἂν καὶ ἤμουν κουτὸς ἄνθρωπος, μὰ φαρισαῖος δὲν ἤμουν. Γονάτιζα μπροστὰ στὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας τοῦ Ἀβαλέτσκ, κύτταζα τὸ πρόσωπο καὶ τὰ χεράκια της, σηκωμένα στὸν οὐρανό — ἡ φλογίτσα τοῦ κεριοῦ μου τρεμόσβυνε, σιγανὴ σκιὰ χάϊδευε τὴν εἰκόνα, καὶ στὴν καρδιά μου ἁπλωνόταν σὰν πάγος ἡ σκιὰ αὐτή, καὶ ἀναμεσῆς

μου καὶ τοῦ Θεοῦ ὠρθωνόταν κἄτι τὸ ἀόρατο, τὸ ἀσύλληπτο, συντρίβοντάς με. Ἔχασα τὴ χαρὰ τῆς προσευχῆς, ἔπεσα σὲ λύπη, καὶ μάλιστα, ἄρχισα νὰ μὴν τὰ πηγαίνω καλὰ καὶ μὲ τὴν Ὄλγα.

Κι᾽ ἐκείνη μὲ κύτταζε ὅλο καὶ πειὸ φιλικά — τὴν ἐποχὴ ἐκείνη εἶχα κλείσει τὰ δεκαοκτώ, ἤμουνα ὥμορφο παλληκάρι, ξανθοκόκκινος, ἀσπροπρόσωπος καὶ κατσαρομάλλης. Καὶ ἤθελα, καὶ δὲ μοῦ ᾽ρχόταν καλὰ νὰ ζυγώσω πειὸ κοντά της, ἤμουν ἀθῶος ἀκόμη τότε μπροστὰ στὴ γυναῖκα· ἧ γυναῖκες τοῦ χωριοῦ γελοῦσαν γι᾽ αὐτὸ μαζή μου· κάποτε μάλιστα μοῦ φάνηκε πῶς καὶ ἡ Ὄλγα κρυφογελοῦσε ἄσχημα. Πολλὲς φορὲς εἶχα κάνει πειὰ τὴ γλυκειὰ σκέψη γι᾽ αὐτήν:

— Νὰ γυναίκα γιὰ μένα!

Καθόμουν ὥραις ὁλόκληρες μαζή της στὸ γραφεῖο ἄφωνος, μὲ ρωτοῦσε ἐκείνη γιὰ τίποτε, σχετικὸ μὲ τὴ δουλειά, ἐγὼ τῆς ἀπαντοῦσα—κι᾽ αὐτὸ ἦταν ὅλη ἡ κουβέντα μας.

Ἦταν λυγερή, ἄσπρη, σὰν νειοφύτευτη σημύδα, τὰ μάτια της γαλανά, συλλογισμένα, ἦταν πειότερο ἀκόμη ὥμορφη κι᾽ αἰθέρια στὴ σιγανὴ καὶ ἄγνωστή μου λύπη της.

Καὶ μιὰ φορὰ μὲ ρωτάει:

— Γιατί ἔγεινες τόσο βαρύλυπος, Ματθαῖε;

Ποτὲ μὲ κανένα δὲν εἶχα μιλήσει, οὔτε εἶχα σκεφθῆ γιὰ τὸν ἑαυτό μου, δὲν ἤθελα νὰ μιλήσω, καὶ ᾽κείνη τὴ στιγμή, ξεδιπλώθηκε ἄξαφνα ἡ καρδιά μου, καὶ ὅλα τὰ σκόρπισα μπροστά μου, καὶ ὅλες μου τὶς ἀγκίδες τὶς ξερρίζωσα μιὰμία. Γιὰ τὴ ντροπή μου ποῦ εἶχα τέτοιους γονεῖς καὶ γιὰ τὰ περιγελάσματα, γιὰ τὴ μοναξιὰ καὶ τὴ φτώχια τῆς ψυχῆς, γιὰ τὸν πατέρα της—ὅλα. Ὄχι νὰ πῇ κανείς, πῶς παρα-

πονιόμουν, ἁπλῶς ἔβγαζα τὴς σκέψεις μου ἀπὸ μέσα καὶ τὴς ἄπλωνα ἔξω — εἶχαν μαζευτῆ πολλές, καὶ ὅλες — βρώμικες. Μοῦ κακοφάνηκε ποῦ ἦταν βρώμικες.

— Καλλίτερα νὰ πάω σὲ κανένα μοναστῆρι! εἶπα.

Συννέφιασε ἐκείνη, χαμήλωσε τὸ κεφάλι καὶ δὲ μοῦ ἀποκρίθηκε τίποτε. Μοῦ ἦταν εὐχάριστη ἡ λύπη της, καὶ ἡ σιωπή της μὲ λύπησε. Σὰν πέρασαν ὅμως δυὸ-τρεῖς ἡμέρες, μοῦ εἶπε σιγανά:

— Τοῦ κάκου δίνεις τόση σημασία στοὺς ἀνθρώπους, ὁ καθένας ζῆ τὴ δική του ζωή—βλέπεις; Βέβαια, τώρα εἶσαι μόνος στὸν κόσμο, μὰ ὅταν θὰ κάνῃς οἰκογένεια δική σου, καὶ δὲ θὰ ἔχῃς ἀνάγκη ἀπὸ κανένα, θὰ ζήσῃς καὶ σὺ σὰν ὅλους τοὺς ἄλλους, πίσω ἀπὸ τὸν τοῖχό σου μέσα στὸ δικό σου σπίτι. Καὶ τὸν πατέρα μου μὴν τὸν κατακρίνῃς, κανεὶς δὲν τὸν ἀγαπάει, τὸ βλέπω, μὰ σὲ τί εἶνε χειρότερος ἀπὸ τοὺς ἄλλους—δὲν ξέρω! Βλέπεις πουθενὰ ἀγάπη;

Μὲ παρηγοροῦν τὰ λόγια της. Τὴς δουλειές μου ἐγὼ τὴς κάνω ὅλες στὴ στιγμή, τὰ ἴδια καὶ τώρα:

— Θἄθελες νὰ γίνῃς γυναίκα μου; τῆς λέω.

Γύρισε ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, σιγοεῖπε:

— Θἄθελα...

Τέλειωσε. Τὴν ἄλλη μέρα βρῆκα τὸν Τιτὼφ καὶ τοῦ λέω, αὐτὸ κι᾽ αὐτὸ συμβαίνει.

Κρυφογέλασε ἐκεῖνος, διώρθωσε τὰ μουστάκια του καὶ ἄρχισε νὰ μοῦ γρατζουνίζῃ τὴ ψυχή.

— Γιὰ νὰ γίνῃς γυιός μου, ὁ δρόμος εἶνε ἀνοιχτὸς γιὰ σένα, Ματθαῖε, πρέπει νὰ ὑποθέσουμε, πῶς αὐτὸ θἄναι ὡρισμένο ἀπὸ τὸ Θεό, δὲν κοντραστάρω! Εἶσαι παλληκάρι

σοβαρό, σεμνούλης, τὴν ὑγειά σου τὴν ἔχεις, προσεύχεσαι στὸ Θεὸ γιὰ μᾶς, σὲ ὅλα σου, τέλος πάντων — θησαυρός, στὸ λέω χωρὶς κοπλιμέντα! Μὰ γιὰ νὰ ζήσῃς χορτάτα, πρέπει νὰ ξέρῃς καὶ νὰ δουλέψῃς, καὶ ἡ κλίσις σου στὴς δουλειὲς εἶνε πολὺ ἀδύνατη. Ἕνα αὐτό. Τὸ ἄλλο — ὕστερα ἀπὸ δυὸ χρόνια θὰ σὲ καλέσουν στρατιώτη, καὶ εἶσαι ὑποχρεωμένος νὰ πᾶς. Ἂν εἶχες τοὐλάχιστον μαζεμμένα τίποτα χρηματάκια, καμμιὰ πεντακοσαριὰ ρούβλια, μποροῦσες νὰ ξαγοράσῃς τὸ στρατιωτικό, αὐτὸ πειὰ θὰ τὸ κατάφερνα ἐγώ... Μὰ δίχως χρήματα—θὰ φύγῃς ἐσύ, καὶ ἡ Ὄλγα θὰ μείνῃ, οὔτε παντρεμμένη παντρεμμένη, οὔτε χήρα χήρα...

Μοῦ πριόνιζε τὴν καρδιὰ μὲ τὰ στομωμένα λόγια του, τὰ μουστάκια του ἔτρεμαν καὶ στὰ μάτια του λαμπύριζε πράσινη φλογίτσα. Ὡρθωνόταν μπροστά μου τὸ στρατιωτικό, τρομαχτικὸ καὶ ἀποκρουστικὸ στὴν ψυχή—τί στρατιώτης εἶμαι ᾽γώ; Μονάχα ἡ σκέψις, πῶς πρέπει νὰ συζῶ μέσα στὴν καζάρμα πάντοτε μαζὶ μὲ ἄλλους ἀνθρώπους—μ᾽ ἔκανε ἄνω κάτω· καὶ τὰ μεθύσια, ἡ βρισιές, οἱ καυγάδες; Σ᾽ αὐτὴ τὴν ὑπηρεσία ὅλα εἶνε ἐνάντια στὸν ἄνθρωπο, τὸ ξέρω. Μὲ παρέλυσαν τὰ λόγια τοῦ Τιτώφ.

— Ἂμ᾽ τότε, λέω, θὰ πάω νὰ γίνω μοναχός...

— Τώρα—εἶνε ἀργὰ πειά! γελάει ὁ Τιτώφ. Μὲ μιᾶς δὲ θὰ σὲ χειροτονήσουν, γιὰ νεόφυτο—μπορεῖ νὰ σὲ δεχθοῦν! κακὰ τὰ ψέμματα, Ματθαῖε, μὲ ἄλλο ἀπὸ τὰ χρήματα δὲν ξαγοράζεται ἡ τύχη!

Τότε τοῦ λέω:

— Δόστε μου σεῖς χρήματα, σεῖς ἔχετε πολλά!

— Ἀ-χά! λέει. Δὲν εἶνε ἄσχημη ἡ ἰδέα σου! Μὰ δὲ

ρωτᾶς καὶ μένα, ἂν μὲ συμφέρει αὐτὸ τὸ πρᾶγμα; Γιὰ σκέψου κι᾽ αὐτό—τὰ λεφτά μου μπορεῖ νὰ τὰ κέρδισα ἐγὼ μὲ καμμιὰ μεγάλη ἁμαρτία, μπορεῖ νὰ πούλησα γι᾽ αὐτὰ τὴν ψυχή μου στὸ διάβολο! Τὸν καιρὸ ποῦ ἐγὼ βουτιώμουν στὴν ἁμαρτία, ἐσὺ ζοῦσες δίκαιση, θέλεις καὶ τώρα λοιπὸν νὰ ἐξακολουθήσῃς τὴν ἴδια ζωή, γιὰ λογαριασμὸ τῶν ἰδικῶν μου ἁμαρτιῶν; Εὔκολο πρᾶγμα γιὰ τὸ δίκαιο νὰ πάῃ στὸν παράδεισο, μιὰ ποῦ ὁ ἁμαρτωλὸς τὸν πηγαίνει καβάλλα στὸ σβέρκο του! Μὲ τὴ διαφορά, πῶς ἐγὼ δὲν παραδέχουμαι νὰ γείνω ἄτι σου. Καλλίτερα ν᾽ ἁμαρτήσῃς καὶ σὺ λιγάκι, ἐσένα θὰ σὲ συχωρέσῃ ὁ Θεός, γιὰ τὸ λόγο ποῦ τὸν ὑπηρέτησες κάποτε!

Κυττάζω—ἡ θωριὰ τοῦ Τιτὼφ εἶνε τέτοια, λὲς κι᾽ ἔγεινε ἄξαφνα δυὸ μέτρα πειὸ ἀψηλὸς ἀπὸ μένα, κι᾽ ἐγὼ σερνόμουν στὰ πόδια του. Κατάλαβα πῶς κορόϊδευε μαζή μου, διέκοψα τὴν ὁμιλία, καὶ τὸ βράδυ ἔκανα γνωστὰ στὴν Ὄλγα τὰ λόγια τοῦ πατέρα της. Δάκρυα ἔλαμψαν στὰ μάτια τοῦ κοριτσιοῦ, καὶ κοντὰ στ᾽ αὐτί της τρεμούλιασε μιὰ μικροῦλα γαλάζια φλεβίτσα, καὶ τὸ τρεμούλιασμα αὐτὸ ἀντήχησε πονετικὰ στὴν καρδιά μου. Μοῦ λέει ἡ Ὄλγα χαμογελῶντας:

— Κι᾽ ἔτσι—δὲ θὰ γίνῃ ὅπως τὸ θέλαμε...

— Ὄχι, λέω, θὰ γίνῃ!

Τὸ εἶπα ἀσυλλόγιστα, καὶ σὰ νἄδινα τὸ λόγο μου μ᾽ αὐτὸ σ᾽ ἐκείνη καὶ στὸν ἑαυτό μου, τὸ λόγο, ποῦ δὲν μποροῦσα πειὰ νὰ παραβῶ.

Ἀπὸ τὴν ἡμέρα ἐκείνη ὁ βίος μου λερώθηκε, ἄρχισε γιὰ μένα μιὰ σκοτεινὴ καὶ μεθυσμένη ζωή, τρεμοφτερούγιζε τὸ παλληκάρι, σὰν τὸ περιστέρι στὴν πυρκαϊὰ μέσα στὰ σύννεφα

τοῦ καπνοῦ. Τὴ λυπᾶμαι τὴν Ὄλγα καὶ ποθῶ νὰ τὴν κάνω γυναῖκα μου, τ᾽ ἀγαπῶ τὸ κορίτσι, καὶ τὸ σπουδαιότερο— βλέπω πῶς ὁ Τιτὼφ εἶνε σὲ κάτι πειὸ δυνατὸς καὶ πειὸ σταθερὸς ἀπὸ μένα, καὶ αὐτὸ εἶνε ἀφόρητο γιὰ τὴν περηφάνεια μου. Ἐγὼ μισοῦσα τὴς κλεψιές του καὶ τὴ σκοτεινὴ ψυχή του, κι᾽ ἄξαφνα βγαίνει στὸ φῶς, πῶς μέσα σ᾽ αὐτὴ τὴν ψυχὴ ζῆ κάποια δύναμις καὶ ἐξουσιαστικὰ μὲ κυττάζει στὰ μάτια.

Στὸ χωριὸ ἔγεινε γνωστό, πῶς ἐζήτησα τὴν Ὄλγα καὶ μοῦ ἀρνήθηκαν· τὰ κορίτσια χαχανίζουν, οἱ γυναῖκες κρώζουν σὰν κοράκια, ὁ Σαβέλκο σκαρώνει ἀστεῖα, καὶ ὅλα αὐτὰ μὲ ἀναστατώνουν, μοῦ θολώνουν τὴν ψυχή, τὴ σκοτεινιάζουν ὁλότελα.

Ἀρχίζω νὰ προσεύχωμαι, καὶ ὁ Τιτὼφ φαντάζει νὰ στέκεται ἀπὸ πίσω μου καὶ ν᾽ ἀνασαίνῃ ἴσια στὸ σβέρκο μου, τὰ χάνω, προσεύχομαι μπερδεμμένα, βέβηλα, δὲ δοξάζω τὸ Θεό, μὰ συλλογιέμαι τὴς δουλειές μου—πῶς νὰ κάνω ;

— Βοήθησέ με, Θεέ, λέω, δίδαξέ με, πῶς νὰ κάνω γιὰ νὰ μὴ φύγω ἀπὸ τὸ δρόμο Σου καὶ νὰ μὴ λασπωθῇ ἡ ψυχή μου στὴν ἁμαρτία ! Εἶσαι δυνατὸς καὶ πολυεύσπλαχνος, φύλαξε τὸ δοῦλό Σου ἀπὸ τὸ κακὸ καὶ δός του δύναμι γιὰ τὸν ἀγῶνα κατὰ τοῦ πειρασμοῦ, γιὰ νὰ μὴ καταβληθῶ ἀπὸ τὴς πονηριὲς τοῦ ἐχθροῦ, καὶ μὴ γεννηθῇ μέσα μου δισταγμὸς στὴ δύναμι τῆς ἀγάπης Σου στὸ δοῦλό Σου !

Κι᾽ ἔτσι, καταίβασα τὸ Θεὸ ἀπὸ τὸ ὕψος τῆς ἀνείπωτης ὡραιότητός Του στὴν ὑπηρεσία τοῦ προστάτη τῶν μικροσυμφερόντων μου, καὶ ταπεινώνοντας τὸ Θεό, ταπεινώθηκα κι᾽ ἐγὼ ὡς τὸ μηδέν.

Καὶ ἡ Ὄλγα, μέρα μὲ τὴν ἡμέρα ἔλυωνε σὰν τὸ κερὶ

ἀπὸ τὴ λύπη της. Τὴ συλλογιέμαι πῶς θὰ ζήσῃ μιὰ μέρα ἑνωμένη μὲ κάποιον ἄλλον ἄνθρωπον, καὶ δὲν μπορῶ νὰ παραστήσω δίπλα της κανέναν ἄλλον ἀπὸ τὸν ἑαυτό μου. Ἡ μητέρα της βαρυθύμησε ἀκόμη πειὸ πολύ, μὲ κυττάζει μὲ δάκρυα στὰ μάτια, σωπαίνει καὶ ἀναστενάζει, καὶ ὁ Τιτὼφ κρύβει τὰ βρωμερὰ χέρια του καὶ τὸ ἴδιο σιωπηλὰ πηγαινόρχεται γύρω μου, κλωθογυρίζει, σὰν τὸν κόρακα ἀπάνω ἀπὸ τὸ σκυλὶ ποῦ ψοφάει, ἕτοιμος νὰ τοῦ βγάλῃ τὰ μάτια τὴ στιγμὴ τοῦ θανάτου. Θὰ πέρασε ἕνας μῆνας πές, κι' ἐγὼ ἐξακολουθῶ νὰ μινέσκω στὴν ἴδια θέση, λὲς καὶ ζύγωσα σὲ κάποια ἀπότομη ρεμματιὰ καὶ δὲν ξέρω ἀπὸ ποῦ νὰ περάσω. Ἔνοιωθα βάρος μεγάλο καὶ σιχασιά.

Μιὰ μέρα, ἦρθε στὸ γραφεῖο ὁ Τιτὼφ καὶ μοῦ λέει χαμηλόφωνα:

— Ἄκουσε, Ματθαῖε, γιὰ τὴν τύχη σου παρουσιάστηκε μιὰ καλὴ περίστασις — ἅρπαξέ την, ἂν θέλῃς νὰ γίνῃς ἄνθρωπος!

Ἡ περίστασις ἦταν τέτοια, ποῦ οἱ μουζῖκοι ἔπρεπε νὰ χάσουν πολλά, νὰ κέρδιζε τὸ γραφεῖο κάτι τι, καὶ στὸ μερδικὸ τοῦ Τιτὼφ νὰ πέσουν καμμιὰ διακοσαριὰ ρούβλια.

Μοῦ διηγήθηκε τὴν ἱστορία καὶ μὲ ρωτάει:

— Τί λές—θὰ τολμήσῃς;

Ἂν μὲ ρωτοῦσε κάπως ἀλλοιῶς, μπορεῖ καὶ νὰ μὴν ἔπεφτα στὰ χέρια του, μὰ τὰ λόγια ἐκεῖνα μὲ φούντωσαν.

— Νὰ κλέψω δὲ θὰ τολμήσω; λέω. Ἐδῶ δὲ χρειάζεται καμμιὰ τόλμη, ἀτιμία μόνο χρειάζεται! Ἐμπρός, ἐλᾶτε νὰ κλέψουμε!

Σιγογελάει ὁ παληάνθρωπος, ρωτάει:

— Καὶ ἡ ἁμαρτία;

— Τὴς ἁμαρτίες μου—θὰ τὴς μετρήσω μόνος μου.

— Ἔτσι σὲ θέλω! λέει. Καὶ τώρα μάθε, πῶς κάθε μέρα ποῦ περνάει σὲ ζυγώνει στὸ γάμο.

Σὰν τὸ λύκο μὲ τὸ κατσίκι μ᾽ ἔπιανε, τὸ βλάκα, στὴν παγίδα.

Καὶ κάναμε ἀρχή. Στὴς δουλειὲς δὲν ἤμουν κουτός, καὶ ὅσο γιὰ τόλμη εἶχα πάντοτε μπόλικη. Ἀρχίσαμε οἱ δυό μας νὰ κλέβουμε τὸν κόσμο, σὰ νὰ παίζαμε ντάμα—μιὰ κίνηση αὐτός, ἄλλη ἐγώ, πειὸ ἄγρια ἀκόμη. Καὶ οἱ δυὸ σωπαίναμε, μόνο ποῦ κυττάζαμε ὁ ἕνας τὸν ἄλλον, αὐτός — μὲ πρασινωπὸ γέλιο στὰ μάτια, ἐγώ — μὲ κάκια. Μὲ τελείωσε αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος, μὰ καὶ μὲ ὅλο ποῦ ἔχασα μαζή του τὸ παιγνίδι, δὲν μποροῦσα νὰ ὑποχωρήσω μπροστά του, ἔστω καὶ σ᾽ αὐτὴ τὴ βρωμερὴ δουλειά. Παραλαβαίνοντας λινάρι ἄρχισα νὰ κλέβω στὸ ζύγι, τὰ πρόστιμα γιὰ τὴ βοσκὴ σὲ ἀπαγορευμένα μέρη δὲν τὰ ἔγραφα στὰ βιβλία — μὲ ὅλους τοὺς τρόπους ξεκολλοῦσα καπίκια ἀπὸ τοὺς μουζίκους, μὰ τὰ χρήματα δὲν τὰ μετροῦσα, καὶ στὰ χέρια μου δὲν τἄπιανα, ὅλα τἄδινα τοῦ Τιτώφ—ἐννοεῖται, ἀνακούφιση καμμιὰ δὲ μοὔδινε αὐτό, ὅπως δὲν ἔδινε καὶ στοὺς μουζίκους.

Μὲ λίγα λόγια — τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἤμουν σὰν ἀφηνιασμένος, στὸ στῆθός μου ἔνοιωθα βάρος, στενοχώρια, κρύο. Ἡ ἀνάμνησις τοῦ Θεοῦ—μ᾽ ἔκαιγε. Μιὰ μέρα, ὡστόσο, Τὸν κατηγόρησα:

— Γιατί—λέω—δὲ θέλεις νὰ συγκρατήσῃς διὰ τῆς βίας τὴν πτώση μου, γιατὶ νὰ μοῦ ἐπιβάλῃς δοκιμασία πειὸ με-

γάλη ἀπὸ τὴν κρίση μου, ἢ δὲ βλέπεις, Θεέ, πῶς χάνεται ἡ ψυχή μου;

Ἐρχόντουσαν ὥραις, ποῦ καὶ ἡ Ὄλγα μοῦ φάνταζε ξένη, τὴν κυττάζω καὶ μ' ἔχθρητα συλλογιέμαι:

— Ἐξ αἰτίας σου παζαρεύω τὴν ψυχή μου, δυστυχισμένη!

Καὶ ὕστερα ἀπ' αὐτὰ τὰ λόγια νοιώθω ντροπὴ ἀπέναντί της, γίνομαι ἥσυχος καὶ τρυφερὸς μὲ τὴν κοπέλλα, ὅσο μπορῶ.

Μά—νοιῶστέ το—δὲ βασανιζόμουν, οὔτε ἔτριζα τὰ δόντια ἀπὸ λύπη στὸν ἑαυτό μου ἢ στοὺς ἀνθρώπους, μὰ ἀπὸ τὴ μεγάλη ντροπὴ ποῦ δὲν μποροῦσα νὰ κατανικήσω τὸν Τιτὼφ καὶ παραδόθηκα στὴ θέλησή του. Σὰν θυμόμουν τὰ λόγια του γιὰ τοὺς δικαίους—πάγωνα ὅλος. Κι' αὐτός, ὅπως ἔβλεπα, τὰ καταλάβαινε ὅλα.

Θριάμβευε. Μοῦ λέει:

— Ἔμπρός, ἰησουΐτη, πρέπει νὰ σκεφθῇς γιὰ τὸ κελλί σου—γιὰ νὰ κατοικήσῃς μαζή μας μὲ τὴ γυναῖκά σου, θὰ μᾶς πέσῃ στενόχωρο τὸ σπίτι, κι' ἔπειτα, παρακεῖ θὰ πάρουν δρόμο τὰ παιδιά!

Μὲ εἶπε ἰησουΐτη. Δὲν ἔβγαλα μιλιά.

Καὶ ὅλο καὶ συχνότερα μὲ καλοῦσε ἔτσι, καὶ ἡ κόρη του ὅλο καὶ πειὸ γλυκειά, καὶ πειὸ στοργικὴ ἦταν μαζή μου—καταλάβαινε, φαίνεται, πῶς μοῦ ἦταν βαρὺ αὐτό.

Ζητιάνεψε ὁ Τιτὼφ ἕνα κομμάτι γῆ—τὸ διευθυντὴ τοῦ Λόσεφ πῆγε καὶ προσκύνησε,—τοῦ ἔδωσαν ἕνα καλὸ οἰκοπεδάκι πίσω ἀπὸ τὰ γραφεῖά μας, ἄρχισε αὐτὸς νὰ μᾶς χτίζῃ τὴν καλύβα, κι' ἐγώ—ὅλο ἐκβιάζω, ὅλο κλέβω. Ἡ δουλειὰ πήγαινε καλὰ καὶ γρήγορα, ἡ τσέπη φούσκωνε, τὸ σπίτι χτιζόταν, ἔλαμπε στὸν ἥλιο σὰν ὁλόχρυσο κουτάκι γιὰ τὴν

Ὄλγα. Τὄφερναν στὸ ντουζένι πειά, ἔπρεπε νὰ μπῇ τὸ τζάκι, τὸ φθινόπωρο θὰ μποροῦσε νὰ κατοικήσῃ κανεὶς μέσα ᾽κεῖ.

Μιὰ μέρα ὅμως, κοντὰ τὸ βράδυ, γυρίζοντας ἀπὸ τὴ Γιακίμοβκα — ὅπου εἶχα πάει νὰ καταγράψω τὰ ζῶα τῶν μουζίκων γιὰ χρέη—βγαίνω ἀπὸ τὸ δασάκι στὸ δρόμο τοῦ χωριοῦ, κυττάζω—κατὰ τὸ μέρος ποῦ βασίλευε ὁ ἥλιος καιγόταν τὸ σπίτι μου, σὰν κερὶ καιγόταν.

Στὴν ἀρχὴ ἐνόμισα πῶς παιγνίδιζε ὁ ἥλιος—πῶς τὸ εἶχε ἀγκαλιάσει μὲ τὴς κόκκινες ἀκτίνες του καὶ τὸ ἀναίβαζε ψηλά, στὸν οὐρανό, κοντά του, βλέπω ὅμως τὸν κόσμο νὰ πηγαινόρχεται γύρω του, ἀκούω τὴς φλόγες νὰ σφυρίζουν, τὰ ξύλα νὰ τρίζουν.

Φούντωσε ἡ καρδιά μου, βλέπω τὸ Θεὸ ἐχθρό μου—ἂν εἶχα πέτρα στὸ χέρι θὰ τὴν πέταγα στὸν οὐρανό. Κυττάζω πῶς ἀνέβαινε ἀπὸ τὴ γῆ καπνὸς καὶ στάχτη τὸ κλεψιμέϊκο σπίτι μου, φλογαρπάζομαι κι᾽ ἐγὼ ὅλος μαζὴ μ᾽ αὐτό, καὶ λέω :

— Θέλεις νὰ μοῦ δείξῃς τάχα Σύ, πῶς γιὰ τὴ σκόνη καὶ τὴ στάχτη χαντάκωσα τὴ ψυχή μου — αὐτὸ θέλεις ; Δὲν τὸ πιστεύω, δὲ θέλω τὴν ταπείνωσή Σου, δὲν ἐκάηκε μὲ τὸ δικό Σου θέλημα, οἱ μουζῖκοι ἔβαλαν φωτιά, ἀπὸ μῖσος σὲ μένα καὶ στὸν Τιτώφ ! Καὶ δὲν πιστεύω στὴν ὀργή Σου, ὄχι ἐπειδὴ δὲν εἶμαι ἄξιος αὐτῆς, ἀλλ᾽ ἐπειδὴ μιὰ τέτοια ὀργὴ εἶνε ἀνάξια γιὰ Σένα ! Δὲν ἤθελες νὰ δώσῃς τὴ βοήθεια Σου τὴν ὥρα ποὔπρεπε, σ᾽ ἕναν ἀδύνατο, καὶ νὰ μὲ σώσῃς ἀπὸ τὴν ἁμαρτία. ᾽Εσὺ φταίς, κι᾽ ὄχι ἐγώ ! ᾽Εχώθηκα στὴν ἁμαρτία, σὰ νὰ μπῆκα σὲ κατασκότεινο δάσος, αὐτὸ ὅμως εἶχε φυτρώσει πολὺ πρὶν ἀπὸ μένα—ποιὸς μποροῦσε ν᾽ μ᾽ ἐλευθερώσῃ ἀπ᾽ αὐτό ;

Δὲν μπορῶ νὰ πῶ πῶς μὲ πσρηγοροῦσαν αὐτὰ τ' ἀνόητα λόγια, ἢ πῶς δὲ δικαίωναν τίποτε, γεννοῦσαν ὅμως στὴν ψυχή μου κἄποιο μοχθηρὸ πεῖσμα.

Ἀποκάηκε τὸ σπίτι μου πολὺ πρὶν σβύσῃ ὁ θυμός μου—ἐγὼ ξακολουθοῦσα νὰ στέκωμαι στὴν ἄκρη τοῦ δάσους, ἀκουμπησμένος σ' ἕνα δένδρο, καὶ νὰ συνεχίζω τὴ φιλονεικία μου, καὶ τὸ κάτασπρο πρόσωπο τῆς Ὄλγας γοργοδιάβαινε ἀπὸ μπροστά μου κλαμμένο, λυπημένο.

Λέω στὸ Θεὸ μὲ ἀναίδεια, σὰν ἴσιος σὲ ἴσιο:

—Ἂν εἶσαι Σὺ δυνατός, εἶμαι κι' ἐγώ, καὶ ἔτσι πρέπει νἄναι κατὰ τὸ δίκηο!

Ἔσβυσε ἡ πυρκαϊά, ἁπλώθηκε σιγαλιὰ καὶ σκοτάδι, μέσα στὸ σκοτάδι ὅμως ἀστραποσβύνουν ἀκόμη γλῶσσες φωτιᾶς, σὰν τὸ παιδί, ποῦ κουρασμένο νὰ κλαίῃ, ἀφίνει σιγανὸ ἀναφυλλητό. Ἡ νύχτα ἦταν συννεφιασμένη, ἄστραφτε τὸ ποτάμι σὰν καμπυλωτὸ σπαθὶ πεταμμένο στὸν κάμπο, καὶ ἤθελα νὰ μποροῦσα νὰ σήκωνα αὐτὸ τὸ σπαθὶ καὶ νὰ τὸ ξαμόλαγα μὲ τέτοια δύναμι, ποῦ νὰ σφύριζε ἀπαίσια ἀπάνω ἀπὸ τὴ γῆ.

Κατὰ τὰ μεσάνυχτα ἐμπῆκα στὸ χωριό—στὴν αὐλόπορτα τῶν γραφείων στεκόντουσαν ἡ Ὄλγα κι' ὁ πατέρας της, μὲ περίμεναν.

— Ποῦ ἤσουνα; ρωτάει ὁ Τιτώφ.

— Στεκόμουν στὸ ὕψωμα, κύτταζα τὴ φωτιά.

— Καὶ γιατί δὲν ἔτρεξες νὰ τὴν σβύσῃς;

— Γιὰ θαυματουργὸ μὲ περάσατε—νὰ φτύσω στὴ φωτιὰ καὶ νὰ σβύσῃ...

Τὰ μάτια τῆς Ὄλγας εἶνε κλαμμένα, εἶνε ὅλη μουντζου-

ρωμένη, ἔχει μαυρίσει ἀπὸ τὴν κάπνια — μοῦ ᾽ρχόντουσαν γέλια ποῦ τὴν ἔβλεπα.

— Δούλευες; τὴ ρωτάω.

Ἄρχισε νὰ κλαίῃ.

Ὁ Τιτὼφ εἶπε σκυθρωπά:

— Πάω νὰ χάσω τὸ μυαλό μου, δὲν ξέρω τί νὰ κάνω...

— Νὰ τὸ χτίσουμε ἀπὸ τὴν ἀρχή! λέω.

Ἕνα τέτοιο πεῖσμα εἶχε γεννηθῆ μέσα μου, ποῦ ἤμουν ἕτοιμος νὰ κυλίσω ἀμέσως, μὲ τὰ ἴδια μου τὰ χέρια τὰ δοκάρια καὶ νὰ κάνω τὴς ξυλοδεσιές, κι᾽ ἔνοιωθα πῶς μποροῦσα μὲ μιᾶς ν᾽ ἀποτελειώσω ὅλη τὴ δουλειά, γιατί, ἂν καὶ δὲν παραδεχόμουν μέσα σ᾽ αὐτὸ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἔπρεπε ὅμως νὰ μάθω σίγουρα—Αὐτὸς μὲ κατάτρεχε, ἢ ὄχι!

Καὶ ξανάρχισε ἡ κλεψιά. Καὶ τί πονηριὲς δὲ σοφιζόμουν! Πρῶτα, θυμᾶμαι, ποῦ προσευχόμουν τὴς νύχτες στὸ Θεό, κοιμώμουν σὰν πεθαμένος, καὶ τώρα κοίτομαι καὶ συλλογιέμαι μὲ τί τρόπο νὰ βάλω στὴν τσέπη κανένα ροῦβλι παραπανιστό—ὅλος παραδόθηκα σ᾽ αὐτὸ τὸ σκοπό, κι᾽ ἂν καὶ τὸ ξέρω — πολλοὶ ἔκλαιγαν ἐξ αἰτίας μου τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, καὶ πολλῶν ἅρπαξα τὸ ψωμὶ ἀπὸ τὸ στόμα, καὶ ἴσως νὰ χάθηκαν καὶ μικρὰ παιδιὰ ἀπὸ τὴν ἀπληστία μου—μοῦ εἶνε ἀποκρουστικὸ καὶ βρωμερὸ νὰ τὸ γνωρίζω αὐτὸ τώρα, μὰ καὶ ἀστεῖο—τί τὰ θέλετε, ἤμουν πάρα πολὺ κουτὸς καὶ ἄπληστος!

Τὰ πρόσωπα τῶν ἁγίων δὲν μὲ κύτταζαν πειὰ σὰν καὶ πρῶτα, μὲ λυπημένα καὶ ἀγαθὰ μάτια, μὰ φάνταζε νὰ μὲ παραφυλᾶνε, σὰν τὸν πατέρα τῆς Ὄλγας. Μιὰ μέρα ἔκλεψα

τοῦ ἐπιτρόπου ἕνα πενηνταράκι ἀπάνω ἀπὸ τὸν πάγκο—νὰ σὲ τί χάρες ἔφτασα!

Καὶ μιὰ φορὰ μοῦ συνέβηκε κάτι τὸ ἐξαιρετικό—μὲ ζύγωσε ἡ Ὄλγα, ἀκούμπησε τὰ ἁλαφρὰ χέρια της στοὺς ὤμους μου, καὶ λέει:

—Ματθαῖε, ὁ Θεὸς νὰ σὲ φυλάῃ, σὲ ἀγαπῶ πειότερο ἀπ' ὅλα στὸν κόσμο!

Μὲ θαυμαστὴ ἁπλότητα τὰ πρόφερε αὐτὴ τὰ φωτεινὰ ἐκεῖνα λόγια, μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο, οὔτε μικρὸ παιδὶ δὲ θὰ πρόφερε: μαμμᾶ! Ἐπλούτηνα σὲ δύναμι ὅπως στὰ παραμύθια, κι' ἀπὸ τὴν ὥρα ἐκείνη ἔγεινε αὐτὴ γιὰ μένα ἀτέλειωτα ἀκριβή. Γιὰ πρώτη φορὰ μοῦ εἶπε πῶς μ' ἀγαποῦσε, γιὰ πρώτη φορὰ τὴν ἀγκάλιασα καὶ τὴ φίλησα ἔτσι, ποῦ ὅλος ξατμίστηκα, ἔπαψα νὰ ὑπάρχω, ὅπως μοῦ συνέβαινε τὸν καιρὸ ποῦ προσευχόμουν μὲ θέρμη.

Στὰς ἀρχὰς Ὀκτωβρίου τὸ σπίτι ἦταν ἕτοιμο—παρδαλὸ βγῆκε λιγάκι, μερικὰ ἀπὸ τὰ ξύλα ἦσαν μαῦρα, καμμένα. Δὲν πέρασε πολὺς καιρὸς καὶ κάναμε καὶ τὸ γάμο, ὁ πεθερός μου ἔγεινε στουπὶ στὸ μεθύσι καὶ ὅλη τὴν ὥρα γελοῦσε, σὰν τὸ δαίμονα ποῦ πέτυχαν ὅλες ἡ δουλειές του, ἡ πεθερὰ μᾶς κύτταζε, ἔκλαιγε, δὲν ἔβγαζε μιλιά, χαμογελοῦσε κι' ἀπὸ τὰ μάτια της ἔτρεχαν δάκρυα.

Ὁ Τιτὼφ ἐγγάριζε:

—Πᾶψε τὴν κλάψα! Κύττα γαμπρὸ ποῦ τὸν ἔχουμε, ἔ; Δίκαιο!

Καὶ βλαστημοῦσε πρόστυχα.

Οἱ καλεσμένοι μας ἦσαν σπουδαῖα πρόσωπα, ὁ παππᾶς, βέβαια, ὁ ὑπαστυνόμος, δυὸ ἐπίτροποι τῆς κοινότητος καὶ

διάφορα ἄλλα μερσίνια μέσα στὰ γρηβάδια, καὶ κάτω ἀπὸ τὰ παράθυρα εἶχαν μαζευτῆ οἱ χωρικοί, καὶ μεταξύ τους ξεχώριζε ὁ Μιγούν—ὡς τὰ γεράματα καὶ αἰώνια ἀλέγρος ἄνθρωπος. Ἡ μπαλαλάϊκα γρατζούνιζε.

Ἐγὼ καθόμουν κοντὰ στὸ παράθυρο, ἡ ψιλὴ φωνὴ τοῦ Σαβέλκο ἔφτανε ὡς τ᾽ αὐτιά μου, ἂν καὶ φοβόταν νὰ πῆ δυνατὰ τ᾽ ἀστεῖά του, ἐγὼ ὅμως τὸν ἄκουγα—τραγουδοῦσε:

Νὰ πιῆτε, νὰ πρηστῆτε καὶ νὰ σκάσετε!
Νὰ φᾶτε τὸν περίδρομο καὶ νὰ πλαντάξετε!

Τὰ περιγελάσματά του μοῦ ἄρεσαν τότε, ἂν καὶ δὲν εἶχα τὴν ὄρεξή του—σφιγγόταν ἡ Ὄλγα κοντά μου καὶ σιγόλεγε:

—Νὰ τελείωνε πειὸ γλήγορα αὐτὸ τὸ φαγοπότι!

Σιχαινόταν ποῦ ἔβλεπε τὴν ἀχορτασιὰ τῶν ἀνθρώπων, μὰ κι᾽ ἐγὼ ἀνακατωνόμουν.

Σὰν ἐγνωριστήκαμε καλά, ἐκλάψαμε κι᾽ οἱ δυό, καθόμαστε στὸ κρεββάτι ἀγκαλιασμένοι καὶ κλαίγαμε, καὶ γελούσαμε, ἀπὸ τὴ μεγάλη καὶ ἀνέλπιστη χαρὰ τῆς ἑνώσεώς μας. Ὡς τὸ πρωῒ δὲν κοιμηθήκαμε, ὅλο φιλιόμαστε καὶ κουβεντιάζαμε γιὰ τὴ ζωὴ ποῦ θὰ κάνουμε· γιὰ νὰ βλέπουμε ὁ ἕνας τὸν ἄλλον εἴχαμε ἀνάψει τὸ κερί.

Μοῦλεγε ἐκείνη, ἀγκαλιάζοντάς με μὲ τὰ ζεστὰ μπράτσα της:

—Θὰ κάνουμε τέτοια ζωή, ποῦ νὰ μᾶς ἀγαπᾶνε ὅλοι! Τί ὄμορφα ποῦ εἶνε μαζή σου, Ματθαῖε!

Καὶ οἱ δυὸ εἴμαστε σὰν μεθυσμένοι ἀπὸ τὴν ἀνείπωτη εὐτυχία μας, καὶ τῆς εἶπα:

— Φωτιὰ νὰ ρίξῃ ὁ Θεὸς νὰ μὲ κάψῃ, Ὄλγα, ἂν θὰ κλάψῃς ἐξ αἰτίας μου μ᾽ ἀλλοιώτικα δάκρυα ἀπὸ τὰ σημερινά!

Κι᾽ ἐκείνη:

— Ἐγώ — λέει — ὅλα θὰ τὰ δεχθῶ ἀπὸ σένα, θὰ σοῦ εἶμαι μητέρα καὶ ἀδελφή, μοναχούλη μου!

Ἐζούσαμε μαζὴ σὰν μέσα σὲ γλυκὸ ὄνειρο. Τὴ δουλειά μου τὴν ἔκανα ὅπως-ὅπως, τίποτε δὲν ἔβλεπα, καὶ οὔτε ἤθελα νὰ ἰδῶ, βιαζόμουν πάντα νὰ πάω σπίτι, κοντὰ στὴ γυναῖκά μου, σεργιανούσαμε μαζὴ στὸν κάμπο, πηγαίναμε στὸ δάσος.

Ξαναθυμήθηκα τὰ παληά — ἔβαλα στὸ σπίτι πουλάκια, τὸ σπίτι μας ἦταν φωτεινό, εὔθυμο, σ᾽ ὅλους τοὺς τοίχους κρεμόντουσαν κλουβάκια, τὰ πουλιὰ κελαϊδοῦσαν. Ἡ γυναικοῦλά μου, ἥσυχη, τ᾽ ἀγαποῦσε, ἐρχόμουν, θυμᾶμαι, στὸ σπίτι κι᾽ ἐκείνη μοῦ διηγόταν τί ἔκανε ὁ κλειδωνᾶς, πῶς κελαϊδοῦσε ὁ σταυρομύτης.

Τὰ βράδυα ἐδιάβαζα τὸ Μηναῖο ἢ τὸν Πρόλογο, μὰ τὶς περισσότερες φορὲς διηγόμουν τὴν παιδική μου ἡλικία, γιὰ τὸ Λαριών, τὸ Σαβέλκο, πῶς ἔψελναν τοῦ Θεοῦ τροπάρια, τί ἔλεγαν γι᾽ αὐτόν, γιὰ τὸν τρελλὸ Βλάση, ποῦ εἶχε πεθάνει πειὰ ἐκεῖνο τὸν καιρό, ὅλα τὰ διηγόμουν ὅσα ἤξερα — καὶ βγῆκε πῶς ἤξερα πολλὰ πράγματα γιὰ τοὺς ἀνθρώπους, γιὰ τὰ πουλιά, γιὰ τὰ ψάρια.

Ὅσο καὶ νὰ πασχίσω, μὲ τὰ λόγια δὲ θὰ μπορέσω νὰ πῶ τὴν εὐτυχία μου, μὰ καὶ δὲν ξέρει ὁ ἄνθρωπος νὰ διηγηθῇ τὶς χαρές του, δὲν εἶνε μαθημένος σ᾽ αὐτό, εἶνε σπάνιες ἡ χαρές, λιγόκαιρες.

Πηγαίνουμε στὴν ἐκκλησιὰ μαζὶ μὲ τὴ γυναῖκά μου, στεκόμαστε σὲ μιὰ γωνίτσα δίπλα ὁ ἕνας στὸν ἄλλον, καὶ προσευχόμαστε μὲ μιὰ καρδιά. Τὶς εὐχαριστήριες προσευχές μου τὶς ἔκανα στὸ Θεὸ δοξάζοντας αὐτόν, μὰ καὶ μὲ κάποια περηφάνεια—τὸ αἴσθημα ποῦ δοκίμαζα ἦταν τέτοιο, λὲς καὶ εἶχα νικήσει τὴ θεϊκὴ δύναμι, καὶ ἀνάγκασα τὸ Θεό, παρὰ τὴ θέλησή Του, νὰ μοῦ χαρίσῃ τὴν εὐτυχία· ὑπεχώρησε μπροστά μου, καὶ γι᾽ αὐτὸ Τὸν ἐδόξαζα κι᾽ ἐγώ: καλὰ ἐφέρθηκες, δηλαδή, Θεέ, δίκαια, ἔτσι κι᾽ ἔπρεπε!

Ἔχ, κακομοίρικη εἰδωλολατρία!

Τὸ χειμῶνα τὸν πέρασα χωρὶς νὰ τὸν νοιώσω, σὰν μονοκόμματη φωτεινὴ ἡμέρα· ἡ Ὄλγα μοῦ ἀνήγγειλε πῶς εἶνε ἔγκυος, νέα χαρὰ στὸ σπίτι μας. Ὁ πεθερός μου σκυθρωπὰ στενάζει, ἡ πεθερὰ κυττάζει τὴ γυναῖκά μου μὲ συμπονιὰ καὶ ὅλο κάτι τῆς ψιθυρίζει. Σχεδίαζα νὰ κάνω δική μου δουλειά, νὰ βάλω μελίσσια, καὶ τὸ μελισσῶνα νὰ τὸν ὀνομάσω — γιὰ γοῦρι — Λαριών, νὰ φυτέψω μποστάνι καὶ νὰ ἐπιδοθῶ στὸ πιάσιμο τῶν πυλιῶν — δουλειές, δηλαδή, ποῦ δὲν ἔκαναν κακὸ σὲ κανένα.

Μιὰ μέρα μοῦ λέει ὁ Τιτώφ, αὐστηρὰ λιγάκι:

— Σὰν πολὺ νωρὶς κάντιωσες, Ματθαῖε, κύττα μὴν ξυνίσῃς! Τὸ καλοκαῖρι θἄχῃς γέννα, ἢ τὸ ξέχασες;

Ἀπὸ καιρὸ ἤθελα νὰ τοῦ πῶ τὴν ἀλήθεια, ὅπως τὴν καταλάβαινα ἐγὼ τότε, κι᾽ ἐπωφελήθηκα τῆς στιγμῆς— τοῦ λέω:

— Ὅσες ἁμαρτίες χρειαζόταν νὰ κάνω — τὶς ἔκανα, ἔγεινα ἴσος μὲ σᾶς, ὅπως τὸ θέλατε, μὰ πειὸ χαμηλὰ ἀπὸ σᾶς, δὲ θὰ φτάσω!

— Δὲν μπορῶ νὰ καταλάβω — λέει — τί θέλεις νὰ πῆς μ᾽ αὐτό! Ἐγὼ σοῦ μιλάω ἁπλᾶ — ἑβδομῆντα δύο ρούβλια τὸ χρόνο δὲν εἶνε χρήματα γιὰ ἕνα οἰκογενειάρχη, καὶ τὴν προῖκα τῆς κόρης μου δὲ θὰ σοῦ ἐπιτρέψω νὰ τὴν ἀγγίξῃς! Ξέρε το! Καὶ ἡ σωφροσύνη σου, δὲν εἶνε ἄλλο ἀπὸ κακία ἀπέναντί μου, ἐπειδὴ εἶμαι πειὸ ἔξυπνος ἀπὸ σένα, κι᾽ ἀπ᾽ αὐτὴ κανένα κέρδος δὲν ἔχεις οὔτε σύ, οὔτε ᾽γώ. Ὅλοι ἅγιοι εἶνε, ὅσο δὲν τοὺς παίρνει ὁ διάβολος.

Σὲ δύσκολη θέση βρέθηκα, μά, λυπῶντας τὴν Ὄλγα, κρατήθηκα καὶ δὲν τὸν τσάκισα στὸ ξύλο.

Στὸ χωριὸ ἔγεινε γνωστὸ πῶς δὲν τὰ πάω καλὰ μὲ τὸν πεθερό μου. Κι᾽ ἐγὼ πάλι, ἀπὸ τὴς χαρὲς ποῦ μὲ βρῆκαν, ἔγεινα πειὸ μαλακός, μὰ κι᾽ ἡ Ὄλγα ἦταν καλόκαρδη—πόθησα νὰ ξεπληρώσω στοὺς μουζίκους τὰ κακὰ ποῦ τοὺς εἶχα κάνει, καὶ κατὰ τὸ δυνατό, ἄρχισα σιγὰ-σιγὰ νὰ τοὺς ἐξευμενίζω—τὸν ἕνα τὸν βοηθοῦσα, τὸν ἄλλον τὸν ὑπεράσπιζα. Καὶ στὸ χωριό — σὰν πίσω ἀπὸ τζάμι — τὴν κάθε κίνηση τοῦ χεριοῦ σου τὴ βλέπουν ὅλοι—θύμωνε ὁ Τιτώφ.

— Πάλι—λέει—θέλεις νὰ δωροδοκήσῃς τὸ Θεό;

Ἀποφάσισα νὰ φύγω ἀπὸ τὸ γραφεῖο, λέω τῆς γυναίκας μου:

— Ἔξη ρούβλια τὸ μῆνα—ἴσως καὶ περισσότερα—θὰ τὰ βγάζω μόνο ἀπὸ τὰ πουλιά!

Συννέφιασε ἡ φίλη μου.

— Κάνε ὅπως ξέρεις, φτάνει νὰ μὴ γίνουμε ζητιάνοι! Τὸν λυπᾶμαι τὸν πατέρα—λέει—τὸ καλό σου γυρεύει κι᾽ ἐξ αἰτίας μας πῆρε πολλὲς ἁμαρτίες στὴν ψυχή του...

— Ἄχ, ἀγαπημένη μου! λέω μὲ τὸ νοῦ μου. Στὸ λαιμὸ μοῦ ἔχουν καθίσει τὰ καλὰ τοῦ πατέρα σου!

Καὶ τὴν ἄλλη μέρα εἶπα στὸν πεθερό μου πῶς φεύγω.

Κρυφογέλασε ἐκεῖνος, ρωτάει:

— Γιὰ στρατιώτης;

Μὲ ζεμάτισε! Καταλαβαίνω πῶς θὰ μοῦ σκαρώσῃ κάποια βρωμοδουλειά—εὔκολο πρᾶγμα γι᾽ αὐτόν—εἶχε πολλὲς γνωριμίες, ἦταν σὲ ὑπόληψη ὁ μουζῖκος, καὶ καθόλου δύσκολο νὰ βρεθῶ στρατιώτης χωρὶς νὰ τὸ νοιώσω. Τὴν κόρη του δὲ θὰ τὴν λυπηθῇ, εἶχε κι᾽ αὐτὸς μεγάλους λογαριασμοὺς μὲ τὸ Θεό.

Καὶ τὰ χέρια μου ὅλο καὶ πειὸ σφιχτὰ δενόντουσαν: ἡ γυναίκα μου ἄρχισε νὰ κλαίῃ στὰ κρυφά, τὰ μάτια της ἦσαν πάντα κόκκινα. Τὴν ρωτοῦσα:

— Τί ἔχεις, Ὄλγα;

Κι᾽ ἐκείνη ἀπαντοῦσε:

— Εἶμαι λίγο ἀδιάθετη.

Θυμᾶμαι τὸν ὅρκο ποῦ τῆς ἔκανα καὶ στενοχωριέμαι, ντρέπομαι. Ἕνα βῆμα χρειάζεται νὰ κάνω, τὴν ἀπόφαση τὴν ἔχω — μὰ λυπᾶμαι τὴν ἀγαπημένη γυναῖκα! Ἂν δὲν ἦταν αὐτὴ θὰ πήγαινα στρατιώτης, φτάνει μόνο νἄφευγα ἀπὸ τὰ νύχια τοῦ Τιτώφ.

Κατὰ τὰ τέλη Ἰουλίου μᾶς γεννήθηκε ἕνα ἀγοράκι, καὶ γιὰ κάμποσο καιρὸ ἤμουνα πάλι σὰν τρελλός. Ἡ γέννα ἦταν δύσκολη. Ἡ Ὄλγα φωνάζει καὶ μένα σχίζεται ἡ καρδιά μου ἀπὸ τὸ φόβο. Ὁ Τιτὼφ σκοτείνιασε ὅλος, κρέμει, ἀκούμπησε στὰ κάγκελλα τῆς σκάλας, στὴν αὐλή, ἔκρυψε τὰ χέρια, καταίβασε τὸ κεφάλι καὶ μουρμουρίζει:

— Ἂν πεθάνῃ — ὅλη μου ἡ ζωὴ πάει χαμένη, Κύριε ἐλέησον... Σὰν κάνῃς παιδιά, Ματθαῖε, μπορεῖ νὰ καταλάβῃς τότε τὸν πόνο μου καὶ τὴ ζωὴ ποῦ ἔκανα, θὰ πάψῃς νὰ λογαριάζῃς τὸν ἑαυτό σου ἀμέτοχο στὶς ἁμαρτίες τοῦ κόσμου...

Τὸν λυπήθηκα ἐκείνη τὴν ὥρα. Σουλατσάρω στὴν αὐλὴ καὶ συλλογιέμαι:

— Καὶ πάλι μὲ ἀπειλεῖς, Κύριε, καὶ πάλι σηκώνεται τὸ χέρι Σου ἀπάνωθέ μου; Δὲν ἀφίνεις τὸν ἄνθρωπο νὰ ᾽ρθῇ στὰ σύγκαλά του, νὰ τὸν βοηθήσῃς νὰ παραμερίσῃ! Ἢ μήπως ἔγεινες φιλάργυρος στὴν ἀπονομὴ τῆς χάρης Σου καὶ ἡ δύναμί Σου δὲν τείνει στὸ καλό;

Φέρνοντας σήμερα στὸ νοῦ μου αὐτὰ τὰ λόγια, ντρέπομαι γιὰ τὴν κουταμάρα μου.

Γεννήθηκε τὸ παιδὶ καὶ ἄλλαξε ἡ γυναίκα μου—ἡ φωνή της ἔγεινε πειὸ δυνατή, καὶ τὸ κορμί της ὠρθώθηκε, ἐμένα ὅμως, βλέπω, ἄρχισε νὰ μὲ κυττάζῃ μὲ τὸ πλάγι. Δὲν μπορῶ νὰ πῶ πῶς ἔγεινε ἄπληστη, ἄρχισε ὅμως νὰ μετράῃ τὴς μπουκιές, κι᾽ ἐλεημοσύνη ἔδινε πειὸ σπάνια, μοῦ θύμιζε ποιὸς μουζῖκος πόσα χρωστάει. Τὰ χρέη ἦσαν δεκάρες, μὰ ἐκείνη ἔδειχνε μεγάλο ἐνδιαφέρον. Στὴν ἀρχὴ ἐσκέφθηκα πῶς θὰ τῆς περάσῃ αὐτὴ ἡ λάβδα, ἐγὼ ἔκανα τότε ζωηρὸ ἐμπόριο μὲ τὰ πουλιά, ἐπήγαινα δυὸ φορὲς τὸ μῆνα στὴν πόλι μὲ τὰ κλουβιά, καὶ θυμᾶμαι, ἔβγαζα πέντε ρούβλια καὶ κάτι στὸ κάθε ταξίδι. Εἴχαμε καὶ μιὰ γελάδα, καμμιὰ δεκαριὰ κόττες—τί ἄλλο θέλαμε;

Μὰ τὰ μάτια τῆς Ὄλγας ἔλαμπαν δυσάρεστα. Τῆς ἔφερνα κανένα δῶρο ἀπὸ τὴν πόλι—παραπονιόταν:

— Τί τὄθελες αὐτό; Καλλίτερα νὰ φύλαγες τὰ λεφτά.

Ἄρχισα νὰ στενοχωριέμαι, κι᾽ ἀπὸ τὴ στενοχώρια μου κυριεύθηκα ἀπὸ τὴ μανία τοῦ κυνηγιοῦ τῶν πουλιῶν. Ἐπήγαινα στὸ δάσος, ἔστηνα τὰ δίχτυα, κρεμοῦσα τοὺς κράχτες, ξαπλωνόμουν στὴ γῆ, σιγοσφύριζα, συλλογιόμουν. Στὴν ψυχή—γαλήνη, τίποτε δὲν ἤθελα. Γεννιόταν ἡ σκέψις, ἄγγιζε τὴν καρδιὰ κι᾽ ἔπεφτε στὸ ἄγνωστο, σὰν πετραδάκι μέσα σὲ λίμνη, κυμάτιζαν κύκλοι στὴν ψυχή—ἡ ταραχὴ γιὰ τὸ Θεό.

Τὴς ὥραις ἐκεῖνες, Θεὸς γιὰ μένα, ἦταν ὁ διάφανος οὐρανός, ὁ γαλάζιος μακρυνὸς ὁρίζων, τὸ κεντημένο μὲ χρυσάφι φθινοπωρινὸ δάσος — ἢ ὁ ἀσημένιος χειμωνιάτικος ναός,—τὰ ποτάμια, οἱ κάμποι καὶ τὰ βουναλάκια, τ᾽ ἀστέρια καὶ τὰ λουλούδια: ὅ,τι ὄμορφο εἶνε θεϊκό, ὅ,τι θεϊκὸ συγγενεύει μὲ τὴν ψυχή. Καὶ σὰν φέρνῃς στὸ νοῦ σου τοὺς ἀνθρώπους, ἀναταράζεται ἡ καρδιά, σὰν πουλὶ τρομαγμένο μέσα στὸν ὕπνο του, καὶ μὲ ἀπορία κυττάζεις τὴ ζωή σου— δὲ χύνεται σ᾽ ἕνα ἡ ὠμορφιὰ τοῦ Θεοῦ μὲ τὴ σκοτεινὴ ζητιάνα ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ φωτεινὸς Θεὸς εἶνε κάπου κεῖ μακρυά, τριγυρισμένος δύναμι καὶ περηφάνεια, καὶ οἱ ἄνθρωποι—ξεχωριστὰ κι᾽ αὐτοί, μέσα στὴ μουδιασμένη καὶ βαρύλυπη ζωή. Γιατί τὰ παιδιὰ τοῦ Θεοῦ νὰ προσφέρωνται θυσία στὴ ματαιότητα καὶ πεινασμένα, ἐξουδενωμένα νᾶναι πατημένα βαθειὰ στὴ γῆ, σὰν τὰ σκουλήκια στὸ βοῦρκο, γιατὶ τὸ ἐπιτρέπει αὐτὸ ὁ Θεός; Τί χαρὰ βρίσκει νὰ βλέπῃ τὸ κουρέλιασμα τῶν πλασμάτων Του; Ποῦ εἶνε οἱ ἄνθρωποι, ποῦ βλέπουν τὸ Θεὸ καὶ νοιώθουν τὴν ὡραιότητά Του; Ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶνε τυφλωμένη ἀπὸ τὴ μαύρη κα-

θημερινὴ στέρηση. Ἡ χορτασιὰ λογαριάζεται χαρὰ καὶ ὁ πλοῦτος εὐτυχία, οἱ ἄνθρωποι γυρεύουν τὴν ἐλευθερία τῆς ἁμαρτίας, καὶ νὰ ἐλευθερωθοῦν ἀπὸ τὴν ἁμαρτία δὲν μποροῦν. Καὶ ποῦ βλέπετε σ᾽ αὐτοὺς τὴ δύναμι τῆς πατρικῆς ἀγάπης, ποῦ τὴ θεϊκὴ ὠμορφιά; Ζῆ ὁ Θεός; Καὶ τὸ θεῖο ποῦ εἶνε;

Ξεπετιέται ξαφνικὰ σὰν καπνὸς κἄποιος στοχασμός, ἢ ὑπαινιγμός, τὰ σκεπάζει ὅλα, τὰ ξολοθρεύει ὅλα, καὶ μέσα στὴν ψυχή, ὅπως τὸ χειμῶνα στὸν κάμπο, νοιώθεις ἐρημιά, κρύο. Τότε δὲν τολμοῦσα ν᾽ ἀγγίξω μὲ λόγια αὐτὴ τὴ σκέψη, μά, ἂν καὶ δὲν ὠρθωνόταν αὐτὴ μπροστά μου ντυμένη μὲ λόγια—τὴ δύναμί της τὴν αἰσθανόμουν καὶ τὴν φοβόμουν, σὰν τὸ μικρὸ παιδὶ τὴ σκοτεινὴ χαράδρα. Πετιέμαι ἀπάνω, πιάνω νὰ κάνω καμμιὰ δουλειά, βιάζομαι γιὰ τὸ σπίτι, μαζεύω τὰ σύνεργα καὶ παίρνω τὸ δρόμο γρήγορα-γρήγορα, καὶ ὅλο τραγουδάω, γιὰ νὰ διώξω ἀπὸ πάνω μου τὸν ἀρρωστημένο τρόμο.

Ἄρχισαν νὰ γελοῦν μαζή μου — τοὺς πουλολόγους δὲν τοὺς ἔχουν σὲ ὑπόληψη στὸ χωριό, μὰ καὶ ἡ Ὄλγα βαθειαναστενάζει, κι᾽ ἐκείνη, ὅπως φαίνεται, τὴ βρίσκει ντροπιαστικὴ τὴ δουλειά μου. Ὁ πεθερὸς μοῦ ψέλνει τὸν ἀναβαλλόμενο, ἐγὼ μιλιά, περιμένω τὸ φθινόπωρο—μοῦ φαίνεται πῶς θὰ τὸ σκαπουλάρω τὸ στρατιωτικό — θὰ τὸν προσπεράσω αὐτὸ τὸ λάκκο.

Ἡ γυναίκα μου ἔμεινε πάλι ἔγκυος, καὶ μαζὴ μ᾽ αὐτὸ ἄρχισε νὰ μαραζιάζῃ.

— Τί ἔχεις, Ὄλγα;

Στὴν ἀρχὴ κουνοῦσε ἀρνητικὰ τὸ κεφάλι—τίποτε,δηλαδή, μιὰ μέρα ὅμως μ᾽ ἀγκάλιασε, ἄρχισε τὰ κλάμματα.

— Θὰ πεθάνω—μοῦ λέει—θὰ πεθάνω ἀπάνω στὴ γέννα!

Ἤξερα πῶς ἡ γυναῖκες συνηθίζουν νὰ τὸ λένε αὐτό, ἐτρόμαξα ὅμως. Τὴν παρηγοράω—δὲν ἀκούει.

— Καὶ πάλι θὰ μείνῃς παντέρημος, μοῦ λέει, ἀντιπαθητικὸς σὲ ὅλους. Δὲ μονιάζεις μὲ κανένα, εἶσαι προπέτης σὲ ὅλα—σὲ ἱκετεύω, χάριν τῶν παιδιῶν, μὴν ὑπερηφανεύεσαι, ὅλοι εἶνε ἔνοχοι μπροστὰ στὸ Θεό, καὶ σὺ δὲν ἔχεις δίκηο...

Συχνὰ ἄρχισε νὰ μοῦ μιλάῃ ἔτσι, καὶ ταράχτηκα ἐγὼ ἀπὸ λύπη σ᾽ αὐτή, ἀπὸ φόβο γι᾽ αὐτή. Μὲ τὸν πεθερό μου κλείσαμε ἕνα εἶδος εἰρήνης, κι᾽ ἀμέσως κύτταξε νὰ ἐπωφεληθῇ ὅπως ἤξερε αὐτός—ἐδῶ, Ματθαῖε, ὑπόγραψε, ἐκεῖ—μὴ γράφῃς. Οἱ λόγοι σοβαροί: — ζυγώνει τὸ στρατιωτικό, τὸ δεύτερο παιδὶ εἶνε κοντά.

Οἱ νεοσύλλεκτοι ἄρχισαν πειὰ τὰ γλέντια, μὲ φώναξαν καὶ μένα μιὰ μέρα, ἀρνήθηκα—μοὔσπασαν τὰ τζάμια.

Σὰν ἦρθε ἡ προθεσμία, ἐπῆγα στὴν πόλη νὰ τραβήξω ψῆφο, ἡ γυναίκα μου φοβόταν πειὰ νὰ βγῇ ἀπὸ τὸ σπίτι. Μὲ συντρόφεψε ὁ πεθερός μου καὶ σ᾽ ὅλο τὸ δρόμο μοὔλεγε, σὲ τί κόπους εἶχε ὑποβληθῇ γιὰ τὸ χατίρι μου, καὶ πόσα χρήματα ξώδεψε, καὶ τί καλὰ ποῦ ἔχει φτειάξει ὅλες τὴς δουλειές του.

— Μπορεῖ καὶ νὰ φροντίζατε ἀδίκως—τοῦ λέω.

Ἔτσι καὶ βγῆκε — ὁ ψῆφός μου ἦταν ἀπὸ τοὺς τελευταίους. Ὁ Τιτὼφ οὔτε νὰ πιστέψῃ δὲν ἤθελε στὴν τύχη μου, κι᾽ ἀποκεῖ χαμογέλασε σκυθρωπά.

— Φαίνεται, πῶς καὶ στ᾽ ἀλήθεια ὁ Θεὸς εἶνε μὲ τὸ μέρος σου!

Ἐγὼ σωπαίνω, νοιώθοντας ἀνείπωτη χαρά—αὐτὸ ἦταν γιὰ μένα λυτρωμὸς ἀπὸ τὸ κάθε τί, ποῦ μοῦ βάρυνε τὴν ψυχή, καὶ τὸ σπουδαιότερο — ἀπὸ τὸν πολυάκριβο πεθερό. Στὸ σπίτι μὲ περίμεναν ἡ χαρὲς τῆς Ὄλγας· ἔκλαιγε καὶ γελοῦσε μαζὴ ἡ ἀγαπημένη, μὲ παίνευε, μὲ χάϊδευε, λὲς καὶ εἶχα σκοτώσει καμμιὰ ἀρκοῦδα.

— Δόξα σοι, Κύριε, ἔλεγε, τώρα θὰ πεθάνω ἥσυχη!

Τὴν κοροϊδεύω γιὰ τὴς ἰδέαις της κι᾽ ὁ ἴδιος τρέμω, γιατὶ νοιώθω νὰ πιστεύῃ στὸ θάνατό της, καταλαβαίνω, πῶς ἡ πίστις αὐτὴ εἶνε ὀλέθρια—καταστρέφει τὴ ζωϊκὴ δύναμη τοῦ ἀνθρώπου.

Ὕστερα ἀπὸ τρεῖς ἡμέρες τὴν ἔπιασαν οἱ πόνοι. Δυὸ ἡμέρες βασανιζόταν μὲ τρομαχτικοὺς πόνους, καὶ τὴν τρίτη τελείωσε, ρίγνοντας τὸ παιδὶ πεθαμένο, πέθανε ὅπως τὸ εἶχε εἰπωμένο, ἡ πολυαγαπημένη μου.

Τὴν κηδεία της δὲν τὴ θυμᾶμαι, ἤμουν στραβὸς καὶ κουφὸς γιὰ κάμποσο καιρό.

Μὲ ξύπνησε ὁ Τιτώφ — ἀπάνω στὸ μνῆμα τῆς Ὄλγας. Σὰ νᾶναι τώρα τὸν βλέπω—στέκεται μπροστά μου, μὲ κυττάζει στὸ πρόσωπο καὶ λέει:

— Εἶνε ἡ δεύτερη φορά, Ματθαῖε, ποῦ ἀνταμώνουμε δίπλα στοὺς πεθαμένους· ἐδῶ γεννήθηκε ἡ φιλία μας, ἐδῶ πρέπει καὶ νὰ ξανακυρωθῇ...

Κυττάζω γύρω, λὲς καὶ γιὰ πρώτη φορὰ βρέθηκα στὴ γῆ: πέφτει ψιλὴ βροχοῦλα, τριγύρω καταχνιά, σαλεύουν μέσα σ᾽ αὐτὴ τὰ γυμνὰ δένδρα, πλέουν καὶ κρύβονται οἱ σταυροὶ

τῶν τάφων. Ὅλα εἶνε ξεγυμνωμένα, ντυμένα κρύο, βαρειὰ ὑγρασία, οὔτε ἀνάσα δὲν μπορεῖς νὰ πάρῃς, λὲς κι᾽ ἡ βροχὴ καὶ ἡ καταχνιὰ ἔχουν καταπιεῖ ὅλο τὸν ἀέρα.

Λέω στὸν Τιτώφ:

— Τί θέλεις ἐδῶ; Φεύγα!

— Θέλω νὰ καταλάβῃς τὸν πόνο μου. Μπορεῖ καὶ γιὰ σένα—γι᾽ αὐτὸ ποῦ σὲ μπόδισα νὰ ζήσῃς ὅπως θέλεις—νὰ μὲ τιμώρησε ὁ Θεὸς μὲ τὸ θάνατο τῆς κόρης μου...

Λυώνει ἡ γῆ κάτω ἀπὸ τὰ πόδια, γίνεται λάσπη γλιστερή, καὶ μὲ κρότο χειλιῶν ποῦ βυζαίνουν ρουφάει τὰ πόδια μου.

Τὸν ἅρπαξα, τὸν ξάπλωσα χάμω σὰν σακκὶ μὲ πίτουρα, φωνάζω:

— Καταραμένος νἆσαι, ἀναθεματισμένε!

Καὶ ἄρχισε γιὰ μένα μιὰ ζωὴ ξωφρενικὴ κι᾽ ἀλόγιστη—δὲν μπορῶ νὰ σηκώσω στ᾽ ἀπάνω τὸ κεφάλι μου, λὲς καὶ μ᾽ ἔρριξε χάμω κάποιο θυμωμένο χέρι, καὶ ἀναίσθητος ξαπλώθηκα στὴ γῆ. Πονεῖ ἡ ψυχή μου ἀπὸ παράπονο στὸ Θεό, κυττάζω τὰ εἰκονίσματα καὶ φεύγω βιαστικὰ ἀπὸ κοντά τους—νὰ φιλονεικήσω θέλω, ὄχι νὰ μετανοιώσω. Ξέρω πῶς, κατὰ τὸ νόμο, ἔπρεπε ταπεινόφρονα νὰ δηλώσω μετάνοια, ἔπρεπε νὰ πῶ:

— Ναί, Κύριε! Βαρὺ τὸ χέρι Σου, μὰ δίκαιο, καὶ ὁ θυμός Σου μεγάλος, μὰ γεμᾶτος καλωσύνη!

Ἡ συνείδησίς μου ὅμως δὲν μ᾽ ἀφίνει νὰ πῶ αὐτὰ τὰ λόγια, στέκομαι σαστισμένος μπροστὰ στὶς διάφορες σκέψεις μου καὶ δὲν μπορῶ νὰ συγκεντρωθῶ.

Συλλογιέμαι:

— Μήπως γι᾽ αὐτὸ μοῦ ἔστειλες αὐτὸ τὸ κτύπημα, ποῦ μυστικὰ ἀμφέβαλλα στὴν ὕπαρξή Σου;

Μὲ τρομάζει αὐτό, βιάζομαι νὰ δικαιολογηθῶ:

— Μὰ ὄχι στὴν ὕπαρξή Σου, μονάχα στὴν εὐσπλαχνία Σου ἀμφέβαλλα, γιατὶ μοῦ φαίνεται πῶς ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἔχουν ἐγκαταλειφθῆ ἀπὸ Σένα χωρὶς βοήθεια, καὶ χωρὶς ὁδηγό.

Καὶ ὅλ᾽ αὐτά, δὲν εἶν᾽ αὐτὸ ποῦ σιγολυώνει μέσα στὴν ψυχή μου, σιγολυώνει καὶ ἀφόρητα τὴν καίει. Νὰ κοιμηθῶ δὲν μπορῶ, τίποτε δὲν κάνω, τὴς νύχτες ἔρχονται κἄποιες σκιαὶς νὰ μὲ πνίξουν, βλέπω τὴν Ὄλγα, φοβᾶμαι καὶ δύναμη δὲν ἔχω νὰ ζήσω.

Ἀποφάσισα νὰ κρεμαστῶ.

Ἦταν νύχτα, ἤμουν ξαπλωμένος μὲ ὅλα τὰ ροῦχα καὶ στρηφογύριζα στὸ κρεββάτι· μπροστά μου ὠρθωνόταν ἡ γυναίκα μου, ἀθώα σὲ ὅλα, τὰ γαλανὰ μάτια της σιγολάμπουν σὰν δυὸ σιγανὲς φλογίτσες, μὲ καλοῦν. Ἀπὸ τὸ παράθυρο κύτταζε τὸ φεγγάρι, στὸ πάτωμα εἶνε ἁπλωμένες φωτεινὲς στρίκες—ἀπ᾽ αὐτές, ἡ ψυχὴ φαντάζει ἀκόμη πειὸ σκοτεινή. Πετάγομαι ἀπάνω, παίρνω τὸ σχοινὶ τοῦ δικτυοῦ, μπήγω ἕνα καρφὶ στὸ πάτερο, κάνω τὴ θηλειὰ καὶ βάζω τὴν καρέκλα. Θέλησα νὰ βγάλω τὸ σακκάκι, ἔβγαλα τὸ κολλάρο ἀπὸ τὸ πουκάμισο, τὸ ξέσχισα, καὶ ἄξαφνα βλέπω — στὸν τοῖχο φυλαχτὰ τρεμόλαμψε κἄποιο μικρό, θαμπόθωρο πρόσωπο. Παρὰ λίγο νὰ φωνάξω ἀπὸ τὴν τρομάρα μου, μὰ κατάλαβα ἀμέσως πῶς ἦταν τὸ πρόσωπό μου μέσα στὸν στρογγυλὸ καθρέφτη τῆς Ὄλγας· κυττάζω—θωριὰ ἀλλόφρονη κι᾽ ἀξιολύπητη, μαλλιὰ μπερδεμμένα, μάγουλα βουλιαγμένα, μύτη σουβλερή, στόμα μισανοιγμένο, λὲς καὶ πνιγόταν ὁ ἄνθρω-

πος, καὶ τὰ μάτια κύτταζαν μέσα ἀπὸ ᾽κεῖ μαρτυρικά, μὲ πίκρα ἀφάνταστη.

Κατάκαρδα λυπήθηκα τὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο, τὴν πρώτη ὠμορφιά του, ἐκάθισα στὸν πάγκο κι᾽ ἔκλαψα τὸν ἑαυτό μου, σὰν ἀδικημένο παιδί, καὶ ὕστερα ἀπὸ τὰ δάκρυα ἡ θηλειὰ μοῦ φάνηκε πρᾶξις ἄτιμη, ἐμπαιγμὸς τοῦ εἶναι μου, θύμωσα, τὴν τράβηξα καὶ τὴν πέταξα στὴ γωνιά. Ὡς καὶ ὁ θάνατος αἴνιγμα εἶνε, κι᾽ ἐγὼ ζητοῦσα τὴν ἐξήγηση τῆς ζωῆς.

Τί νὰ κάνω; Πέρασαν ἀκόμη κάμποσες ἡμέρες, μὰ μοῦ φάνταζε πῶς ποθοῦσα τὴν εἰρήνη, κι᾽ ἔπρεπε νὰ ἐξαναγκάσω τὸν ἑαυτό μου στὴ μετάνοια, σφίγγοντας τὰ δόντια, ἐπῆγα στὸν παππᾶ.

Μπροστά του παρουσιάστηκα μιὰ Κυριακή, κοντὰ τὸ βράδυ, καθόταν στὸ τραπέζι μὲ τὴν παππαδιά του, ἔπιναν τσάϊ, τέσσερα παιδιὰ μαζή τους, στὸ μελαψὸ πρόσωπο τοῦ παππᾶ γυάλιζε ὁ ἵδρωτας σὰν λέπια ψαριοῦ. Μὲ δέχτηκε καλόψυχα.

— Κάτσε νὰ πιοῦμε τσάϊ...

Στὴν κάμαρη ἦταν ζεστασιὰ καὶ γαλήνη, ὅλα ἦσαν καθαρά, τακτοποιημένα· θυμήθηκα μὲ πόση ἀμελησιὰ λειτουργοῦσε ὁ παππᾶς στὴν ἐκκλησιά, καὶ λέω μὲ τὸ νοῦ μου:

— Νὰ ποῦ εἶνε ἡ ἐκκλησιά του!

Δὲ βρίσκω μέσα μου τὴν ταπεινοφροσύνη ποὖχω ἀνάγκη.

— Ἔ, Ματθαῖε, στενοχωριέσαι; ρωτάει ὁ παππᾶς.

— Ναί—λέω—στενοχωριέμαι...

— Ἄ-χά! — τὰ Σαράντα πρέπει νὰ παραγγείλῃς. Μήπως σοῦ παρουσιάζεται στὸν ὕπνο;

— Μοῦ παρουσιάζεται—λέω.

— Τὰ Σαράντα—δίχως ἄλλο!

Σωπαίνω. Μπροστὰ στὴν παππαδιὰ δὲν μποροῦσα νὰ μιλήσω, τὴν ἀντιπαθοῦσα ὅσο δὲ λέγεται· ἦταν ἀλλοιώτικα πλατειά, τὸ πρόσωπο μεγάλο, ξυγγιασμένο, ἀνάσαινε βαρειὰ ἡ γυναίκα καὶ κυμάτιζε ὅλη, σὰν βαλτόβουρκος. Τόκιζε χρήματα.

— Νὰ προσεύχεσαι μὲ κατάνυξη! μὲ δασκαλεύει ὁ παππᾶς. Καὶ μὴ μαραζιάζῃς—αὐτὸ εἶνε ἀντίθετο στὸ Θεό, ξέρει αὐτὸς τί κάνει...

Ρωτάω:

— Νὰ ξέρῃ τάχα;

— Ἄμ᾽ πῶς; Ἔχ, λέει, παλληκάρι μου, ξέρω πῶς κυττάζεις ἀπὸ ἀψηλὰ τοὺς ἀνθρώπους, μά, πρόσεξε μὴ δείξῃς περηφάνεια καὶ στὸ νόμο τοῦ Θεοῦ—χίλιες φορὲς πειὸ βαρειὰ θὰ τιμωρηθῇς! Μπὰς καὶ δουλεύει μέσα σου ἡ μαγιὰ τοῦ Λαριών; Ὁ μακαρίτης, σὰν ἔπινε, παραδονόταν στὴν αἵρεση, θυμήσου το αὐτό!

Μπῆκε στὴ μέση καὶ ἡ παππαδιά:

— Αὐτόν, ποῦ λές, τὸ Λαριών, ἔπρεπε νὰ τὸν κλείσῃ κανεὶς στὸ μοναστῆρι, μὰ ὁ παππᾶς εἶνε καλός, δὲν ἤθελε νὰ τὸν ἀναφέρῃ.

— Δὲν εἶν᾽ ἀλήθεια—εἶπα ἐγώ—τὸν ἀνέφερε, ὄχι ὅμως γιὰ τὴς ἰδέαις του, ἀλλὰ γι᾽ ἀμελησιὰ στὴν ὑπηρεσία του, γιὰ πρᾶγμα ποῦ ἔφταιγε κι᾽ ὁ ἴδιος ὁ παππᾶς.

Ἄρχισε ἡ φιλονικεία—στὴν ἀρχὴ ὁ παππᾶς μὲ κατηγοροῦσε γιὰ τὴν ἀχαλινωσιά μου, ἔλεγε λόγια ποῦ τᾶξερα καλλίτερα ἀπ᾽ αὐτόν, καὶ μάλιστα τοὺς ἄλλαζε καὶ τὸ νόημα

ἀπάνω στὸ θυμό του, κι᾽ ἀποκεῖ, κ᾽ αὐτός, κι᾽ ἡ παππαδιά, ἄρχισαν νέτα σκέτα νὰ βρίζουν:

— Καὶ σύ,—μοὔλεγαν,—κι᾽ ὁ πεθερός σου, ληστὲς εἴσαστε κι᾽ οἱ δυό—κατακλέψατε τὴν ἐκκλησιά, ἡ ποταμιὰ Μόκρη ἦταν ἀπὸ καιρὸ ἐκκλησιαστικὸ λιβάδι, καὶ σεῖς μᾶς τὸ πήρατε δικαστικῶς, γι᾽ αὐτὸ καὶ σᾶς τσεκούρωσε ὁ Θεός...

— Αὐτὸ εἶνε σωστό—λέω—τὴν ποταμιὰ Μόκρη παράνομα τὴν πήραμε ἀπὸ σᾶς, ὅπως καὶ σεῖς ἀπὸ τοὺς μουζίκους!

Σηκώθηκα, ἤθελα νὰ φύγω.

— Στάσου! φωνάζει ὁ παππᾶς. Καὶ τὰ λεφτὰ γιὰ τὰ Σαράντα;

— Δὲ χρειάζονται—λέω.

Κι᾽ ἔφυγα, λέγοντας ἀπὸ μέσα μου:

— Δὲ διάλεξες καλὸ καταφύγιο γιὰ τὴν ψυχή σου, Ματθαῖε!

Ὕστερα ἀπὸ τρεῖς ἡμέρες πέθανε καὶ τὸ παιδάκι μου, ὁ Σάσας, ἐπῆρε τὸ ἀρσενικὸ γιὰ ζάχαρη, τὄγλειψε καὶ πέθανε. Οὔτε ποῦ μοὔκανε καμμιὰ ἐντύπωση αὐτό, εἶχα κρυώσει σὲ ὅλα, στόμωσα.

Ἐσκέφθηκα νὰ πάω στὴν πόλη· ζοῦσε ἐκεῖ ἕνας πρωτόπαππας, καλογερικῆς ζωῆς, καὶ πολὺ διαβασμένος — συναγωνίσθηκε ἐμπνευσμένα μὲ τοὺς σχισματικοὺς γιὰ θρησκευτικὰ ζητήματα καὶ εἶχε δόξα διορατικοῦ. Εἰδοποίησα τὸν πεθερό μου πῶς φεύγω, τὸ σπίτι καὶ ὅλα τὰ δικά μου πράγματα τ᾽ ἀφίνω σ᾽ αὐτόν, κι᾽ ἐκεῖνος νὰ μοῦ δώσῃ γιὰ ὅλ᾽ αὐτὰ ἑκατὸ ρούβλια.

— Δὲ γίνονται ἔτσι ἤ δουλειές! μοῦ λέει. Ὑπόγραψέ μου ἑξάμηνο γραμμάτιο γιὰ τριακόσα ρούβλια.

Ὑπόγραψα, ἑτοίμασα τὸ πασαπόρτι μου, ἔφυγα. Πηγαίνω ἐπίτηδες μὲ τὰ πόδια, μήπως καὶ κατακάτση στὸ δρόμο ἡ ψυχική μου ταραχή. Μά, ἂν καὶ πηγαίνω νὰ ξομολογηθῶ, τὸ Θεὸ δὲν τὸν συλλογιέμαι, θέλετε ἀπὸ φόβο, θέλετε ἀπὸ κακοφάνια, στρέβλωσαν ὅλες μου οἱ σκέψεις, ἔπεφταν κομμάτια, σὰν σάπια λινάτσα, σκοτεινὸς καὶ ἀθώρητος εἶνε ὁ οὐρανὸς γιὰ μένα.

Μὲ μεγάλο κόπο κατώρθωσα νὰ ἰδῶ τὸν πρωτόπαππα, δὲ μ᾽ ἄφιναν νὰ μπῶ. Τοὺς ἐπισκέπτες τοὺς ὑποδεχόταν ἕνας ὑπηρέτης του, νέο καὶ παχουλὸ ὠμορφοπαλληκαρόπουλο, τρεῖς-τέσσερες φορὲς μὲ εἶχε τραβήξει παράμερα:

— Εἶμαι ὁ γραμματικὸς ἐγώ—μοῦ λέει—πρέπει νὰ μοῦ δώσης τρία ρούβλια.

— Οὔτε τρία καπίκια δὲ σοῦ δίνω—τοῦ λέω.

— Κι᾽ ἐγὼ δὲ σ᾽ ἀφίνω νὰ μπῇς!

— Θὰ μπῶ μόνος μου!

Κατάλαβε, πῶς δὲν τὰ βγάζει πέρα μαζή μου.

— Πᾶμε. μοῦ λέει, στ᾽ ἀστεῖα τὸ εἶπα, πολὺ ἀστεῖος μοῦ φαίνεσαι!

Καὶ μὲ πέρασε σὲ μιὰ μικρὴ καμαροῦλα, ἐπάνω σ᾽ ἕνα διβάνι, στὴ γωνιά, καθόταν ἕνας ἀσπρομάλλης γεροντάκος μὲ πρασινισμένο ράσο, ἔβηχε, τὸ πρόσωπο ἦταν ἀποκαμωμένο, τὰ μάτια αὐστηρὰ καὶ βαθειὰ χωμένα κάτω ἀπὸ τὸ μέτωπο.

— Ἔ,—λέω μὲ τὸ νοῦ μου—τοῦτος κἄτι θὰ μοῦ πῇ!

— Ποιὸς ὁ λόγος τοῦ ἐρχομοῦ σου; ρωτάει ἐκεῖνος.

— Ταράχτηκε τὸ πνεῦμά μου, πατερούλη,—λέω.

Καὶ ὁ γραμματικός, στέκοντας ἀπὸ πίσω μου, μοῦ σφυρίζει:

— Νὰ λές:—πανοσιώτατε:

— Προστάχτε—λέω—τὸν ὑπηρέτη σας νὰ φύγῃ, μπροστά του στενοχωριέμαι...

Ρίγνοντάς μου μιὰ ματιὰ ὁ πρωτόπαππας, μασούλισε τὰ χείλια του καὶ προστάζει:

—Ἔβγα καὶ στάσου πίσω ἀπὸ τὴν πόρτα, Ἀλέξη! Ἔλα, λέγε, τί ἔκανες;

—Ἔχω ἀμφιβολία, τοῦ λέω, στὴν εὐσπλαχνία τοῦ Θεοῦ.

Ἔβαλε τὸ χέρι ἀπάνω ἀπὸ τὰ μάτια του, μὲ κύτταξε καλά, καὶ τραγουδιστὰ σιγολέει:

— Τί-ι-ι; Τί εἶπες, ἔ; Ἄ, ξόανο!

Δὲν ἦταν καιρὸς γιὰ νὰ προσβληθῶ, μὰ καὶ δὲν ἔνοιωσα προσβολή, τέτοιο εἶνε τὸ συνήθειο τῶν ἀρχῶν μας νὰ βρίζουν τοὺς ἀνθρώπους, νὰ ποῦμε ὅμως τὴν ἀλήθεια, δὲν τὸ κάνουν τόσο ἀπὸ κακία, ὅσο ἀπὸ κουταμάρα.

Τοῦ λέω:

— Ἀκοῦστέ με, πανοσιώτατε!

Κι' ἔκανα νὰ καθίσω στὴν καρέκλα—μὰ ὁ γέροντας ἄρχισε ν' ἀναιβοκατεβάζῃ τὰ χέρια, φώναζε:

— Σήκω! Σήκω! Στὰ γόνατα πρέπει νὰ πέσῃς μπροστά μου, ἀφωρισμένε!

— Μὰ γιατί στὰ γόνατα; τοῦ λέω. Ἂν ἔφταιξα, δὲν ἔφταιξα μπροστά σας, μὰ μπροστὰ στὸ Θεό!

Κι' αὐτὸς φουντώνει ἀκόμη πειὸ πολύ:

— Κι' ἐγὼ ποιὸς εἶμαι; Τί σοῦ εἶμαι σένα ἐγώ; Τί τοῦ εἶμαι τοῦ Θεοῦ;

Γιὰ τὸ τίποτε ντρεπόμουν ν' ἀνοίξω φιλονεικία μαζή του. Ἔπεσα στὰ γόνατα — ὁρίστε, σὰ νἄλεγα. Κι' ἐκεῖνος, ἀπειλῶντάς με μὲ τὸ δάκτυλο, σφυρίζει:

— Θὰ σὲ μάθω ἐγὼ νὰ σέβεσαι τοὺς ἱερωμένους!

Χανόταν ἡ διάθεσις ποῦ εἶχα νὰ κουβεντιάσω μαζή του, καὶ πρὶν τὴν χάσω ὁλότελα—ἄρχισα νὰ μιλάω, ἄρχισα, καὶ ἀμέσως λησμόνησα τὸ γέροντα, γιὰ πρώτη φορὰ ἔλεγα δυνατὰ τοὺς λογισμούς μου, θαύμαζα γιὰ τὰ ἴδια μου τὰ λόγια καὶ ἔνοιωθα νὰ καίγωμαι ὅλος.

Ἄξαφνα ἀκούω—φώναζε ὁ γέροντας:

— Σώπα, δυστυχισμένε!

Ἐγὼ σταμάτησα—λὲς κι' ἔτρεχα καὶ χτύπησα μὲ ὅλο τὸ δρόμο ἀπάνω σὲ τοῖχο. Στεκόταν αὐτὸς ἀπὸ πάνω μου καὶ μοῦ ψιθύριζε, τραντάζοντας τὰ χέρια του:

— Καταλαβαίνεις τί λές, ζῶο ἀλόγιστο, νοιώθεις ποῦ φτάνει ἡ θεοκατάρατη μιαρότης σου, ἀσχημάνθρωπε; Ψέμματα λές, αἱρετικέ, δὲν ἦρθες ἐδῶ γιὰ νὰ ἐξομολογηθῇς, ὁ δαίμονας σ' ἔστειλε γιὰ νὰ βάλῃς ἐμένα σὲ πειρασμό!

Καὶ βλέπω — τὸ πρόσωπό του δὲν ἔδειχνε θυμό, μὰ τρόμο. Σειέται σύγκορμος, τὰ γένεια καὶ τὰ χέρια του, ἁπλωμένα κατὰ μένα, σιγοτρέμουν.

Τρόμαξα κι' ἐγώ.

— Τί λέτε, πανοσιώτατε—λέω—ἐγὼ πιστεύω στὸ Θεό!

— Ψέμματα λές, παραπλανημένο σκυλί!

Καὶ ἄρχισε νὰ μὲ φοβερίζῃ μὲ τὴ θεϊκὴ ὀργὴ καὶ ἀνταπόδοση, ἄρχισε νὰ μιλάῃ μὲ σιγανὴ φωνή, μιλάει καὶ τρεμοσειέται ὅλος, τὸ ράσο τρέχει ρυάκια ἀπὸ πάνω του καὶ ξανεμίζεται σὰν πράσινος καπνός. Ὀρθώνεται ὁ Θεὸς μπρο-

στά μου ἀπειλητικὸς καὶ αὐστηρός, σκοτεινὸς στὸ πρόσωπο, θυμώδης στὴν καρδιά, φιλάργυρος στὴν εὐσπλαχνία, καὶ στὴ σκληρότητα ὅμοιος μὲ τὸν Ἰεχωβά, τὸν ἀρχαῖο Θεό.

Καὶ λέω τοῦ πρωτόπαππα :

— Σεῖς ὁ ἴδιος πέφτετε στὴν αἵρεση—χριστιανικὸς Θεὸς εἶνε αὐτὸς ποῦ μοῦ παρουσιάζετε ; Καὶ τὸ Χριστὸ ποῦ τὸν κρύβετε ; Γιατί στὴ θέση τοῦ φίλου κσὶ βοηθοῦ, παρουσιάζετε στοὺς ἀνθρώπους μονάχα τὸν κριτή ;...

Ἀπάνω κεῖ, μ᾽ ἅρπαξε ἀπὸ τὰ μαλλιά, τὰ τράβαγε καὶ σιγόλεγε ἀνασαίνοντας κομματιαστά :

— Καταραμένε, ποιὸς εἶσαι σύ, ποιός ; Στὴν ἀστυνομία πρέπει νὰ σὲ παραδώσω, στὴ φυλακή, στὸ μοναστῆρι, στὴ Σιβηρία...

Τότε ξύπνησα. Ἦταν ὁλοφάνερο, πῶς μιὰ φορὰ ποῦ ὁ ἄνθρωπος φωνάζει τὴν ἀστυνομία γιὰ νὰ ὑπερασπισθῇ τὸ Θεό του, δὲν ἤθελε ρώτημα πειά, πῶς οὔτε αὐτὸς ὁ ἴδιος, οὔτε ὁ Θεός του δὲν ἔχουν καμμιὰ δύναμη, κι᾽ ἀκόμη περισσότερο—ὡραιότητα.

Σηκώνομαι ἀπὸ τὰ γόνατα καὶ λέω :

— Ἀφῆστέ με...

Τινάχτηκε πίσω ὁ γέροντας, πνίγεται :

— Τί θέλεις νὰ κάνῃς ;

— Θέλω νὰ φύγω ! Ἀπὸ σᾶς δὲν ἔχω τίποτε νὰ μάθω, λέω, τὰ λόγια σας εἶνε νεκρά, μὰ καὶ τὸ Θεὸ νεκρώνετε μ᾽ αὐτά.

Ἄρχισε πάλι νὰ μοῦ λέῃ γιὰ τὴν ἀστυνομία, μὰ ἐγὼ δὲν ἔδινα πεντάρα — ἡ ἀστυνομία δὲ θὰ μοῦ ἀφαιρέσῃ τίποτε παραπάνω, ἀπ᾽ ὅ,τι μοῦ ἀφαίρεσε αὐτός.

— Τὴ Δόξα τοῦ Θεοῦ, τοῦ λέω, τὴν ὑπηρετοῦν ἄγγελοι καὶ ὄχι ἡ ἀστυνομία, ἂν ὅμως σεῖς πιστεύετε ἀλλοιώτικα— φερθῆτε σύμφωνα μὲ τὴν πίστη σας.

Σαλτάρει κατὰ τὸ μέρος μου, ὁλοπράσινος.

— Ἀλέξη,—φωνάζει,—πέταχτον ὄξω!

Ὁ Ἀλέξης μὲ μεγάλη προθυμία μὲ πέταξε στὸ δρόμο.

Εἶχε βραδυάσει· κἄπου δυὸ ὧραις κουβέντιαζα μὲ τὸν πρωτόπαππα. Σκοτεινιὰ στὸ δρόμο, ἄσχημα. Παντοῦ σεργιανοῦσε κόσμος, ἀκουγόντουσαν ὁμιλίες καὶ γέλια — ἦσαν γιορτὲς ἐκεῖνες τὴς ἡμέρες, Χριστούγεννα. Προχωρῶ ἀποκαμωμένος, τοὺς κυττάζω ὅλους, μὲ παίρνει τὸ παράπονο καὶ θέλω νὰ φωνάξω:

— Ἔ, κόσμε! Γιὰ τί πρᾶγμα χαίρεις; Σοῦ παραμορφώνουν τὸ Θεό, τὸ νοῦ σου!

Πηγαίνω σὰν μεθυσμένος, μὲ πλακώνει λύπη, ποῦ νὰ πάω δὲν ξέρω. Νὰ πάω στὴν κάμαρή μου, στὸ χάνι, δὲ θέλω, γίνεται σαματᾶς ἐκεῖ, μεθοκοποῦν. Ἔφτασα σὲ κἄποιο προάστειο, ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη, ἀράδα στεκόντουσαν τὰ μικρὰ σπιτάκια, καὶ μὲ τὰ κίτρινα παράθυρά τους κύτταζαν κατὰ τὸν κάμπο, ὁ ἀγέρας τρελλοπαίζει μὲ τὸ χιόνι, τὰ σκεπάζει, σφυρίζει. Θέλω νὰ πιῶ, νὰ πιῶ καὶ νὰ μεθύσω, μά— νὰ μὴν εἶνε κόσμος. Ξένος εἶμαι γιὰ ὅλους, καὶ φταίχτης μπροστὰ σὲ ὅλους.

— Ἂν πάρω τὸν κάμπο — συλλογιέμαι — ποῦ θὰ μὲ βγάλῃ τάχα,

Ἄξαφνα, ἀπὸ μιὰ αὐλόπορτα πετιέται μιὰ γυναίκα, μόνο μὲ τὸ φουστάνι, μόλις σκεπασμένη μ' ἕνα σαλάκι, μὲ κύτταξε στὸ πρόσωπο, ρωτάει:

— Πῶς σὲ λένε;

Κατάλαβα πῶς θἄχη βάλει κλείδωνα, τῆς λέω:

— Δὲ σοῦ λέω, γιατὶ εἶμαι κακότυχος ἄνθρωπος.

Ἐκείνη γελάει.

— Καὶ τὴς γιορτὲς ἀκόμη;

Ὄρεξη γιὰ γέλια δὲν εἶχα.

— Δὲ μοῦ λές, ρωτάω, εἶνε ᾽δῶ κοντὰ καμμιὰ ταβέρνα, ἤθελα νὰ κάτσω λίγο—κάνει κρύο!

Μὲ κυττάζει κατάμματα, καὶ λέει γλυκομίλητα κἄπως:

— Ἐκεῖ κάτω εἶνε μιὰ ταβέρνα, μά—ἂν θέλῃς—πέρασε μέσα νὰ πιοῦμε τσάϊ!

Χωρὶς νὰ καλοσκεφθῶ—ἄθελα—ἐπῆγα ἀπὸ πίσω της. Καὶ βρέθηκα μέσα σὲ μιὰ κάμαρη, στὸν τοῖχο ἔκαιγε μιὰ λάμπα, στὴ γωνιά, κάτω ἀπὸ τὰ εἰκονίσματα, καθόταν μιὰ παχειὰ γρηά, κἄτι μάσσαγε, ἀπάνω στὸ τραπέζι—τὸ σαμαβάρι, ἕνα γύρω ἄνετα, ζεστά. Μὲ κάθισε ἡ γυναίκα στὸ τραπέζι, ἦταν νειά, ροδοκόκκινη, τὸ στῆθος ἀψηλό. Ἡ γρηὰ μὲ κυττάζει ἀπὸ τὴ γωνιὰ καὶ ξεφυσάει. Τὸ πρόσωπό της εἶνε μεγάλο, μαραχιασμένο καὶ φαντάζει νὰ μὴν ἔχῃ μάτια. Στενοχωριέμαι—γιατί νὰ μπῶ μέσα; Ποιὲς εἶν᾽ αὐτές;

Ρωτάω τὴ νειά:

— Τί δουλειὰ κάνετε;

— Πλέχουμε δαντέλλες.

Ἀλήθεια ἔλεγε, ἀπὸ τὸ ράφι κρεμόντουσαν σὰν σταφύλια τὰ κοπανέλια.

Κι᾽ ἄξαφνα, χαμογέλασε προκλητικὰ καὶ λέει, κυττάζοντάς με ἴσια στὰ μάτια:

— Γλεντάω κιόλας!

Ἡ γρηὰ γέλασε παχειά.

— Ἄχ, τί ἀδιάντροπη ποῦ εἶσαι, Τάνια!

Ἂν δὲν ἔλεγε αὐτὸ ἡ γρηά, δὲ θὰ καταλάβαινα τὰ λόγια τῆς Τατιάνας, σὰν τὸ κατάλαβα — ντροπιάστηκα. Πρώτη φορὰ στὴ ζωή μου ἔβλεπα ἀπὸ τόσο κοντὰ παραστρατημένη κοπέλλα, καὶ βέβαια, εἶχα κακὴ ἰδέα γι' αὐτές.

Ἡ Τατιάνα γελοῦσε:

— Καλὲ Πετρόβνα, καλὲ κύττα 'δῶ, κοκκίνισε!

Ἄρχισα νὰ θυμώνω μὲ τὸν ἑαυτό μου—κύττα 'κεῖ δουλειὰ ποῦ τὴν ἔπαθα! Ἐρχόμουν ἀπὸ ἐξομολόγηση, καὶ βρέθηκα στὸν κολασμένο τόπο!

Λέω στὴν κοπέλλα:

— Καὶ πάει ποτὲ νὰ παινεύεται κανεὶς γιὰ μιὰ τέτοια δουλειά;

Ἐκείνη ἀπαντάει μ' ἀναίδεια:

— Ἐγὼ παινεύομαι!

Ἡ γρηὰ πάλι ξεφυσάει:

— Ἔχ, Τατιάνα, Τατιάνα!...

Κι' ἐγὼ δὲν ξέρω τί νὰ πῶ, καὶ πῶς νὰ φύγω ἀπὸ κοντά τους—σταμάτησε τὸ μυαλό μου! Κάθομαι χωρὶς νὰ βγάζω μιλιά. Ὁ ἀγέρας χτυπάει στὰ παράθυρα, τὸ σαμαβάρι ξατμίζει, καὶ ἡ Τατιάνα ἀρχίζει πειὰ νὰ μὲ πειράζῃ.

— Οὔφ, ζεστάθηκα!

Καὶ ξεκούμπωσε τὸ πολκάκι της στὸ λαιμό. Τὸ πρόσωπό της εἶνε νοστιμούτσικο, καὶ τὰ μάτια της, ἂν καὶ ἀδιάντροπα, μὲ τραβοῦν. Ἡ γρηὰ ἔφερε στὸ τραπέζι μιὰ μποτίλια κρασὶ καὶ μιὰ μποτίλια στραγγισμένη βότκα.

— Θὰ πιῶ ἕνα ποτηράκι—συλλογιέμαι—θὰ πληρώσω, καὶ δρόμο!

Ἡ Τατιάνα ρωτάει ἀλέγρα:

— Γιατί εἶσαι λυπημένος;

Δὲν πρόφτασα νὰ κρατηθῶ καὶ ἀποκρίθηκα:

— Πέθανε ἡ γυναίκα μου.

Τότε, μὲ σιγανὴ φωνὴ πειά, ρωτάει ἐκείνη:

— Πάει καιρός;

— Πέντε βδομάδες μόνο.

Ἐκούμπωσε ἡ κοπέλλα τὸ πολκάκι, καὶ ὅλη σὰ νὰ μαζεύτηκε. Αὐτὸ μοῦ ἄρεσε πολύ—τὴν κύτταξα στὸ πρόσωπο χωρὶς νὰ βγάζω μιλιά, καὶ ἀπὸ μέσα μου λέω —εὐχαριστῶ! Ὅσο βαρειὰ κι' ἂν ἦταν ἡ λύπη μου, πάντα νέος ἤμουνα, καὶ στὴ γυναῖκα εἶχα συνηθίσει πειά, δυὸ χρόνια ἔζησα παντρεμμένος.

Ἡ γρηὰ λέει, ἀνασαίνοντας μὲ δυσκολία:

— Πῶς πέθανε ἡ γυναίκα — δὲν πειράζει. Νέος εἶσαι, κι' ὅσο γιὰ τὸ συνάφι μας, οἱ δρόμοι φορτωμένοι.

Τότε ἡ Τατιάνα αὐστηρὰ τὴν προστάζει:

— Πήγαινε πέσε νὰ κοιμηθῇς, Πετρόβνα! Θὰ προβοδίσω μόνη μου τὸ μουσαφίρη καὶ θὰ κλείσω τὴν αὐλόπορτα. Καὶ σὰν ἔφυγε ἡ γρηά, μὲ ρωτάει σοβαρὰ καὶ στοργικά:

— Γονεῖς ἔχετε;

— Κανένα.

— Φίλους;

— Οὔτε φίλους.

— Καὶ τί θὰ κάνετε;

— Δὲν ξέρω.

Ἐσκέφθηκε, σηκώθηκε.

— Νὰ τί θὰ σᾶς πῶ—μοῦ λέει—φαίνεται πῶς ἡ ψυχή σας εἶνε πολὺ ταραγμένη καὶ μόνος σας δὲν πρέπει νὰ γυρίζετε ἔξω. Στὸν πρῶτο λόγο ποῦ σᾶς εἶπα, ἐμπήκατε ἀμέσως στὸ σπίτι μου, μ᾽ αὐτὸ τὸν τρόπο μπορεῖτε νὰ πέσετε σὲ κανένα τέτοιο μέρος, ποῦ θὰ τρομάξετε ὕστερα νὰ ξαναβγῆτε, εἶνε πολιτεία ἐδῶ! Κοιμηθῆτε καλλίτερα ἐδῶ—νὰ τὸ κρεββάτι, πλαγιάστε κι᾽ ὁ Θεὸς μαζή σας! Κι᾽ ἂν δὲν σᾶς ἔρχεται καλὰ νὰ κοιμηθῆτε τζάμπα, δόστε κἄτι τι τῆς Πετρόβνας, ὅσο νομίζετε καλό. Κι᾽ ἂν ἐγὼ σᾶς κάνω κακό, πέστε το χωρὶς νὰ ντραπῆτε—θὰ φύγω...

Μοῦ ἄρεσαν καὶ τὰ λόγια της, καὶ τὰ μάτια της καὶ δὲν μπόρεσα νὰ κρύψω μιὰ ἀλλοιώτικη χαρά, χαμογέλασα πικρὰ καὶ μοῦ ξεφεύγει:

— Ἔχ, πρωτόπαππα!

Παραξενεύτηκε ἡ Τατιάνα.

— Ποιὸς πρωτόπαππας;

Ἀπὸ ἀναποδιὰ σὲ ἀναποδιὰ πήγαινα — ντροπιάστηκα πάλι.

— Αὐτό, λέω, τὄχω ἔτσι, γιὰ παροιμία... Δηλαδή, ὄχι παροιμία, μὰ βλέπω ποῦ καὶ ποῦ στὸν ὕπνο μου πρωτόπαππα...

— Λοιπόν, λέει ἐκείνη, καληνύκτα σας!

— Ὄχι δά, σᾶς παρακαλῶ, μὴ φεύγετε, καθίστε, ἂν δὲν σᾶς εἶνε βαρὺ νὰ καθίσετε μαζή μου!

Κάθισε, χαμογελάει.

— Μὲ μεγάλη μου χαρά· γιατί θὰ μοῦ ἦταν βαρύ;

Μὲ παρακαλάει νὰ πιῶ λίγη βότκα, ἢ τσάϊ, καὶ μὲ ρω-

τάει ἂν θέλω νὰ φάω τίποτε. Μὰ ἐμένα μοῦ γυρίζουν δάκρυα στὰ μάτια, ὕστερα ἀπὸ τὸ σοβαρὸ καλόπιασμά της, ἀναγαλλιάζει ἡ καρδιά μου, σὰν τὸ πρωϊνὸ πουλὶ στὸ ἀντίκρυσμα τοῦ ἀνοιξιάτικου ἥλιου.

— Συχωρέστε μου τὴ σκέτη ἐρώτηση, τῆς λέω, μὰ θἄθελα νὰ μάθω, ἀλήθεια μοῦ εἴπατε γιὰ τὸν ἑαυτό σας, ἢ θέλατε μόνο νὰ μὲ πειράξετε;

Ζάρωσε τὰ φρύδια, μοῦ ἀποκρίνεται:

— Ἀλήθεια—τέτοια εἶμαι. Γιατί;

— Γιὰ πρώτη φορὰ στὴ ζωή μου βλέπω τέτοια κοπέλλα—ντρέπομαι.

— Καὶ γιατί ντρεπόσαστε; Δὲν κάθομαι γυμνή, μοῦ φαίνεται!

Καὶ σιγανά, χαϊδευτικὰ γελάει.

— Δὲν ντρέπομαι γιὰ σᾶς, τῆς λέω, μὰ γιὰ τὸν ἑαυτό μου, γιὰ τὴν κουταμάρα μου!

Τῆς φανέρωσα, χωρὶς νὰ κρύψω τίποτε, τὶς ἰδέαις μου γιὰ τὶς παραστρατημένες κοπέλλες.

Μὲ ἄκουσε προσεκτικά, ἀτάραχα.

— Μεταξύ μας ὑπάρχουν διάφορες — λέει — μπορεῖ νὰ βρεθοῦν καὶ πειὸ χειρότερες ἀπ' αὐτὲς ποῦ λέτε. Πολὺ εὔκολα δίνετε πίστη στοὺς ἀνθρώπους ὅμως!

Δυσκολεύομαι νὰ παραδεχθῶ, πῶς μιὰ τέτοια κοπέλλα πουλιέται. Τὴν ξαναρωτάω:

— Καὶ γιατί τὸ κάνετε—ἀπὸ ἀνάγκη;

— Στὴν ἀρχή—λέει—μὲ ξαπάτησε ἕνας ὠμορφονειὸς καὶ μὲ παράτησε, κι' ἐγώ, γιὰ νὰ τὸν ἐκδικηθῶ, ἔπιασα ἄλλον, κι' ἔτσι πῆρα τὸν κατήφορο... Τώρα ὅμως, ἔρχονται μέρες,

ποῦ ἀναγκάζομαι νὰ δεχθῶ τὸν ἄνδρα καὶ γιὰ ἕνα κομμάτι ψωμί.

Μιλάει μὲ ἀπάθεια, καὶ στὰ λόγια της δὲν ἀκούγεται καμμιὰ λύπη γιὰ τὸν ἑαυτό της.

— Στὴν ἐκκλησιὰ πηγαίνετε;

Στὰ λόγια αὐτὰ τινάχτηκε, κοκκίνισε ὅλη.

— Γιὰ τὴν ἐκκλησιά—λέει—κανενὸς δὲν εἶνε μποδισμένος ὁ δρόμος!

Καταλαβαίνω πῶς τὴν ἄγγιξα στὸ πληγωμένο μέρος, καὶ γρήγορα-γρήγορα λέω:

— Δὲ μὲ καταλάβατε καλά. Τὸ Εὐαγγέλιο τὸ ξέρω καλά, καὶ τὴ Μαρία Μαγδαληνὴ τὴ θυμᾶμαι, καὶ τὴν ἁμαρτωλή, μὲ τὴν ὁποία οἱ Φαρισαῖοι πάσχιζαν νὰ βάλουν σὲ πειρασμὸ τὸ Χριστό! Ἐγὼ ἤθελα νὰ σᾶς ρωτήσω—μήπως ἔχετε κανένα παράπονο κατὰ τοῦ Θεοῦ, κατὰ τῆς ζωῆς σας, μήπως ἔχετε καμμιὰ ἀμφιβολία στὴν καλωσύνη του;

Ζάρωσε τὰ φρυδάκια της, σκέφθηκε καὶ μὲ θαυμασμὸ ρωτάει:

— Δὲν μπορῶ νὰ καταλάβω, τί ἔχει νὰ κάνει ὁ Θεὸς ἐδῶ;

— Πῶς—τῆς λέω—Αὐτὸς εἶνε ὁ ποιμένας καὶ πατέρας μας, μέσα στὸ ἐξουσιαστικό του χέρι βρίσκεται ἡ ἀνθρώπινη μοῖρα;

Κι' ἐκείνη λέει:

— Μὰ ἐγὼ δὲν ἔκανα κανένα κακὸ στοὺς ἀνθρώπους· σὲ τί ἔχω φταίξει; Ὅσο γι' αὐτό, ποῦ ἡ διαγωγή μου δὲν εἶνε καθαρή, ποιὸς βαρυπονάει; Μονάχα ἐγώ!

Νοιώθω νὰ λέῃ κἄτι τὸ καλό, τὸ καρδιακό, μὰ νὰ τὸ καταλάβω δὲν μπορῶ.

— Γιὰ τὴς ἁμαρτίες μου — ἐγὼ εἶμαι ὑπόλογη! λέει ἐκείνη γέρνοντας κατὰ μένα, καὶ χαμογελάει ὅλη. Καὶ οὔτε μοῦ φαίνεται νἄναι μεγάλη ἡ ἁμαρτία μου, μπορεῖ καὶ νὰ μὴν κάνω καλὰ ποῦ τὸ λέω αὐτό, μὰ αὐτὴ εἶνε ἡ ἀλήθεια! Στὴν ἐκκλησιὰ μοῦ ἀρέσει νὰ πηγαίνω, δὲν εἶνε καιρὸς ποῦ χτίστηκε, καινούργια, ὁλόφωτη, πολὺ γλυκοθώρητη! Οἱ ψαλτάδες ψέλνουν ἀνείπωτα ὄμορφα! Φορὲς-φορὲς σοῦ ἀγγίζουν τόσο βαθειὰ τὴν καρδιά, ποῦ ἀρχίζεις νὰ κλαίς; Στὴν ἐκκλησιὰ ἀναπαύεται ἡ ψυχή σου ἀπὸ κάθε ματαιότητα...

Σώπασε, κι᾽ ἀμέσως πρόσθεσε:

— Ἔ, βέβαια, ὑπάρχει κι᾽ ἄλλος λόγος — σὲ βλέπουν οἱ ἄνδρες!

Τόσο μὲ κάνει νὰ θαυμάζω, ποῦ στὰ μηνίγγια μου πετάγεται ἵδρωτας, δὲν μπορῶ νὰ νοιώσω πῶς στρώνονται τὰ λόγια της τόσο καλοδεμένα καὶ στερεά.

— Τὴν ἀγαπούσατε πολὺ τὴ γυναῖκά σας; μὲ ρωτάει.

— Πολύ, — τῆς λέω, καὶ ὅλο καὶ πειὸ πολὺ μ᾽ ἀρέσει ἡ ἀπροσποίητη ἁπλότης της.

Κι᾽ ἄρχισα νὰ τῆς διηγοῦμαι τὸν πόνο τῆς ψυχῆς μου — γιὰ τὸ παράπονό μου κατὰ τοῦ Θεοῦ, γι᾽ αὐτὸ ποῦ μ᾽ ἄφησε νὰ πέσω στὴν ἁμαρτία καὶ ἄδικα μὲ τιμώρησε ὕστερα μὲ τὸ θάνατο τῆς Ὄλγας. Πότε χλωμιάζει ἐκείνη καὶ ζαρώνει τὰ φρύδια, πότε ἀνάβουν ξαφνικὰ τὰ μάγουλά της μὲ τὴν ἴδια της τὴν κοκκινάδα, καὶ τὰ μάτια μὲ φλόγα· μὲ ταράζει αὐτὸ ἐμένα.

Γιὰ πρώτη φορὰ στὴ ζωή μου ξεδίπλωσα τὴ σκέψη μου σ᾽ ὁλόκληρο τὸν κύκλο τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς, ὅπως τὴν

ἔβλεπα — κι᾽ ὠρθώθηκε ἐκείνη μπροστά μου, κακόφειαχτη καὶ σαραβαλιασμένη, πομπιεμένη, πιτσυλισμένη λάσπη, μὲ τὴν ἐμπάθεια καὶ τὴν ἀδυναμία της, μὲ τὴς φωνές, τὰ στενάγματα καὶ τὰ παράπονά της.

— Ποῦ εἶν᾽ ἐδῶ τὸ θεϊκό; λέω. Οἱ ἄνθρωποι ἔχουν καβαλικέψει ὁ ἕνας τὸν ἄλλον, κι᾽ ὁ ἕνας βυζαίνει τὸ αἷμα τ᾽ ἀλλουνοῦ, παντοῦ θεριεμένο μαλλιοτράβηγμα γιὰ τὸ κομμάτι ψωμί—ποῦ εἶν᾽ ἐδῶ τὸ θεϊκό; Ποῦ εἶνε τὸ καλὸ καὶ ἡ ἀγάπη, ἡ δύναμη καὶ ἡ ὠμορφιά; Ἂς εἶμαι νέος, δὲ γεννήθηκα ὅμως καὶ στραβός — ποῦ εἶνε ὁ Χριστός, τὸ παιδὶ τοῦ Θεοῦ, ποιὸς ποδοπάτησε τὰ λουλούδια, τὰ σπαρμένα μέσα ἀπὸ τὴν ὁλοκάθαρη καρδιά του, ποιὸς ἔκλεψε τὴ σοφία τῆς ἀγάπης του;

Καὶ τῆς διηγήθηκα γιὰ τὸν πρωτόπαππα, πῶς μὲ φοβέριζε μὲ τὸ μαῦρο Θεό, πῶς ἤθελε νὰ φωνάξῃ τὴν ἀστυνομία γιὰ βοήθεια τοῦ Θεοῦ του. Γέλασε ἡ Τατιάνα, μὰ καὶ γιὰ μένα ἔγεινε γελοῖος ὁ πρωτόπαππας, ὅμοιος λὲς μὲ πράσινο τριζόνι—σιγοτρίζει καὶ πηδάει τὸ τριζόνι, φαντάζοντας νὰ κάνῃ κἄποια δουλειά, μά, στὴν πραγματικότητα, κι᾽ αὐτὸ τὸ ἴδιο δὲν πιστεύει σταθερὰ στὴν ἀλήθεια τῆς δουλειᾶς του.

Καὶ σὰν ἀπογέλασε—συννέφιασε ἡ καλὴ κοπέλλα.

— Δὲν τὰ κατάλαβα ὅλα, λέει, καὶ μερικὰ ἀπ᾽ αὐτὰ μάλιστα τρομάζω ποῦ τ᾽ ἀκούω· ψηλόφρονα σκέπτεσθε γιὰ τὸ Θεό.

Τῆς λέω:

— Χωρὶς νὰ ἰδῇς τὸ Θεό—δὲν μπορεῖς νὰ ζήσῃς!

— Ναί—λέει ἐκείνη—μὰ σεῖς κάνετε σὰ νὰ ἑτοιμαστήκατε νὰ παίξετε γροθιὲς μαζή Του· πᾶνε αὐτὰ τὰ πράγματα;

Τὸ πῶς ἡ ζωὴ εἶνε βαρειὰ γιὰ τοὺς ἀνθρώπους—εἶνε σωστό, κι᾽ ἐγὼ καμμιὰ φορὰ συλλογιέμαι:—μὰ γιατί; Ξέρετε τί θὰ σᾶς πῶ; Ἐδῶ κοντὰ εἶνε ἕνα γυναικεῖο μοναστῆρι καὶ μέσα ᾽κεῖ ζῇ μιὰ ἐρημίτισσα, πολὺ σοφὴ γρηοῦλα! Ὅμορφα μιλάει γιὰ τὸ Θεό—νὰ πηγαίνατε νὰ τὴν βλέπατε!

—Γιατὶ ὄχι, θὰ πάω! Ὅλα θὰ τὰ γυρίσω τώρα, ὅλους τοὺς ὁσίους· πρέπει νὰ καθησυχάσω τὴν ψυχή μου!

—Ἐγὼ πάω νὰ κοιμηθῶ τώρα, μὰ καὶ σεῖς πλαγιάστε—λέει ἐκείνη ἁπλώνοντάς μου τὸ χέρι.

Τὸ ἅρπαξα, τὸ τράνταξα δυνατὰ καὶ λέω μέσα ἀπὸ τὴν ψυχή μου:

—Σᾶς εὐχαριστῶ! Πόσο μοῦ δώσατε—δὲν ξέρω, καὶ πόσο ἀκριβὸ εἶνε αὐτὸ ποῦ μοῦ δώσατε,—δὲν μπορῶ νὰ τὸ ἐκτιμήσω αὐτὴ τὴ στιγμή, μὰ νοιώθω πῶς εἴσαστε καλὸς ἄνθρωπος, σᾶς εὐχαριστῶ!

—Τί λέτε, τί λέτε—ὁ Θεὸς μαζή σας!

Ταράχτηκε, κοκκίνισε.

—Νοιώθω τέτοια χαρά, ποῦ ξαλαφρώσατε λίγο!

Καὶ τὸ βλέπω, πῶς καὶ στ᾽ ἀλήθεια—ἔχει χαρὰ ἐκείνη. Τί τῆς εἶμαι ἐγὼ αὐτηνῆς; Καὶ ὅμως νοιώθει χαρὰ ἐκείνη, ποῦ καθησύχασε λίγο ἕναν ἄνθρωπο.

Ἔσβυσα τὸ φῶς, ξαπλώθηκα καὶ συλλογιέμαι:

—᾽Αφάνταστα-ἀνέλπιστα βρέθηκα σὲ γιορτή!

Γιατί, ἂν καὶ δὲν ἀλάφρωσε ἡ καρδιά, ὑπάρχει ὅμως μέσα σ᾽ αὐτὴ κάτι τὸ καινούργιο, τὸ καλό. Βλέπω τὰ μάτια τῆς Τατιάνας, πότε ἀδιάντροπα, πότε σοβαρά· μέσα σ᾽ αὐτὰ ὑπάρχει πειὸ πολὺ ἀνθρώπινο ἀπὸ γυναικεῖο, τὴ φέρνω στὸ

νοῦ μου μὲ ἁγνὴ χαρά, μὰ πέστε μου, τὸ νὰ σκέπτεται κανεὶς ἔτσι γιὰ τὸν ἄνθρωπο—δὲν εἶνε γιορτή;

Ἀποφάσισα νὰ τῆς χαρίσω τὴν ἄλλη μέρα ἕνα χρυσὸ δακτυλίδι μὲ γαλάζια πέτρα. Μὰ ὕστερα — τὸ ξέχασα, δὲν τ᾽ ἀγόρασα. Δεκατρία χρόνια πέρασαν ἀπὸ τότε, καὶ μόλις θυμηθῶ ἐκείνη τὴν κοπέλλα, πάντα λυπᾶμαι ποῦ δὲν τῆς ἀγόρασα τὸ δακτυλίδι.

Τὸ πρωῒ μοῦ χτυπάει τὴν πόρτα.

— Καιρὸς νὰ σηκωθῆτε!

Ξαναϊδωθήκαμε σὰν παληοὶ φίλοι, καθίσαμε νὰ πιοῦμε τσάϊ, καὶ δὲν ἔπαυε νὰ μὲ συμβουλεύῃ νὰ πάω στὴν ἐρημίτισσα· μοῦ πῆρε καὶ τὸ λόγο μου. Ἀποχαιρετιστήκαμε καρδιακά, μὲ προβόδισε ὡς τὴν αὐλόπορτα.

Στὴν πόλι ἤμουν ὁλόμονος, σὰν μέσα σὲ στέππη. Ὡς τὸ μοναστῆρι ἦταν τριάντα τρία βέρστια· ἀμέσως πῆρα τὸ δρόμο καὶ τὴν ἄλλη μέρα ἤμουν ἐκεῖ στὴ λειτουργία.

Μαῦρος σωρὸς στεκόντουσαν τριγύρω ἡ μοναχές — λὲς καὶ σωριάστηκε κάποιο βουνὸ καὶ στρώθηκε κομμάτια-κομμάτια μέσα στὴν ἐκκλησιά. Τὸ μοναστῆρι ἦταν πλούσιο, ἀδελφὲς πολλὲς καὶ ὅλες γεμᾶτες, τὰ πρόσωπα παχουλά, τρυφερά, ἄσπρα, λὲς κι᾽ ἦταν καμωμένα ἀπὸ ζυμάρι. Ὁ παπποῦς λειτουργάει κατανυκτικά, μὰ τὰ συντομεύει, καὶ εἶνε τὰ ἴδια καλοθρεμμένος, σωματώδης, βαθύφωνος. Ὁ γυναικεῖος κλῆρος μιὰ καὶ μιά — ὄμορφες, ψέλνουν ξωτικά. Τὰ κεριὰ κλαῖνε μὲ ἄσπρα δάκρυα, τρεμουλιάζουν ἡ φλόγες τους, λυπῶνται τοὺς ἀνθρώπους.

— Τὸ πνεῦμά μου ἐν τῷ ναῷ, ἐν τῷ ναῷ σου τῷ ἁγίῳ... ταπεινὰ ὕμνοῦν ἡ νεαρὲς φωνές.

Κι᾽ ἐγὼ ἀπὸ συνήθειο ἐπαναλαμβάνω ἀπὸ μέσα μου τὰ λόγια τῆς θείας λειτουργίας καὶ κυττάζω τριγύρω μου, θέλω νὰ καταλάβω ποιὰ ἀπ᾽ αὐτὲς εἶνε ἡ ἐρημίτισσα, καὶ καμμιὰ εὐλάβεια δὲ νοιώθω μέσα μου. Σὰν τὄννοιωσα αὐτό—ταράχτηκα, δὲν ἤρθα γιὰ νὰ παίξω, νομίζω, καὶ ὅμως ἡ ψυχή μου εἶνε ἄδεια. Καὶ μὲ κανένα τρόπο δὲν μπορῶ νὰ συγκεντρώσω τὸν ἑαυτό μου· ὅλα ἔχουν τεμαχιασθῆ μέσα μου, οἱ λογισμοί μου πηδοῦν ὁ ἕνας πάνω ἀπὸ τὸν ἄλλο. Ξεχωρίζω μερικὰ ἐξαντλημένα πρόσωπα — παμπάλαιες, μισοπεθαμένες γρηοῦλες κυττάζουν τὶς εἰκόνες, σαλεύουν τὰ χείλια, μὰ ψίθυρος κανένας δὲν ἀκούγεται.

Σὰν τέλειωσε ἡ λειτουργία ἐβγῆκα καὶ πῆγα νὰ κάνω μιὰ βόλτα γύρω στὴν ἐκκλησιά—ἡ ἡμέρα ἦταν κατακάθαρη, ὁ ἥλιος σκόρπιζε σπίθαις ἀπάνω στὸ χιόνι, στὰ δένδρα τιτύβιζαν οἱ κλειδωνάδες τινάζοντας τὴν παγωνιὰ ἀπὸ τὰ κλαδιά. Ἐξύγωσα στὸ πεζοῦλι καὶ κυττάζω τὰ βάθη τοῦ μακρυνοῦ ὁρίζοντος· τὸ μοναστῆρι εἶνε κτισμένο ἀπάνω σὲ βουνό, καὶ μπροστά του ξεδιπλώθηκε, ἁπλώθηκε πέρα ὡς πέρα ἡ μητέρα γῆ, πλούσια ντυμένη στὸ γαλάζιο ἀσῆμι τοῦ χιονιοῦ. Τὰ χωριουδάκια ἔχουν ζαρώσει λυπημένα, τὸ δάσος τὸ κόβει ἕνα ποτάμι, οἱ δρόμοι ἁπλώνονται σὰν πεταμμένες κορδέλλες, καὶ ἀπάνω ἀπ᾽ ὅλα—ὁ ἥλιος σκορπίζει τὶς χειμωνιάτικες λοξὲς ἀκτῖνές του. Σιγαλιά, ἄνεσις, ὠμορφιά.

Καὶ ὕστερα ἀπὸ λίγο βρέθηκα στὸ κελὶ τῆς μητέρας Φεβρωνίας. Βλέπω μιὰ μικρόσωμη γρηοῦλα· τὰ δίχως φρύδια μάτια της δακρύζουν ὅλη τὴν ὥρα, σ᾽ ὅλες τὶς ζάρες τοῦ προσώπου της ἀδιάκοπα σιγοτρέμει ἀγαθὸ χαμόγελο. Μιλάει σιγανά, σχεδὸν ψιθυριστὰ καὶ τραγουδιστά.

— Μὴν τρῶς τὸ μῆλο, παλληκάρι μου,– λέει,—πρὶν τῆς Μεταμορφώσεως, περίμενε ὡς ποῦ νὰ τὸ μεγαλώσῃ ὁ καλούλης Θεός, ὡς ποῦ νὰ μαυρίσουν τὰ σποράκια μέσα του!

Συλλογιέμαι—γιατί τάχα μοῦ τὰ λέει αὐτά;

— Τίμα—λέει—τὸν πατέρα καὶ τὴ μητέρα σου...

— Δὲν τοὺς ἔχω,—λέω.

— Προσευχήσου ν' ἀναπαύσῃ ὁ Θεὸς τὴς ψυχοῦλές τους...

— Κι' ἂν εἶνε ζωντανοί;

Μὲ κυττάζει καλά, καὶ σκουπίζοντας τὰ δάκρυα ἀπὸ τὰ μάτια συμπονετικὰ χαμογελάει. Κι' ἀποκεῖ, πάλι κουνάει τὸ κεφάλι καὶ ψέλνει:

— Ὁ Θεὸς εἶνε ἀγαθούλης, δίκαιος γιὰ ὅλους, ὅλους τοὺς ἀνταμείβει μὲ τὴ μεγαθυμία του.

— Ἀπάνω σ' αὐτὸ ἴσα-ἴσα κλονίσθηκε ἡ πίστη μου...

Κυττάζω — τρόμαξε ἡ γρηά, κρέμασε τὰ χέρια καὶ σωπαίνει, ἀνοιγοκλείνοντας συχνὰ τὰ μάτια. Ἔκανε κουράγιο, καὶ πάλι σιγανὰ τραγούδησε:

— Νὰ θυμᾶσαι, πῶς ἡ προσευχὴ εἶνε φτερωτὴ καὶ πειὸ γλήγορη ἀπὸ τὸ κάθε πουλί, καὶ πάντα φτάνει στὸ θρόνο τοῦ Θεοῦ. Καβάλλα στ' ἄλογο κανεὶς δὲν μπῆκε στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν...

Καταλαβαίνω, πῶς ὁ Θεὸς γι' αὐτὴν εἶνε ἀφέντης—ἀγαθούλης καὶ καλούλης, μὰ νόμο γι' αὐτὸν δὲν ἔχει ἡ γρηοῦλα. Καὶ ὅλο καὶ μπερδεύεται στὶς παραβολές, ἐγὼ δὲν τὴς καταλαβαίνω καὶ θυμόνω γι' αὐτό.

Τὴ χαιρέτησα κι' ἔφυγα.

— Ὁρίστε—λέω μὲ τὸ νοῦ μου—τὸν μοιράσανε οἱ ἄν-

θρωποι τὸ Θεό, ὁ καθένας σύμφωνα μὲ τὴς ἀνάγκες του, γιὰ τὸν ἕνα — εἶνε ἀγαθούλης, γιὰ τὸν ἄλλο — φοβερός, οἱ παππάδες τὸν νοίκιασαν δουλευτή τους, καὶ μὲ τὸν καπνὸ τοῦ θυμιατοῦ τὸν πληρώνουν γι᾽ αὐτὸ ποῦ τοὺς ταΐζει χορταστικά. Μονάχα ὁ Λαριὼν εἶχε ἀπέραντο Θεό.

Ἡ μοναχὲς κουβαλοῦσαν χιόνι μὲ τὴς σάνιες, πέρασαν ἀπὸ κοντά μου, χαχάνιζαν, κι᾽ ἐγὼ νοιώθω λύπη βαρειὰ καὶ δὲν ξέρω τί νὰ κάνω. Ἐβγῆκα στὴν αὐλόπορτα—σιγαλιά. Τὰ χιόνια ἀστράφτουν. Τὰ ντυμένα παγωνιὰ δένδρα οὔτε σαλεύουν κἄν, ὅλα εἶνε συλλογισμένα, κι᾽ ὁ οὐρανὸς κι᾽ ἡ γῆ, καὶ κυττάζουν στοργικὰ τὸ γαλήνιο μοναστῆρι. Μὰ ἐγὼ φοβᾶμαι, πῶς τώρα-τώρα θὰ διαταράξω αὐτὴ τὴ σιγαλιὰ μὲ κανένα ξεφώνημά μου.

Ἐσήμαναν στὸν ἑσπερινό—ἔξοχη καμπάνα. Μαλακὰ καὶ καθαρὰ σημαίνει, μὰ ἐγὼ δὲ νοιώθω καμμιὰ ἐπιθυμία νὰ πάω στὴν ἐκκλησιά. Μέσα στὸ κεφάλι μου φάνταζε νἄναι σκορπισμένα ψιλὰ καρφάκια.

Καὶ κἄπως ξαφνικὰ ἀποφάσισα—νὰ πάω νὰ μπῶ σὲ κανένα μοναστῆρι, ποῦ νἄχῃ τοὺς πειὸ αὐστηροὺς κανονισμούς, νὰ ζήσω ἐκεῖ κατάμονος, μέσα στὸ κελλί, νὰ σκέπτωμαι, νὰ διαβάζω βιβλία, μπορεῖ καὶ ν᾽ ἀναστηλώσω μέσα στὴ μοναξιά, μὲ νέα γιερὴ δύναμι, τὴν κατερειπωμένη ψυχή μου.

Ὕστερα ἀπὸ μιὰ βδομάδα βρισκόμουν στὸ ἐρημιτήριο τοῦ Σαββατίεφ καὶ στεκόμουν μπροστὰ στὸν ἡγούμενο—μοῦ ἄρεσε ὁ ἄνθρωπος αὐτός. Ἦταν γλυκοθώρητος, ἀσπρομάλλης καὶ φαλακρός, κοκκινομάγουλος καὶ δυνατός, μὰ τὸ πρόσωπο ἦταν σοβαρὸ καὶ τὰ μάτια ὑποσχετικά.

— Καὶ γιατί—μοῦ λέει— φεύγεις τὸν κόσμο, παιδί μου;

Τοῦ ἐξηγῶ, πῶς ἡ ψυχή μου εἶνε ταραγμένη ἀπὸ τὸ θάνατο τῆς γυναίκας μου, καὶ τίποτ' ἄλλο δὲν μπορῶ νὰ πῶ, κάτι μ' ἐμποδίζει.

Ἐκεῖνος, πασπατεύοντας τὰ γένεια του, μὲ κυττάζει προσεκτικά, ἀσάλευτα, καὶ ξαναλέει:

— Δωρεὰ μπορεῖς νὰ κάνῃς;

— Ἔχω—λέω—καμμιὰ ἑκατοστὴ ρούβλια.

— Φέρτα 'δῶ! Πήγαινε στὸν ξενῶνα· αὔριο μετὰ τὴ λειτουργία θὰ ξαναμιλήσουμε.

Τοὺς ξένους τοὺς ἀνελάμβανε ὁ πάτερ-Νήφων· κι' αὐτὸς ἐπίσης μοῦ ἄρεσε.

—Τὸ μοναστῆρί μας—λέει—εἶνε ἁπλοϊκό, ἀληθινὰ ἀδελφικό, ὅλοι ὑπηρετοῦν ἐξ ἴσου τὸ Θεό, ὄχι ὅπως κάνουν σ' ἄλλους τόπους! Ἔχουμε, ὡστόσο, καὶ μεῖς ἐδῶ ἕναν ἀφεντάκο, μὰ 'κεῖνος δὲν ἀνακατεύεται σὲ τίποτε καὶ κανένα δὲν μποδίζει. Ἐδῶ θὰ βρῇς ἡσυχία καὶ ἀνάπαυση ψυχική, θὰ μεταμορφωθῇς ἐδῶ.

Σὲ μιὰ μέρα τὸ εἶχα ἐπιθεωρήσει ὅλο τὸ μοναστῆρι— πρῶτα, φαίνεται, θὰ ἦταν κρυμμένο ὅλο μέσα στὸ δάσος, μὰ τἄκοψαν ἕνα γύρω τὰ δένδρα, καὶ σὲ μεριὲς μπροστὰ στὴν αὐλόπορτα, καὶ σήμερα βλέπει κανεὶς νὰ ἐξέχουν κούτσουρα κομμένων κορμῶν, κι' ἀπὸ τὰ πλάγια τῶν αἱμασιῶν τὸ δάσος προχωρεῖ σὰν δυὸ πελώρια μαῦρα φτερά,· ἀγκαλιάζοντας τὴ γαλαζοκέφαλη ἐκκλησιὰ καὶ τοὺς ἄσπρους τοίχους τῶν γύρω κτιρίων. Κατὰ καρσὶ ἁπλώνεται σὰν μισοφέγγαρο ἡ παγωμένη λίμνη Σίν—ἐννέα βέρστια μάκρος καὶ τέσσερα πλάτος — στὴν πέρα μεριὰ τῆς λίμνης φαίνεται τὸ

Ζαόζερσκ, ἡ τρεῖς ἐκκλησιὲς τοῦ Κουδεγιάρωφ, ὁ χρυσὸς κουμπὲς τοῦ Ἁγίου Νικολάου στὸ Τολοκόντσεφ, κι᾽ ἀπὸ ᾽δῶ μεριὰ τῆς λίμνης, πρὸς τὸ μοναστῆρι, ἔχει κουρνιάξει τὸ χωριουδάκι Κουδεγιάροβσκυ Βίσελκυ, εἴκοσι τρεῖς αὐλές. Ἕνα γύρω—θεώρατο δάσος.

Ὅλα εἶνε ὥμορφα, σιγανὰ πλημμύρησε ἡ ψυχή μου κατάνυξη. Νὰ ποῦ θὰ κουβεντιάσω μὲ τὸ Θεό, θὰ ξεδιπλώσω μπροστά του τὶς πειὸ ἀπόκρυφες δίπλες τῆς ψυχῆς μου, καὶ μὲ ταπεινόφρονη ἐπιμονὴ θὰ τὸν παρακαλέσω νὰ μοῦ δείξῃ τὸ δρόμο ποῦ ὁδηγάει στὴ γνώση τῶν νόμων του.

Τὸ βράδυ στάθηκα στὴν ὁλονυχτία—τὴν ἀκολουθία τὴν κάνουν αὐστηρά, κατ᾽ ἀξιώματα, μὲ κατάνυξη, τὸ ψάλσιμο ὅμως δὲν εἶνε ἁρμονικό· δὲν ὑπάρχουν καλὲς φωνές.

Προσεύχομαι ἐγώ:

—Θεέ, συχώρεσέ με, ἂν ἐσκέφθηκα ὑψηλόφρονα γιὰ σένα, δὲν τόκανα ἀπὸ ἀπιστία, μὰ ἀπὸ ἀγάπη καὶ δίψα, ὅπως ξέρεις, Παντογνώστη!

Ἄξαφνα, ὁ μοναχὸς ποῦ στεκόκαν μπροστά μου, ἐγύρισε, μὲ κύτταξε καὶ χαμογέλασε—θὰ ψιθύρισα δυνατά, φαίνεται, τὰ λόγια τῆς μετανοίας μου. Χαμογελοῦσε αὐτός, κι᾽ ἐγώ—ὤ, τί ὡραῖο πρόσωπο ποῦ εἶδα! Ἀφοῦ χαμήλωσα τὸ κεφάλι καὶ σφάλησα τὰ μάτια—οὔτε ἴσαμε τὴν ἡμέρα ἐκείνη, οὔτε κατόπι, τέτοιον ὠμορφάνθρωπο δὲ ματαεῖδα. Προχώρησα λίγο, στάθηκα δίπλα του καὶ κύτταζα τὸ θαυμαστὸ πρόσωπό του — ἄσπρο σὰν ἀφρός, μὲ μαῦρο γενάκι ἀραιὰ σπαρμένο μὲ ἄσπρες τρίχες. Τὰ μάτια του ἦσαν μεγάλα, ὑγρόθαμπα, περήφανα, ἦταν λυγερόκορμος καὶ ἀψηλός. Ἡ μύτη του ἦταν λίγο καμπουρωτή, σὰν τοῦ κίρκου, ἀπάνω

σ᾽ ὅλη του τὴ μορφὴ διακρινόταν κἄτι τὸ εὐγενικό. Τέτοια ἐντύπωση μοὔκανε, ποῦ καὶ στὸν ὕπνο μου τὸν εἶδα ἐκείνη τὴ νύχτα.

Κατὰ τὰ ξημερώματα μὲ ξύπνησε ὁ πάτερ-Νήφων.

— Ὁ πάτερ ἡγούμενος σοῦ ὥρισε μοναστηριακὴ ὑπηρεσία—λέει—πήγαινε στὸ φοῦρνο, νά, αὐτὸ τὸ ταπεινὸ μοναχόπουλο θὰ σὲ ὁδηγήσῃ· αὐτὸς θὰ εἶνε καὶ προϊστάμενός σου! Πάρε καὶ τὴ στολή σου!

Φόρεσα τὰ μοναστηριακὰ ροῦχα· μοῦ ἐρχόντουσαν ἴσα-ἴσα, ἀλλὰ ἦσαν φορεμένα καὶ βρώμικα καὶ τοῦ ἑνὸς παπουτσιοῦ ἦταν ξηλωμένη ἡ σόλα.

Κυττάζω τὸν προϊστάμενό μου—ὦμοι τετράγωνοι, κακόφειαγμένος, τὸ μέτωπο καὶ τὰ μάγουλα γεμάτα κρεατοελὲς καὶ σπυριά· ἀπάνω σ᾽ αὐτὰ ἦσαν φυτρωμένα μικρὰ θυμαράκια γκρίζες τρίχες, καὶ ὅλο του τὸ πρόσωπο ἔδειχνε σὰ νἄταν σκεπασμένο μὲ ἀρνήσιο μαλλί. Θὰ μοῦ φαινόταν ἀστεῖος—μὰ τὸ πελώριο μέτωπό του εἶνε αὐλακωμένο ἀπὸ βαθειὲς ζάρες, τὰ χείλια αὐστηρὰ σφιγμένα, τὰ μικρὰ μάτια σκυθρωπά.

— Κάνε πειὸ γλήγορα! μὲ προστάζει.

Ἡ φωνή του εἶνε χονδρή, μὰ σακατεμμένη, σὰν καμπάνα μὲ ραγάδα.

Ὁ Νήφων λέει χαμογελῶντας:

— Τὸν λένε—ἀδελφὸ Μίχα! Στὴν εὐχὴ τοῦ Θεοῦ!

Ἐβγήκαμε στὴν αὐλή· σκοτεινά· ὁ Μίχας σκόνταψε κἄπου—ἔβρισε αἰσχρὰ τὴ μάννα. Ἀποκεῖ ρωτάει:

— Ξέρεις νὰ ζυμώσῃς;

— Ἔχω ἰδεῖ πῶς ζυμώνουν οἱ γυναῖκες—λέω.

Μουρμουρίζει :

— Ἦ γυναῖκες ! Ὅλο γυναῖκες βλέπετε σεῖς, παντοῦ γυναῖκες ! Ἐξ αἰτίας τους ἀναθεματίστηκε ὁ κόσμος, μὴν τὸ ξεχνᾶμε !

— Ἡ Θεοτόκος—λέω—γυναίκα ἦτανε.

— Καὶ ὕστερα ;

— Ὑπάρχουν καὶ πολλὲς ὁσιομάρτυρες.

— Κουβέντιασε μαζή του ! Γραμμὴ θὰ πᾶς στὴν κόλασι !

— Ὡστόσο—λέω μὲ τὸ νοῦ μου—τοῦτος φαίνεται νἄναι σοβαρὸς ἄνθρωπος !

Φτάσαμε στὸ φοῦρνο, ἄναψε φωτιά. Βλέπω δυὸ μεγάλα πατητήρια σκεπασμένα μὲ τσουβάλια, καὶ μιὰ μακρειὰ σκάφη· χάμω εἶνε μιὰ ψάθα σηκαλένιο ἀλεῦρι, τὸ σταρένιο εἶνε μέσα σὲ τσουβάλια. Σκουπίδια καὶ βρῶμα, παντοῦ ἀράχνες καὶ γκρίζα σκόνη καθισμένη δυὸ δάκτυλα. Τράβηξε μὲ ὁρμὴ ὁ Μίχας τὸ τσουβάλι ἀπὸ τὸ ἕνα πατητῆρι, τὸ πέταξε χάμω, προστάζει :

— Μάθαινε ! Νά—ἡ μαγιά. Φοῦσκες—βλέπεις ; Θὰ πῇ πῶς εἶνε ἕτοιμη, ἀνέβηκε !

Ἅρπαξε ἕνα σακκὶ ἀλεῦρι σὰν παιδάκι τριῶν χρονῶν, τὸ ἀκούμπησε στὴν ἄκρη τοῦ πατητηριοῦ, τὸ ξήλωσε μ᾽ ἕνα μαχαῖρι, φωνάζει σὰ νἄταν πυρκαϊά :

— Ρίξε τέσσερους γκουβάδες νερό ! Ζύμωνε !

Κι᾽ ἔχει ἀσπρίσει πειὰ ὅλος, σὰν δένδρο σκεπασμένο πάχνη. Ἔβγαλα τὸ ρασάκι μου, ἀνασκούμπωσα τὰ μανίκια.

Μοῦ λέει :

— Μ᾽ αὐτὰ δὲ γίνεται δουλειά ! Βγάλε τὰ βρακιά σου· μὲ τὰ πόδια !

— Μά,—λέω,—ἔχω καιρὸ νὰ πάω στὸ λουτρό...

— Καὶ ποιὸς σὲ ρώτησε γι᾽ αὐτό;

— Μὰ πῶς θὰ ζυμώσω μὲ βρώμικα πόδια;

Καὶ μοῦ μπήζει τὴ φωνή:

— Ἐσὺ εἶσαι στὶς προσταγές μου, ἢ ἐγὼ στὶς δικές σου;

Τὸ στόμα του εἶνε μεγάλο, τὰ δόντια χονδρά, τὰ χέρια μακρυὰ καὶ τ᾽ ἀνεμίζει σὰ νὰ ἑτοιμάζεται νὰ χτυπήσῃ.

— Σὰν εἶνε ἔτσι—συλλογιέμαι—κομμάτια νὰ γίνῃς!

Ἐσκούπισα τὰ πόδια μου μὲ μιὰ βρεγμένη πατσαβοῦρα καὶ μπῆκα στὸ πατητῆρι, πατάω, κι᾽ ὁ προϊστάμενός μου στρηφογυρίζει ἀφηνιασμένα μέσα στὸ φοῦρνο καὶ μουγκρίζει:

— Θὰ στὴ λυγίσω ἐγὼ τὴ ράχη, καλὸ παιδὶ τῆς μάννας, θὰ σὲ μάθω τί θὰ πῇ ταπεινοφροσύνη!

Ἐξύμωσα τὸ ἕνα πατητῆρι — τὸ ἄλλο ἦταν ἕτοιμο, ζυμόνω καὶ τὸ ἄλλο — τὸ σταρένιο εἶχε ἀναίβει — αὐτὸ πειὰ ἔπρεπε νὰ ζυμωθῇ μὲ τὰ χέρια. Ἤμουνα γιερὸ παλληκάρι, μὰ στὴ δουλειὰ δὲν εἶχα συνηθίσει, τὸ ἀλεῦρι μοῦ εἶχε μπῆ στὴ μύτη, στὸ στόμα, στ᾽ αὐτιὰ καὶ στὰ μάτια, κουφάθηκα, στραβώθηκα, ὁ ἵδρωτας ἔτρεχε ἀπὸ πάνω μου κι᾽ ἔσταζε μέσα στὴ ζύμη.

— Καμμιὰ πετσέτα δὲν ἔχει — λέω — νὰ σκουπίσω τὸν ἵδρωτα;

Φουντώνει ὁ Μίχας.

— Βελουδένιες πετσέτες θ᾽ ἀγοράσουμε γιὰ σένα! Διακόσα τριάντα δύο χρόνια στεκόταν τὸ μοναστῆρι, καὶ περίμενε σένα νἀρθῇς νὰ βάλῃς τάξη!

Μοὔρχονται γέλια.

— Μὰ δὲν τὸ θέλω γιὰ τὸν ἑαυτό μου! λέω. Ἄνθρωποι θὰ τὸ φᾶνε τὸ ψωμί, θαρρῶ!

Ζύγωσε κοντά μου, ὀρθοτρίχιασε σὰν σκαντζόχοιρας, τρέμει ὅλος καὶ μουγκρίζει:

— Μὲ τὸ τσουβάλι σκουπίσου, ἂν εἶσαι σιχασιάρης! Καὶ ὅσο γιὰ τὴν ἀχαλινωσιά σου, θὰ τ᾽ ἀναφέρω στὸν ἡγούμενο!

Τόσο παράξενος μοῦ φαίνεται αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος, ποῦ οὔτε νὰ προσβληθῶ δὲν μπορῶ. Δουλεύει χωρὶς ἀνάσα, τὰ τσουβάλια τῶν ὀγδόντα ὀκαδῶν τὰ βαστάει σὰν μαξιλάρια στὰ μπράτσα του, εἶνε ἀλευρωμένος ἀπὸ τὸ κεφάλι ὡς τὰ πόδια, γκρινιάζει, βρίζει καὶ ὅλο μὲ σκουντάει:

— Κάνε πειὸ γλήγορα!

Δύσκολες ἦσαν ἡ πρῶτες μέρες τῆς δοκιμασίας μου. Ὁ φοῦρνος ἦταν στὸ ὑπόγειο, κάτω ἀπὸ τὴν κοινὴ τραπεζαρία, τὸ ταβάνι του ἦταν θολωτό, χαμηλό, εἶχε ἕνα παραθυράκι μόνο κι᾽ αὐτὸ σφαλιστό, καρφωμένο, ὁ ἀέρας λιγοστός, ἡ ἄχνη τ᾽ ἀλευριοῦ στεκόταν πάντα σύννεφο πυκνό, στρηφογύριζε μέσα σ᾽ αὐτὸ ὁ Μίχας σὰν τὴν ἀρκοῦδα στὴν ἁλυσίδα, θαμπὰ τρεμόλαμπε ἡ φωτιὰ στὸ φοῦρνο — βραχνᾶς, ὄχι δουλειά! Καὶ πάντα οἱ δυό μας δουλεύαμε—σπάνια νὰ τιμωρήσουν κανένα μὲ δοκιμασία καὶ νὰ τὸν προστάξουν νὰ μᾶς βοηθήσῃ. Στὶς ἀκολουθίες δὲ μοῦ μίνεσκε καιρὸς νὰ πάω. Ὁ Μίχας ὁλημερῆς μὲ δασκαλεύει — σὰ νὰ μὲ δένῃ σφιχτὰ μὲ χονδρὸ σχοινί, καίει ὅλος, ἀχνίζει ἔχθρητα κατὰ τοῦ κόσμου, κι᾽ ἐγὼ ἀναπνέω τὰ λόγια του, καὶ ὅλα μου τὰ σωθικὰ εἶνε σκεπασμένα πειὰ μὲ φοῦμο.

— Οἱ ἄνθρωποι τέλειωσαν γιὰ σένα—λέει—ἔμειναν στὸν κόσμο νὰ πληθαίνουν τὴν ἁμαρτία, καὶ σὺ ἔφυγες ἀπὸ τὸν

κόσμο. Κι᾽ ἂν τὸν ἀποχωρίστηκες σωματικά — πρέπει καὶ πνευματικὰ νὰ χωριστῇς ἀπ᾽ αὐτὸν, νὰ τὸν ξεχάσῃς. Σὰν ἀρχίσῃς νὰ συλλογιέσαι τοὺς ἀνθρώπους, ἀναπόφευκτα θὰ θυμηθῇς καὶ τὴ γυναῖκα, κι᾽ ἐξ αἰτίας αὐτηνῆς βουτήχτηκε ὁ κόσμος στὸ σκοτάδι τῆς ἁμαρτίας καὶ σκλαβώθηκε στὸν αἰῶνα!

Μόλις ἔκανα ν᾽ ἀνοίξω τὸ στόμα μου, θυμᾶμαι, ἀμέσως μοῦ φώναζε:

— Σώπα! Ἄκου τὸν πειραμένο μὲ προσοχή, τὸ μεγαλείτερό σου μὲ σεβασμό! Τὸ ξέρω—ἐσὺ ὅλο γιὰ τὴ Θεοτόκο γκρινιάζεις! Μάθε, πῶς γι᾽ αὐτὸ δέχτηκε ὁ Χριστὸς τὸ θάνατο τοῦ σταυροῦ, ποῦ τὸν εἶχε γεννήσει γυναίκα, καὶ δὲν καταίβηκε ἀπὸ τὸν οὐρανὸ ἱερὰ καὶ ἄμωμα, μὰ καὶ στὶς ἡμέρες τῆς ζωῆς του ἔδωσε ἄφεση ἁμαρτιῶν σ᾽ αὐτὰ τὰ βρωμοπλάσματα, τὰ γυναικούδια! Τὴ Σαμαρειτοποῦλα ἔπρεπε νὰ τὴ ρίξῃ στὸ πηγάδι, καὶ ὄχι νὰ κάτσῃ νὰ κουβεντιάζῃ μαζή της, καὶ ὅσο γιὰ τὴν ἄλλη ἁμαρτωλή, μὲ μιὰ πέτρα στὸ κούτελο, καὶ θἄβλεπες τότε, πῶς θὰ σωνότανε ὁ κόσμος!

— Μὰ αὐτὴ δὲν εἶνε ἐκκλησιαστικὴ σκέψις!

— Καὶ πάλι σοῦ λέω—σώπα. Τί καταλαβαίνεις ἐσὺ ἀπὸ ἐκκλησιαστικὸ καὶ μὴ ἐκκλησιαστικό; Ἡ ἐκκλησία βρίσκεται σύψυχη σήμερα στὰ χέρια τοῦ λευκοῦ κλήρου, αἰχμάλωτη τῶν παραλυμένων καὶ τῶν κομψοντυμένων· νάτοι, σεργιανᾶνε μὲ μεταξωτὰ ράσα, φειαγμένα στὸ καλοῦπι τῶν γυναικείων φουστανιῶν. Ὅλοι τους αἱρετικοὶ εἶνε πέρα ὡς πέρα· αὐτοὶ εἶνε γιὰ νὰ χορεύουν καδρίλλιες καὶ ὄχι νὰ γράφουν κανόνες! Καὶ μήπως ὁ παντρεμμένος μουζῖκος μπορεῖ νὰ

σκέπτεται ἁγνὰ τὴς θεϊκὲς πράξεις; Δὲν ἔχει τὴ δύναμη—γιατὶ ἐξακολουθεῖ τὴ μεγάλη ἁμαρτία τῆς μοιχείας, ἐξ αἰτίας του ἔδιωξε ὁ Θεὸς τοὺς ἀνθρώπους μέσα ἀπὸ τοὺς κήπους τοῦ παραδείσου! Γιὰ τὴν ἁμαρτία αὐτὴ εἴμαστε περιφρονημένα πεταγμένοι στὴν αἰώνια θλίψη, καταδικασμένοι στὸν τριγμὸ τῶν ὀδόντων καὶ στὰ διαβολικὰ μαρτύρια, τυφλωμένοι γιὰ νὰ μὴ βλέπουμε τὸ πρόσωπο τοῦ Θεοῦ στὸν αἰῶνα καὶ στοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων! Ὁ κλῆρος, ποῦ κι' ὁ ἴδιος πλέκει τὸ δίκτυ τῆς ἁμαρτίας γεννῶντας παιδιὰ ἀπὸ γυναῖκα, σπρώχνει μ' αὐτὸ τὸν κόσμο στὸ δρόμο τῆς ἁμαρτίας, καὶ γιὰ νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ἀποστασία του ἀπὸ τὸ νόμο—ἐψεύτισε ὅλους τοὺς νόμους!

Ὅλο καὶ στενεύει γύρω μου τοὺς πέτρινους τοίχους αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος, ὅλο καὶ χαμηλώνει τὸ θόλο τοῦ κτιρίου στὸ κεφάλι μου· στενόχωρα καὶ βαρειὰ νοιώθω τὸν ἑαυτό μου μέσα στὴ σκόνη τῶν λόγων του.

— Πῶς τότε—λέω—εἶπε ὁ Θεός:—αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε;

Μελάνιασε ἀπὸ θυμὸ ὁ δάσκαλός μου, χτυπάει τὰ πόδια, οὐρλιάζει.

— Εἶπε, εἶπε, καὶ ξέρεις ἐσὺ πῶς τὸ εἶπε, βλάκα; Εἶπε: —αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε, καὶ πληρώσατε τὴν γῆν, σᾶς παραδίνω στὴν ἐξουσία τοῦ διαβόλου καὶ καταραμένοι νὰ εἶσαστε νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων — νὰ πῶς τὸ εἶπε Ἐκεῖνος! Καὶ οἱ πόρνοι, τὴν κατάρα τοῦ Θεοῦ τὴν ἔκαναν νόμο Του! Κατάλαβες τὴν ἀτιμία καὶ τὴν ψευτιά;

Τὸ βλέπω, πῶς θὰ γκρεμιστῇ σὰν βουνὸ αὐτὸς ἀπάνω μου, θὰ μὲ πλακώσῃ, καὶ ὅλα θὰ σκοτεινιάσουν τριγύρω

μου. Νὰ πιστέψω δὲν μπορῶ, μὰ καὶ ν' ἀντικρούσω τὸ φανατισμό του δὲν ἔχω τὴ δύναμι — σάστισα κάτω ἀπὸ τὴν πίεση τοῦ πάθους του. Τοῦ λέω ἕνα κείμενο ἀπὸ τὴ Γραφή, κι' αὐτὸς μοῦ λέει τρία καὶ ξαρματώνει τὴ σκέψη μου. Ἡ Γραφὴ εἶνε λιβάδι μὲ ποικιλόχρωμα λουλούδια, θέλεις κόκκινα;—ἔχει κόκκινα· ἄσπρα θέλεις;—ἔχει κι' ἄσπρα. Ἀποκαμωμένα βουβαίνομαι μπροστά του κι' ἐκεῖνος θριαμβεύει, λάμπουν τὰ μάτια του σὰν τοῦ λύκου. Καὶ μιλῶντας δὲν παύουμε νὰ στρηφογυρίζουμε στὴ δουλειά μας — ἐγὼ ζυμώνω, αὐτὸς φειάγνει ψωμιά, τὰ ρίγνει στὸ φοῦρνο, σὰν ψηθοῦν τὰ ξεφουρνίζει, κι' ἐγὼ τ' ἀραδιάζω στὰ ράφια, καίω τὰ χέρια μου. Εἶμαι πασαλειμμένος ζυμάρια, ἀλευρωμένος, στραβὸς καὶ κουφός, δὲ νοιώθω καλὰ τί μοῦ λένε ἀπὸ τὴν κούραση.

Ἔρχονται καὶ μᾶς βλέπουν διάφοροι μοναχοί, μιλᾶνε γιὰ κάτι μὲ κρυφονοήματα, γελοῦν. Ὁ Μίχας μανιασμένα τοὺς γαυγίζει ὅλους, τοὺς πετάει ἔξω ἀπὸ τὸ φοῦρνο, κι' ἐγὼ εἶμαι σὰ νὰ μ' ἔχουν βράσει, ἔγεινα στρυφνὸς καὶ μοῦ εἶνε βαρὺ νὰ μινέσκω μὲ τὸ Μίχα, δὲν τὸν ἀγαπῶ, τὸν φοβᾶμαι.

Πολλὲς φορὲς μὲ εἶχε ρωτήσει:

— Γυμνὲς γυναῖκες βλέπεις στὸν ὕπνο σου;

— Ὄχι—λέω—ποτέ.

— Ψέμματα λές! Γιατί λὲς ψέμματα;

Θυμώνει, τρίζει τὰ δόντια του, μὲ φοβερίζει μὲ τὴ γροθιά, φωνάζει:

— Ψεύτη καὶ μουρντάρη!

Ἐγὼ μόνο ποῦ τὸν κυττάζω μὲ θαυμασμό. Τί γυμνὲς γυναῖκες εἶνε πάλι αὐτές; Ἐγὼ δουλεύω ἀπὸ τὴς τρεῖς τὸ

πρωΐ ὡς τὴς δέκα τὴ νύχτα, πέφτω νὰ κοιμηθῶ καὶ μοῦ πονοῦν τὰ κόκκαλα, ὅπως τῶν ζητιάνων τὸ χειμῶνα, κι' αὐτός—γυμνὲς γυναῖκες λέει!

Μιὰ μέρα, πῆγα στὸ κελλάρι γιὰ μαγιά—στὸ ἴδιο τὸ ὑπόγειο, ἀπέναντι στὸ φοῦρνο, ἦταν ἕνα σκοτεινὸ κελλάρι·—κυττάζω, ἡ πόρτα ἦταν μισανοιχτὴ καὶ τὸ φαναράκι ἀναμμένο. Σπρώχνω τὴν πόρτα καὶ βλέπω τὸ Μίχα νὰ σέρνεται μὲ τὴν κοιλιὰ καὶ νὰ μουγκρίζῃ:

—Διῶξε τὸν πειρασμό, σὲ ἱκετεύω, Θεέ, διῶχτον!... Ἐλευθέρωσέ με!

Ἐγώ, βέβαια, ἔφυγα ἀμέσως, δὲν κατάλαβα ὅμως τί ἔτρεχε.

Μιλοῦσε μὲ μῖσος γιὰ τὴς γυναῖκες καὶ πάντοτε αἰσχρά, ὀνομάζοντας τὸ κάθε γυναικεῖο μὲ βάναυσα λόγια, χωριάτικα, ἔφτυνε λέγοντας αὐτά, καὶ τὰ δάκτυλα τἄστριβε σὰν γάντζους καὶ τὰ ἔσερνε στὸν ἀέρα, σὰ νὰ ξέσχιζε καὶ νὰ τσίμπαγε γυναικεία σάρκα. Μοῦ ἦταν ἀφόρητο νὰ τὸν ἀκούω, πνιγόμουν. Θυμόμουν τὴ γυναῖκά μου καὶ τὰ εὐτυχισμένα δάκρυα τῆς πρώτης νύχτας τοῦ γάμου μας, τὸ ντροπαλὸ καὶ ἤρεμο θαυμασμὸ τοῦ ἑνὸς μπροστὰ στὸν ἄλλο, τὴ μεγάλη χαρά.

—Μήπως αὐτὸ δὲν εἶνε τὸ γλυκὸ δῶρό σου στὸν ἄνθρωπο, Θεέ;

Θυμώμουν τὴν ἀγαθὴ καρδιὰ τῆς Τατιάνας, τὴν ἁπλότητά της, καὶ μ' ἔπαιρνε τὸ παράπονο ὡς τὰ δάκρυα γιὰ τὴ γυναῖκα. Ἔλεγα μὲ τὸ νοῦ μου:

—Σὰν μὲ φωνάξῃ ὁ ἡγούμενος νὰ κουβεντιάσουμε—θὰ τοῦ τὰ πῶ ὅλα!

Μὰ ᾽κεῖνος δὲ μὲ καλοῦσε. Ἡ ἡμέρες περνοῦσαν σὰν τοὺς στραβοὺς μέσα στὸ δάσος ἀπὸ τὸ στενὸ μονοπάτι, σκουντουφλῶντας ἡ μιὰ ἀπάνω στὴν ἄλλη, μὰ ὁ ἡγούμενος δὲ μὲ καλοῦσε. Σκοτάδι γύρω μου.

Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη—σὲ ἡλικία εἴκοσι δύο χρόνων—μοῦ παρουσιάστηκαν ἡ πρῶτες ἄσπρες τρίχες.

Ποθῶ πολὺ νὰ κουβεντιάσω μὲ τὸν ὥμορφο μοναχό, μὰ τὸν βλέπω σπάνια καὶ στ᾽ ἁρπαχτά—ἀργοπλέει κἄπου ᾽κεῖ τὸ περήφανο πρόσωπό του, καὶ ἡ βαρυθυμιά μου σέρνεται στὸ κατόπι του ἀόρατη σκιά.

Ρώτησα τὸ Μιχάλη μιὰ μέρα γι᾽ αὐτόν.

—Ἄ-χά!—φωνάζει ὁ Μίχας,—ἐκεῖνος; Ναί, αὐτὸ εἶνε ἕνα κτῆνος θεάρεστης ζωῆς, πῶς! Ἀπὸ τὸ στρατιωτικὸ τὸν πέταξαν γιὰ τὰ χαρτιά, ἀπὸ τὴ Θεολογικὴ σχολὴ τὸν πέταξαν γιὰ τὰ σκανδαλάκια του μὲ τὶς γυναῖκες! Σπουδασμένος, πῶ-ως! Ἀπὸ ἀξιωματικὸς βρέθηκε στὴ Θεολογικὴ σχολή! Στὸ μοναστῆρι τοῦ Τσουδὼφ ἔγδυσε στὰ χαρτιὰ ὅλους τοὺς μοναχούς, μᾶς ἦρθε ᾽δῶ, ἔκανε δωρεὰ ἑφτάμιση χιλιάδες ρούβλια, ἐχάρισε κι᾽ ἕνα κτῆμα, καὶ μ᾽ αὐτὸ ἀγόρασε μεγάλη ὑπόληψη, μάλιστα! Κι᾽ ἐδῶ παίζουν χαρτιά—ὁ ἡγούμενος, ὁ κελλάρης, ὁ οἰκονόμος, κι᾽ αὐτὸς μαζή τους! Στὸ κελλί του ἔρχεται καὶ μιὰ κοπέλλα—ὤ, καθάρματα! Τὸ κελλί του εἶνε χωριστό, ζῇ ἐκεῖ μέσα ὅπως τοῦ γουστάρει! Ὦ, ἀνείπωτη ξετσιπωσιά!

Δὲν τὰ πίστευα αὐτά, δὲν μποροῦσα νὰ τὰ πιστέψω.

Κἄπως παρακάλεσα μιὰ φορὰ τὸν κελλάρη πάτερ Ἰσίδωρο νὰ μὲ περάσῃ στὸν ἡγούμενο νὰ τοῦ μιλήσω.

—Γιὰ τί πρᾶγμα θὰ μιλήσῃς;

— Γιὰ τὴν πίστη—λέω.

— Τί θὰ πῇ—γιὰ τὴν πίστη;

— Ἐρωτήσεις διάφορες ἔχω νὰ κάνω.

Μὲ κύτταξε ἀπὸ πάνω ὡς κάτω· ἦταν ἕνα κεφάλι πειὸ ἀψηλὸς ἀπὸ μένα, ἀδύνατος, κοκκαλιάρης, τὰ μάτια ἔξυπνα, εἰρωνικά, ἡ μύτη καμπουρωτὴ καὶ μακρειά, τὸ γενάκι μυτερό.

— Πές μου νέτα-σκέτα — σὲ καταπόνεσε ἡ σάρκα;

Ὅλοι μὲ τὴ σάρκα ἔχουν γὰ κάνουν.

Δὲν ἤθελα, μά, ὅπως κι᾽ ἂν ἔχῃ, τοῦ εἶπα μὲ λίγα λόγια μερικὲς ἀπὸ τὶς ἀμφιβολίες μου. Ζάρωσε τὰ φρύδια, χαμογελάει.

— Τὸ μόνο φάρμακο γι᾽ αὐτό, παιδί μου εἶνε ἡ προσευχή· μὲ τὴν προσευχὴ θὰ γιατρέψῃς τὸν πόνο τῆς ψυχῆς σου! Ὡστόσο, χάρις στὴν ἐργατικότητά σου, ὅπως καὶ γιὰ τὸ ἀσυνήθιστο τῆς παρακλήσεώς σου θὰ σὲ ἀναγγείλω στὸν ἡγούμενο! Περίμενε!

Ἡ λέξις: — ἀσυνήθιστο μὲ παραξένεψε, ἔνοιωσα μέσα σ᾽ αὐτὸ κενό, ἐχθρικὸ γιὰ μένα.

Καὶ νά, μὲ καλοῦν στὸν πατέρα ἡγούμενο· μὲ κυττάζει ἀσάλευτα πῶς κάνω τὶς μετάνοιες καὶ δεσποτικὰ μοῦ λέει:

— Μοῦ διεβίβασε ὁ πατὴρ Ἰσίδωρος τὴν ἐπιθυμία σου νὰ συναγωνισθῇς μαζή μου διὰ τὴν πίστιν...

— Μὰ ἐγώ—λέω—δὲ θέλω νὰ φιλονεικήσω...

— Μὴ διακόπτῃς τὸν λόγον τοῦ πρεσβυτέρου! Οἱαδήποτε συζήτησις δύο προσώπων ἐπὶ ἑνὸς ἀντικειμένου εἶνε ἤδη φιλονεικία, καὶ ἡ κάθε ἐρώτησις πειρασμὸς τῆς σκέψεως, ἐάν, βεβαίως, τὸ ἀντικείμενον δὲν ἀφορᾷ τὴν καθη-

μερινὴν ζωὴν τῶν ἀδελφῶν μας, τὰ τρέχοντα ζητήματα! Ὅλοι ἐδῶ μέσα εἴμεθα μία ἐργατικὴ συντροφιά, ἐργαζόμεθα διὰ τὴν συντήρησιν τῆς σαρκός, ἵνα ἡ προσωρινῶς παραμένουσα ἐν αὐτῇ ψυχὴ δύναται ν' ἀνέρχεται πρὸς τὸν Θεόν, προσευχομένη καὶ μεσιτεύουσα τὰ ἐλέη Του ὑπὲρ τῶν ἁμαρτωλῶν τοῦ κόσμου τούτου. Ἐδῶ δὲν εἶνε σχολὴ σοφίας, ἀλλ' ἐργασίας, καὶ δὲν μᾶς χρειάζεται σοφία, ἀλλ' ἁπλότης ψυχῆς. Αἱ φιλονεικίαι σου μὲ τὸν ἀδελφὸν Μιχαὴλ μοῦ εἶνε γνωσταί· νὰ τὰς ἐπιδοκιμάσω δὲν μπορῶ! Μετρίασε τὸ ἀγέρωχον τῆς σκέψεώς σου, ἵνα μὴ πέσῃς εἰς πειρασμόν, διότι ἡ ἀχαλίνωτος καὶ μὴ συνδεδεμένη πρὸς τὴν πίστιν σκέψις εἶνε τὸ αἰχμηρότερον ὅπλον τοῦ διαβόλου. Τὸ λογικὸν προέρχεται ἐκ τῆς σαρκός, καὶ ἡ σὰρξ ἐκ τοῦ διαβόλου, ἡ δύναμις δὲ τῆς ψυχῆς ἐκ μορίων θείου πνεύματος, ἡ ἀποκάλυψις δωρεῖται τῷ δικαίῳ διὰ τῆς ἐκστάσεως. Ὁ ἀδελφὸς Μιχαήλ, ὁ προϊστάμενός σου, εἶνε αὐστηρὸς μοναχός, ἀλλ' ἀληθὴς ἀσκητὴς καὶ ἀδελφός, παρ' ὅλων ἀγαπώμενος διὰ τὴν φιλεργίαν του. Σοῦ ἐπιβάλλω ἐπιτίμιον — ὅταν τελειώνῃς τὴν ἡμερησίαν ἐργασίαν σου, θὰ πηγαίνῃς εἰς τὸ ἀριστερὸν τοῦ ἱεροῦ καὶ θὰ διαβάζῃς πρὸ τοῦ ἐσταυρωμένου τὸν ἀκάθιστον ὕμνον τοῦ Ἰησοῦ, τρὶς κατὰ νύκτα καὶ ἐπὶ δέκα νύκτας κατὰ σειράν. Πρὸς τούτοις, σοῦ ὁρίζω ἐπίσης ὁμιλίας μετὰ τοῦ ἀσκητοῦ Μερδαρίου — ὁ χρόνος ἐνάρξεως καὶ ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν θὰ σοῦ ἀνακοινωθοῦν ἁρμοδίως. Μοῦ φαίνεται, πῶς εἶχες χρηματίσει ὑπάλληλος εἰς οἰκονομίαν ὑποστατικοῦ. Ὕπαγε ἐν εἰρήνῃ, θὰ μεριμνήσω περὶ σοῦ! Γονεῖς δὲν ἔχεις στὸν κόσμο; Ὕπαγε, θὰ προσευχηθῶ ὑπὲρ σοῦ! Ἔλπιζε εἰς τὸ καλλίτερον!

Ἐγύρισα στὸ φοῦρνό μου, ἄρχισα νὰ ζυγίζω στὸ μυαλό μου αὐτὸ τὸ λόγο—πολὺ ἀλαφρὰ ζύγιζε!

Μπορεῖ καὶ νὰ πλανᾶται τὸ λογικὸ στὶς ἀναζητήσεις του, μά, νὰ ζῇ πάλι κανεὶς κριάρι, δὲν τὸ πιστεύω ἀντάξιο καὶ δίκαιο γιὰ τὸν ἄνθρωπο. Καὶ ὅσο γιὰ τὴν ἔκσταση τῆς προσευχῆς, τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἐγὼ τὴν καταλάβαινα ὡς ἐμβάθυνση στὰ ἔγκατα τοῦ πνεύματός μου, ὅπου εἶνε ριγμένες ὅλες ἡ ρίζες, κι᾽ ὅπου ἡ σκέψις ὁρμάει νὰ βγῇ στὴν ἐπιφάνεια, ὅμοια μὲ καρποφόρο δένδρο. Ἐχθρικὸ στὸν ἑαυτό μου καὶ ἀκατάληπτο στὴν ψυχή μου δὲν εὕρισκα τίποτε, ἔνοιωθα ὅμως τὸ ἀκατάληπτο στὸ Θεό, καὶ τὸ ἐχθρικὸ στὸν κόσμο, δηλαδὴ ἔξω ἀπὸ μένα. Καὶ τὸ πῶς οἱ ἀδελφοὶ ἀγαποῦσαν τὸ Μίχα ἦταν καθαρὸ ψέμμα· ἂν καὶ στεκόμουν παράμερα ἀπ᾽ ὅλους, καὶ δὲν ἀνακατευόμουν στὶς κουβέντες τους, παρατηρῶντας ὅμως ὅλα τὰ γύρω μου ἔβλεπα, πῶς καὶ οἱ ρασοφόροι καὶ οἱ νεόφυτοι περιφρονοῦσαν τὸ Μιχάλη, τὸν φοβόντουσαν καὶ τὸν σιχαινόντουσαν.

Ἔβλεπα ἐπίσης, πῶς τὸ μοναστῆρι στέκεται νοικοκυρίστικα—πούλαγε ξυλεία, μίσθωνε χωράφια στοὺς μουζίκους, ἰχθυοτροφεῖα στὴ λίμνη· εἶχε μύλο, μποστάνια, μεγάλο καρποφόρο κῆπο, μῆλα, φραγκοστάφυλα, πούλαγε λάχανο. Στ᾽ ἀχούρια εἶχε δεκαοκτὼ ἄλογα, οἱ ἀδελφοὶ θὰ ἦσαν ἀπάνω ἀπὸ πενῆντα, καὶ ὅλοι ἄνδρες γιεροί, δουλευτάδες, οἱ γέροι ἦσαν λιγοστοί, γιὰ ἐπίδειξη, μόλις ἔφταναν γιὰ τοὺς προσκυνητάδες. Οἱ μοναχοί, καὶ κρασὶ ἔπιναν, καὶ μὲ τὶς γυναῖκες πρόθυμα ἔμπλεκαν, οἱ πειὸ νέοι ἀπ᾽ αὐτοὺς πήγαιναν στὸ Βασιλκὺ καὶ περνοῦσαν τὶς νύχτες, οἱ πειὸ ἡλικιωμένοι ἔμπαζαν στὰ κελλιά τους τὶς γυναῖκες, τάχα γιὰ νὰ τοὺς

σφουγγαρίσουν τὰ πατώματα, ἔ, κοντὰ στὸ νοῦ, καὶ πολλὲς ἀπὸ τὴς προσκυνήτριες ἔπεφταν στὰ βρόχια τους. Μὰ σ' ὅλα αὐτὰ ἐγὼ δὲν ἔχω καμμιὰ δουλειὰ καὶ νὰ τὰ κατακρίνω δὲν μπορῶ, ἁμαρτία σ' αὐτὸ δὲ βλέπω, τὸ ψέμμα ὅμως εἶνε σιχαμερό. Νεόφυτοι ἦσαν πολλοί, ἢ δοκιμασίες βαρειὲς καὶ δὲν ἄντεχαν οἱ ἄνθρωποι — δραπέτευαν. Στὴς ἡμέρες μου, μέσα σὲ δυὸ χρόνια μοναστηριακῆς ζωῆς, δραπέτευσαν ἕνδεκα ἄνθρωποι, ζοῦσαν ἕνα-δυὸ μῆνες, καί — ὅπου φύγῃ-φύγῃ! Δύσκολα!

Κοντὰ στὸ νοῦ, καὶ γιὰ τοὺς προσκυνητάδες ὑπῆρχαν δολώματα: τὰ σίδερα τοῦ ἀσκητῆ Ἰωσήφ, ἀπὸ καιρὸ ἀναπαυμένου, ἔκαναν καλὸ γιὰ τὴς κομμάρες στὰ γόνατα, ἡ σκούφια του, σὰν τὴν ἔβαζες στὸ κεφάλι σου, γιάτρευε ἀπὸ τὸν κεφαλόπονο, στὸ δάσος ἦταν μιὰ πηγὴ θερμή, τὸ νερό της, ὅταν περιχυνόταν κανεὶς μ' αὐτό, ἔκανε καλὸ γιὰ ὅλες τὴς ἀρρώστειες. Ἡ εἰκόνα τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεομήτορος, γι' αὐτοὺς ποῦ πίστευαν ἔκανε θαύματα, ὁ ἀσκητὴς Μερδάριος ἐπρόλεγε τὸ μέλλον καὶ παρηγοροῦσε τὴν ἀνθρώπινη λύπη. Ὅλα ἦσαν καλοβαλμένα μὲ λίγα λόγια, καὶ τὴν ἄνοιξη, τὸ Μάη μῆνα, ὁ κόσμος πλάκωνε μπουλούκια στὸ μοναστῆρί μας.

Ὕστερα ἀπὸ τὴν ὁμιλία μου μὲ τὸν ἡγούμενο, κι' ἐγὼ πόθησα νὰ πάω σ' ἄλλο μοναστῆρι, ποῦ νἄταν πειὸ φτωχό, πειὸ ἁπλὸ καὶ νὰ μὴν εἶχε τόση δουλειά, ὅπου οἱ μοναχοὶ νὰ βρίσκωνται πειὸ κοντὰ στὸν προορισμό τους—δίπλα στὴν ἐπίγνωση τῶν ἁμαρτιῶν τοῦ κόσμου· μὲ μπόδισαν ὅμως διάφορα περιστατικά.

Ἔπιασα ἄξαφνα φιλία μ' ἕνα νεόφυτο, Γρηγόρη, ὑπη-

ρετοῦσε στὸ γραφεῖο τοῦ μοναστηριοῦ. Τὸν εἶχα ἀπὸ καιρὸ παρατηρήσει — ἀνάμεσα στοὺς ἄλλους ἀδελφούς, περνοῦσε πάντα βιαστικὰ καὶ ἀθόρυβα ἕνα παλληκαρόπουλο μὲ σκοῦρα γυαλιά, ἀπαρατήρητο πρόσωπο, καμπουριασμένος, περπατοῦσε χαμηλώνοντας τὸ κεφάλι, σὰ νὰ μὴν ἤθελε νὰ ἰδῇ τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὸ δρόμο του,

Τὴν ἄλλη μέρα τῆς συνομιλίας μου μὲ τὸν ἡγούμενο, παρουσιάστηκε αὐτὸς ὁ Γρηγόρης στὸ φοῦρνο—ὁ Μίχας εἶχε πάει νὰ δώσῃ ἀναφορὰ στὸν κελλάρη—παρουσιάστηκε, καλημέρισε σιγανὰ καὶ ρωτάει:

— Εἴδατε τὸν ἡγούμενο, ἀδελφέ;

— Τὸν εἶδα.

— Συζητήσατε;

— Ὄχι,

— Σᾶς ἔδιωξε;

— Γιὰ ποιὸ λόγο;

Διώρθωσε τὰ γυαλιά του, τἄχασε, λέει:

— Συχωρῆστέ με, γιὰ τ᾽ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ!

— Μήπως σᾶς ἔδιωξε σᾶς;

Κουνάει τὸ κεφάλι καταφατικά.

Κάθισε στὴν ἄκρη τῆς σκάφης, καμπούριασε ὅλος, βήχει ξερά, χτυπάει τὴς φτέρνες του στὰ πλάγια τῆς σκάφης κι᾽ ἐγὼ τοῦ ξαναλέω τὰ λόγια τοῦ ἡγούμενου. Κι᾽ ἔξαφνα πετάχτηκε ἀπάνω, τεντώθηκε ὅλος σὰν ἐλατήριο, κι᾽ ἄρχισε νὰ λέῃ ἠχηρά, θερμά:

— Μὰ γιατί τότε ὀνομάζουν αὐτὸ τὸν τόπο — τόπο ψυχικῆς σωτηρίας, μιὰ φορὰ ποῦ κι᾽ ἐδῶ ὅλα στηρίζονται στὰ χρήματα, καὶ γιὰ τὰ χρήματα ζοῦμε, ὅπως καὶ στὴν κοινω-

νία; Ἐγὼ κατέφυγα ἐδῶ ἐξ αἰτίας τοῦ ἐμπορίου, γιὰ τὴν ἁμαρτία τοῦ ἐμπορίου, κι᾽ αὐτὴ μὲ καταδιώκει κι᾽ ἐδῶ ἀκόμη —ποῦ φύγω;

Τρέμει ὅλος καὶ βιαστικὰ μοῦ διηγεῖται τὴν ἱστορία του: γυιὸς ἐμπόρου, ψωμᾶ, ἐτελείωσε τὴν ἐμπορικὴ σχολὴ καὶ ὁ πατέρας του τὸν ἔβαλε ἀμέσως στὸ ἐμπόριο.

— Ἂν ἦταν κανένα ἄλλο μικροεμπόριο,—λέει,—θὰ καθόμουν στὴν πούληση, μὰ νὰ πουλῶ ψωμὶ—ντρεπόμουν, δὲ μοῦ ἔρχόταν καλά! Τὸ ψωμὶ εἶνε ἀπαραίτητο γιὰ ὅλους, δὲν κάνει νὰ μαζεύεται στὰ χέρια ἑνός, γιὰ νὰ στραγγίζῃ κέρδη ἀπὸ τὴν ἀνάγκη τῶν ἀνθρώπων! Καὶ θὰ μὲ ξανάγκαζε ὁ πατέρας μου νὰ πέσω σ᾽ αὐτὸ τὸ ἐμπόριο, μὰ ἡ ἀπληστία ἔρριξε κάτω αὐτὸν τὸν ἴδιο. Εἶχα μιὰ ἀδελφή, μαθήτρια τοῦ γυμνασίου, γελαστή, ζωηρή, εἶχε γνωριστῆ μὲ φοιτητές, διάβαζε βιβλία, κι᾽ ἔξαφνα, μιὰ μέρα τῆς λέει ὁ πατέρας: πέταχτα τὰ βιβλία, Ἐλισάβετ, σοῦ βρῆκα γαμπρό! Κλαίει ἐκείνη, χτυπιέται, φωνάζει—δὲ θέλω, κι᾽ αὐτὸς τὴν ἁρπάζει ἀπὸ τὴν κοτσίδα, καὶ τὴν ἔφερε σὲ τέτοιο σημεῖο, ποῦ ὑποτάχθηκε ἡ ἀδελφοῦλά μου στὴ θέλησή του. Ὁ γαμπρὸς ἦταν γυιὸς ἑνὸς πλουσίου ἐμπόρου τσαγιῶν, ἀλλοίθωρο, πελώριο παλληκάρι, χωριάτης, καὶ ὅλο παινευόταν γιὰ τὰ πλούτη του. Ἡ Λίζα τὸν κύτταζε, ὅπως κυττάζει τὸ ποντίκι τὸ σκύλο, τὸν σιχαινόταν! Κι᾽ ὁ πατέρας τῆς ἔλεγε:—θεοπάλαβη, αὐτὸς ἔχει ἐμπόριο στὶς περισσότερες πόλεις τοῦ Βόλγα! Νὰ μὴν τὰ πολυλογῶ, τὴ στεφανώσαμε, καὶ τὴν ὥρα τοῦ ἐπίσημου γεύματος, ἐπῆγε ἐκείνη στὴν κάμαρή της καὶ αὐτοκτόνησε μὲ μιὰ σφαῖρα στὸ στῆθος. Ἐγὼ τὴν πρόφτασα ζωντανὴ

ἀκόμη, μοῦ λέει: «ὑγίαινε, Γρίσσα, ποθῶ φλογερὰ νὰ ζήσω, μὰ δὲν εἶνε δυνατόν — τρομάζω, δὲν μπορῶ, δὲν μπορῶ!».

Θυμᾶμαι, μιλοῦσε γρήγορα-γρήγορα, λὲς κι᾽ ἔτρεχε μὴ τὸν προφτάσουν τὰ περασμένα, κι᾽ ἐγὼ ἄκουγα καὶ κύτταζα τὸ φοῦρνο. Ἡ πρόσοψή του μοῦ φάνταζε νἄταν κἄποιο πανάρχαιο καὶ τυφλὸ πρόσωπο, τὸ μαῦρο στόμα του, γεμᾶτο κακὲς γλῶσσες χαροκόπας φλόγας, μασσοῦσε, τὰ ξύλα σφύριζαν, ἔτριζαν. Βλέπω μέσα στὴ φωτιὰ τὴν ἀδελφὴ τοῦ Γρηγόρη καὶ θυμωμένα συλλογιέμαι — γιὰ ποιὸ λόγο βιάζουν καὶ χαντακώνουν οἱ ἄνθρωποι ὁ ἕνας τὸν ἄλλον;

Καὶ πέφτουν σὰν ξερὰ φθινοπωρινὰ φύλλα τὰ γοργοπρόφερτα λόγια τοῦ Γρηγόρη:

— Ὁ πατέρας φρένιασε, χτύπαγε τὰ πόδια, φώναζε— ρεζίλεψε τὸν πατέρα της, χαντάκωσε τὴν ψυχή της! Καὶ μόνο μετὰ τὴν κηδεία, σὰν εἶδε πῶς ὅλη ἡ Καζὰν ἦρθε νὰ συνοδεύσῃ τὴ Λίζα, καὶ τὸ λείψανό της χάθηκε κάτω ἀπὸ τὰ στεφάνια, ἦρθε στὰ σύγκαλά του: — «ἀφοῦ, λέει, ὅλος ὁ κόσμος τὴν ἐδικαίωσε, θὰ πῇ, πῶς ἐγὼ ἐφέρθηκα παληανθρωπίστικα στὴν κόρη μου».

Κλαίει ὁ Γρηγόρης, σκουπίζει τὰ γυαλιά του καὶ τὰ χέρια του τρέμουν.

— Ἐγώ, πρὶν μᾶς βρῇ ἀκόμη αὐτὴ ἡ συμφορά, εἶχα σκεφθῆ νὰ πάω στὸ μοναστῆρι, καὶ σὰν γυρίσαμε ἀπὸ τὴν κηδεία λέω τοῦ πατέρα—δόστε μου τὴν ἄδεια νὰ πάω στὸ μοναστῆρι! Ἄρχισε τὶς βρισιές, μὲ χτύπησε κιόλας, μὰ ἐγὼ τοῦ εἶπα ἀποφασιστικά: — ἔμπορος δὲν ξαναγίνομαι, ἀφῆστέ με νὰ φύγω! Τρομαγμένος ἀπὸ τὸ περιστατικὸ τῆς Λίζας, μοῦδωσε τὸ ἐλεύθερο, καὶ νά—μέσα σὲ τέσσερα χρόνια

πέρασα ἀπὸ τρία μοναστήρια, καὶ παντοῦ ἐμπόδιο, καμμιὰ θεσοῦλα γιὰ τὴν ψυχή μου. Ἐμπορεύονται τὴ γῆ καὶ τὸ θεῖο λόγο, τὸ μέλι καὶ τὰ θαύματα—δὲν μπορῶ νὰ τὰ βλέπω αὐτὰ τὰ πράγματα!

Ἡ ἱστορία του ξύπνησε τὴν ψυχή μου, σκεπτόμουν λίγο ὅσο καιρὸ ἔμενα στὸ μοναστῆρι, μὲ εἶχε ἀποκάμει ἡ βαρειὰ δουλειά, εἶχαν ἀποκοιμηθῆ ἢ ταραγμένες σκέψεις—κι᾽ ἄξαφνα, ξαναφούντωσαν ὅλα.

Ρωτάω τὸ Γρηγόρη:

—Μὰ ποῦ εἶνε ὁ Θεός μας; Γύρω μας δὲν ὑπάρχει τίποτε, ἐξὸν ἀπὸ τὴν αὐτοθέλητη καὶ ἀφηνιασμένη ἀλογησιὰ τοῦ ἀνθρώπου, ἐξὸν ἀπὸ τὴ μικρόπρεπη κατεργαριά, ποῦ γενναέι τεράστιες συμφορές,—ποῦ εἶνε ὁ Θεός;

Ἀπάνω ἀκεῖ, μπῆκε ὁ Μίχας καὶ μᾶς διάλυσε.

Ἀπὸ τὴν ἡμέρα ἐκείνη ὁ Γρίσσας ἄρχισε νἄρχεται συχνὰ στὸ φοῦρνο, ἐγὼ τοὔλεγα τοὺς λογισμούς μου κι᾽ ἐκεῖνος τρόμαζε καὶ μ᾽ ὥρμήνευε στὴν ταπεινοφροσύνη. Τοῦ ἔλεγα:

—Γιατί νὰ δέρνῃ τόση δυστυχία τοὺς ἀνθρώπους;

—Γιὰ τὴς ἁμαρτίες—ἀπαντοῦσε. Καὶ ὅλα, κατὰ τὴ γνώμη του, μὲ τὴ θέληση τοῦ Θεοῦ γινόντουσαν—ἡ πεῖνα, ἡ πυρκαϊές, οἱ θάνατοι ἀπὸ δυστυχίες, ἡ καταστρεπτικὲς πλημμύρες τῶν ποταμιῶν—ὅλα!

—Ὥστε, λοιπόν,—τοῦ ἔλεγα,—ὁ Θεὸς σπέρνει στὴ γῆ ὅλες τὴς δυστυχίες;

—Θυμήσου τὸν Ἰώβ, ἀλόγιστε—μοῦ σιγόλεγε ἐκεῖνος.

—Ὁ Ἰώβ—λέω—δὲ μ᾽ ἐνδιαφέρει ἐμένα. Ἐγὼ στὴ θέση του θἄλεγα τοῦ Θεοῦ: μὴ μὲ τρομάζῃς, μὰ ἀποκρίσου μου καθαρά—ποῦ εἶνε αἱ ὁδοί Σου; Γιατὶ ἐγὼ εἶμαι γυιὸς

τῆς ἰσχύος Σου καὶ πλάσθηκα κατ᾽ εἰκόνα καὶ ὁμοίωσή Σου—μὴν ταπεινώνῃς τὸν ἑαυτό Σου, ἀποδιώχνοντας τὸ παιδί Σου!

Ἔκλαιγε, θυμᾶμαι, ὁ Γρίσσας ἀπὸ τὴν κουτὴ ἀθυρογλωσσιά μου, μὲ ἀγκάλιαζε.

—Ἀγαπημένε μου ἀδελφούλη, — σιγόλεγε, — φοβᾶμαι γιὰ σένα ὡς τὸ θάνατο! Τὰ λόγια καὶ ἡ κρίσεις σου εἶνε ἀπὸ τὸ διάβολο!

—Δὲν πιστεύω στὸ διάβολο—μιὰ ποῦ ὁ Θεὸς εἶνε Παντοδύναμος...

Κι᾽ αὐτὸς ταράζεται ἀκόμη πειὸ πολύ· ἦταν ἅγνὸς καὶ τρυφερὸς ἄνθρωπος, τὸν ἀγάπησα.

Ἐκεῖνες τὴς ἡμέρες τέλευα τὸ ἐπιτίμιο. Σὰν τέλειωνα τὴ δουλειά, ἐπήγαινα στὴν ἐκκλησιά, ὁ ἀδελφὸς Νικόδημος μοῦ ἄνοιγε τὴν πόρτα καὶ τὴν ξανάκλεινε ἀπὸ πίσω μου, γεμίζοντας τὴ σιγαλιὰ τοῦ ναοῦ μὲ τὸ βροντερὸ ἀντίλαλο τῆς σιδερένιας πόρτας. Στεκόμουν λίγο πίσω ἀπὸ τὴν πόρτα, ὡς ποῦ νὰ κατακάτσῃ ὁ ἀντίλαλος στὴς πλάκες τοῦ πατώματος, ζύγωνα μὲ βῆμα ἀργὸ στὸν ἐσταυρωμένο καὶ καθόμουν κατάχαμα μπροστά Του—δὲν εἶχα δύναμη νὰ σταθῶ ὀρθός, τὸ σῶμα καὶ ὅλα μου τὰ κόκκαλα πονοῦσαν ἀπὸ τὴ δουλειά, μὰ καὶ τὸν ἀκάθιστο δὲν ἤθελα νὰ τὸν διαβάσω. Καθόμουν ἀγκαλιάζοντας τὰ γόνατα καὶ κύτταζα τριγύρω μὲ κοιμισμένα μάτια, συλλογιῶντας τὸ Γρίσσα καὶ τὸν ἑαυτό μου. Ἦταν καλοκαῖρι τότε, ἡ νύχτες ἦσαν ζεστές, πνιγερές, κι᾽ ἐδῶ — δροσερὸ μισοσκόταδο, ἐδῶ κι᾽ ἐκεῖ τρεμόλαμπαν καντήλια, ἔκαναν νοήματα τὸ ἕνα στ᾽ ἄλλο, ἡ γαλάζιες φλογίτσες τους τραβιόντουσαν στ᾽ ἀπάνω, λὲς κι᾽ ἤθελαν νὰ πετάξουν ὡς τὸ θόλο, καὶ πειὸ ἀψηλὰ ἀκόμη—ὡς τὸν οὐρανό,

στὰ θερινὰ ἄστρα. Ἀκούγεται τὸ σιγανὸ τρίξιμο τῶν φιτιλιῶν, τρίξιμο σὲ ἤχους διάφορους, ἀπάνω στὸ γλάρωμα, μοῦ φαντάζει πῶς μέσα στὴν ἐκκλησιὰ ζῇ κἄποιος ἀόρατος, ἀπόκρυφα μιλῶντας μὲ τὸ δειλὸ τρεμόσβυσμα τῶν καντηλιῶν. Μέσα στὴ ζεστὴ σιγαλιὰ καὶ τὸ σκοτάδι, συλλογισμένα ἀποροῦν τὰ πρόσωπα τῶν ἁγίων, λὲς καὶ σ᾽ αὐτῶν τὰ μάτια νὰ ὠρθώθηκε κἄτι τὸ ἄλυτο. Ἀέρινες σκιαίς, ἁπαλὰ ἀγγίζοντας τὸ πρόσωπό μου, μ᾽ ἀνεμίζουν μὲ γλυκειὰ ἀνάσα λαδιοῦ, κυπαρισσιοῦ καὶ λιβανιοῦ. Τὸ χρυσάφι κι᾽ ὁ χαλκὸς ἔγειναν πειὸ μαλακὰ καὶ πειὸ σεμνά, τὸ ἀσῆμι λάμπει θαλπερὰ καὶ χαϊδευτικὰ καὶ ὅλα ἀναλυῶνται, ξατμίζονται χωνεύονται σ᾽ ἕνα πλατὺ χείμαρρο κἄποιου μεγάλου λογισμοῦ. Ἡ ἐκκλησιά, σὰν πυκνό, ἀρωματισμένο σύννεφο, ταλαντεύεται καὶ πλέει μέσα στὸ σιγανὸ ψίθυρο ἄνοιωτης γιὰ μένα προσευχῆς. Ἀρχίζω νὰ στρηφογυρίζω κι᾽ ἐγὼ μέσα στὸ χορὸ τῶν σκιῶν, καὶ ὕπνος γλυκόσταλτος ἁπαλὰ μὲ σηκώνει ἀπὸ τὸ πάτωμα.

Καὶ λίγο πρὶν σημάνουν στὸν ὄρθρο, μὲ ζυγώνει ὁ ἀμίλητος Νικόδημος, μὲ ξυπνάει, ἀλαφρὰ ἀγγίζοντας τὸ κεφάλι μου, καὶ λέει:

— Πήγαινε στὴν εὐχὴ τοῦ Θεοῦ:

— Συχώρα με—λέω—πάλι ἀποκοιμήθηκα!

Περπατῶ καὶ τρικλίζω στὰ πόδια μου, καὶ ὁ Νικόδημος, συγκρατῶντάς με, λέει μὲ μόλις ἀκουστὴ φωνή:

— Ὁ Θεὸς νὰ σὲ συχωρέσῃ, προστάτη μου!

Ὁ Νικόδημος ἦταν ἕνα ἄσημο γεροντάκι, ἀπ᾽ ὅλους ἔκρυβε τὸ πρόσωπό του καὶ ὅλους τοὺς ἔλεγε προστάτες.

Μιὰ φορὰ τὸν ἐρώτησα:

— Δὲ μοῦ λές, Νικοδημούλη, τόχεις τάξει νὰ σωπαίνῃς;

— Ὄχι—μοῦ λέει—ἔτσι, χωρὶς λόγο. Καὶ ἀναστέναξε. Ἂν ἤξερα τί νὰ πῶ—θὰ μιλοῦσα!

— Καὶ γι᾽ αὐτὸ ἔφυγες ἀπὸ τὸν κόσμο;

— Γι᾽ αὐτὸ ἔφυγα.

Ἄρχιζες νὰ τὸν ρωτᾷς τίποτ᾽ ἄλλο — δὲν ἀπαντοῦσε, καμμιὰ φορὰ σὲ κύτταζε στὸ πρόσωπο μὲ φταιξιάρικα μάτια, κι᾽ ἔλεγε σιγανά:

— Δὲν ξέρω, προστάτη μου!

Συλλογιόμουν, θυμᾶμαι:

— Μπορεῖ κι᾽ αὐτὸς νὰ γύρευε ἀπαντήσεις...

Καὶ μοῦ ἐρχόταν ἐπιθυμία νὰ φύγω ἀπὸ τὸ μοναστῆρι.

Ἀπάνω ᾽κεῖ μᾶς παρουσιάστηκε κι᾽ ἕνα νέο ὑποκείμενο —σὰν τόπι μᾶς ἔπεσε ξαφνικὰ ἀπάνω ἀπὸ τὸ μανδρότοιχο, —ἕνα γερόκορμο ἀλάνι, ἀλέγρος, κοντούλης. Τὰ μάτια του ἦσαν στρογγυλὰ σὰν τῆς κουκουβάγιας, ἡ μύτη μὲ καμπούρα, τὰ σγουρόμαλλα ξανθά, τὸ γενάκι φουντωτό, τὰ δόντια ἄστραφταν σὲ ἄσβυστο χαμόγελο. Διεσκέδαζε ὅλους τοὺς μοναχοὺς μὲ τ᾽ ἀστεῖά του, διηγόταν αἰσχρὲς ἱστορίες γιὰ τὶς γυναῖκες, καὶ τὴ νύχτα τὶς ἔμπαζε μέσα στὸ μοναστῆρι, κουβαλοῦσε ἀκατάπαυστα βότκα, καὶ σὲ ὅλα εἶχε μιὰ θαυμαστὴ καπατσοσύνη.

Τὸν κύτταξα καλὰ καὶ τοῦ λέω:

— Τί γυρεύεις ἐσὺ στὸ μοναστῆρι;

— Ἐγώ; Περιδρόμιασμα!

— Τὸ ψωμὶ κερδίζεται μὲ τὴ δουλειά!

— Αὐτό— λέει—ὁ Θεὸς τὸ ἀνέθεσε στοὺς μουζίκους, ἐγὼ εἶμαι ἀστός, ὑπηρέτησα, μάλιστα, δυὸ χρόνια καὶ σὲ δημό-

σιο γραφεῖο, κι᾽ ἔτσι λογαριάζω τὸν ἑαυτό μου λίγο σὰν ἐξουσία.

Ἄρχισα νὰ τὸ μελετάω κι᾽ αὐτὸ τὸ ἀλάνι—ἔπρεπε νὰ ξέρω ὅλα τὰ ἐλατήρια, ποῦ βάζουν σὲ κίνηση τοὺς διάφορους ἀνθρώπους. Μόλις ἐσυνήθισα στὴ δουλειά μου, ὁ Μιχάλης τεμπέλιασε, ὅλο ἔφευγε γιὰ κἄπου, μίνεσκα μόνος, ἂν καὶ κοπίαζα πειότερο μονάχος μου, ὅπως κι᾽ ἂν εἶχε, ἤμουνα πειὸ εὐχαριστημένος,—ὅλοι ἐρχόντουσαν ἐλεύθερα στὸ φοῦρνο, κουβεντιάζαμε.

Τὴς πειὸ πολλὲς φορὲς ὅμως ἐσμίγαμε ἐμεῖς οἱ τρεῖς — ὁ Γρίσσας, ἐγὼ κι᾽ ὁ ἀλέγρος Σεραφείμ. Ὁ Γρίσσας ταραζόταν, μοὔκανε νοήματα μὲ τὰ χέρια, ὁ Σεραφεὶμ σφύριζε, τινάζοντας τὰ σγουρὰ μαλλιά του, χαμογέλαγε.

Μιὰ μέρα κἄπως τὸν ἐρώτησα:

— Σεραφείμ, δὲ μοῦ λές, βρὲ ἀλήτη, πιστεύεις στὸ Θεό;

— Θὰ στὸ πῶ ἄλλη φορά,—μοῦ λέει,—περίμενε καμμιὰ τριανταριὰ χρόνια. Σὰν πατήσω στὰ ἑξῆντα, χωρὶς ἄλλο θὰ ξέρω, ἂν πιστεύω καὶ πῶς πιστεύω, τώρα ὅμως δὲν τὸ καταλαβαίνω αὐτό, καὶ ὄρεξη νὰ λέω ψέμματα δὲν ἔχω.

Κι᾽ ἀρχίζει νὰ μᾶς διηγῆται γιὰ τὴ θάλασσα· μιλοῦσε γι᾽ αὐτή, σὰ νὰ μιλοῦσε γιὰ κἄποιο μεγάλο θαῦμα, μὲ λόγια θαυμαστά, σιγανὰ καὶ βροντόφωνα, μὲ φόβο καὶ μὲ ἀγάπη, ἔλαμπε ὅλος ἀπὸ ἀγαλλίαση, καὶ γινόταν ὅμοιος μ᾽ ἀστέρι. Ἐμεῖς τὸν ἀκούγαμε, σωπαίναμε. καὶ μάλιστα μελαγχολούσαμε στὰ λόγια του γι᾽ αὐτὴ τὴ μεγαλόπρεπη, ζωντανὴ ὠμορφιά.

— Ἡ θάλασσα—παράφορα ἔλεγε ἐκεῖνος— εἶνε τὸ καταγάλανο μάτι τῆς γῆς, προσηλωμένο στὰ βάθη τ᾽ οὐρανοῦ,

κυττάζει τὴς ὑπερκόσμιες ἀποστάσεις, καὶ μέσα στὴν ὑγράδα του, ζωντανὴ κι᾽ εὐαίσθητη σὰν ψυχή, καθρεφτίζεται τὸ παίξιμο τῶν ἄστρων—τὸ γεμᾶτο μυστήριο τρέξιμό τους Καὶ σὰν κυττάξῃς ὥρα πολλὴ τὴν τρικυμισμένη θάλασσα, τότε κι᾽ ὁ οὐρανὸς θὰ σοῦ φαντάξῃ μακρυνὸς ὠκεανός, καὶ τ᾽ ἄστρα, χρυσᾶ νησάκια μέσα σ᾽ αὐτόν.

Ὁ Γρίσσας τὸν ἀκούει κατάχλωμος, καὶ χαμογελῶντας μὲ σιγανό, σὰν φεγγαρήσιο χαμόγελο, πένθιμα σιγολέει:

—Καὶ μπροστὰ σ᾽ αὐτὰ τὰ μυστήρια καὶ τὴς ὠμορφιές, ἐμεῖς ἐμπορευόμαστε μονάχα! Τίποτε παραπάνω, ὦ, Θεέ!

Ἡ ἀρχίζει ὁ Σεραφεὶμ νὰ μιλάῃ γιὰ τὰ Καυκάσια—μᾶς παρουσιάζει μιὰ χώρα σκοτεινιασμένη καὶ ὁλόφωτη, ἕνα τόπο παραμυθιοῦ, ὅπου ἡ κόλασις καὶ ὁ παράδεισος ἔχουν ἀγκαλιαστῆ, συμφιλιώθηκαν καὶ καμαρώνουν ἀδελφικὰ ἴσοι, περήφανοι γιὰ τὸ μεγαλεῖό τους.

—Τὸ νὰ ἰδῇς τὰ Καυκάσια—μᾶς δασκαλεύει ὁ Σεραφείμ—θὰ πῇ νὰ ἰδῇς τὸ ἀληθινὸ πρόσωπο τῆς γῆς, ἐπάνω στὸ ὁποῖο, χωρὶς καμμιὰ διαφωνία, ἑνώνονται σ᾽ ἕνα χαμόγελο κι᾽ ἡ χιονισμένη ἀγνότης ψυχῆς μικροῦ παιδιοῦ, καὶ ὁ περήφανος σαρκασμὸς διαβολικῆς σοφίας. Τὰ Καυκάσια—εἶνε ὁ τόπος ποῦ δοκιμάζεται ἡ δύναμις τοῦ ἀνθρώπου: τὸ ἀδύνατο πνεῦμα καταπονιέται ἐκεῖ καὶ τρέμει ἀπὸ φόβο μπροστὰ στὴ δύναμι τῆς γῆς, καὶ τὸ δυνατό, ροφῶντας ἀκόμη μεγαλείτερη δύναμι, γίνεται ἀψηλὸ καὶ μυτερὸ σὰν βουνό, ποῦ ὀρθώνει τὴ διαμαντένια του κορυφὴ ὡς τὰ βάθη τῶν ἐρήμων τ᾽ οὐρανοῦ, καὶ ἡ κορυφὴ αὐτή—εἶνε ὁ θρόνος τῆς ἀστραπῆς.

Ἀναστενάζει ὁ Γρίσσας καὶ σιγανὰ ρωτάει:

— Ποιὸς θὰ δείξῃ στὴν ψυχὴ τὸ δρόμο της; Στὴν κοινωνία πρέπει νὰ πάῃ κανείς, ἢ μακρυὰ ἀπ' αὐτήν; Τί νὰ παραδεχθοῦμε καὶ τί ν' ἀπαρνηθοῦμε;

Ὁ Σεραφείμ, ἀφηρημένα καὶ πρόσχαρα χαμογελάει.

— Οὔτε θὰ πάρῃ, οὔτε θὰ χάσῃ δύναμι ὁ ἥλιος ἀπὸ τὸ πῶς θὰ κυττάξῃς ἐσύ, Γρίσσα, τὸν οὐρανό, μὴ σκοτίζεσαι γι' αὐτό, ἀγαπημένε μου!

Καὶ τὸν καταλαβαίνω τὸν Σεραφεὶμ καὶ ὄχι. Τὸν ρωτάω ἐρεθισμένα:

— Καὶ τοὺς ἀνθρώπους, πῶς τοὺς βρίσκεις ἐσύ; Ποιὸς ὁ προορισμός τους;

Σηκώνει τοὺς ὤμους, χαμογελάει.

— Πῶς νὰ τοὺς βρῶ τοὺς ἀνθρώπους; Οἱ ἄνθρωποι εἶνε σὰν τὰ χορτάρια, ὅλοι διάφοροι. Γιὰ τὸ στραβὸ κι' ὁ ἥλιος εἶνε μαῦρος. Ὁ ἐχθρὸς τοῦ ἑαυτοῦ του εἶνε καὶ τοῦ Θεοῦ ἐχθρός. Μὰ τί τὰ θέλεις, εἶνε παιδιὰ ἀκόμη οἱ ἄνθρωποι — τριῶν χρονῶν τὸ Γιάννη, δὲν πάει νὰ τὸν πῇς κὺρ-Γιάννη!

Ἀπὸ παροιμίες ἦταν πάντα γεμᾶτο τὸ στόμα του, σὰν τὸ Σαβέλκο, τὴς σκόρπιζε, σὰν τὴ μηλιὰ τὸν ἀνθό της. Μόλις τοὔκανες καμμιὰ σοβαρὴ ἐρώτηση, ἀμέσως τὴ σκέπαζε μὲ τὰ λόγια του, σὰν τὸ χορτάρι μνηματάκι παιδιοῦ. Μὲ δαιμόνιζε μὲ τὸ ξεγλύστρημά του, θύμωνα, κι' αὐτός, ὁ σατανᾶς, γελοῦσε.

Τοὔλεγα, θυμᾶμαι, ἀπάνω στὸ θυμό μου:

— Χωρὶς καμμιὰ δουλειὰ γυρίζεις, τεμπέλη! Τζάμπα τρῶς τὸ ξένο ψωμί!

— Στὸν τόπο μας—λέει—ὅποιος τρώει δικό του ψωμί,

εἶνε πάντα πεινασμένος. Πᾶρε παράδειγμα — οἱ μουζῖκοι, σ᾽ ὅλη τους τὴ ζήση σπέρνουν στάρι, μὰ νὰ φάῃ κανείς τους δὲν κοτάει. Καὶ τὸ πῶς ἡ δουλειὰ δὲ μ᾽ ἀρέσει — εἶνε σωστό! Μὰ τὸ ξέρω ᾽γώ:—ἡ δουλειὰ θὰ σ᾽ ἀποστάνῃ, μὰ πλούσιο δὲ θὰ σὲ κάνῃ, κι᾽ ὅσοι κοπροσκυλᾶνε, χορτᾶτοι πάντα θἄναι. Δὲ θἄκανες ἄσχημα, Ματθαῖε, νὰ πῇς τὸν κλέφτη ἀδελφό,—καὶ σὺ ἐπῆρες ξένο μερδικό!

Φιλονεικᾷς μαζή του, κι᾽ ἀποκεῖ μπήζεις τὰ γέλια. ᾽Ηταν ἁπλὸς ἄνθρωπος καὶ μ᾽ αὐτὸ κέρδιζε τὴν ἀγάπη, ποτὲ δὲν ὑποκρινόταν, κι᾽ ἔλεγε ὀρθὰ κοφτά:

— ᾽Εγὼ εἶμαι ἕνα μικρὸ ζουζούνι, καὶ ζημία μεγάλη δὲν κάνω στοὺς ἀνθρώπους μ᾽ αὐτὸ ποῦ θὰ τοὺς γυρέψω λίγο ψωμὶ καὶ θὰ τὸ φάω.

Βλέπω, πῶς ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἔχει τὸ σκαρὶ τῆς ψυχῆς τοῦ Σαβέλκο, καὶ θαυμάζω πῶς μποροῦν τέτοιοι ἄνθρωποι νὰ φυλᾶνε μέσα σ᾽ αὐτὸ τὸ κόχλασμα τῆς ζωῆς τὴ διαύγεια τοῦ πνεύματος καὶ τὴν εὐθυμία τους;

῾Ο Σεραφείμ, μπροστὰ στὸ Γρίσσα, ἦταν ὅπως ἡ ὁλόφωτη ἀνοιξιάτικη ἡμέρα μπροστὰ στὴ φθινοπωρινὴ νύχτα, καὶ ὅμως ταίριασαν οἱ δυό τους πειὸ στενὰ παρὰ μὲ μένα. Μοῦ κακοφαινόταν αὐτὸ λιγάκι. Δὲν πέρασε καιρὸς κι᾽ ἔφυγαν μαζὴ ἀπὸ τὸ μοναστῆρι, ὁ Γρίσσας ἀποφάσισε νὰ πάῃ στὸ ᾽Ολόνετς, καὶ ὁ Σεραφεὶμ ἔλεγε:

— Θὰ πάω μαζή του, θ᾽ ἀναπαυθῶ ἐκεῖ καμμιὰ βδομάδα, καὶ δρόμο γιὰ τὰ Καυκάσια! Καὶ σύ, Ματθαῖε, δὲ θἄκανες ἄσχημα νὰ πάρῃς τὸ δρόμο μαζή μας — στὴν κίνηση θὰ βρῇς πειὸ γρήγορα αὐτὸ ποῦ σοῦ χρειάζεται. ᾽Η

θὰ τὸ χάσῃς.... κι᾽ αὐτὸ καλὸ εἶνε! Σκάβοντας, Θεὸ δὲ βρίσκεις!

Μαζή τους ὅμως δὲν μποροῦσα νὰ πάω — τὶς ἡμέρες ἐκεῖνες ἐπήγαινα στὶς ὁμιλίες τοῦ Μαρδάριου, καὶ ὁ ἀσκητὴς μοῦ εἶχε κινήσει πολὺ τὴν περιέργεια.

Μὲ μεγάλη λύπη τοὺς προβόδισα καὶ τοὺς δυό—τὴ σιγανὴ βραδυά μου καὶ τὴν τρισεύθυμη ἡμέρα.

Ὁ ἀσκητὴς Μαρδάριος ζοῦσε μέσα σ᾽ ἕνα λαγοῦμι, στὸν περίβολο τῆς ἐκκλησᾶς, πίσω ἀπὸ τὸ ἱερό· στὰ παληὰ χρόνια, αὐτὸς ὁ λάκκος χρησίμευε γιὰ κρύπτη—μέσα ᾽κεῖ ἔκρυβαν τὸ μοναστηριακὸ θησαυρὸ ἀπὸ τοὺς ληστές, καὶ ἡ ὑπόγειος εἴσοδος σ᾽ αὐτὸ ἦταν μέσα ἀπὸ τὸ ἱερό. Γκρέμισαν τὸν πέτρινο θόλο τοῦ λάκκου, τὸν σκέπασαν μὲ χονδρὰ μαδέρια, κι᾽ ἀπάνω σ᾽ αὐτὰ ἔφτειαξαν ἕνα ἀλαφρὺ κελλὶ μ᾽ ἕνα παραθυράκι στὸ ταβάνι. Ἀπάνω στὸ πάτωμα εἶχαν ἀνοίξει ἕνα φεγγίτη περιτριγυρισμένο μὲ κάγκελλα, ἀπὸ τὸ φεγγίτη αὐτὸν οἱ προσκυνητάδες ἔβλεπαν τὸν ἀσκητή. Στὴ γωνιὰ τοῦ κελλιοῦ ἦταν ἕνας καταρράκτης καὶ ἀπ᾽ αὐτὸν κατέβαινε μιὰ γυριστὴ σκάλα ὡς τὸ Μαρδάριο—ὅποιος κατέβαινε ἀπ᾽ αὐτὴ ζαλιζόταν. Τὸ λαγοῦμι ἦταν βαθύ,—δώδεκα σκαλοπάτια ὡς τὸ βυθό,—φῶς, μόνο μιὰ ἀκτίνα περνοῦσε, κι᾽ ἐκείνη, φθάνοντας στὸ πάτωμα, ἀναλυώταν, ξατμιζόταν μέσα στὸ ὑγρὸ σκοτάδι τοῦ ὑπογείου.

Ἔπρεπε νὰ κυττάζῃς ὥρα πολλὴ καὶ ἐντατικὰ ἀπὸ τὸ φεγγίτη, γιὰ νὰ μπορέσῃς νὰ διακρίνῃς στὸ βάθος τοῦ σκοταδιοῦ, κάτι πειὸ σκοτεινὸ ἀπ᾽ αὐτό, σὰν μιὰ μεγάλη πέτρα, ἢ χωματένιο σωρό — αὐτὸ ἦταν ὁ ἀσκητής· καθόταν ἀσάλευτος.

Ὅταν κατέβαινες κοντά του, σὲ χτύπαγε στὸ πρόσωπο μιὰ ζεστή, χνωτισμένη ὑγρασία, καὶ τὴς πρῶτες στιγμὲς δὲν ἔβλεπες τίποτε. Ἀποκεῖ, ξεχώριζε στὸ σκοτάδι ἕνα ἀναλόϊ κι' ἕνα μαῦρο φέρετρο, καὶ μέσα σ' αὐτὸ ζαρωμένα καθισμένο ἕνα μικρόσωμο γεροντάκι μὲ μαῦρο σάβανο, στολισμένο μὲ ἄσπρους σταυρούς, κρανία, καλάμι καὶ δόρυ· ὅλα αὐτὰ ἔχουν τσαλακωθῆ καὶ τσακίσει ἀπάνω στὸ κατάστεγνο κορμί του. Στὴ γωνιὰ ἦταν κρυμμένη μιὰ μαντεμένια στρογγυλὴ σόμπα, ἀπ' αὐτὴ ἀνέβαινε στ' ἀπάνω ἡ καμινάδα σὰν χονδρὸ σκουλῆκι, καὶ τὸν τουβλόχτιστο τοῖχο τὸν εἶχε σκεπάσει ἡ μοῦχλα μὲ πλατυὰ πράσινα λέπια. Μιὰ ἀκτίνα φῶς τρυποῦσε τὸ σκοτάδι σὰν ἄσπρο σπαθί, σκούριαζε ἀμέσως καὶ ξαφανιζόταν μέσα σ' αὐτό.

Ἀπάνω στὰ τσαλακωμένα ροκανίδια, ἀθόρυβα, σὰν σκιά, σαλεύει ὁ ἀσκητής, τὰ χέρια του εἶνε ἀκουμπισμένα ἀπάνω στὰ γόνατα, μετρῶντας τὴς χάνδρες τοῦ κομπολογιοῦ, τὸ κεφάλι του εἶνε κατεβασμένο στὸ στῆθος, ἡ ράχη του λυγισμένη σὰν τανυσμένο τόξο.

Θυμᾶμαι—ἐπῆγα κοντά του, ἔπεσα στὰ γόνατα καὶ δὲν ἔβγαζα μιλιά. Κι' αὐτὸς σώπαινε ὥρα πολλή, καὶ ὅλα τριγύρω μας ἦσαν ποτισμένα μὲ νεκρικὴ σιγή. Τὸ πρόσωπό του δὲν τὄβλεπα, μόνο τὴ σκοτεινὴ ἄκρη τῆς σουβλερῆς μύτης του ξεχώριζα.

Ψιθυρίζει αὐτὸς μὲ μόλις ἀκουστὴ φωνή:

—Λοιπόν...

Μὰ ἐγὼ δὲν μπορῶ νὰ μιλήσω, μὲ εἶχε τυλίξη καὶ μ' ἔπνιγε ἡ λύπη γι' αὐτὸ τὸν ἄνθρωπο, ποῦ εἶχε μπῆ ζωντανὸς μέσα στὸν τάφο.

Ἀφοῦ περίμενε λιγάκι ἀκόμη, ξαναρώτησε:

— Τί εἶνε... λέγε...

Καὶ γύρισε κατὰ μένα τὸ πρόσωπό του—ἦταν μαῦρο, καὶ μάτια δὲν ἔβλεπα ἀπάνω σ' αὐτό, μόνο ἄσπρα φρύδια, γενάκι καὶ μουστάκια ἔβλεπα, κολλημένα σὰν μοῦχλα ἀπάνω στὸ σκιαχτερό, σβυσμένο ἀπὸ τὸ σκοτάδι καὶ ἀσάλευτο πρόσωπό του. Ἄκούω τὸ θρόϊσμα τῆς φωνῆς του.

— Ὅλο φιλονεικᾶς, ὅπως ἔμαθα. Γιατί νὰ φιλονεικᾶς; Τὸ Θεὸ πρέπει νὰ τὸν ὑπηρετῆς μὲ ὑποταγή. Γιστί νὰ φιλονεικᾶς μαζή Του, μὲ τὸ Θεό, δηλαδή; Τὸ Θεὸ πρέπει ἁπλῶς νὰ Τὸν ἀγαπᾶς.

— Τὸν ἀγαπῶ,—λέω.

— Καὶ πολὺ ὡραῖα. Ὅταν θὰ σὲ τιμωράῃ Αὐτός, ἐσὺ νὰ κάνῃς πῶς δὲ βλέπεις, καὶ νὰ λές: — δόξα Σοι, Κύριε, δόξα Σοι! Καὶ πάντα νὰ τὸ λὲς αὐτό. Τίποτε παραπάνω.

Ὅπως μοῦ φάνηκε, δυσκολευόταν ἀπὸ ἀδυναμία, ἢ εἶχε ξεμάθει νὰ μιλάῃ—τὰ λόγια του ἔβγαιναν ξεψυχισμένα καὶ ἡ φωνή του ἔμοιαζε μὲ σπαρτάρισμα φτερῶν πουλιοῦ ποῦ πεθαίνει.

Γιὰ τίποτε δὲν μπορῶ νὰ ρωτήσω τὸ γέροντα, λυπᾶμαι μὴν ταράξω τὸ γαλήνιο καρτέρημα τοῦ θανάτου του, καὶ νοιώθοντας φόβο μὴν τύχῃ καὶ τρομάξω κἄτι, στέκομαι δίχως νὰ σαλεύω. Ἀπὸ πάνω κατεβαίνει βυζαχτὸς ὁ ἦχος τῆς καμπάνας, μοῦ ἀνεμίζει τὰ μαλλιὰ στὸ κεφάλι, καὶ ἀφάντασταστα ποθῶ, σηκώνοντας τὸ κεφάλι στὸν οὐρανό, νὰ στηλώσω ἐκεῖ τὰ μάτια μου, μὰ τὸ σκοτάδι βαρειὰ λυγίζει τὸν τράχηλό μου—δὲ σαλεύω.

—Προσευχήσου, μοῦ λέει. Κι' ἐγὼ θὰ προσευχηθῶ γιὰ σένα.

Νέκρωσε ἐκεῖνος. Σιγαλιά. Καὶ ἀπάνω στὸ πετσί μου κυλάει φόβος ἀνατριχιαστικός, περιχύνοντας τὸ στῆθός μου παγωμένο νερό.

Καὶ ὕστερα ἀπὸ λίγο σιγολέει αὐτός:

—Ἐδῶ εἶσαι ἀκόμη;

—Ναί.

—Δὲ βλέπω πειά. Ἔ, πήγαινε στὴν εὐχὴ τοῦ Θεοῦ! Καὶ κύττα—νὰ μὴ φιλονεικᾷς.

Ἔφυγα ἀθόρυβα. Μόλις ἀνέβηκα στὴ γῆ καὶ ἀνέπνευσα τὸν καθαρὸ ἀέρα, μέθυσα ἀπὸ χαρά, τὸ κεφάλι μου στροφογύριζε. Ἤμουνα μουσκεμμένος ὅλος, λὲς καὶ βγῆκα ἀπὸ ὑγρὸ ὑπόγειο. Κι' αὐτός, ὁ Μαρδάριος, πήγαιναν τέσσερα χρόνια ποῦ καθόταν ἐκεῖ μέσα.

Πέντε ὁμιλίες μοῦ εἶχαν ὁρίσει, μὰ ἐγὼ ὅλο σώπαινα. Δὲν μποροῦσα νὰ μιλήσω. Κατέβαινα κοντά του, ἀφιγκραζόταν αὐτὸς λίγο καὶ μὲ φωνὴ ποῦ φάνταζε νὰ ἐρχόταν ἀπὸ τὸν ἄλλο κόσμο, ρωτοῦσε:

—Ἦρθες; Ὁ χθεσινὸς εἶσαι;

—Ναί, ἐγὼ εἶμαι.

Καὶ τότε ἄρχιζε νὰ σιγολέῃ κομματιαστά:

—Τὸ Θεὸ νὰ μὴν τὸν πικραίνῃς. Τί σοῦ χρειάζεται σένα; Τίποτε δὲ σοῦ χρειάζεται. Καμμιὰ φετίτσα ψωμάκι μόνο. Καὶ τὸ Θεὸ εἶνε ἁμαρτία νὰ τὸν πικραίνῃς. Αὐτὸ εἶνε ἀπὸ τὸ διάβολο. Οἱ διαβόλοι θὰ στὴ βάλουν τὴν τρικλοποδιὰ μὲ κάθε τρόπο. Τοὺς ξέρω ἐγώ. Εἶνε κατατρεγμένοι αὐτοί, οἱ διαβόλοι θέλω νὰ πῶ. Κακοί. Εἶνε κατατρεγμένοι,

καὶ γι' αὐτὸ εἶνε κακοί. Γι' αὐτό, δὲν πρέπει νὰ λογαριάζῃς τὸν ἑαυτό σου κατατρεγμένο, γιατὶ θὰ μοιάσῃς τοῦ δαίμονα. Ὅταν σὲ ἀδικήσῃ κανείς, ἐσὺ πέστου: ὁ Χριστὸς νὰ σὲ φυλάῃ! Καὶ φεύγα. Ἄστους νὰ πᾶνε στὸ καλό. Φθαρτοὶ εἶνε ὅλοι τους. Τὸ σπουδαιότερο — εἶνε ἡ ψυχή σου. Τὴν ψυχὴ δὲ θὰ σοῦ τὴν πάρουν. Κρύφτην καλά, καί... δὲ θὰ σοῦ τὴν πάρουν.

Σπέρνει σιγανὰ τὰ λόγια του, πέφτουν αὐτὰ ἀπάνω μου σὰν στάχτη μακρυνῆς πυρκαϊᾶς, καὶ μοῦ εἶνε ἄχρηστα, καὶ δὲν ἀγγίζουν τὴν ψυχή μου. Μοῦ φαντάζει νὰ βλέπω μαῦρο ὄνειρο, ἀκατάληπτο καὶ βαρειὰ πληκτικό.

— Σωπαίνεις, βλέπω — συλλογισμένα λέει ἐκεῖνος, — αὐτὸ εἶνε καλό. Ἂς λένε ἐκεῖνοι ὅ,τι θέλουν, ἐσὺ σώπαινε. Ἔρχονται κι' ἄλλοι ἐδῶ, ἐκεῖνοι — μιλᾶνε. Πολὺ μιλᾶνε. Μὰ τί λένε, δὲν μπορεῖς νὰ καταλάβῃς. Γιὰ κάποιες γυναῖκες. Μὰ ἐμένα τί μὲ νοιάζει; Γιὰ ὅλα μιλᾶνε... μὰ γιὰ ποιὰ ὅλα; Δὲν μπορεῖς νὰ βαθύνῃς. Καὶ σύ, κύττα νὰ σωπαίνῃς. Κι' ἐγὼ θὰ σώπαινα, μὰ ὁ ἡγούμενος — παρηγόρα, προστάζει, καὶ πρέπει νὰ παρηγοράω! Ἔ, τί νὰ γίνῃ. Ὅσο ἀπὸ μέρος μου, θὰ σώπαινα, θὰ σώπαινα. Ἂς πᾶνε στὴν εὐχὴ τοῦ Θεοῦ ὅλοι τους! Ἐμένα ὅλα μοῦ τὰ πήρανε. Μιὰ προσευχὴ μοῦ ἔμεινε μονάχα. Κι' ἂν σὲ βασανίζουν — κάνε πῶς δὲ βλέπεις. Οἱ δαίμονες σὲ βασανίζουν. Καὶ μένα μὲ βασάνισαν... Ὁ ἴδιος ὁ ἀδελφός μου. Μὲ χτύπαγε. Κι' ὅσο γιὰ τὴ γυναῖκά μου. Μὲ ἀρσενικὸ ἤθελε νὰ μὲ φαρμακώσῃ. Γιὰ ποντίκι, φαίνεται, μὲ πέρασε. Ὅλα μοῦ τἄκλεψαν. Εἶπαν πῶς ἔβαλα φωτιὰ στὸ χωριό. Στὴ φωτιὰ ἤθελαν νὰ μὲ ρίξουν... Καὶ στὴ φυλακὴ κάθισα... Ὅλα τὰ πέρασα... Μὲ δίκασαν —

καὶ πάλι στὴ φυλακή... Ὁ Θεὸς νὰ τοὺς συχωρέσῃ! Ἐγὼ τοὺς συχώρεσα ὅλους. Δὲν ἔφταιξα—καὶ ὅμως τοὺς συχώρεσα... Αὐτὸ τόκανα γιὰ τὴν ψυχή μου. Ὁλόκληρο βουνὸ ἀδικίες μὲ πλάκωνε. Ἀνάσα δὲν μποροῦσα νὰ πάρω. Καὶ μόλις συχώρεσα... ξαλάφρωσα. Ἔφυγε τὸ βουνό. Πικραθήκανε οἱ διαβόλοι καὶ φύγανε. Καὶ σὺ τὰ ἴδια, συχώρα τους ὅλους. Ἐμένα τίποτε δὲ μοῦ χρειάζεται. Καὶ σένα τὰ ἴδια...

Στὴν τέταρτη ὁμιλία, μὲ παρακαλάει:

—Φέρε μου καμμιὰ φετίτσα ψωμάκι. Νὰ τὸ βυζάξω, ἔ; Σακάτης εἶμαι—συχώρα με, γιὰ τοῦ Χριστοῦ τὴ χάρη.

Τὸν ἐλυπήθηκα ἀπὸ τὰ βάθη τῆς καρδιᾶς μου. Ἀκούω τὸ παραμίλημά του καὶ συλλογιέμαι:

—Μὰ τί λόγο ἔχουν ὅλα αὐτά, ὦ Θεέ! Τί λόγο;

Κι' ἐκεῖνος θροΐζει μὲ τὴν κατάστεγνη γλῶσσά του:

—Μοῦ πονοῦν τὰ κόκκαλα. Μὲ σφάζουν μέρα νύχτα. Σὰν βυζάξω καμμιὰ κορίτσα ψωμάκι — θὰ ξαλαφρώσω; ποιὸς ξέρει. Ἔτσι, μοῦ δίνουν σουβλιὲς τὰ κόκκαλα, μὲ μποδίζουν νὰ προσευχηθῶ. Καὶ πρέπει ἀκατάπαυστα νὰ προσεύχεσαι. Καὶ στὸν ὕπνο σου ἀκόμη. Ἀλλοιῶς, ἀμέσως θὰ σοῦ τὸ θυμίσῃ ὁ δαίμονας. Τ' ὄνομά σου θὰ σοῦ θυμίσῃ, καὶ ποῦ ζοῦσες, ὅλα. Ἐκεῖ ἀπάνω στὴ σόμπα ἔρχεται καὶ κάθεται. Δὲν τὸν νοιάζει ἂν εἶνε κι' ἀναμμένη καμμιὰ φορά, πυρωμένη. Ἐσυνήθισε. Στρώνεται ὁ σταχτερούλης ἐκεῖ καρσί μου, καὶ κάθεται. Τὸν σταυρώνω, κι' ἀποκεῖ παύω νὰ τὸν κυττάζω. Τὸν βαρέθηκα. Ἂς πάῃ στὸ καλό. Ἄλλες φορὲς πάλι, περπατάει στὸν τοῖχο, σὰν ἀράχνη. Ἢ ἀνεμίζεται στὸν ἀέρα σὰν σταχτιὰ πατσαβουρίτσα. Διάφορες μορφὲς παίρνει, ὁ δικός μου θέλω νὰ πῶ. Στενοχωριέται μὲ τὸ

γέροντα. Μά, μιὰ φορὰ ποῦ τὸν βάλανε—πρέπει νὰ μὲ φυλάῃ. Καμμιὰ εὐχαρίστηση δὲ βρίσκει κι᾽ αὐτὸς μὲ μένα τὸ γέροντα. Καὶ οὔτε παραπονιέμαι πειὰ ἐναντίο του. Καὶ ὁ δαίμονας ἀπὸ ἄλλον ἐξουσιάζεται. Τὸν ἐσυνήθισα. Ἄϊ στὸ καλό, τοῦ λέω, σὲ βαρέθηκα. Καὶ οὔτε τὸν κυττάζω. Καλούτσικος φαίνεται νἄναι, δὲν εἶνε προπέτης. Μόνο ποῦ ὅλο μοῦ θυμίζει πῶς μὲ λέγανε.

Ὥρθωσε τὸ γεροντάκι τὸ κεφάλι του, καὶ ἀρκετὰ δυνατὰ εἶπε:

— Καὶ μὲ λέγανε ἐμένα—Μιχαὴλ Πετρὼφ Βαχήρεφ!

Καὶ πάλι λούφαξε ὅλος μέσα στὴν κάσσα του, σιγολέγοντας:

— Εἶχε δὲν εἶχε μ᾽ ἔσπρωξε πάλι ὁ δαίμονας, ἄχ, δαίμονα! Ἐδῶ εἶσαι, ἀδελφέ; Πήγαινε στὴν εὐχὴ τοῦ Θεοῦ!

Νὰ κλάψω ἤμουν ἕτοιμος ἐκείνη τὴν ἡμέρα ἀπὸ τὸ κακό μου—τί λόγο εἶχε αὐτὸς ὁ γέροντας; Τί ὠμορφιὰ βρίσκανε στὸ κατόρθωμά του; Τίποτε δὲν καταλαβαίνω. Ὅλη τὴν ἡμέρα ἐκείνη, μὰ καὶ γιὰ πολὺ καιρὸ κατόπι, τὸν ἔφερνα στὸ νοῦ μου, καὶ μοῦ φάνταζε, πῶς καὶ μένα μὲ κοροϊδεύει κἄποιος δαίμονας, κάνοντάς μου παληατσίστικες γριμάτσες.

Τὴν τελευταία φορὰ ποῦ πῆγα νὰ τὸν βρῶ, ἐγέμισα τὶς τσέπες μου μὲ φρέσκο ψωμί—ἀπὸ πεῖσμα καὶ φοῦρκα στοὺς ἀνθρώπους τὸ πῆγα αὐτὸ τὸ ψωμί. Καὶ τὴ στιγμὴ ποῦ τοῦ τὄδωσα, ψιθύρισε βραχνά:

— Ὦ-γώ-γώ! Ζεστούτσικο! Ὦ-γώ-γώ...

Ἀναδεύτηκε μέσα στὴν κάσσα του, τὰ ροκανίδια τρίζουν ἀπὸ κάτω του, κρύβει τὸ ψωμὶ καὶ ὅλο σιγολέει:

— Ὦ-ω-ω...

Καὶ τὸ σκοτάδι, καὶ ἡ μοῦχλα τῶν τοίχων, ὅλα ἀναδεύονται, ἐπαναλαμβάνοντας μὲ σιγανὸ στεναγμὸ τὸ σιγολάλημα τοῦ ἀσκητή:

— Ὦ - ω - ω...

Τέσσερες φορὲς τὴ βδομάδα τοῦ ἔδιναν τροφή, καὶ φυσικά, πεινοῦσε.

Τὴν τελευταία ἐκείνη φορά, δὲ μίλησε καθόλου μαζή μου, καὶ χτύπαγε μονάχα τὰ χείλια του, βυζαίνοντας τὸ ψωμί—κατὰ τὰ φαινόμενα, δὲν εἶχε καθόλου δόντια.

Ἐστάθηκα κάμποση ὥρα κι' ἀποκεῖ τοῦ λέω:

— Ἔ, συχώρα με, γιὰ χάρη τοῦ Χριστοῦ, πάτερ Μαρδάριε, φεύγω καὶ δὲ θὰ ξανάλθω πειά! Δέξου τὴς εὐχαριστίες μου!

— Ναί, ναί—βιαστικὰ ἀποκρίνεται ἐκεῖνος—σ' εὐχαριστῶ, σ' εὐχαριστῶ! Κύτταξε μὴν τὸ πῇς στοὺς μοναχούς. Γιὰ τὸ ψωμί, δηλαδή. Δὲν εἶνε παράξενο νὰ μοῦ τὸ πάρουν. Εἶνε φθονεροί, οἱ μοναχοὶ θέλω νὰ πῶ. Κι' αὐτοὺς τοὺς ξέρουν οἱ διαβόλοι. Οἱ διαβόλοι ὅλα τὰ ξέρουν. Κύτταξε μὴν τὸ πῇς!

Δὲν πέρασαν πολλὲς μέρες ὕστερα ἀπ' αὐτό, ἀρρώστησε καὶ πέθανε. Τὸν ἔθαψαν μὲ ἐπισημότητα — ἦρθε ὁ δεσπότης ἀπὸ τὴν πόλι μὲ ὅλο τὸ ἱερατεῖο κι' ἔκανε μητροπολιτικὴ λειτουργία. Κατόπιν ἄκουσα, πῶς ἀπάνω στὸ μνῆμα τοῦ γέροντα, τὴς νύχτες, ἄναβε μόνη της μιὰ γαλάζια φλογίτσα.

Τί λυπηρὰ ποῦ εἶνε ὅλα αὐτά! Καὶ πόσο ἐξευτελιστικὰ γιὰ τοὺς ἀνθρώπους!

Λίγο καιρὸ ὕστερα ἀπ' αὐτό, ἡ ζωή μου πῆρε ἀπότομη βόλτα.

Στὶς ἡμέρες τοῦ Γρίσσα ἀκόμη, μοῦ εἶχε συμβῆ ἕνα βρωμερὸ περιστατικό: ἐμπῆκα μιὰ μέρα στὸ κελλάρι, κι' ὁ Μιχάλης, ξαπλωμένος ἀπάνω στὰ τσουβάλια, ἔκανε τὴν ἁμαρτία τοῦ Αὐνάν. Ἔνοιωσα σιχασιὰ ἀνείπωτη, θυμήθηκα τὶς αἰσχρότητες ποῦ ἔλεγε γιὰ τὶς γυναῖκες, θυμήθηκα τὸ μῖσός του, ἔφτυσα, ἔτρεξα στὸ φοῦρνο, τρέμω ὅλος ἀπὸ θυμὸ καὶ ντρέπουμαι, καὶ λυπᾶμαι. Ἐκεῖνος μὲ πῆρε ἀπὸ πίσω, ἔπεσε στὰ γόνατα, μὲ παρακαλάει νὰ μὴν εἰπῶ τίποτε, μουγκρίζει:

— Μὰ καὶ σένα σὲ βασανίζει αὐτὸ τὶς νύχτες, τὸ ξέρω ἐγώ! Εἶνε δυνατὴ ἡ ἐξουσία τοῦ δαίμονα...

— Ψέμματα λές,—τοῦ φωνάζω,—καὶ σύρε στὸ γέρο διάβολο, χάσου! Ψήνεις τὸ ψωμὶ μ' αὐτὰ τὰ χέρια, βρὲ βρωμόσκυλο!

Βρίζω, δὲν μπορῶ νὰ κρατηθῶ. Ἂν δὲν ἐλέρωνε τὶς γυναῖκες μὲ τὰ βρωμερά του λόγια, δὲ θὰ μ' ἔνοιαζε καὶ τόσο.

Κι' ἐκεῖνος ὅλο σέρνεται στὰ πόδια μου, παρακαλάει νὰ μὴν τὸν μαρτυρήσω.

— Μὰ λέγονται τέτοια πράμματα; — τοῦ λέω. Ὅποιος καὶ νἄναι θὰ ντραπῆ! Μαζή σου ὅμως δὲ θέλω νὰ ξαναδουλέψω! Καὶ πήγαινε νὰ πῆς νὰ μὲ βάλουν σὲ καμμιὰ ἄλλη ὑπηρεσία...

Κι' ἀπάνω σ' αὐτὸ ἐπέμενα.

Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, οἱ ἄνθρωποι δὲν ἦσαν ἀκόμη ζωντανοὶ καὶ ὁρατοὶ γιὰ μένα, καὶ πάσχιζα μόνο γιὰ ἕνα: — πῶς νὰ κρατιέμαι παράμερα ἀπ' αὐτούς.

Ὁ Μιχάλης ἀρρώστησε καὶ τὸν πῆγαν στὸ ἀναρρωτήριο, δουλεύω τώρα γιὰ προϊστάμενος καὶ μοῦ ἔδωσαν δυὸ νεόφυτους γιὰ νὰ μὲ βοηθᾶνε, θὰ εἶχαν περάσει ὡς τρεῖς βδομάδες, καὶ ἄξαφνα, μὲ φωνάζει ὁ κελλάρης καὶ μοῦ λέει πῶς ὁ Μίχας ἔγεινε καλά, μὰ νὰ δουλέψῃ μαζή μου δὲ θέλει γιὰ τὸν ἀνυπότακτο χαρακτῆρά μου, καὶ γι᾽ αὐτό, μοῦ ἐπιβάλλουν προσωρινῶς, νὰ πάω στὸ δάσος νὰ ξερριζώνω τὰ κούτσουρα τῶν κομμένων δένδρων. Αὐτὸ τὸ λογάριαζαν γιὰ τιμωρία.

— Καὶ γιὰ ποιὸ λόγο; ρωτάω.

Καὶ ἄξαφνα, μέσα στὸ γραφεῖο μπαίνει ὁ ὥμορφος μοναχός, στέκεται σεμνά, λίγο παράμερα, καὶ ἀκούει.

Καὶ ὁ κελλάρης μοῦ ἐξηγάει:

— Ἀκριβῶς γιὰ τὸν ἀνυπότακτο χαρακτῆρά σου καὶ τὶς αὐθάδεις κρίσεις σου γιὰ τοὺς ἀδελφούς — μιὰ τέτοια συμπεριφορὰ στὰ χρόνια σου καὶ στὴ θέση σου, εἶνε ἀνόητη, ἀσυγχώρητη καὶ πρέπει νὰ τιμωρηθῇ! Ὁ πατὴρ ἡγούμενος, ἀπὸ μεγάλη του καλωσύνη, ἔλεγε πῶς πρέπει νὰ σὲ περάσουμε στὸ γραφεῖο, σὲ ἀλαφρότερη δοκιμασία, καὶ ἄξαφνα, καμάρωσε τί δουλειὲς μᾶς κάνεις...

Μιλοῦσε ὥρα πολλή, ρουθουνιστὰ καὶ ἀσυγκίνητα, τὸ βλεπα πῶς δὲ μιλοῦσε μὲ τὴν καρδιά του, παρὰ μόνο ἀπὸ καθῆκον ἀράδιαζε τὰ λόγια τὸ ἕνα πίσω ἀπὸ τ᾽ ἄλλο. Καὶ ὁ πάτερ Ἀντώνιος, ἀκουμπισμένος στὸ τζάκι, μᾶς κύτταζε, καὶ χαϊδεύοντας τὰ γένεια του χαμογελοῦσε μὲ τὰ ὥμορφα μάτια του, σὰ νὰ μὲ περιγελοῦσε γιὰ κάτι. Μοῦ ἦρθε τὸ κέφι νὰ τοῦ δείξω τὸ χαρακτῆρά μου, καὶ λέω τοῦ κελλάρη:

— Προαγωγὴ δὲ γυρεύω, μὰ οὔτε καὶ τὸν ἐξευτελισμὸ

παραδέχουμαι, γιατὶ δὲν εἶμαι ἄξιος, ὅπως τὸ ξέρετε, μονάχα δικαιοσύνη γυρεύω!

Κοκκίνισε ὁ κελλάρης, χτυπάει τὴν πατερίτσα χάμω.

— Σούτ, ἀθυρόστομε!

Ὁ πάτερ Ἀντώνιος ἔσκυψε στὸ αὐτί του καὶ κάτι τοῦ εἶπε.

— Εἶνε ἀδύνατον! λέει ὁ κελλάρης. Πρέπει νὰ ὑποστῇ τὴν τιμωρία χωρὶς γογγυσμό!

Ὁ Ἀντώνιος ἐσήκωσε τοὺς ὤμους καὶ στράφηκε σὲ μένα—ἡ φωνή του ἦταν βαθειά, ζεστή.

— Ὑποτάξου, Ματθαῖε!

Μὲ νίκησε μὲ δυό του λόγια καὶ μὲ τὴ χαϊδευτικὴ ματιά του. Χαιρετῶντας ὡς κάτω τὸν κελλάρη, χαιρέτησα κι' ἐκεῖνον, κι' ἀποκεῖ ρωτάω τὸν κελλάρη — πότε πρέπει νὰ πάω στὸ δάσος.

— Μετὰ τρεῖς ἡμέρες — μοῦ λέει — κι' αὐτὲς τὶς τρεῖς ἡμέρες θὰ τὶς περάσῃς στὸ δεσμωτήριο! Μάλιστα!

Ἂν δὲν ἦταν ἐκεῖ ὁ Ἀντώνιος, χωρὶς ἄλλο θὰ τὰ τσάκιζα τὰ κόκκαλα τοῦ κελλάρη. Μὰ τὰ λόγια τοῦ ὥμορφου μοναχοῦ τὰ εἶχα πάρει γιὰ κάποια κρυφὴ ὑπόσχεση μιᾶς μπορετῆς φιλίας μας—καὶ γι' αὐτό, ἤμουν ἕτοιμος τότε καὶ τὸ χέρι μου νὰ κόψω, καὶ ὅλα νὰ τὰ κάνω.

Μὲ πῆγαν στὴ φυλακή — σ' ἕνα λαγοῦμι κάτω ἀπὸ τὰ γραφεῖα, ποῦ οὔτε ὄρθιος, οὔτε πλαγιαστὸς μποροῦσες νὰ μείνῃς, παρὰ μόνο καθιστός. Τὸ ἄχυρο ποῦ εἶχαν ἁπλωμένο χάμω, ἦταν μούσκεμμα ἀπὸ τὴν ὑγρασία. Σιγαλιά, σὰν μέσα σὲ τάφο, οὔτε ποντίκια δὲν εἶχε, καὶ τέτοιο σκοτάδι,

ποῦ πνιγόντουσαν τὰ χέρια σου μέσα σ᾽ αὐτό—τέντωνες τὸ χέρι μπροστὰ στὸ πρόσωπό σου, καὶ δὲν τὄβλεπες.

Καθόμουν ἀμίλητος. Καὶ ὅλα μέσα μου σώπαιναν, σὰ νὰ ἦσαν περιχυμένα μολύβι, ἤμουνα βαρὺς σὰν πέτρα καὶ κρύος σὰν πάγος. Ἔσφιξα τὰ δόντια, λὲς καὶ ἤθελα μ᾽ αὐτὸ νὰ συγκρατήσω τὴς σκέψεις μου — κι᾽ ἐκεῖνες φούντωναν σὰν κάρβουνα, μ᾽ ἔκαιγαν. Νὰ δαγκάσω ἤθελα, μὰ δὲν εἶχα κανένα νὰ δαγκάσω. Ἅρπαξα τὰ μαλλιά μου μὲ τὰ χέρια, κούναγα τὸ κεφάλι μου σὰν γλωσσίδι καμπάνας, κι᾽ ἀπὸ μέσα μου φώναζα, μούγκριζα, φρένιαζα:

— Ποῦ εἶνε ἡ ἀλήθεια σου, Θεέ; Μ᾽ αὐτὴν δὲν παίζουν τάχα οἱ παράνομοι, αὐτὴν δὲν ποδοπατοῦν οἱ δυνατοὶ στὸ φρενιασμένο μεθύσι τῆς ἐξουσίας τους; Τί εἶμαι ἐγὼ μπροστά Σου; Θῦμα τῆς παρανομίας, ἢ φύλακας τῆς ὠμορφιᾶς καὶ τῆς ἀλήθειας Σου;

Θυμᾶμαι τὸ πῶς ἦταν σφυροκοπημένη ἡ ζωὴ τοῦ μοναστηριοῦ—ἄχαρη καὶ περιγελάστρα ὠρθωνόταν αὐτὴ μπροστά μου. Γιατί οἱ μοναχοὶ νὰ λογαριάζωνται δοῦλοι τοῦ Θεοῦ, σὲ τί ἀπάνω εἶνε αὐτοὶ ὁσιώτεροι ἀπὸ τοὺς κοσμικούς; Τὴν ξέρω ἐγὼ τὴ βαρειὰ ζωὴ τῶν μουζίκων στὰ χωριά — στὴν πεῖνα καὶ στὴ στέρηση ζοῦν οἱ μουζῖκοι! Εἶνε μακρυὰ αὐτοὶ ἀπὸ τὸ Θεό—πίνουν, μαλώνουν, κλέβουν καὶ μὲ ὅλους τοὺς τρόπους ἁμαρταίνουν, μὰ σ᾽ αὐτοὺς εἶνε ἄγνωστοι αἱ ὁδοί Του, καὶ νὰ πᾶνε γυρεύοντας γιὰ τὴν ἀλήθεια δὲν ἔχουν δύναμι, δὲν τοὺς μινέσκει καιρός, ὁ καθένας εἶνε κολλημένος στὴ γῆ του καὶ ἁλυσσοδεμένος στὸ σπίτι του, μὲ τὴ δυνατὴ ἁλυσίδα τοῦ τρόμου μπροστὰ στὴν πεῖνα. Τί νὰ ζητήσουμε ἀπ᾽ αὐτούς; Ἐνῷ ἐδῶ, οἱ ἄνθρω-

ποι ζοῦν ἐλεύθερα καὶ χορτάτα, ἐδῶ εἶνε ἀνοιγμένα μπροστά τους πάνσοφα βιβλία—ποιὸς ἀπ' αὐτοὺς ὅμως ὑπηρετεῖ τὸ Θεό; Μόνο οἱ ἀδύνατοι καὶ οἱ ἀναιμικοί, σὰν τὸ Γρίσσα καλὴ ὥρα, γιὰ ὅλους τοὺς ἄλλους, ὁ Θεὸς δὲν εἶνε παρὰ ἀσπίδα γιὰ τὴν ἁμαρτία καὶ πηγὴ τῆς ψευτιᾶς.

Θυμᾶμαι τὴν ξαχρειωμένη ἀπληστία τῶν μοναχῶν στὴ γυναῖκα καὶ ὅλες τὴς σαρκικές τους βδελυρότητες, ποῦ καὶ τὰ κτήνη ἀκόμη δὲν περιφρονοῦσαν, τὴν τεμπελιά τους καὶ τὴ λαιμαργία τους, τὰ τσακώματά τους στὸ μοίρασμα τοῦ ἀδελφικοῦ κουμπαρᾶ, ποῦ ἄρχιζαν μὲ κάκια νὰ κρώζουν ὁ ἕνας στὸν ἄλλον, σὰν τὰ κοράκια στὸ νεκροταφεῖο. Μοῦ διηγόταν ὁ Γρίσσας, πῶς ὅσο πολὺ καὶ νὰ δουλέψουν οἱ μουζῖκοι γιὰ τὸ μοναστῆρι, τὰ χρέη τους ὅλο θ' αὐγαταίνουν καὶ θ' αὐγαταίνουν.

Γιὰ τὸν ἑαυτό μου συλλογιέμαι: πάει τόσος καιρὸς ποῦ παραδέρνομαι μέσα 'δῶ, μὰ στὴν ψυχή μου τί ἔδωσα; Μόνο πληγὲς καὶ γδαρσίματα. Μὲ τί ἐπλούτισα τὸ λογικό μου; Μόνο μὲ γνώσεις κάθε βρωμισιᾶς καὶ ἀποστροφὴ στοὺς ἀνθρώπους.

Κι' ἕνα γύρω σιγαλιά. Οὔτε ὁ ἦχος τῆς καμπάνας δὲν φτάνει ὡς τ' αὐτιά μου, δὲν ἔχω τίποτε γιὰ νὰ μετρήσω τὸν καιρό, δὲν ὑπάρχει γιὰ μένα οὔτε ἡμέρα, οὔτε νύχτα. Ποιὸς εἶν' αὐτὸς ποῦ τολμάει ν' ἀφαιρῇ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο τὸ φῶς τοῦ ἥλιου;

Ταγγὸ σκοτάδι μὲ πλακώνει, καίγεται μέσα σ' αὐτὸ ἡ ψυχή μου, χωρὶς νὰ μοῦ φωτίζῃ τὸ δρόμο, καὶ ξατμίζεται, ἀναλυέται ἡ ἀκριβὴ γιὰ τὴν καρδιὰ πίστις στὴ δικαιοσύνη, στὴν παντογνωσία τοῦ Θεοῦ. Μά, σὰν λαμπερὸ ἀστέρι φεγ-

γοβολάει στὰ μάτια μου τὸ πρόσωπο τοῦ Ἀντωνίου, καὶ ὅλοι μου οἱ λογισμοί, ὅλα μου τὰ αἰσθήματα τριγυρίζουν κοντά του σὰν τὴς νυχτερινὲς πεταλουδίτσες γύρω στὸ φῶς. Μ' αὐτὸν κουβεντιάζω, σ' αὐτὸν κάνω τὰ παράπονά μου, αὐτὸν ρωτάω καὶ βλέπω μέσα στὸ σκοτάδι τὴς δυὸ ἀκτίνες τῶν χαϊδευτικῶν ματιῶν του. Ἀκριβὰ μοῦ κόστισαν αὐτὲς ἡ τρεῖς ἡμέρες, ἐβγῆκα ἀπὸ τὸ λαγοῦμι—τὰ μάτια μου σφαλοῦσαν μόνα τους, τὸ κεφάλι φάνταζε νἄταν ξένο, τὰ πόδια ἔτρεμαν. Καὶ οἱ ἀδελφοὶ γελοῦσαν:

—Ἔ, πῶς σοῦ φάνηκε τὸ ἱερατικὸ λούσιμο;

Τὸ βράδυ μὲ φώναξε ὁ ἡγούμενος, μὲ κάθισε στὰ γόνατα καὶ μοῦ μιλοῦσε ὥρα πολλή.

—Γέγραπται—ὀδόντας ἁμαρτωλοῦ θραύσω, καὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ κάμψω εἰς γῆν...

Σωπαίνω, σφίγγω τὴν καρδιά μου. Ὁ φιλιωτὴς Ἀντώνιος στέκεται μπροστά μου καὶ σφραγίζει τὰ ὅλο κάκια χείλη μου, μὲ τὸ χαϊδευτικὸ βλέμμα του.

Καὶ ἄξαφνα μαλάκωσε ὁ ἡγούμενος.

—Ἔχ, κουτέντιε, ἐμεῖς σ' ἐκτιμᾶμε,—μοῦ λέει,—φροντίζουμε γιὰ σένα, τὴν προθυμία σου στὴ δουλειὰ τὴν παρατηρήσαμε, θέλουμε ν' ἀνταμείψουμε τὴν ἐξυπνάδα σου κατὰ τὴν ἀξία της. Καὶ ἀμέσως τώρα, μάλιστα, σοῦ προτείνω νὰ διαλέξῃς μιὰ ἀπ' αὐτὲς τὴς δυὸ δοκιμασίες: θέλεις νὰ σὲ βάλω στὸ γραφεῖο, ἢ νὰ μπῇς ὑπηρέτης στοῦ πάτερ Ἀντωνίου;

Μοῦ φάνηκε σὰ νὰ μὲ περίχυσαν μὲ χλιαρὸ νερό, μοῦ πιάστηκε ἡ ἀναπνοὴ ἀπὸ τὴ χαρά, καὶ μόλις μπόρεσα νὰ προφέρω:

— Δόστε μου τὴν εὐλογία νὰ μπῶ ὑπηρέτης...

Κατσούφιασε τὰ μοῦτρά του, ἔπεσε σὲ συλλογιά, μὲ κυττάζει ἐρευνητικά.

— Ἂν πᾷς—λέει—στὸ γραφεῖο, θὰ σὲ ἀπαλλάξω ἀπὸ τὸ ξερρίζωμα, κι' ἂν πᾷς ὑπηρέτης, θὰ σοῦ προσθέσω δουλειὰ στὸ δάσος.

— Εὐλογῆστέ με νὰ μπῶ ὑπηρέτης...

Αὐστηρὰ μὲ ρωτάει:

— Μὰ γιατί, κουτέντιε; Στὸ γραφεῖο εἶνε πειὸ ἀναπαυτικὴ ἡ δουλειά!

Ἐγὼ ἐπιμένω.

Χαμήλωσε τὸ κεφάλι του, συλλογιέται.

— Σ' εὐλογῶ, — μοῦ λέει. Παράξενο παλληκάρι φαίνεσαι, ὅπως κι' ἂν ἔχῃ, πρέπει νὰ σὲ προσέχῃ κανείς... Ποιὸς ξέρει τί φωτιὰ σὲ καίει, ποιὸς ξέρει; Πήγαινε ἐν εἰρήνῃ!

Ἐτράβηξα γιὰ τὸ δάσος.

Ἦταν ἄνοιξη τότε, ψυχρὸς Ἀπρίλης.

Ἡ δουλειὰ ἦταν δύσκολη, τὸ δάσος αἰωνόβιο, ἡ μεσιανὲς ρίζες ἦσαν βαθειὰ χωμένες, σὰν ραπάνια, ἡ πλαγινὲς χονδρές, σκάβεις - σκάβεις, κόβεις - κόβεις, ἀρχίζεις νὰ τραβᾷς τὸ κουτσοῦρι μὲ τὸ ἄλογο, πασχίζει αὐτὸ τὸ καϋμένο μὲ ὅλη του τὴ δύναμη, μὰ μόνο ποῦ κομματιάζει τὰ χάμουρα· κατὰ τὸ μεσημέρι ἀρχίζουν πειὰ νὰ τρίζουν τὰ κόκκαλα καὶ τὸ ἄλογό μου τρέμει, ἄσπρο ἀπὸ τοὺς ἀφρούς, μὲ κυττάζει μὲ τὸ στρογγυλὸ μάτι του σὰ νὰ θέλῃ νὰ πῇ:

— Δὲν μπορῶ, ἀδελφούλη, δύσκολο!

Τὸ κυττάζω, τοῦ χτυπάω χαϊδευτικὰ τὸ λαιμό.

— Τὸ βλέπω! — τοῦ λέω. Κι' ἀρχίζω πάλι τὸ σκάψιμο

καὶ τὸ κόψιμο, καὶ τὸ ἄλογο μὲ κυττάζει, τινάζοντας τρεμουλιαστὰ τὸ δέρμα του καὶ κουνῶντας τὸ κεφάλι. Τ' ἄλογα εἶνε ἔξυπνα, καὶ μοῦ φαίνεται πῶς τὰ νοιώθουν τὰ κουταμαρίστικα καμώματα τοῦ ἀνθρώπου.

Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη εἶχα μιὰ συνάντηση μὲ τὸ Μιχάλη, ποῦ παρὰ λίγο νὰ τελειώσῃ ἄσχημα καὶ γιὰ τοὺς δυό μας. Ἐπήγαινα μιὰ μέρα στὴ δουλειά μου, ὕστερα ἀπὸ τὴ μεσημεριανὴ τράπεζα, εὑρισκόμουν πειὰ μέσα στὸ δάσος, καὶ ἄξαφνα, μὲ προφτάνει τρέχοντας ὁ Μίχας, στὸ χέρι του κρατοῦσε μιὰ μαγκούρα, τὸ πρόσωπό του ἦταν θεριεμένο, ἔτριζε τὰ δόντια, ρουθούνιζε σὰν ἀρκοῦδα—σὰν τί νὰ ἔτρεχε;

Στάθηκα καὶ περίμενα. Κι' αὐτός, χωρὶς νὰ βγάλῃ μιλιά, σηκώνει τὴ μαγκούρα καὶ τὴν κατεβάζει καταπάνω μου. Πρόφτασα κι' ἔσκυψα καὶ τοῦ κοπανάω μιὰ κουτουλιὰ στὴν κοιλιά, τὸν ξαπλόνω χάμω, τοῦ κάθισα ἀπάνω στὸ στῆθος, τοῦ πῆρα τὴ μαγκούρα ἀπὸ τὰ χέρια, τὸν ρωτάω:

— Τί ἤθελες νὰ κάνῃς; Γιατί;

Ἐκεῖνος ἀναδεύεται ἀπὸ κάτω μου, μουγκρίζει:

— Φύγε στὴ στιγμὴ ἀπὸ τὸ μοναστῆρι...

— Καὶ γιατί;

— Δὲν μπορῶ νὰ σὲ βλέπω, θὰ σὲ σκοτώσω, φύγε!

Τὰ μάτια του εἶνε κατακόκκινα, τὰ δάκρυα ποῦ ἀναβρύζουν ἀπ' αὐτά, φαντάζουν νᾶναι κι' ἐκεῖνα κόκκινα, καὶ στὰ χείλια του χοχλάζει ἀφρός, Μοῦ σχίζει τὰ ροῦχα, μοῦ κόβει τσιμπιές, γρατζουνίζει, πασχίζει νὰ φτάσῃ τὸ πρόσωπό μου. Τὸν ἔσφιξα λίγο, ἀποκεῖ κατεβαίνω ἀπὸ πάνω του καὶ τοῦ λέω:

— Μοναχικὸ ἀξίωμα ἔχεις ἀπάνω σου, κτῆνος, καὶ τρέφεις τέτοια κακία μέσα σου; Καὶ ποιὸς ὁ λόγος;

Κάθεται μέσα στὶς λάσπες καὶ ἐπίμονα ἀπαιτεῖ:

— Φύγε! Μὴ χαντακώνῃς τὴν ψυχή μου!..

Τίποτε δὲν μπορῶ νὰ καταλάβω· μὰ στὸ τέλος ἔνοιωσα καὶ τὸν ρωτάω σιγανά:

— Μήπως νομίζεις, Μίχα, πῶς εἶπα κανενὸς τίποτα γιὰ τὸ θλιβερό σου ἐλάττωμα; Ἀδίκως ὑποπτεύεσαι — σὲ κανένα δὲν τὸ εἶπα, μὰ τὸ ναί!

Σηκώθηκε ἀπάνω, τρίκλισε, ἀγκάλιασε τὸ δένδρο, μὲ κυττάζει πίσω ἀπὸ τὸν κορμὸ μὲ ἄγρια μάτια καὶ μουγκρίζει:

—Καλλίτερα νὰ τὄλεγες σ᾽ ὅλο τὸν κόσμο,—θ᾽ ἀλάφρωνα! Θὰ ξωμολογοῦσα μπροστὰ στοὺς ἀνθρώπους τὴν ἁμαρτία μου καὶ θὰ μὲ συχώραγαν, μὰ σύ, βρωμόσκυλο, τοὺς περιφρονεῖς ὅλους, δὲ θέλω ὑποχρέωση ἀπὸ σένα· εἶσαι προπέτης καὶ αἱρετικός. Ξαφανίσου, νὰ μὴ μὲ βάλῃς στὴν ἁμαρτία καὶ χύσω αἷμα!

—Ὅσο γι᾽ αὐτὸ—τοῦ λέω—φύγε σύ, ἂν θέλῃς, ἐγὼ δὲ φεύγω, ξέρε το!

Ξαναχυμίζει ἀπάνω μου καὶ πέσαμε κι᾽ οἱ δυὸ μέσα στὶς λάσπες, λασπωθήκαμε σὰν βατράχια. Ἐβγῆκε πῶς ἤμουν πολὺ πειὸ δυνατὸς ἀπ᾽ αὐτόν, ἐγὼ σηκώθηκα κι᾽ αὐτὸς ἔμεινε ξαπλωμένος, ἔκλαιγε ὁ δυστυχισμένος.

— Ἄκουσε, Μιχάλη — τοῦ λέω — θὰ φύγω σὰν περάσῃ κάμποσος καιρός, τώρα ὅμως δὲν μπορῶ νὰ τὸ κάνω! Ὄχι ἀπὸ πεῖσμα, μὰ ἀπὸ ἀνάγκη, πρέπει νὰ μείνω ἐδῶ!

— Σῦρε στὸ διάβολο—στὸν πατέρα σου! στενάζει ἐκεῖνος καὶ τρίζει τὰ δόντια.

Τέλειωσα καμμιὰ φορὰ τὴ δοκιμασία μου, καὶ νά με στὸ κελλὶ τοῦ Ἀντωνίου, ντυμένος στὰ ὁλοκαίνουργα. Αὐτὴ τὴ λουρίδα τῆς ζωῆς μου τὴ θυμᾶμαι ἀπὸ τὴν πρώτη ὡς τὴν τελευταία ἡμέρα, λέξη πρὸς λέξη, λὲς καὶ χαράχτηκε μὲ πυρωμένο σίδερο μέσα μου καὶ ἁπάνω στὸ δέρμα μου.

Μὲ συργιανάει μέσα στὸ κελλί του, καὶ μὲ ἤρεμη λεπτολογία μὲ μαθαίνει, πῶς, πότε καὶ μὲ τί πρέπει νὰ τὸν ὑπηρετῶ. Ἡ μιὰ κάμαρη εἶνε ὅλη πιασμένη μὲ βιβλιοθῆκες γεμᾶτες κοινωνικὰ κι᾽ ἐκκλησιαστικὰ βιβλία.

— Αὐτό—λέει—εἶνε τὸ προσευχητήριό μου!

Στὴ μέση τῆς κάμαρης εἶνε ἕνα τραπέζι, κοντὰ στὸ παράθυρο μιὰ πολυθρόνα μαλακή, ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ τοῦ τραπεζιοῦ ἕνας καναπές, σκεπασμένος μὲ βαρύτιμο χαλί, καὶ μπροστὰ στὸ τραπέζι μιὰ καρέκλα μὲ ἀψηλὴ ράχη, ταπετσαρισμένη μὲ πετσί. Ἡ ἄλλη κάμαρη ἦταν ἡ κρεββατοκάμαρή του: ἕνα κρεββάτι πλατύ, μιὰ ντουλάπα μὲ ράσα καὶ μὲ ἀσπρόρρουχα, ἕνας νιπτήρας μὲ μεγάλο καθρέφτη, ἕνα σωρὸ βοῦρτσες, τσατσαρίτσες, ποικιλόχρωμα μπουκαλάκια, καὶ στοὺς τοίχους τῆς τρίτης κάμαρης, ἄχαρης καὶ ἄδειας, εἶχαν τοποθετηθῆ δυὸ χωνευτὰ ντουλάπια—μέσα στὸ ἕνα ἦσαν τὰ κρασιὰ καὶ τὰ ὀρεκτικά, καὶ στὸ ἄλλο τὸ σερβίτσιο τοῦ τσαγιοῦ, μπισκότα, γλυκὰ καὶ διάφορες ἄλλες λιχουδιές.

Σὰν τελειώσαμε τὴν ἐπιθεώρηση, μὲ πῆγε στὴ βιβλιοθήκη καὶ μοῦ λέει:

— Κάθισε! Νὰ πῶς ζῶ ἐγώ. Ὄχι μοναχικά, βέβαια, ἔ;

— Ναί—λέω—ὄχι σύμφωνα μὲ τὸν Κανόνα.

— Ὅπως ἄκουσα,— μοῦ λέει,—ἐσὺ τὰ κατακρίνεις ὅλα, ὥστε ἀπὸ ᾽δῶ καὶ μπρὸς θὰ κατακρίνῃς καὶ μένα.

Καὶ χαμογελάει ὑψηλόφρονα, σὰν ἀπάνω ἀπὸ καμπαναριό. Τὸν ἀγαποῦσα πολὺ γιὰ τὴν ὠμορφιὰ τοῦ προσώπου του, τὸ χαμόγελό του αὐτὸ ὅμως δὲ μοῦ ἄρεσε.

— Ἂν θὰ σᾶς κατακρίνω ἢ ὄχι, δὲν τὸ ξέρω—τοῦ λέω —μὰ νὰ σᾶς νοιώσω, θὰ πασχίσω τὸ δίχως ἄλλο.

Ἐγέλασε σιγανά, βαθειὰ καὶ προσβλητικά.

— Ἂν δὲ γελιέμαι—εἶσαι νόθος;

— Ναί.

— Ἔχεις ὅμως μέσα σου—μοῦ λέει—καλὸ αἷμα!

— Τί θὰ πῇ—καλὸ αἷμα; ρωτάω.

Γελάει, καὶ τονίζοντας τὰ λόγια μοῦ λέει:

— Τὸ καλὸ αἷμα εἶνε μιὰ οὐσία, ἀπὸ τὴν ὁποία σχηματίζεται ὑπερήφανη ψυχή!

Ἡ ἡμέρα ἦταν κατακάθαρη, ἀπὸ τὸ παράθυρο ἔμπαινε ὁ ἥλιος καὶ ὁ Ἀντώνιος καθόταν βουτηγμένος ὅλος στὶς ἀκτίνες του. Καὶ ἄξαφνα, μιὰ ἀνέλπιστη γιὰ μένα σκέψις, σήκωσε τὸ κεφάλι της σὰν φεῖδι καὶ μοῦ δάγκωσε τὴν καρδιά—ἐπόνεσα ὅλος, σὰ νὰ κάηκα, πετάχτηκα ἀπὸ τὴν καρέκλα, κυττάζω τὸ μοναχό. Ἀνασηκώθηκε κι᾽ αὐτός, παίρνει, βλέπω, ἀπὸ τὸ τραπέζι ἕνα μαχαῖρι, παίζει μ᾽ αὐτὸ καὶ ρωτάει:

— Τί ἔπαθες;

Τὸν ρωτάω ἐγώ:

— Μήπως εἴσαστε σεῖς ὁ πατέρας μου;

Χάλασε τὸ πρόσωπό του, ἔγεινε ἀσάλευτα γαλάζιο, σὰ νἄταν κομμένο ἀπὸ πάγο, μισοσφάλησε τὰ μάτια του κι᾽ ἔσβυσαν αὐτά. Σιγανὰ λέει:

— Δὲν πιστεύω! Ποῦ γεννήθηκες; Πότε; Πόσο χρονῶν εἶσαι; Ποιὰ ἦταν ἡ μάννα σου;

Καὶ σὰν τοῦ διηγήθηκα, πῶς μ᾽ ἔρριξαν στὰ σκαλοπάτια τοῦ κὺρ Δόσεφ, χαμογέλασε ἐκεῖνος καὶ ἀκούμπησε τὸ μαχαῖρι ἀπάνω στὸ τραπέζι.

— Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη καὶ στοὺς τόπους ἐκείνους δὲν ἔζησα ἐγώ—εἶπε.

Ἔννοιωσα μέσα μου ντροπή, βάρος — σὰ νὰ ζήτησα ἐλεημοσύνη καὶ νὰ μὴ μοῦ τὴν ἔδωσαν.

— Ἔ, καλά, — ρωτάει, — ἂς ποῦμε πῶς εἶμαι ὁ πατέρας σου. Τί θὰ γινόταν τότε;

— Τίποτα—τοῦ λέω.

— Κι᾽ ἐγὼ τὸ ἴδιο λέω. Ἐσὺ κι᾽ ἐγὼ ζοῦμε σ᾽ ἕνα τόπο, ποῦ δὲν ὑπάρχουν πατέρες καὶ παιδιὰ σαρκικά, ἀλλὰ μόνο πνευματικά. Κι᾽ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ὅλοι μας εἴμαστε ἔκθετα στὸν κόσμο, κι᾽ ἐπομένως ἀδελφοὶ στὴ δυστυχία αὐτή, ποῦ ὀνομάζεται ζωή! Ὁ ἄνθρωπος βρίσκεται τυχαίως στὴ γῆ —τὸ ξέρεις αὐτό;

Ἀπὸ τὰ μάτια του βλέπω πῶς γελάει μαζή μου. Μὲ στενοχωρεῖ καὶ μὲ βαραίνει ἡ ἀκατανόητη ἐρώτησίς μου, θέλω νὰ τὴν δικαιολογήσω, ἢ νὰ τὴν ξεχάσω. Μὰ κάνω ἄλλη ἐρώτηση, ἀκόμη πειὸ χειρότερη:

— Καὶ γιατί πήρατε τὸ μαχαῖρι στὸ χέρι σας;

Μὲ κυττάζει καλὰ ὁ Ἀντώνιος καὶ σιγανὰ γελάει.

— Τολμηρὸς ξεταστὴς εἶσαι! μοῦ λέει. Ἔτσι ἤθελα καὶ τὸ πῆρα—δὲν ξέρω γιατί! Μοῦ ἀρέσει, εἶνε ὥμορφο!

Καὶ μοὔδωσε τὸ μαχαῖρι. Ἡ λεπίδα ἦταν καμπυλωτὴ καὶ κοφτερή, ἀπάνω στὸ ἀτσάλι ἦσαν χαραγμένα χρυσᾶ κεντίδια, τὸ μανίκι ἦταν ἀσημένιο κι᾽ ἀπάνω σ᾽ αὐτὸ ἦταν φυτεμμένη μιὰ κόκκινη πέτρα.

— Ἀραβικὸ μαχαῖρι, — μοῦ ἐξηγεῖ ἐκεῖνος. Κόβω τὰ φύλλα τῶν βιβλίων μ' αὐτό, καὶ τὴ νύχτα τὸ βάζω κάτω ἀπὸ τὸ μαξιλάρι μου. Ὑπάρχει μιὰ φήμη γιὰ μένα, πῶς εἶμαι πλούσιος, ἐδῶ τριγύρω ζοῦν φτωχικὰ οἱ ἄνθρωποι, καὶ τὸ κελλί μου εἶνε παράμερο.

Ἀπὸ τὸ μαχαῖρι καὶ ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ Ἀντωνίου βγαίνει μιὰ πηχτὴ μυρουδιὰ μόσχου, μὲ μεθάει αὐτὴ ἡ μυρουδιὰ καὶ τὸ κεφάλι μου στρηφογυρίζει.

— Ἂς ἐξακολουθήσουμε τὴν ὁμιλία μας, ξαναλέει ὁ Ἀντώνιος μὲ τὸ βαθύ, σκοτεινὸ καὶ μαλακὸ μπάσο του. Τὸ ξέρεις πῶς μοὔρχεται ἐδῶ μιὰ γυναίκα;

— Τὸ ἄκουσα.

— Δὲν εἶν' ἀλήθεια πῶς εἶνε ἀδελφή μου. Κοιμᾶμαι μὲ δαύτη.

Τὸν ρωτάω:

— Γιατί τάχα μοῦ τὰ λέτε αὐτά;

— Γιὰ νὰ παραξενευτῇς μὲ μιᾶς, καὶ νὰ πάψῃς νὰ παραξενεύεσαι ὅλη τὴν ὥρα! Τὰ κοινωνικὰ βιβλία σοῦ ἀρέσουν;

— Δὲν ἔχω διαβάσει.

Ἐπῆρε ἀπὸ τὴ βιβλιοθήκη ἕνα μικρὸ βιβλίο μὲ κόκκινο πέτσινο δέσιμο, μοῦ τὄδωσε καὶ πρόσταξε:

— Πήγαινε νὰ βάλῃς τὸ σαμοβάρι καὶ νὰ διαβάσῃς αὐτό!

Ξεφύλλισα τὸ βιβλίο, καὶ στὴν πρώτη σελίδα βλέπω μιὰ εἰκόνα—μιὰ γυναῖκα ξεγυμνωμένη πειὸ πάνω ἀπὸ τὰ γόνατα καὶ μπροστά της γδυνόταν ἕνας ἄνδρας.

— Ἐγώ—τοῦ λέω—αὐτὸ τὸ βιβλίο δὲ θὰ τὸ διαβάσω. Τότε ζύγωσε κοντά μου καὶ αὐστηρὰ μοῦ λέει;

— Κι' ἂν στὸ προστάξῃ ὁ πνευματικὸς δάσκαλός σου;

Νοιώθεις ἐσὺ τί ὠφέλεια μπορεῖ νὰ φέρῃ αὐτό;... Πήγαινε!

Ἐπῆγα στὸ διπλανὸ καμαρίνι ποῦ μοῦ ξεχώρισε. ἐκάθισα στὸ κρεββάτι καὶ πάγωσα ὅλος ἀπὸ τὸ φόβο καὶ τὸν πόνο. Νοιώθω τὸν ἑαυτό μου σὰν δηλητηριασμένο, παράλυσα ὅλος καὶ τρέμω. Δὲν ξέρω τί νὰ σκεφθῶ, δὲν μπορῶ νὰ καταλάβω, ποῦθε ξεφύτρωσε στὸ μυαλό μου αὐτὴ ἡ ἰδέα, πῶς αὐτὸς ἦταν ὁ πατέρας μου — μιὰ ἰδέα ξένη γιὰ μένα ὁλότελα, ἄχρηστη. Θυμᾶμαι τὰ λόγια του γιὰ τὴν ψυχή:— ἡ ψυχὴ γεννιέται μαζὴ μὲ τὸ αἷμα, καὶ γιὰ τὸν ἄνθρωπο:— πῶς βρέθηκε τυχαίως ἀπάνω στὴ γῆ. Αὐτὴ εἶνε ὁλοφάνερη αἵρεσις! Βλέπω τὸ παραμορφωμένο πρόσωπό του, ὅταν τοῦ ἔκανα τὴν ἐρώτηση αὐτή. Ἄνοιξα τὸ βιβλίο, ἔλεγε, γιὰ κάποιο γάλλο ἱππότη, γιὰ κάτι κυρίες. Τί μοῦ χρειαζόντουσαν ἐμένα αὐτά;

Μοῦ χτυπάει τὸ κουδοῦνι, μὲ φωνάζει. Πηγαίνω. Μὲ ὑποδέχεται γλυκομίλητα.

— Κοντεύει τὸ σαμοβάρι;

— Πέστε μου, γιατί μοῦ δώσατε αὐτὸ τὸ βιβλίο;

— Γιὰ νὰ μάθῃς τί θὰ πῇ ἁμαρτία!

Ἐχάρηκα—μοῦ φάνηκε πῶς κατάλαβα τὸ σκοπό του— ἤθελε νὰ μὲ δοκιμάσῃ. Κάνοντας βαθειὰ ὑπόκλιση, ἔφυγα, τὸ σαμοβάρι ἔβρασε στὴ στιγμή, τὸ πῆγα στὴν κάμαρη καὶ εἶδα, πῶς ὁ Ἀντώνιος εἶχε προετοιμάσει πειὰ ὅλα τὰ χρειαζούμενα γιὰ τὸ τσάϊ μὲ τὰ ἴδια του τὰ χέρια, καὶ τὴ στιγμὴ ποῦ ἔκανα νὰ φύγω, μοῦ εἶπε:

— Μεῖνε, θὰ πιῇς τσάϊ μαζή μου...

Τοῦ ἤμουν εὐγνώμων γι' αὐτό, γιατὶ ἀνείπωτα ποθοῦσα νὰ νοιώσω ἐπιτέλους κάτι.

— Διηγήσου,—μοῦ λέει,—πῶς ζοῦσες πρῶτα καὶ γιατί ἦλθες ἐδῶ.

Ἄρχισα νὰ τοῦ διηγοῦμαι τὴ ζωή μου, χωρὶς νὰ κρύβω οὔτε τὸν πειὸ ἀπόκρυφο σκοπό, οὔτε τὴν παραμικρότερη σκέψη ἀπ' ὅσες θυμώμουν, κι' αὐτός, μισοκλείνοντας τὰ μάτια, μὲ ἄκουγε μὲ τόση προσοχή, ποῦ οὔτε τὸ τσάϊ δὲν ἄγγιζε. Ἀπὸ πίσω του, στὸ φόντο τοῦ παραθυριοῦ, ἔσβυνε ἡ ἡμέρα, στὸν κατακόκκινο οὐρανὸ τὰ μαῦρα κλαδιὰ τῶν δένδρων ἐχάραζαν τὴν ἱστορία τους, κι' ἐγὼ ἔλεγα τὴ δική μου καὶ κύτταζα τ' ἄσπρα δάκτυλα τῶν χεριῶν τοῦ Ἀντωνίου, ποῦ τὰ εἶχε σταυρώσει ἀπάνω στὸ στῆθός του. Καὶ σὰν ἐτέλειωσα, μοῦ γέμισε ἕνα ποτηράκι μαῦρο γλυκὸ κρασί.

— Πιέ! Μοῦκανες ἐντύπωση — λέει — ἀπὸ τότε ποῦ σ' ἄκουσα μέσα στὴν ἐκκλησιὰ νὰ προσεύχεσαι δυνατά. Δὲ βρίσκεις ὠφέλεια στὸ μοναστῆρι;

— Ὄχι. Σὲ σᾶς μόνο ἔχω μιὰ δυνατὴ ἐλπίδα, βοηθῆστέ με! Εἴσαστε διαβασμένος ἄνθρωπος, ἐσεῖς πρέπει νὰ τὰ ξέρετε ὅλα.

Ἀρχίζει νὰ μιλάῃ σιγανά, χωρὶς νὰ μὲ κυττάζῃ.

— Ἕνα μονάχα ξέρω ἐγώ: — σὰν ἀνεβαίνῃς τὸ βουνό, κύτταξε ν' ἀνέβῃς ὡς τὴν κορυφή, σὰν πέφτῃς — κύτταξε νὰ πέσῃς ὡς τὸ βυθὸ τῆς ἀβύσσου. Ἐγὼ ὁ ἴδιος ὅμως αὐτὸ τὸ νόμο δὲν τὸν ἀκολουθῶ, γιατὶ εἶμαι τεμπέλης... Μιὰ νοῦλα εἶνε ὁ ἄνθρωπος, Ματθαῖε, καὶ δὲν μπορεῖ νὰ νοιώσῃ κανεὶς—γιατί νὰ εἶνε νοῦλα. Καὶ ἡ ζωὴ ἄμορφη εἶνε, καὶ ὁ κόσμος ὅλο θέλγητρα. Πόσες τέρψεις μᾶς εἶνε χαρισμένες, καὶ ὅμως—ὁ ἄνθρωπος εἶνε νοῦλα! Γιατί τάχα; τὸ αἴνιγμα

αὐτὸ δὲν κατώρθωσα νὰ τὸ λύσω... Μὰ καὶ οὔτε ποῦ θέλω νὰ τὸ συλλογιέμαι...

Ἐσήμαναν ἑσπερινό, τινάχτηκε ἐκεῖνος καὶ μοῦ λέει:

— Πήγαινε στὴν εὐχὴ τοῦ Θεοῦ! Κουράσθηκα, καὶ ὅμως πρέπει νὰ πάω στὴν ἀκολουθία.

Ἂν ἤμουν λίγο πειὸ ἔξυπνος, ἔπρεπε τὴν ἴδια ἐκείνη ἡμέρα νὰ φύγω ἀπὸ κοντά του, θὰ διατηριώταν τοὐλάχιστον ἐκεῖνος γιὰ μένα, σὰν μιὰ ὡραία ἀνάμνησις. Μὰ δὲ βάθυνα τότε στὸ νόημα τῶν λόγων του.

Ἐπῆγα στὴν κάμαρή μου, ξαπλώθηκα — καὶ νοιώθω κάτω ἀπὸ τὸ πλευρό μου τὸ βιβλιαράκι ποῦ μοῦ εἶχε δώσει. Ἄναψα φῶς καὶ ἄρχισα νὰ διαβάζω ἀπὸ εὐγνωμοσύνη στὸ δάσκαλό μου. Διαβάζω, πῶς κἄποιος ἱππότης δὲν ἔκανε ἄλλο παρὰ ν' ἀπατᾷ συζύγους, σκαρφάλωνε τὴς νύχτες στὰ παράθυρα τῶν γυναικῶν τους, οἱ ἄνδρες τὸν κυνηγοῦσαν, θέλανε νὰ τὸν τρυπήσουν μὲ τὰ σπαθιά τους καὶ 'κεῖνος ξέφευγε. Καὶ ὅλα αὐτά, γραμμένα πολὺ πληκτικὰ καὶ ἀκατάληπτα γιὰ μένα. Δηλαδή, καταλάβαινα, βέβαια, πῶς τὸ παλληκάρι ἔκανε τρέλλες, μὰ δὲν ἔβλεπα γιὰ ποιὸ λόγο τἄγραφαν ὅλ' αὐτά, καὶ δὲν μποροῦσα νὰ νοιώσω, γιατί ἤμουν ὑποχρεωμένος ἐγὼ νὰ διαβάζω τέτοιες κουταμάρες.

Καὶ πάλι συλλογιέμαι — γιατὶ νὰ ὑποπτευθῶ στὰ καλὰ καθούμενα, πῶς ὁ Ἀντώνιος εἶνε ὁ πατέρας μου; Μοῦ κατατρώει τὴν ψυχὴ αὐτὴ ἡ σκέψις, σὰν τὴ σκουριὰ τὸ σίδερο. Ὕστερα ἀπὸ λίγο ἀποκοιμήθηκα. Μέσα στὸν ὕπνο μου νοιώθω νὰ μὲ σκουντᾶνε — πετιέμαι ἀπάνω, ὁ Ἀντώνιος στεκόταν ἀπὸ πάνω μου.

— Τὄσπασα τὸ κουδοῦνι, δὲν ἀκοῦς! μοῦ λέει.

— Συχωρᾶτέ με—λέω—γιὰ τοῦ Χριστοῦ τὴ χάρη, ἦταν πολὺ βαρειὰ ἡ δουλειά μου στὸ δάσος.

— Τὸ ξέρω.

Μά: ὁ Θεὸς νὰ σὲ συχωρέσῃ, δὲν εἶπε.

— Θὰ πάω στὸν πάτερ ἡγούμενο, μοῦ λέει, ἑτοίμασέ μου ὅλα τὰ χρειαζούμενα, ὅπως σοῦ ἔδειξα. Ἄ-χά! Τὸ διάβασες αὐτὸ τὸ βιβλίο; Κρῖμα ποῦ τὸ ἄρχισες, δὲν εἶνε γιὰ σένα αὐτό, εἶχες δίκηο! Ἄλλα βιβλία πρέπει νὰ διαβάζῃς ἐσύ.

Στρώνω τὸ κρεββάτι του—τὰ σεντόνια φίνα, ἡ κουβέρτα μαλακιά, ὅλα πλούσια καὶ πρωτόειδωτα γιὰ μένα, ὅλα ποτισμένα μὲ βαρύ, πνιγερὸ ἄρωμα.

Ἄρχισα νὰ ζῶ μέσα σ' αὐτὸ τὸ μεθυστικὸ ντουμάνι, σὰν μέσα σὲ ὄνειρο — τίποτ' ἄλλο ἀπὸ τὸν Ἀντώνιο δὲν ἔβλεπα, μὰ κι' αὐτὸς μίνεσκε γιὰ μένα ὁλόκληρη μέρα στὴ σκιά, καὶ διχαζόταν μέσα σ' αὐτή. Μιλοῦσε στοργικὰ καὶ τὰ μάτια του κορόϊδευαν. Τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ τὸ πρόφερε σπάνια—στὴ θέση τοῦ Θεοῦ μιλοῦσε τὸ πνεῦμα, στὴ θέση τοῦ δαίμονα — ἡ φύσις, μὰ γιὰ μένα τὸ νόημα δὲν τὸ ἄλλαζαν τὰ λόγια. Τοὺς μοναχοὺς καὶ τοῦς ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας, ἀλαφρὰ τοὺς περίπαιζε.

Ἔπινε πολὺ κρασί, μὰ δὲν τὸν εἶδα ποτὲ νὰ τρικλίζῃ στὰ πόδια του—μονάχα τὸ μέτωπό του ἔπιαρνε ἕνα ἀνοιχτογάλαζο χρῶμα, καὶ τὰ μάτια του, ἀπάνω ἀπὸ τὰ διάφανα μάγουλά του, πετοῦσαν σκοτεινὲς φλογίτσες, τὰ κόκκινα χείλια του σκούραιναν καὶ στέγνωναν. Συχνά, θυμᾶμαι, γυρίζοντας ἀπὸ τοῦ ἡγούμενου κατὰ τὰ μεσάνυχτα, καὶ ἀργότερα, μὲ ξυπνοῦσε καὶ μὲ πρόσταζε νὰ τοῦ δώσω κρασί. Καθόταν, ἔπινε καὶ μὲ τὴ βαθειὰ φωνή του μιλοῦσε ἀδιά-

κοπα καὶ ὥρα πολλή, μερικὲς φορὲς μάλιστα, ὡς τὴν ὥρα ποῦ ἐσήμαιναν στὸν ὄρθρο.

Μοῦ ἦταν δύσκολο νὰ καταλάβω τὰ λόγια του, καὶ πολλὰ ἀπ᾽ αὐτὰ τὰ ξεχνοῦσα, θυμᾶμαι ὅμως, πῶς μὲ τρόμαζαν αὐτὰ στὴν ἀρχή, λὲς καὶ ἄνοιγαν μπροστά μου κάποια ἄβυσσο, καὶ ξαφάνιζαν μέσα ᾽κεῖ ἀπὸ τὸ πρόσωπο τῆς γῆς ὅλα τὰ ὑπάρχοντα ἀπάνω σ᾽ αὐτή.

Φορὲς-φορές, ἀπὸ τὰ λόγια του αὐτὰ ἔνοιωθα μέσα μου κενὸ καὶ τρόμο, καὶ ἤμουν ἕτοιμος νὰ τὸν ρωτήσω:

— Μήπως εἶσαστε ὁ διάβολος;

Ντυμένος ὅλος στὰ μαῦρα, μιλοῦσε δεσποτικά, καὶ σὰν ἔπινε, τὰ μάτια του γινόντουσαν ἀκόμη πειὸ διπλονόητα καὶ χωνόντουσαν βαθειὰ κάτω ἀπὸ τὸ μέτωπο. Τὸ χλωμό του πρόσωπο τὸ στράβωνε χαμόγελο, τὰ δάκτυλα, λιανὰ καὶ μακρυά, ὅλη τὴν ὥρα πασπάτευαν γοργὰ τὰ κατάμαυρα γένεια του, διπλωνόντουσαν καὶ ξανατέντωναν, καὶ ἀπὸ πάνω του χυνόταν κρύα πνοή. Τρόμος σ᾽ ἔπιανε.

Μά, ὅπως εἶπα, τὸ διάβολο δὲν τὸν πίστευα, ἤξερα ὅμως καὶ ἀπὸ τὴ Γραφή, πῶς ὁ διάβολος ἦταν δυνατὸς στὴν ὑπεροψία του, πάντα ἐπάλευε καὶ ὁ πόθος κι᾽ ἡ ἱκανότης του ἦταν νὰ πλανεύῃ τοὺς ἀνθρώπους, μὰ ὁ πάτερ ᾽Αντώνιος δὲν εἶχε τίποτε γιὰ νὰ μὲ πλανέψῃ. Τὴ ζωὴ τὴν ἔντυνε στὰ γκρίζα, μοῦ τὴν παρουσίαζε χωρὶς κανένα νόημα, οἱ ἄνθρωποι γι᾽ αὐτὸν ἦσαν κοπάδι δαιμονισμένων γουρουνιῶν, ποῦ ἔτρεχαν κατὰ τὸ γκρεμνὸ μὲ διάφορη ταχύτητα.

— Μὰ σεῖς ἐλέγατε, πῶς ἡ ζωὴ εἶνε ὥμορφη! τοῦ λέω.

— Ναί, ἂν μὲ ἀναγνωρίζῃ, εἶνε ὥμορφη! ἀποκρίνεται ἐκεῖνος εἰρωνικὰ χαμογελῶντας.

Ἀπ᾽ ὅλα του τὰ λόγια, μονάχα αὐτὸ τὸ χαμόγελο μίνεσκε μέσα μου. Μοῦ φάνταζε σὰ νὰ τὰ κύτταζε ὅλα πίσω ἀπὸ κάποια γωνιά, ἀπὸ παντοῦ διωγμένος ἀπὸ κάποιον, καὶ μάλιστα, χωρὶς νὰ τοῦ κακοφαίνεται καὶ τόσο ποῦ τὸν ἔδιωξαν. Ἔξυπνη καὶ προβλεπτικὴ ἦταν ἡ σκέψις του, εὔστροφη σὰν φεῖδι, μὰ ἀδύνατη νὰ μὲ ὑποτάξῃ, δὲν τὴν πίστευα, ἂν καὶ καμμιὰ φορὰ ἐθαύμαζα τὴν καπατσοσύνη της, τ᾽ ἀψηλὰ πηδήματα τοῦ ἀνθρώπινου νοῦ.

Ὡστόσο, φορὲς-φορές, ἂν καὶ σπάνια, ἐθύμωνε κι᾽ αὐτός.

— Ἐγώ—ἐφώναζε—εἶμαι εὐπατρίδης, ἀπόγονος μεγάλης γενεᾶς, οἱ πάπποι κι᾽ οἱ προπάπποι μου εἶνε θεμελιωταὶ τῆς Ρωσίας, πρόσωπα ἱστορικά, κι᾽ αὐτὸς ὁ προστυχάνθρωπος ἐδῶ τολμάει νὰ μὲ διακόπτῃ, αὐτὸς ὁ ψωριάρης προστυχάνθρωπος, ἔ;

Τὸ ὤμορφο ξαφανίζεται, μινέσκουν μόνο τὰ σκουλήκια, καὶ μέσα σ᾽ αὐτά, ἕνας μονάχα ἄνθρωπος διάσημης γενεᾶς.

Κάτι τέτοια λόγια δὲ μοὔκαναν ἐντύπωση — μπορεῖ κι᾽ ἐγὼ νὰ εἶμαι ἀπὸ ἀκόμη πειὸ διασημότερη γενεά, ἡ δύναμις ὅμως δὲ μοῦ φαίνεται νὰ εἶνε στὸν προπάππο, μὰ στὴν ἀλήθεια, καὶ τὸ χθὲς δὲν ξαναγυρίζει πειά, ἐνῷ τὸ αὔριο θἄρθῃ δίχως ἄλλο.

Ἄλλη φορὰ πάλι κάθεται στὴν πολυθρόνα του, δίχως στάλα αἷμα στὸ πρόσωπο, καὶ διηγεῖται:

— Πάλι μὲ γδύσανε στὰ χαρτιὰ οἱ μοναχοί, Ματθαῖε. Τί θὰ πῇ μοναχός; Ἄνθρωπος ποῦ θέλει νὰ κρύψῃ ἀπὸ τὸν κόσμο τὴν αἰσχρότητά του, ἀπὸ φόβο στὴ δύναμή της. Ἢ ἄνθρωπος θλιμμένος ἀπὸ τὴν ἴδια του τὴν ἀδυναμία, καὶ τρομαγμένα φεύγοντας τὸν κόσμο, μὴν τύχῃ καὶ τὸν

καταβροχθίση αὐτὸς ὁ κόσμος. Αὐτοὶ εἶνε οἱ καλλίτεροι μοναχοί, οἱ πλέον ἐνδιαφέροντες, ὅλοι οἱ ἄλλοι δὲν εἶνε παρὰ ἀνέστιοι ἄνθρωποι, σκόνη τῆς γῆς, νεκρογεννημένα παιδιά της.

— Καὶ σεῖς—τοῦ λέω—τί εἴσαστε ἀναμεσῆς τους;

Θὰ τοῦ εἶχα κάνει αὐτὴ τὴν ξέσκεπη ἐρώτηση ὡς δέκα φορές, ἴσως καὶ περισσότερες, μὰ ᾽κεῖνος πάντα μοῦ ἀπαντοῦσε μὲ κἄτι τέτοιο:

— Καὶ σύ—δὲν εἶσαι παρὰ τυχαῖος ἄνθρωπος, κι᾽ ἐδῶ, καὶ παντοῦ, καὶ πάντοτε!

Κι᾽ ἔτσι, ὁ Θεός του μίνεσκε μυστήριο γιὰ μένα. Πάσχιζα νὰ τοῦ πάρω λόγια γιὰ τὸ Θεὸ σὰν ἦταν ξεμέθυστος, μὰ ᾽κεῖνος εἰρωνικὰ χαμογελῶντας μοῦ ἀπαντοῦσε μὲ γνωστὰ λόγια ἀπὸ τὴ Γραφή· μὰ ὁ Θεὸς γιὰ μένα, στεκόταν πειὸ ἀψηλὰ ἀπὸ τὴ Γραφή. Τότε ἄρχισα νὰ τὸν ρωτάω σὰν ἦταν μεθυσμένος, πῶς τὸν ἔβλεπε τὸ Θεό.

Μὰ καὶ μεθυσμένος ὁ ᾽Αντώνιος δὲν τἄχανε.

— ᾽Εχ, τί πονηρὸς ποῦ εἶσαι, Ματθαῖε! μοὔλεγε. Πονηρὸς καὶ πεισματάρης! Σὲ λυπᾶμαι ἀπὸ καρδιᾶς!

Κι᾽ ἐγὼ ἄρχισα νὰ τὸν λυπᾶμαι—γιατὶ ἔβλεπα τὴ μοναξιά του, ἐκτιμοῦσα τὴν ἀφθονία τῶν ἰδεῶν ποῦ εἶχε, καὶ λυπώμουν ποῦ πήγαιναν χαμένες τοῦ κάκου μέσα σ᾽ αὐτὸ τὸ κελλί.

᾽Αλύπητα, ὅλο καὶ πειὸ πεισματικὰ τοῦ φορτωνόμουν, καὶ μιὰ μέρα ἄθελα μοῦ εἶπε:

— Μὰ ἐγώ — ὅπως καὶ σύ, Ματθαῖε, — δὲν τὸν βλέπω τὸ Θεό!

— ᾽Εγώ—λέω—ἂν καὶ δὲν τὸν βλέπω, τὸν αἰσθάνομαι,

καὶ δὲ ρωτάω γιὰ τὴν ὕπαρξή του, μὰ γιὰ τὸ νόημα ποῦ πρέπει νὰ δώσω στοὺς νόμους, ἀπάνω στοὺς ὁποίους θεμελιώνεται ἡ ζωή.

— Τοὺς νόμους—λέει—κύτταξε νὰ τοὺς βρῇς στὸ Νομοκανόνα! Κι' ἂν αἰσθάνεσαι στ' ἀλήθεια τὸ Θεό — σὲ συγχαίρω!

Μοῦ γέμισε ἕνα ποτῆρι κρασί, τσούγκρισε μαζή μου καὶ ἤπιε· βλέπω, πῶς ἂν καὶ τὸ πρόσωπό του ἦταν σοβαρὸ σὰν τοῦ πεθαμένου, τὰ μάτια ὅμως τοῦ ὥμορφου ἀφέντη μὲ κορόϊδευαν.

Ὁ λόγος ποῦ ἦταν ἀφέντης, ἄρχισε νὰ λιγοστεύῃ τὴ συμπάθεια ποῦ εἶχα σ' αὐτόν, γιατὶ ἀρκετὲς φορὲς πειὰ μοῦ εἶχε παρατάξει τὴν ἀρχοντιά του μὲ τέτοιο τρόπο, ποῦ μὲ προσέβαλε θανάσιμα.

Σὰν ἦταν πιωμένος τοῦ ἄρεσε νὰ μιλάῃ γιὰ τὶς γυναῖκες.

— Ἡ φύσις, λέει, μᾶς τραβάει στὴν ξαχρειωμένη καὶ βαρειὰ αἰχμαλωσία διὰ μέσου τῆς γυναίκας, μὲ τὸ πειὸ γλυκὸ δόλωμά της, καὶ ἂν δὲν ὑπῆρχε ἡ σαρκικὴ ἐπιθυμία, ποῦ ρουφάει τὶς καλλίτερες δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος—ἴσως ὁ ἄνθρωπος νὰ ἔφτανε καὶ στὴν ἀθανασία!

Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Μίχας μιλοῦσε γι' αὐτὴ τὴ δουλειὰ πολὺ πειὸ πηχτοδεμένα, ἤμουν χορτασμένος πειὰ ἀπὸ ἀποστροφὴ σ' αὐτὲς τὶς ἰδέαις, κι' ἔπειτα, ὁ Μιχάλης ἀπαρνιώταν τὴ γυναῖκα μὲ κακία, τὴ ρεζίλευε μανιασμένα, ἐνῷ ὁ Ἀντώνιος συζητοῦσε ἀναίσθητα καὶ πληκτικά.

— Θυμᾶσαι—μοῦ λέει—τὸ βιβλιαράκι ποῦ σοῦδωσα; Διαβάζοντας αὐτό, ἔπρεπε νὰ νοιώσῃς πόσο πονηρή, καὶ ψεύτρα, καὶ διεφθαρμένη εἶνε ἡ γυναίκα στὸ εἶναί της!

Παράξενο καὶ ἀποκρουστικὸ εἶνε ν᾽ ἀκούῃ κανείς, πῶς ἕνας ἄνθρωπος, γεννημένος ἀπὸ γυναῖκα καὶ ποτισμένος μὲ τοὺς χυμούς της, λερώνει καὶ ποδοπατάει τὴν ἴδια του τὴ μάννα, ἀπαρνιῶντας ὅλα σ᾽ αὐτήν, ἐκτὸς τῆς σαρκικῆς ἐπιθυμίας, καὶ τὴ χαμηλώνει, τὴ γεννήτρια, ὡς τ᾽ ἀναίσθητο ζῶο.

Μιὰ μέρα τοῦ εἶπα κάτι τέτοιο, ἀλλὰ πειὸ μαλακά, ὄχι τόσο ξέσκεπα. Θέριεψε, ἔμπηξε τὴ φωνή:

— Ἠλίθιε! Μήπως ἐγὼ μιλάω γιὰ τὴ μάννα;

— Ἡ κάθε γυναίκα—λέω—εἶνε καὶ μάννα!

— Εἶνε κι᾽ ἄλλες—φωνάζει—ποῦ μόνο πόρνες εἶνε σ᾽ ὅλη τους τὴ ζωή!

— Ὑπάρχουν, βέβαια, καὶ καμπούρηδες, μὰ ἡ καμποῦρα δὲν εἶνε νόμος γιὰ ὅλους.

— Ξεκουμπίσου ἀπὸ δῶ, βλάκα!

Ὁ ἀξιωματικὸς δὲν πέθανε μέσα του.

Πολλὲς φορὲς εἶχα τσουγκρίσει μαζή του κεφάλι μὲ κεφάλι, ρωτῶντάς τον γιὰ τὸ Θεό, ἄρχιζαν νὰ μὲ θυμώνουν τὰ ξεγλυστρήματα καὶ τὰ περιγελάσματά του, καὶ μιὰ νύχτα τοὔπεσα ἀπάνω μὲ ὅλη μου τὴν ὁρμή.

Εἶχα ἕνα ἐλεεινὸ χαρακτῆρα τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, δοκίμαζα πόνο μεγάλο, ἐρχόμουν γύρω στὸν Ἀντώνιο σὰν τὸν πεινασμένο γύρω στὸ κελλάρι—μύριζε ψωμὶ πίσω ἀπὸ τὴν πόρτα κι᾽ αὐτὸ μὲ θέριευε—καὶ τὴ νύχτα ἐκείνη μὲ ξερέθισε ἀνείπωτα μὲ τὰ μασσημένα λόγια του.

Ἁρπάζω τὸ μαχαῖρι ἀπὸ τὸ τραπέζι καὶ λέω:

— Πέστε μου ὅλα ὅσα σκέπτεσθε, ἀλλοιῶς—θὰ τὸ χώσω στὸ λαιμό μου, θὰ κάνω σκάνδαλο!

Ταράχτηκε, ἅρπαξε τὸ χέρι μου, μοῦ πῆρε τὸ μαχαῖρι, καὶ ἀνησύχησε σὲ σημεῖο πρωτόειδωτο γι᾽ αὐτόν.

— Πρέπει—λέει—νὰ τιμωρηθῇς γι᾽ αὐτό, μά—γιὰ ἕνα φανατικὸ καὶ ἡ τιμωρία δὲ φέρνει ὄφελος!

Κι᾽ ἀποκεῖ μοῦ λέει, λὲς καὶ μοῦ ἔχωνε καρφιὰ στὸ κεφάλι:

— Ἄκου τί θὰ σοῦ πῶ—μονάχα ὁ ἄνθρωπος ὑπάρχει, καὶ ὅλα τ᾽ ἄλλα εἶνε δοξασίες. Καὶ ὅσο γιὰ τὸ Θεό σου—δὲν εἶνε ἄλλο ἀπὸ τ᾽ ὄνειρο τῆς ψυχῆς σου. Νὰ γνωρίζῃς μπορεῖς μόνο τὸν ἑαυτό σου, μὰ κι᾽ αὐτὸ ὄχι στὰ σίγουρα.

Μὲ ταλαντεύουν σὰν ἀγέρας τὰ λόγια του καὶ μ᾽ ἐρημόνουν ὁλότελα. Μιλοῦσε ὥρα πολλή, πότε καταληπτὰ καὶ πότε ὄχι, κι᾽ ἔννοιωθα, πῶς δὲν εἶχε μέσα του αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος, οὔτε λύπη, οὔτε χαρά, οὔτε φόβο, οὔτε προσβολὴ καὶ περηφάνεια. Ἔμοιαζε μὲ γέρο παππᾶ τοῦ νεκροταφείου, ποῦ ἔψελνε τὰ νεκρώσιμα ἀπάνω ἀπὸ μνῆμα — ὅλα τὰ λόγια τἄξερε καλά, μὰ τὴν ψυχή του δὲν τὴν ἄγγιζαν αὐτά. Στὴν ἀρχὴ μοῦ φάνταζαν τρομαχτικὰ τὰ λόγια του, μὰ ὕστερα κατάλαβα, πῶς ἡ ἀμφιβολίες του ἦσαν ἀναίσθητες, γιατὶ ἦσαν πεθαμμένες.

Μάης μῆνας, τὸ παράθυρο εἶνε ἀνοιχτό, ἡ νύχτα στέλνει ἀπὸ τὸν κῆπο τὴ θαλπερὴ ἀνάσα τῶν λουλουδιῶν, ἡ μηλιές —ἴδιες κοπέλλες ποῦ πᾶνε νὰ μεταλάβουν, δείχνουν γαλάζιες στὸ ἀσημόφωτο τοῦ φεγγαριοῦ. Ὁ φύλακας χτυπάει τὶς ὧραις, σκούζει ὁ χαλκὸς μέσα στὴ σιγαλιὰ ἀπ᾽ ἄδικα χτυπήματα, καὶ ὁ ἄνθρωπος κάθεται μπροστά μου μὲ παγωμένο πρόσωπο καὶ ἀτάραχα πλέκει τὸν ἀναιμικό του λόγο, στρηφογυρίζουν τὰ γκρίζα σὰν στάχτη λόγια, νοιώθω ἀδικημένο

καὶ βαρύλυπο τὸν ἑαυτό μου — βλέπω μαλαμμοκάπνισμα ἀντὶς γιὰ μάλαμμα.

— Φύγε! μοῦ λέει ὁ Ἀντώνιος.

Ἐβγῆκα στὸν κῆπο, ἐσήμαναν στὸν ὄρθρο, ἐπῆγα στὴν ἐκκλησιά, ἐδιάλεξα μιὰ σκοτεινὴ γωνίτσα, στέκομαι καὶ συλλογιέμαι:

— Μὰ καὶ τί νὰ τὸν κάνῃ τὸ Θεὸ ἕνας μισοπεθαμένος;

Μπαίνουν οἱ ἀδελφοί, φαντάζοντας φεγγαρήσιο φῶς ποῦ τεμάχιασε σὲ λουρίδες τὸ σκοτάδι τῆς νύχτας, καὶ μὲ σιγανὸ θρόϊσμα κρύβονται μέσα στὸ ναό.

Ἀπὸ τὴν ἡμέρα ἐκείνη ἄρχισε κἄτι τι τὸ ἀκατανόητο γιὰ μένα — ὁ Ἀντώνιος μιλοῦσε μαζή μου σὰν ἀφέντης, ξερά, μοὔκανε μοῦτρα καὶ στὴν κάμαρή του δὲ μὲ φώναζε. Τὰ βιβλία ποῦ μοῦ εἶχε δώσει νὰ διαβάσω, μοῦ τὰ πῆρε ὅλα. Ἕνα ἀπὸ τὰ βιβλία αὐτὰ ἦταν ἡ ρωσικὴ ἱστορία— μοῦ εἶχε κάνει μεγάλη ἐντύπωση, μὰ νὰ τὴν ἀποδιαβάσω δὲν πρόφτασα. Συλλογιόμουν:—μὲ τί μποροῦσα τάχα νἄχω πικράνει τὸν ἀφέντη μου—καὶ δὲν τὄβρισκα.

Καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ λόγου του εἶχε καλοκαθίσει στὸ μνημονικό μου καὶ σιγανὰ ζοῦσε μέσα κεῖ, ἀπάνω ἀπ᾽ ὅλα τ᾽ ἄλλα, χωρὶς νὰ μποδίζῃ σὲ τίποτε.

— Ὁ Θεὸς δὲν εἶνε ἄλλο ἀπὸ τ᾽ ὄνειρο τῆς ψυχῆς σου— ξανάλεγα ἀπὸ μέσα μου, μὰ νὰ φιλονεικήσω ἀπάνω σ᾽ αὐτὸ δὲν ἔβλεπα τὴν ἀνάγκη—μπόσικη σκέψις.

Ὕστερα ἀπὸ λίγο καιρὸ παρουσιάστηκε καὶ ἡ κυρία του: θὰ ἦταν περασμένα μεσάνυχτα. Ἀκούω—χτυπάει τὸ κουδοῦνι ὁ Ἀντώνιος καὶ φωνάζει:

— Σύντομα—βάλε τὸ σαμοβάρι!

Καὶ ὅταν ἐπῆγα μέσα τὸ σομοβάρι, βλέπω, καθόταν στὸν καναπὲ μιὰ γυναῖκα μὲ τριανταφυλλὺ φαρδὺ φόρεμα, μὲ τὰ ξανθὰ μαλλιὰ σκορπισμένα στοὺς ὤμους, μικροκαμωμένη, σὰν κοῦκλα, μὲ πρόσωπο ἐπίσης τριανταφυλλύ, γαλανὰ μάτια—σεμνὴ καὶ λυπημένη μοῦ φάνηκε.

Βάζω τὰ σερβίτσια στὸ τραπέζι καὶ ὁ Ἀντώνιος ὅλο μὲ βιάζει:

— Κάνε πειὸ γρήγορα, γρήγορα!

— Κύτταχτον πῶς φούντωσε! συλλογιέμαι.

Ἡ ἐρωτικὴ αὐτὴ περιπέτεια μοῦ ἄρεσε — δηλαδή, μοῦ ἦταν εὐχάριστο νὰ βλέπω τὸν Ἀντώνιο ἱκανὸ ἔστω καὶ γιὰ τὸν ἔρωτα, ἂν καὶ πολὺ σπσυδαῖο πρᾶγμα δὲν ἦταν. Ὅσο γιὰ τὸν ἑαυτό μου, ἤμουν πολὺ ψυχρὸς τότε σ' αὐτὰ τὰ πράγματα, μὰ καὶ ἡ μοναχικὴ διαφθορὰ μ' ἔκανε νὰ κρατιέμαι παράμερα, ἐνῷ, ὁ Ἀντώνιος τί μοναχὸς ἦταν· ἡ γυναίκα του εἶχε μιὰ δική της ὠμορφιά, ἦταν δροσερούτσικη σὰν ὁλοκαίνουργο παιγνιδάκι.

Μπαίνω τὸ πρωῒ νὰ συγυρίσω τὰ δωμάτια, δὲν τὸν βρίσκω ἐκεῖ, εἶχε πάει στοῦ ἡγούμενου, κι' ἐκείνη, καθόταν στὸν καναπὲ μ' ἕνα βιβλιαράκι στὸ χέρι, μὲ τὰ πόδια μαζεμμένα ἀπὸ κάτω της, ἀχτένιστη, μισοντυμένη. Μὲ ρώτησε πῶς μὲ λένε, τῆς εἶπα, ἂν ἔχω πολὺ καιρὸ στὸ μοναστῆρι, τῆς εἶπα.

— Δὲ στενοχωριέσαι;

— Ὄχι, λέω.

— Περίεργο,—ἂν εἶν' ἀλήθεια!

— Καὶ γιατί νὰ μὴν εἶν' ἀλήθεια;

— Εἶσαι τόσο νέος, ὤμορφος!

— Καὶ μήπως τὸ μοναστῆρι εἶνε γιὰ τὰ ἐκτρώματα;

Ἐγέλασε ἐκείνη καὶ καταίβασε ἀπὸ τὸν καναπὲ τὸ γυμνό της πόδι. Μὲ κυττάζει καλὰ-καλὰ καὶ ἀρχίζει νὰ φέρεται λίγο ἄσχημα—μοῦ δείχνει τὰ μπράτσα της γυμνὰ ὡς τοὺς ὤμους, ἡ ρόμπα της ἦταν ξεκούμπωτη στὸ στῆθος.

— Τοῦ κάκου τὰ κάνεις ὅλ' αὐτά—λέω ἀπὸ μέσα μου—τὴ γύμνια πρέπει νὰ τὴν φυλᾷς γιὰ τὸν ἀγαπημένο!

Κι' ἐκείνη, ἡ κουτούτσικη, ρωτάει:

— Μὰ στ' ἀλήθεια, δὲ σὲ σκανδαλίζουν ἡ γυναῖκες;

— Ἐγὼ δὲ βλέπω γυναῖκες — λέω — μὰ καὶ μὲ τί μποροῦν νὰ μὲ σκανδαλίσουν;

— Πῶς, μὲ τί;—καὶ γελάει. Πῶς, μὲ τί;

Καὶ νά, παρουσιάζεται στὴν πόρτα ὁ Ἀντώνιος καὶ ρωτάει θυμωμένα:

— Τί εἶν' αὐτά, Ζωή; Ἔ;

— Ἄχ, — φωνάζει ἐκείνη, — νὰ ἤξερες τί ἀστεῖος ποῦ εἶνε τοῦτος!

Κι' ἀρχίζει νὰ τιτυβίζῃ, νὰ τιτυβίζῃ, διηγῶντάς του πόσο ἀστεῖος ἤμουν ἐγώ. Ὁ Ἀντώνιος ὅμως, χωρὶς νὰ τὴν ἀκούῃ, αὐστηρὰ μὲ προστάζει:

— Πήγαινε, σιγύρισε ἐκεῖ τὴς σακκοῦλες καὶ τὰ κασσάκια, κι' ἕνα μέρος ἀπ' αὐτὰ πρέπει νὰ τὰ πᾷς στὸν ἡγούμενο!

Ἀπὸ τὴν ὥρα τοῦ γεύματος ἐκείνη τὴν ἡμέρα, εἶχαν τραβήξει ἀρκετὰ ποτηράκια καὶ οἱ δυό τους, καὶ τὸ βράδυ, ὕστερα ἀπὸ τὸ τσάϊ, ἡ γυναίκα ἦταν ὁλότελα μεθυσμένη, μὰ καὶ ὁ Ἀντώνιος, ὅπως φαινόταν, εἶχε μεθύσει πειότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορά. Μὲ ξεποδάριασε στὰ σύρτα-φέρτα ἀπὸ τὴν μιὰ γωνιὰ στὴν ἄλλη—δῶσέ μου τοῦτο, φέρε μου

'κεῖνο, ζέστανε τὸ κρασί, βάλτο νὰ κρυώσῃ. Τρέχω σὰν λακὲς στὸ καπηλειό, κι' ἐκεῖνοι, ὅλο καὶ πειὸ λίγο ἀρχίζουν νὰ μὲ ντρέπωνται, ἡ κοπέλλα μας ζεστάθηκε, καὶ σιγὰ-σιγὰ ἄρχισε νὰ γδύνεται, κι' ὁ ἀφέντης μὲ ρωτάει ξαφνικά!

— Ματθαῖε, πές, εἶνε ὥμορφη;

— Νοστιμοῦλα,—λέω.

— Μὰ στάσου, γιὰ κύτταχτη πειὸ καλά!

'Εκείνη γελάει, στουπὶ στὸ μεθύσι.

Θέλω νὰ φύγω, μὰ ὁ 'Αντώνιος θυμωμένα φωνάζει:

— Ποῦ πᾶς; Στάσου! Ζωΐτσα, γδύσου νὰ σὲ ἰδῇ τσίτσιδη!

Μοῦ φάνηκε πῶς παράκουσα, μὰ 'κείνη πέταξε ἀπὸ πάνω της μιὰ ρομπίτσα ποῦ φοροῦσε καὶ ὠρθοστάθηκε, τρικλίζοντας. 'Εγὼ κυττάζω τὸν 'Αντώνιο κι' αὐτὸς ἐμένα, ἡ καρδιά μου χτυπάει ἄσχημα, καὶ δὲ φαίνεται νὰ τὸν λυπᾶται στάλα τὸν ἀφέντη—ἡ προστυχιὰ σὰ νὰ μὴν τοῦ στέκει καὶ τὸν παίρνει ντροπὴ γιὰ τὴ γυναῖκα.

Καὶ νά, μοῦ φωνάζει:

— Ξεκουμπίσου ἀπὸ μπροστά μου, χαμένο κορμί!

Κι' ἐγὼ τοῦ ἀποκρίνομαι:

— Εἶσαι χαμένο κορμί!

Πετάχτηκε ἀπάνω, ἡ μποτίλιες γκρεμίστηκαν ἀπὸ τὸ τραπέζι, τὰ σερβίτσια κουδουνίζουν καὶ κάτι χύνεται βιαστικά, πένθιμο ρυάκι. 'Εβγῆκα στὸν κῆπο, ξαπλώθηκα. 'Η καρδιά μου πονοῦσε σὰν πουντιασμένο κόκκαλο. Σιγαλιά, ἀκούω τὴς φωνὲς τοῦ 'Αντωνίου:

— "Εξω!

Καὶ ἡ γυναίκα στριγγλιστὰ ἀπαντοῦσε:

— Μὴν τολμήσῃς, βλάκα!

Ὕστερα ἀπὸ λίγο ἄκουσα ποῦ ἔξευαν τ' ἄλογα στὴν αὐλή, κι' ἐκεῖνα, δυσαρεστημένα φριμάζοντας, ἀντιλαλιστὰ βροντοῦσαν τὰ πέταλά τους στὸ σκληρὸ χῶμα. Χτυποῦσαν πόρτες, θρόϊζαν ἡ ρόδες τῆς ἅμαξας κι' ἔτριζε ἡ αὐλόπορτα τοῦ προαυλίου. Ὁ Ἀντώνιος γύριζε μέσα στὸν κῆπο καὶ χαμηλόφωνα καλοῦσε:

— Ματθαῖε! Ποῦ εἶσαι;

Νά, τὸ μαυροφορεμένο ἀψηλὸ κορμί του προχωρεῖ ἀνάμεσα στὶς μηλιές, πιάνοντας τὰ κλαδιὰ γιὰ νὰ κρατηθῇ, σκορπάει στὴ γῆ τὸ ἀρωματισμένο χιόνι τοῦ ἀνθοῦ καὶ μουρμουρίζει:

— Κουτούλιακα... ἔλα, λοιπόν!

Καὶ σέρνεται, κυματίζει ἀπάνω στὸ χῶμα ἡ πυκνή, βαρειὰ σκιά του ἀπὸ πίσω.

Ἔμεινα ξαπλωμένος στὸν κῆπο ὡς τὸ πρωΐ, καὶ σὰν ξημέρωσε παρουσιάσθηκα στὸν πάτερ Ἰσίδωρο.

— Δόστε μου τὸ πασαπόρτι μου, θὰ φύγω!

Θαύμαξε, ἀναπήδηξε μάλιστα.

— Ποιὸς ὁ λόγος; Γιὰ ποῦ;

— Γύρω στὸν κόσμο, μὰ γιὰ ποῦ—δὲν ξέρω, εἶπα.

Ἀρχίζει νὰ μὲ ξετάζῃ.

— Δὲ θὰ δώσω καμμιὰ ἐξήγηση, τοῦ λέω.

Ἐβγῆκα ἀπὸ τὸ κελλί του κι' ἐκάθησα ἀπόξω, σ' ἕνα πάγκο ποῦ ἦταν κάτω ἀπὸ ἕνα γέρικο πεῦκο—ἐπίτηδες ἐκάθησα ἐκεῖ, γιατί ἀπάνω σ' αὐτὸ τὸν πάγκο καθόντουσαν πάντα γιὰ ἐπίδειξη, ἐκεῖνοι ποῦ διωχνόντουσαν ἢ ἔφευγαν μόνοι τους ἀπὸ τὸ μοναστῆρι. Περνοῦσαν ἀπὸ κοντὰ οἱ

ἀδελφοί, μὲ στραβοκύτταζαν, μερικοὶ ἔφτυναν. Ξέχασα νὰ πῶ, πῶς εἶχαν βγῆ λόγια, ὅτι ὁ Ἀντώνιος μὲ εἶχε πάρει γιὰ ἐρωμένο, οἱ νεόφυτοι ζήλευαν ἐμένα, οἱ μοναχοὶ τὸν ἀφέντη, ἔ, κι' ἔτσι, μᾶς κακολογοῦσαν καὶ τοὺς δυό.

Περνοῦσαν οἱ ἀδελφοὶ κι' ἔλεγαν συμμεταξύ τους:

— Ἄ-χά, τὸν διώξανε κι' αὐτόν, δόξα σοι ὁ Θεός!

Ὁ πάτερ Ἀσάφ, ἕνα πονηρούτσικο καὶ μοχθηρὸ γεροντάκι, ὁ σπιγοῦνος τοῦ ἡγούμενου, ποῦ ἔκανε στὸ μοναστῆρι ὑπηρεσία θρησκολήπτου στ' ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, ἄρχισε νὰ μὲ βρίζῃ μὲ τ' ἀχρειότερα λόγια, καὶ σὲ τέτοιο βαθμό, ποῦ μὲ ἀνάγκασε μάλιστα νὰ τοῦ πῶ:

— Φεύγα μὲ τὸ καλό, γέροντα, γιατί ἀλλοιῶς, θὰ σ' ἁρπάξω ἀπὸ τ' αὐτὶ καὶ θὰ σὲ παραμερίσω μόνος μου!

Ἂν καὶ μακάριος ἄνθρωπος, ὡστόσο, τὸ λόγια μου τὰ κατάλαβε.

Μὲ φώναξε ὁ προϊστάμενος τοῦ μοναστηριοῦ καὶ μοῦ εἶπε καλοθέλητα:

— Σοῦ τὄλεγα ἐγώ, Ματθαῖε, παιδί μου, πῶς θἄταν καλλίτερα νὰ πήγαινες στὸ γραφεῖο, καὶ νὰ ποῦ εἶχα δίκηο! Μὰ καὶ πάντα ἔχουν δίκηο οἱ γεροντότεροι. Ἦταν δυνατὸ ν' ἀνθέξῃς στὴ δοκιμασία τοῦ ὑπηρέτη, μὲ τὴν ἀχαλινωσιὰ τὴ δική σου; Ἔβρισες πολὺ ἄσχημα τὸ σεβάσμιο πάτερ Ἀντώνιο.

— Ἐκεῖνος σᾶς τὸ εἶπε αὐτό;

—Ποιὸς ἄλλος ἀπ' αὐτόν; Ἐσὺ δὲ μοῦ εἶπες τίποτε ἀκόμη.

— Καὶ σᾶς εἶπε, πῶς μοῦ ἔδειχνε μιὰ ὁλόγυμνη γυναῖκα;

Ὁ πάτερ ἡγούμενος μὲ σταυροκόπησε μὲ θρησκευτικὸ τρόμο καὶ εἶπε, ἀνεμίζοντας τὰ χέρια:

— Τί λές, παιδί μου, τί λές, ὁ Θεὸς μαζή σου! Ποιὰ γυναῖκα; Στ' ὄνειρό σου θὰ τὸ εἶδες, ἡ σάρκα, διαβολικὸς πειρασμὸς θὰ στὸ δημιούργησε! Ντροπή, ντροπή! Γιὰ σκέψου το λιγάκι — πῶς μποροῦσε νὰ βρεθῇ γυναίκα μέσα σὲ ἀνδρικὸ μοναστῆρι;

Ἠθέλησα νὰ τὸν καθησυχάσω.

— Καὶ ποιός — τοῦ λέω — σᾶς ἔφερε χθὲς κρασὶ τοῦ Πόρτο, τυρὶ καὶ χαβιάρι;

Ἀκόμη περισσότερο παραξενεύτηκε ἐκεῖνος.

— Τί εἶν' αὐτὰ ποῦ λές, ὁ Χριστὸς νὰ σὲ φυλάῃ! Πῶς τὸ φαντάσθηκες ἕνα τόσο ἀνήκουστο πρᾶγμα;

Σιχαμερό. Μποροῦσε νὰ τρελλαθῇ κανείς.

Κοντὰ τὸ μεσημέρι πέρασα στὴν πέρα μεριὰ τῆς λίμνης, ἐκάθησα στὴν ὄχθη καὶ κύτταζα τὸ μοναστῆρι, ὅπου δυὸ χρόνια καὶ κάτι δούλευα σὰν τὸ βουβάλι στὸ ζυγό.

Ξεδίπλωσε τὸ δάσος τὶς πράσινες φτεροῦγές του, καὶ δείχνει κουρνιασμένο τὸ μοναστῆρι ἀπάνω στὰ στήθια του. Χτυπητὰ εἶνε κεντημένοι ἀπάνω στὴν πλούσια πρασινάδα οἱ δαντελλωτοί, κάτασπροι τοῖχοι, οἱ γαλάζιοι κουμπέδες τῆς παληᾶς ἐκκλησίας, ὁ χρυσὸς κουμπὲς τῆς καινούργιας, ἡ λουρίδες ἀπὸ κόκκινες στέγες, περίχαρα καὶ παρακαλεστὰ λάμπουν οἱ σταυροί, καὶ ἀπάνωθέ τους — ἡ γαλάζια καμπάνα τ' οὐρανοῦ σημαίνει μὲ χαρούμενο ἀνοιξιάτικο βουητό, καὶ ὁ ἥλιος ἀλαλάζει τὴς νίκες του.

Καὶ μέσα σ' αὐτὴ τὴν ὠμορφιά, ποῦ ἀναταράζει τὴν ψυχὴ μὲ ὁλοζώντανο ἀναγάλλιασμα, ἔχουν κρυφτῇ μαῦροι ἄνθρωποι μὲ μακρυὰ ράσα, καὶ σαπίζουν μέσα ἐκεῖ, περνῶντας τὴς ἄδειες ἀπὸ κάθε αἴσθημα ἡμέρες τους, χωρὶς

ἀγάπη, χωρὶς χαρές, μέσα σὲ μιὰ ἀνώφελη ἐργασία καὶ βουτηγμένοι στὴ λάσπη.

Λύπη βαρειὰ μὲ πλάκωσε γιὰ ὅλους, μὰ καὶ γιὰ τὸν ἑαυτό μου ἐπίσης — μόνο ποῦ δὲν ἔκλαψα. Σηκώθηκα καὶ πῆρα τὸ δρόμο.

Ἀνασαίνει ἀρώματα, τραγουδάει ὅλη ἡ γῆ, καὶ μαζή της, ἡ κάθε ζωὴ ποῦ τὴν πατάει, ὁ ἥλιος μεγαλώνει στοὺς κάμπους τὰ λουλούδια, ὀρθώνονται ἐκεῖνα κατὰ τὸν οὐρανό, χαιρετῶντας τὸν ἥλιο, ἡ νειόβγαλτη φυλλωσιὰ τῶν δένδρων θροΐζει κι' ἀναδεύεται, τὰ πουλιὰ κελαϊδοῦν, ἡ ἀγάπη κοχλάζει ἀπ' ὅπου καὶ νὰ κάνῃς — πολύκαρπη εἶνε ἡ γῆ καὶ μεθυσμένη ἀπὸ τὴ δύναμή της!

Ἀνταμόνω κανένα μουζῖκο, τὸν καλημερίζω, κι' ἐκεῖνος μόλις μοῦ κουνάει τὸ κεφάλι, ἀνταμόνω καμμιὰ χωριάτισσα — παραμερίζει. Κι' ἐγὼ διψάω νὰ μιλήσω μὲ ἀνθρώπους, καὶ θὰ μιλοῦσα στοργικὰ μαζή τους.

Τὴν πρώτη νύχτα τῆς λευθεριᾶς μου τὴν πέρασα μέσα στὸ δάσος, ὥρα πολλὴ μίνεσκα ξυπλωμένος, κυττάζοντας τὸν οὐρανό, τραγουδοῦσα σιγανὰ κι' ἀποκοιμήθηκα. Τὸ πρωῒ ξύπνησα νωρὶς ἀπὸ τὸ κρύο καὶ ξαναπῆρα τὸ δρόμο, σὰν ἀπάνω σὲ φτερά, γιὰ τὸ συναπάντημα τῆς κάθε ζωῆς. Τὸ κάθε βῆμα μὲ τραβάει ὅλο καὶ πειὸ μακρυά, καὶ μοὔρχεται ν' ἀμοληθῶ τρεχάλα κατὰ τὸ μακρυνὸ ἄγνωστο.

Καὶ ὁ κόσμος, σὰν ἀνταμώναμε, μὲ στραβοκύτταζε: βαρετή, σιχαμένη κι' ἐχθρικὴ εἶνε γιὰ τοὺς μουζίκους ἡ μαύρη φορεσιὰ τῶν ραδιούργων. Καὶ νὰ τὴν βγάλω δὲν μπορῶ — ἡ διορία τοῦ πασαπορτιοῦ μου ἔχει περάσει, καὶ ὁ ἡγούμενος τὄχει θεωρήσει, βεβαιώνοντας πῶς εἶμαι νεόφοτος τοῦ

μοναστηριοῦ τοῦ Σαββατέεφ, κι᾽ ἔφυγα γιὰ νὰ ἐπισκεφθῶ τοὺς ἁγίους τόπους.

Καὶ νά, διαβαίνω κι᾽ ἐγὼ ἀπ᾽ αὐτοὺς τοὺς τόπους, μαζὶ μ᾽ αὐτὸ τὸν ἴδιο περιπλανώμενο κοσμάκη, ποῦ τὴς γιορτὲς πλημμύριζε καὶ τὸ μοναστῆρι μας μπουλούκια-μπουλούκια. Οἱ μοναχοὶ τοὺς φερόντουσαν ἢ ἀδιάφορα, ἢ ἐχθρικά — χαραμοφάηδες τάχα — καὶ πάσχιζαν νὰ τοὺς πάρουν ὅλες τὴς δεκάρες, τοὺς ἀγγάρευαν στὴς μοναστηριακὲς δουλειὲς καὶ μὲ ὅλους τοὺς τρόπους ἔβγαζαν ζουμὶ ἀπ᾽ αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους, περιφρονῶντας αὐτούς. Ἐγὼ ὅμως, ἀπασχολημένος στὴ δουλειά μου, σπάνια συναντιώμουν μὲ τοὺς ξωφερμένους, μὰ καὶ οὔτε γύρευα νὰ συναντηθῶ μαζή τους, λογαριάζοντας τὸν ἑαυτό μου γιὰ ἄνθρωπο ξεχωριστὸ στὴς ἰδέαις μου, καὶ κατὰ βάθος, βάζοντας τὸν ἀνθρωπισμό μου πειὸ ἀψηλὰ ἀπὸ τοὺς ἄλλους.

Καὶ βλέπω — ἀπ᾽ ὅλες τὴς στράτες καὶ τὰ μονοπάτια, σέρνονται τρικλίζοντας γκρίζες σιλουέττες μὲ ταγάρια στοὺς ὤμους, μὲ ραβδιὰ στὰ χέρια, βαδίζουν χωρὶς νὰ βιάζωνται, μὰ μὲ βῆμα τακτικό, χαμηλὰ γέρνοντας τὰ κεφάλια, βαδίζουν ταπεινόφρονοι, συλλογισμένοι κι᾽ ἐμπιστευτικὰ ἀνοιγμένες τὴς καρδιές. Μαζεύονται σὲ κἄποιο ἅγιο τόπο, κυττάζουν, σιωπηλὰ προσεύχονται, δουλεύουν· ἂν ὑπάρχῃ κανένας ὅσιος ἐκεῖ, σιγοκουβεντιάζουν μαζή του γιὰ κἄτι, καὶ πάλι σκορπίζονται στὴς στράτες, πένθιμα βαδίζοντας γιὰ κἄποιον ἄλλο τόπο.

Βαδίζουν, βαδίζουν, γέροντες καὶ νειοί, γυναῖκες καὶ παιδιά, λὲς καὶ τοὺς ἔκραζε ὅλους μιὰ φωνή, καὶ νοιώθω σ᾽ αὐτὸ τὸ δρασκέλισμα τῆς γῆς νὰ ξεπερνᾷ μέσα ἀπ᾽ ὅλα

τὰ μονοπάτια της κἄποια δύναμις—μ᾽ ἀγκαλιάζει ὅλον, μὲ ταράζει, σὰ νὰ ὑπόσχεται κἄτι στὴν ψυχή μου. Παράξενο μοῦ φαίνεται αὐτὸ τὸ ἀνήσυχο καὶ πειθήνιο ξεστράτεμμα, ὕστερα ἀπὸ τὴν καθιστικὴ ζωή μου.

Φαντάζει, πῶς αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ γῆ, ἀποσπάει τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὰ στήθια της, καὶ σπρώχνοντας αὐτόν, τοῦ λέει ἐπιτακτικά:

— Προχώρα, ρῶτα, μάθαινε!

Ὑπάκουα καὶ προσεκτικὰ προχωρεῖ ὁ ἄνθρωπος, ψάχνει, κυττάζει, ἀφιγκράζεται μὲ τεντωμένο τ᾽ αὐτί, καὶ πάλι προχωρεῖ, προχωρεῖ. Βουΐζει κάτω ἀπὸ τὰ πόδια τῶν ξερευνητῶν σύγκορμη ἡ γῆ, καὶ τοὺς σπρώχνει πειὸ μακρυά, ἀπάνω ἀπὸ ποτάμια, ἀπὸ βουνά, ἀπὸ δάση καὶ θάλασσες, ὅλο καὶ πειὸ μακρυά, παντοῦ ὅπου ὑπάρχουν ξεμοναχιασμένα μοναστήρια, τάζοντάς τους θαύματα, παντοῦ ὅπου ἀνασαίνει κἄποια ἐλπίδα γιὰ κἄτι πειὸ διαφορετικὸ ἀπ᾽ αὐτὴ τὴ φαρμακωμένη, βαρειά, στενόχωρη ζωή.

Μὲ καταλύπησε ἡ ἄφωνη ταραχὴ τῶν παντέρημων ψυχῶν, καὶ μὲ ξανθρώπισε, ἄρχισα νὰ νοιώθω — τί ζητάει ὁ ἄνθρωπος; Καὶ ὅλα ἕνα γύρω, μοῦ φάνταζαν ταραγμένα καὶ διστακτικά, ὅπως κι᾽ ἐγὼ ὁ ἴδιος.

Εἶνε πολλοί, ποῦ σὰν καὶ μένα γυρεύουν τὸ Θεό, δὲν ξέρουν πειὰ κατὰ ποῦ νὰ βαδίσουν, χαράμισαν ὅλη τους τὴ ψυχὴ στοὺς δρόμους, ἀναζητῶντάς τον, καὶ τώρα βαδίζουν μόνο καὶ μόνο γιατί δὲν ἔχουν τὴ δύναμι νὰ σταματήσουν, καὶ στρηφογυρίζουν σὰν φλοῦδες κρεμμυδιῶν, ἀνάλαφροι καὶ ἀνώφελοι.

Αὐτοὶ ἐδῶ—δὲν μποροῦν νὰ κατανικήσουν τὴν ὀκνηρία

τους, καὶ τὴν κουβαλοῦν ἀπάνω στοὺς ὤμους τους, ξευτελίζοντας τὸν ἑαυτό τους καὶ ζῶντας μὲ τὸ ψέμμα· ἐκεῖνοι 'κεῖ — εἶνε κυριευμένοι ἀπὸ τὸν πόθο νὰ τὰ ἰδοῦν ὅλα, μὰ δὲν ἔχουν τὴ δύναμι ν' ἀγαπήσουν καὶ κἄτι τι.

Καὶ βλέπω—ὑπάρχουν ἀκόμη πολλοὶ μάταιοι ἄνθρωποι καὶ βρωμεροὶ μασκαράδες, ἀδιάντροποι χαραμοφάηδες, ἀχόρταγοι, σὰν ψεῖρες—εἶνε πολλοὶ βλέπω· μὰ ὅλοι αὐτοί, δὲν εἶνε παρὰ σκόνη πίσω ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν ἀνθρώπων, ποῦ τοὺς φλογίζει ἡ λαχτάρα τῆς ἀναζητήσεως τοῦ Θεοῦ.

Καὶ ἀκράτητα μὲ σέρνει ἀπὸ πίσω του τὸ πλῆθος αὐτό.

Καὶ γύρω του, σὰν γλάροι ἀπάνω ἀπὸ τὸ ποτάμι, μὲ ξεφωνητὰ καὶ ἀπληστία στρηφογυρίζουν ἄνθρωποι μὲ φτεροῦγες ὅλων τῶν εἰδῶν, πληγώνοντάς με μὲ τὴν ἀσχημιά τους.

Μιὰ μέρα, στὸ Μπελοόζερ, βλέπω ἕνα μεσόκοπο ἄνθρωπο, πολὺ ζωηρό—εὔπορος φαινόταν, καλοντυμένος.

Ἦταν καθισμένος στὴ σκιά, κάτω ἀπὸ τὰ δένδρα· δίπλα του εἶχε κἄτι κουρέλια, ἕνα βάζο μὲ κἄποια ἁλοιφή, μιὰ μπακιρένια λεκάνη, καὶ φώναζε ὁ ἄνθρωπος αὐτός:

— Χριστιανοὶ ὀρθόδοξοι! Ὅποιος ἔχει πληγωμένα τὰ πόδια του ἀπὸ το δρόμο—ἂς ζυγώση! Θὰ τὸν γιατρέψω! Γιατρεύω τζάμπα, τὄχω τάμα στὸ Θεό μου!

Ἦταν ἐκκλησιαστικὴ γιορτὴ στὸ Μπελοόζερ, οἱ προσκυνηταὶ ἐρχόντουσαν βροχὴ ἀπ' ὅλες τὴς μεριές, ἐζύγωναν κοντά του, καθόντουσαν, ξετύλιγαν τὰ καλτσόπανα κι' αὐτὸς τοὺς ἔπλενε τὰ πόδια, τοὺς ἄλειβε τὴς πληγές, τοὺς δασκάλευε:

— Ἔ, ἀδελφούλη μου, τί ἀλόγιστος ποῦ εἶσαι! Τὸ ψα-

θοπάπουτσο εἶνε μεγάλο γιὰ τὸ πόδι σου—δὲν καταλαβαίνεις πῶς δὲν κάνει νὰ πολυπερπατᾷς μὲ δαῦτο;

Ὁ ἄνθρωπος μὲ τὸ μεγάλο ψαθοπάπουτσο σιγανὰ ἀποκρίνεται:

— Κι᾽ αὐτὸ ἐλεημοσύνη μοῦ τὸ δώσανε!

— Αὐτὸς ποῦ σοῦ τὄδωσε—εὐχαρίστησε τὸ Θεό, μὰ σὺ ποῦ περπάτησες μὲ τέτοιο ψαθοπάπουτσο, μόνο τὴν κουταμάρα σου ἔδειξες καὶ ὄχι κατόρθωμα, καὶ ὁ Θεὸς δὲ θὰ στὸ λογαριάσῃ!

— Νὰ ἕνας ἄνθρωπος—λέω μὲ τὸ νοῦ μου—ποῦ ξέρει καλὰ τὴς θεϊκὲς μεταστροφές!

Τὸν κοντοζυγώνει μιὰ γυναίκα, κουτσαίνοντας.

— Ἄ, κοπέλλα μου,—φωνάζει ἐκεῖνος,—δὲν εἶνε κάλος αὐτὸς ποῦ ἔχεις ἐσύ, μά, ὅπως φαίνεται, φραντζέζικη ἀρρώστια! Χριστιανοὶ ὀρθόδοξοι, ἡ ἀρρώστια αὐτὴ εἶνε κολλητική, ὁλόκληρες οἰκογένειες καταστρέφονται ἀπὸ δαύτη, εἶνε πολὺ κολλητική!

Ἡ γυναικούλα καταντροπιάστηκε, σηκώθηκε, τραβήχτηκε πέρα χαμηλώνοντας τὰ μάτια, κι᾽ ἐκεῖνος προσκαλάει ἄλλους:

— Ζυγῶστε, χριστιανοὶ ὀρθόδοξοι, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Ἁγίου Κυρίλλου!

Πηγαίνουν κοντά του οἱ ἄνθρωποι, ξυπολυῶνται βογγῶντας, τοὺς πλένει αὐτὸς τὰ πόδια κι᾽ ἐκεῖνοι τοῦ λένε:

— Ὁ Χριστὸς νὰ σὲ φυλάῃ!

Βλέπω ὅμως, πῶς τὸ καλόσχημο πρόσωπό του τὸ στραβώνουν σπασμοί, καὶ πῶς τὰ ἐπιδέξια χέρια του τρέμουν.

Σὲ λίγο σφάλισε τὸ μαγαζάκι τῆς θεοσεβείας του καὶ μὲ γοργὰ βήματα χάθηκε κάπου.

Ἕνας μοναχὸς μὲ ὡδήγησε σ᾽ ἕνα παράπηγμα νὰ περάσω τὴ νύχτα, καὶ μέσα ᾽κεῖ βρίσκω ξαπλωμένο καὶ τὸν ἄνθρωπο αὐτόν, ξαπλώθηκα δίπλα του καὶ ἄρχισα σιγανὴ κουβέντα:

— Γιατί κοιμώσαστε, κύριε, μαζὴ μὲ τὸν ὄχλο; Ἂν κρίνῃ κανεὶς ἀπὸ τὰ ροῦχά σας, ἡ θέση σας εἶνε στὸ ξενοδοχεῖο.

— Γιατί ἐγώ — μοῦ λέει — ἔχω κάνει τέτοιο τάμα: νὰ εἶμαι ὁ ἔσχατος μεταξὺ τῶν ἐσχάτων στὸ διάστημα τριῶν μηνῶν! Θέλω νὰ ἐκτελέσω τὸ θρησκευτικό μου ἄθλο στὴν ἐντέλεια, ἂς μὲ φᾶνε καὶ μένα ἢ ψεῖρες μαζὴ μὲ τοὺς ἄλλους! Καὶ μήπως μόνο αὐτὸ κάνω, τὶς πληγὲς οὔτε νὰ τὶς βλέπω δὲν μπορῶ, ἀνακατεύομαι ὅλος, μὰ ὅσο μεγάλη κι᾽ ἂν εἶνε ἡ σιχασιά μου — κάθε μέρα πλένω τὰ πόδια τῶν στρατοκόπων! Δύσκολο πρᾶγμα νὰ ὑπηρετῇ κανεὶς τὸ Θεό, καὶ μεγάλη ἡ ἐλπίδα στὴ χάρη Του!

Ἔχασα τὴ διάθεση νὰ κουβεντιάσω μαζή του, προσποιήθηκα τὸν ἀποκοιμισμένο, μινέσκω ξαπλωμένος καὶ συλλογιέμαι:

— Δὲν εἶνε καὶ πολὺ παχειὰ ἡ θυσία ποῦ κάνει στὸ Θεό του!

Θρόϊσε τὸ ἄχυρο κάτω ἀπὸ τὸ γείτονά μου, στάθηκε στὰ γόνατα μὲ χίλιες δυὸ προφυλάξεις καὶ προσεύχεται, στὴν ἀρχὴ ἄφωνα κι᾽ ἀποκεῖ ἀκούω ψίθυρο:

— Καὶ σύ, Ἅγιε Κύριλλε, μεσίτεψε στὸ Θεὸ γιὰ μένα τὸν ἁμαρτωλό, ἂς γιατρέψῃ ὁ Θεὸς τὶς πληγὲς καὶ τὰ σπυ-

ριά μου, ὅπως κι᾽ ἐγὼ γιατρεύω τὴς πληγὲς τῶν ἀνθρώπων! Θεὲ παντεπόπτη, ἐκτίμησε τοὺς κόπους μου καὶ ἐλέησέ με! Ἡ ζωή μου στὰ χέριά σου, τὸ ξεύρω—ἁμάρτησα βαρειά, μὰ ἀρκετὰ μ᾽ ἐτιμώρησες πειά, μὴ μὲ διώχνῃς σὰν σκυλί, κι᾽ ἂς μὴ μὲ ἀποκλωτσοῦν τὰ πλάσματά σου, σὲ ἱκετεύω, καὶ ἀναβήτω ἡ προσευχή μου ὥσπερ θυμίαμα ἐνώπιόν σου!

Ἐδῶ εἶχε μπερδέψει ὁ ἄνθρωπος τὸ Θεὸ μὲ τὸ γιατρό. Ἔνοιωσα ἀνείπωτη σιχασιά. Βούλωσα τ᾽ αὐτιά μου μὲ τὰ δάκτυλα.

Καὶ σὰν τέλειωσε τὴν προσευχή του, ἔβγαλε ἀπὸ τὸ σακκοῦλί του τὸ φαΐ καὶ ὥρα πολλὴ μασούλαγε σὰν κάπρος.

Πολλοὺς τέτοιους ἀνθρώπους ἔχω συναντήσει. Τὴς νύχτες σέρνονται δουλόπρεπα μπροστὰ στὸ Θεό, καὶ τὴν ἡμέρα ἄσπλαχνα περπατοῦν ἀπάνω στὰ στήθια τῶν ἀνθρώπων. Χαμήλωσαν τὸ Θεὸ στὴν ὑπηρεσία προστάτου τῶν ἀτιμιῶν των, τὸν δωροδοκοῦν καὶ παζαρεύουν μαζή του:

— Μὴν ξεχνᾷς, Θεέ, πόσα σοὔδωσα!

Δοῦλοι τυφλοὶ τῆς ἀπληστίας τους, ἀναιβάζουν τὴν ἀπληστία αὐτὴ πειὸ ἀψηλὰ ἀπὸ τὸν ἀνθρωπισμό τους, προσκυνοῦν τὸ τερατόμορφο εἴδωλο τῆς σκοτεινῆς καὶ ἄναν-δρης ψυχῆς των, καὶ προσεύχονται:

— Κύριε! μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξῃς με, μηδὲ τῇ ὀργῇ σου παιδεύσῃς με!

Βαδίζουν, βαδίζουν ἀπάνω στὴ γῆ, σὰν κατάσκοποι τοῦ Θεοῦ των καὶ κριτὲς τοῦ λαοῦ, μὲ ἀητήσιο μάτι παρακολουθοῦν ὅλες τὴς παραβάσεις τῶν ἐκκλησιαστικῶν κανόνων,

ἀναταράζονται καὶ στρηφογυρίζουν σὰν δαιμονισμένοι, κατηγοροῦν κοὶ παραπονιῶνται:

— Σβύνει ἡ πίστις στὸν κόσμο, ἀλλοίμονό μας!

Ἕνας ἀπ' αὐτοὺς μὲ διεσκέδαζε ἐξαιρετικὰ μὲ τὸ ζῆλό του, *Πηγαίναμε μαζή του ἀπὸ τὸ Περεγιασλὰφ στὸ Ροστόβι*, καὶ σ' ὅλο τὸ δρόμο μοῦ φώναζε:

— Ποῦ εἶνε τὸ τυπικὸ τοῦ Θεοδώρου τοῦ Στουδίτη;

Ἦταν ἄνθρωπος χορτᾶτος, γιερός, μαυρογένης καὶ ροδοκόκκινος, εἶχε παραδάκια καὶ στὰ ὑπνωτήρια ἀνακατευόταν μαζὴ μὲ τὴς γυναῖκες.

— Ἐγώ—ἔλεγε—βλέποντας τὸ καταπάτημα τῶν νόμων καὶ τὴ διαφθορὰ τῶν ἀνθρώπων—ἔχασα τὴν ψυχικὴ γαλήνη μου, παράτησα τὴ δουλειά μου—ἐργοστάσιο τούβλων—στὰ χέρια τῶν παιδιῶν μου, καὶ πᾶνε τέσσερα χρόνια τώρα ποῦ τριγυρνάω ἐξετάζοντας τὰ πάντα — φρίκη τρικυμίζει τὴν ψυχή μου! Μπῆκαν ποντίκια στὸ πνευματικὸ σκευοφυλάκιο, καὶ κάτω ἀπὸ τὰ δόντια τους θὰ πέσουν κομμάτια τὰ κρουστὰ ἄμφια τῶν νόμων—εἶνε ὠργισμένος ὁ κόσμος κατὰ τῆς ἐκκλησίας, φεύγει ἀπὸ τοὺς κόλπους της καὶ ἀσπάζεται διάφορες βρωμερὲς αἱρέσεις καὶ σχίσματα. Καὶ γιὰ νὰ χτυπήσῃ τὸ κακὸ αὐτὸ τί κάνει ἡ ἐκκλησία, ποῦ μάχεται γιὰ τὴ Θεία χάρη; Μεγαλόνει τὴν περιουσία της καὶ αὐγαταίνει τοὺς ἐχθρούς της! Ἡ ἐκκλησία πρέπει νὰ ζῇ στὴ φτώχεια, σὰν τὸ φτωχὸ Λάζαρο, γιὰ νὰ βλέπῃ καὶ ὁ κοσμάκης, πῶς καὶ στ' ἀλήθεια εἶνε ἱερὴ ἡ φτώχεια ποῦ ἐκήρυξε ὁ Χριστός, νὰ τὸ βλέπῃ καὶ νὰ μὴ σκανδαλίζεται, νὰ μὴν ὀρέγεται τὴν ξένη περιουσία! Τί ἄλλο σκοπὸ ἔχει ἡ ἐκκλησία; Νὰ βαστάῃ γιερὰ τὸ χαλινάρι τοῦ κοσμάκη—ἄμ' πῶς!

Οἱ θεσμοφύλακες αὐτοί, βλέποντας τὴ σαθρότητα τῶν νόμων, δὲν τὰ καταφέρνουν νὰ κρύψουν τὶς σκέψεις τους, καὶ ἀδιάντροπα φανερώνουν τὰ μυστικά τους.

Στ' Ἅγια Ὄρη, ἕνας ἔμπορας—ξακουστὸς περιηγητής —ποῦ δημοσίευε στὰ θρησκευτικὰ περιοδικὰ τὶς περιοδεῖες του στοὺς ἁγιους τόπους—τελάλιζε στοὺς προσκυνητάδες τὴν ὑποταγή, τὴν ὑπομονὴ καὶ τὴν ταπεινοσύνη.

Μιλοῦσε μὲ θέρμη, ἔκλαιγε μάλιστα. Πότε παρακαλοῦσε, πότε φοβέριζε, καὶ ὁ κόσμος τὸν ἄκουε χωρὶς νὰ βγάζῃ μιλιά, μὲ κατεβασμένα κεφάλια.

Ἀνακατεύτηκα κι' ἐγὼ στὴν ὁμιλία του, ρωτάω:

—Καὶ ὅταν ἡ παρανομία εἶνε ὁλοφάνερη—πάλι πρέπει νὰ τὴν ὑποφέρουμε;

—Ὑπόφερέ την, ἀγαπημένε μου! φωνάζει ἐκεῖνος. Δίχως ἄλλο νὰ τὴν ὑποφέρῃς! Καὶ ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς μᾶς ὑπόφερε ἐμᾶς, χάριν τῆς σωτηρίας μας!

—Μὰ πῶς—τοῦ λέω—οἱ μάρτυρες καὶ οἱ πατέρες τῆς ἐκκλησίας, ὅπως ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, νὰ ποῦμε, δὲν κομπιάζανε, ἀλλὰ κατηγοροῦσαν καὶ βασιληάδες ἀκόμη;

Φρένιασε—φούντωσε ὅλος κἄπως ἀφύσικα, χτυποῦσε τὰ πόδια του χάμω.

—Τί φαφλαντίζεις ἐκεῖ, ἀποστάτη! Ποιὸν κατηγοροῦσαν; Τοὺς εἰδωλολάτρες!

—Καὶ καλά—λέω—ἡ αὐτοκράτειρα Εὐδοκία εἰδωλολάτρις ἦτανε; Ἀμ' ὁ Ἰωάννης ὁ Τρομερός!

—Δὲ μιλᾶμε γι' αὐτούς! φωνάζει ἐκεῖνος, κι' ἀνεμίζει τὰ χέρια σὰν πυροσβέστης στὴν πυρκαϊά. Δὲ μιλᾶμε γιὰ τοὺς αὐτοκράτορες, μὰ γιὰ τὸ λαό! Τὸ σπουδαιότερο—εἶνε ὁ

λαός! Σοφιστεῖες σπέρνει αὐτὸς ποῦ βλέπετε, φόβο δὲν ἔχει μέσα του! Εἶνε θεριό, ἡ ἐκκλησιὰ πρέπει νὰ τὸν δαμάσῃ —νὰ ποιὰ εἶνε ἡ δουλειά της!

Ἂν καὶ οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ μιλοῦσαν ἁπλᾶ, δὲν μποροῦσα νὰ καταλάβω τότε τὴν ἄγνοιά τους αὐτὴ γιὰ τὸ λαό, ἂν καὶ καθαρὰ ξεχώριζα μέσα σ᾽ αὐτὴ κάποιο φόβο, δὲν τὸ καταλάβαινα, γιατὶ πνευματικὰ ἤμουν τυφλός, δὲν τὸν ἔβλεπα τὸ λαό.

Ὕστερα ἀπὸ τὴ φιλονεικία μου μ᾽ αὐτὸ τὸν συγγραφέα, μὲ ζύγωσαν μερικοὶ ἀπὸ τοὺς γύρω καὶ μοῦ λένε, σὰ νὰ μὴ περίμεναν κανένα καλὸ ἀπὸ μένα:

— Κάπου ᾽δῶ κοντὰ εἶνε ἕνα παλληκαρόπουλο—γουστάρεις νὰ κουβεντιάσῃς μαζή του;

Καὶ τὴν ὥρα τοῦ ἑσπερινοῦ μοῦ παρασκεύασαν συνάντηση στὴ λίμνη, μέσα στὸ δάσος, μὲ κάποιο νέο. Ἦταν τόσο μελαψός, σὰ νὰ τὸν εἶχε καψαλίσει ἀστροπελέκι, τὰ μαλλιὰ κομμένα σύρριζα, ξερὰ καὶ κατάσκληρα, τὸ πρόσωπο —πετσὶ καὶ κόκκαλα, κι᾽ ἀνάμεσα σ᾽ αὐτὰ φλογισμένα ἔλαμπαν τὰ καστανά του μάτια, ἔβηχε ἀδιάκοπα τὸ παλληκάρι καὶ τρανταζόταν ὅλος. Μὲ κύτταζε μὲ ὁλοφάνερη ἔχθρα καὶ μὲ πιασμένη τὴν ἀναπνοὴ ἔλεγε:

— Μοῦ εἶπαν γιὰ σένα οἱ ἄνθρωποι αὐτοί, πῶς ἀπαρνιέσαι τὴν ὑπομονὴ καὶ τὴν ταπεινοσύνη — γιὰ ποιὸ λόγο, ἐξήγησέ μου;

Δὲ θυμᾶμαι τί τοῦ εἶπα τότε, καὶ πῶς συζητοῦσα μαζή του, θυμᾶμαι μόνο τὸ μαρτυρικὸ πρόσωπό του καὶ τὴν ξεψυχισμένη φωνή του, τὴν ὥρα ποῦ μοῦ φώναζε:

— Δὲν ἀνήκουμε μεῖς σ' αὐτὴ τὴ ζωή, μὰ στὴ μέλλουσα! Ὁ οὐρανὸς εἶνε ἡ πατρίδα μας, τὄχεις ἀκούσει αὐτό;

Βγῆκε μπροστά του ἕνας στρατιώτης, κουτσός, ποῦ εἶχε χάσει τὸ πόδι του στὸν πόλεμο, καὶ εἶπε σοβαρόφανα:

— Νὰ τί θέλω νὰ σᾶς πῶ, χριστιανοὶ ὀρθόδοξοι: ὅπου εἶνε λιγώτερος φόβος, ἐκεῖ εἶνε καὶ πειότερη ἀλήθεια!

Καὶ γυρίζοντας κατὰ τὸ νέο, εἶπε:

— Κι' ἂν ἐσὺ τρέμῃς μπροστὰ στὸ θάνατο — δουλειὰ δική σου, τοὺς ἄλλους ὅμως μὴν τοὺς τρομάζῃς! Καὶ χωρὶς ἐσένα εἴμαστε ἀρκετὰ τρομαγμένοι! Μίλα ἐσύ, κοκκινομάλλη!

Σὲ λίγο ἔγειτε ἄφαντο τὸ παλληκαρόπουλο, καὶ ὁ κόσμος—καμμιὰ πενηνταριὰ ἄνθρωποι—ἔμειτε νὰ μ' ἀκούσῃ. Δὲν ξέρω τί κίνησε τότε τὴν προσοχὴ τοῦ κόσμου ἀπάνω μου, ὡστόσο, μοῦ ἦταν εὐχάριστο ποῦ μὲ ἄκουγαν, καὶ μιλοῦσα ὥρα πολλὴ στὸ μισοσκόταδο, ἀνάμεσα στ' ἀψηλὰ πεῦκα καὶ τοὺς σοβαροὺς ἀνθρώπους.

Καὶ θυμᾶμαι, τότε, ὅλα τὰ πρόσωπα χύθηκαν σ' ἕνα μεγάλο βαρύλυπο πρόσωπο· συλλογισμένο καὶ γεμᾶτο πεῖσμα μοῦ φάνηκε, μουγκὸ στὰ λόγια, μὰ ἀθυρόγλωσσο στοὺς ἀπόκρυφους λογισμούς, καὶ μέσα στὰ ἑκατὸ μάτια του ἔβλεπα νὰ καίῃ ἀκοίμητα μιὰ φλόγα, ἀκριβὴ στὴν ψυχή μου.

Μὰ γρήγορα ἔσβυσε ἀπὸ τὸ μνημονικό μου τὸ ἕνα αὐτὸ πρόσωπο τῶν πολλῶν, καὶ μόνο σὰν πέρασε πολὺς καιρὸς ὕστερα ἀπ' αὐτό, κατάλαβα, πῶς ἡ συγκεντρωμένη σὲ μιὰ σκέψη θέλησις τοῦ λαοῦ, γενναέι στοὺς θεσμοφύλακας τὴ φροντίδα γι' αὐτὸν καὶ τὸ φόβο μπροστά του. Ἂς μὴν ἔχῃ γεννηθῆ ἀκόμη ἡ σκέψις, ἂς εἶνε ἀσύλληπτη, ἔχει καρποφορήσει πειὰ ὡστόσο τὸ πνεῦμα τῆς ἀμφιβολίας μέσα στὴ

σταθερότητα τοῦ ἀντίθετου νόμου — νὰ τί ἀνησυχεῖ τοὺς νομοδιδασκάλους. Τὸ βλέπουν ἐκεῖνοι αὐτὸ τὸ ἐπίμονα ἐρωτηματικὸ βλέμμα, βλέπουν τὸν κόσμο ποῦ τριγυρνάει τὴ γῆ ἥσυχος καὶ βουβός, καὶ νοιώθουν πειὰ τὴς ἀόρατες ἀκτίνες τῆς σκέψεώς του, καταλαβαίνουν πῶς ἡ μυστικὴ φλόγα τῶν ἄφωνων λογισμῶν μεταμορφώνει σὲ στάχτη τοὺς νόμους τους, καὶ πῶς μπορεῖ νὰ βρεθῇ—μπορεῖ νὰ βρεθῇ! — κἄποιος ἄλλος νόμος.

Τὸ αἰσθάνονται αὐτὸ ἐκεῖνοι μὲ τὴν ἴδια εὐαισθησία, ποῦ αἰσθάνεται ὁ κλέφτης τὴν προφυλακτικὴ κίνηση τοῦ νοικοκύρη ποῦ ξυπνάει, μέσα στὸ σπίτι ποῦ μπῆκε τὴ νύχτα νὰ κλέψῃ, καὶ ξέρουν ἐκεῖνοι, πῶς ἂν ἀνοίξῃ τὰ μάτια ὁ λαός, θ᾽ ἀνασκελιαστῇ ἡ ζωὴ μὲ τὸ πρόσωπο κατὰ τὸν οὐρανό.

Οἱ ἄνθρωποι ποῦ ζοῦν σκορπιστὰ καὶ ἐχθρεύονται ὁ ἕνας τὸν ἄλλον, δὲν ἔχουν Θεό. Μὰ καὶ τί νὰ τὸν κάνῃ τὸ ζωντανὸ Θεὸ ὁ χορτᾶτος; Ὁ χορτᾶτος γυρεύει μόνο δικαιολογία τῆς παραγεμισμένης κοιλιᾶς του, μέσα στὴ γενικὴ πεῖνα τῶν ἀνθρώπων.

Γελοία καὶ ἀξιοθρήνητη εἶνε ἡ μοναχικὴ καὶ ἀπὸ παντοῦ περιτριγυρισμένη τρομάρες ζωή.

Κάποτε πῆρε τὸ μάτι μου, πῶς μὲ παρατηροῦσε καλά —καλὰ ἕνα γεροντάκι μὲ κάτασπρα μαλλιά, κοντούλης καὶ καθαρούλης σὰν γυμνωμένο κόκκαλο. Τὰ μάτια του ἦσαν βουλιαγμένα, λὲς καὶ εἶχαν φοβηθῆ κἄτι, ἦταν κατάστεγνος, μὰ γιερός, σὰν τραγάκι, καὶ γοργοπόδαρος. Πάντοτε τριβόταν κοντὰ στοὺς ἀνθρώπους, πάντα τρύπωνε μέσα στὸν κόσμο — βάδιζε μονόπαντα καὶ κύτταζε κατάμματα τοὺς

ἀνθρώπους, λὲς κι᾽ ἀναζητοῦσε κἄποιο γνωστό. Κάτι γυρεύει ἀπὸ μένα, μὰ δὲν ἔχει τὸ κουράγιο νὰ ρωτήσῃ, καὶ μοῦ γεννάει λύπη ἡ δείλια του.

Ἐπήγαινε γιὰ τὴ Λοῦβνα, στοῦ Ἀθανασίου τοῦ καθιστοῦ, κι᾽ ἐκεῖνος, μετρῶντας τὸ βῆμα μὲ τὸ ἄσπρο ραβδί του, ἀθόρυβα γλυστροῦσε τὸ κατόπι μου.

Τὸν ρωτάω:

— Πάει καιρὸς ποῦ τριγυρνᾶς τὸν κόσμο, παππούλη;

Χάρηκε ᾽κεῖνος, ἔρριξε στὰ πίσω τὸ κεφάλι, χαχανίζει.

— Ἐννηὰ χρόνια πᾶνε, ἀκριβούλη μου, ἐννηὰ χρόνια!

— Τόσο μεγάλη ἁμαρτία σὲ βαραίνει; τοῦ λέω.

— Καὶ ποῦ νὰ βρεθῇ ζύγι καὶ μέτρο γιὰ τὴν ἁμαρτία; μοῦ λέει. Ἕνας Θεὸς γνωρίζει μόνο τὶς ἁμαρτίες μου!

— Τέλος πάντων, σὰν τί ἔχεις κάνει;

Γελάω ἐγὼ κι᾽ αὐτὸς χαμογελάει.

— Μά, σὰ νὰ μὴν ἔχω κάνει τίποτα! Ζοῦσα, ὅπως ζῇ ὅλος ὁ κόσμος. Ἀπὸ τὴ Σιβηρία εἶμαι, ἀπὸ τὸ Τομπόλσκ, ἀγωγιάτης ἤμουνα στὰ νειάτα μου, ἀποκεῖ ἄνοιξα χάνι, ὕστερα καπηλειό... εἶχα καὶ μπακάλικο...

— Μπὰς καὶ λήστεψες κανένα;

Τρόμαξε ὁ παππούλης.

— Γιὰ ποιὸ λόγο; Μὲ φύλαξε ὁ Θεὸς ἀπὸ τέτοιο πρᾶμμα... τί εἶν᾽ αὐτὰ ποῦ λές;

— Ἀστειεύομαι! τοῦ λέω. Βλέπω ποῦ περνάει ἕνας μικρούλης ἀνθρωπάκος, καὶ συλλογιέμαι—μὰ μπορεῖ ποτὲ νἄχῃ κάνει αὐτὸς μεγάλη ἁμαρτία;

Τεντώθηκε ὁ γεροντάκος, τίναξε τὸ κεφάλι του.

— Ὅλες ἡ ψυχές—λέει—ἕνα μπόϊ ἔχουνε, καὶ τὴν ἴδια

ἀγάπη τρέφει σ᾽ αὐτὲς ὁ δαίμονας! Πές μου, ὡστόσο, τί ἰδέα ἔχεις γιὰ τὸ θάνατο; Ἐκεῖ πέρα, στὸ ὑπνωτήριο, ὅλο ζωὴ καὶ ζωὴ κοπάναγες, καὶ καλά, ὁ θάνατος ποῦ εἶνε:

— Κἄπου ᾽δῶ κοντὰ θὰ τριγυρίζῃ,—λέω.

Μὲ φοβέρισε καραγκιοζίστικα μὲ τὸ δάκτυλο, καὶ λέει:

— Πέστο, λοιπόν! Πάντα κοντά μας εἶνε, ναῖσκε!

— Καὶ μ᾽ αὐτὸ τί;

— Ἔ—τίποτα!

Σηκώθηκε στὴς μύτες τῶν ποδιῶν καὶ σχεδὸν ψιθυριστὰ μοῦ λέει στ᾽ αὐτί:

— Εἶνε παντοδύναμος ὁ θάνατος! Ὡς κι᾽ αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς δὲν τὸν ἀπόφυγε! Παρελθέτω ἀπ᾽ ἐμοῦ, λέει, τὸ ποτήριον τοῦτο, μὰ ὁ Ἐπουράνιος Πατὴρ τὸν πῆρε κι᾽ αὐτόν—δὲν τὸ πέρασε δίπλα του τὸ ποτῆρι, δὲν μποροῦσε, τί τὰ θέλεις! Εἶνε εἰπωμένο: σὰν ζυγώσῃ ὁ θάνατος κι᾽ ὁ ἥλιος θὰ πεθάνῃ, ναῖσκε!

Πῆρε δρόμο ὁ γεροντάκος μου, σὰν ρυάκι ἀπὸ τὸ βουνὸ κυλοῦσε.

— Ἀπάνω ἀπ᾽ ὅλα φτερουγίζει ὁ χάρος, ὁ ἄνθρωπος περνάει τὴν ἄβυσσο σὰ νὰ πατάῃ ἀπάνω σὲ κοντάρι, κι᾽ ἐκεῖνος μὲ τὴ φτεροῦγα — πάφ, κι᾽ ὁ ἄνθρωπος γίνεται ἄφαντος! Ὤχ, Θεούλη μου, «ἐν τῇ δυνάμει σου κραταιωθήσεται λαός»—μὰ πῶς νὰ κραταιωθῇ, μιὰ ποῦ ὁ θάνατος ἐτάχθηκε πειὸ ἀψηλὰ ἀπ᾽ αὐτόν; Ἐσύ, νὰ ποῦμε, καὶ στὴς κρίσεις σου εἶσαι τολμηρός, καὶ βιβλία ἔφαγες πολλά, μὰ ζῇς—ὅσο δὲν πέθανες, ναῖσκε!

Γελάει καὶ στὰ μάτια του ἀναβρύζουν δάκρυα.

Τί νὰ τοῦ ἐξηγήσω ; Ποτέ μου δὲν εἶχα σκεφθῆ τὸ θάνατο, μὰ καὶ τώρα δὲ μοῦ μινέσκει καιρὸς νὰ τὸν σκεφθῶ.

Κι᾽ αὐτὸς ἀναπηδάει, κυττάζοντάς με στὸ πρόσωπο μὲ ἀσπρισμένα μάτια, τὸ γενάκι του τρέμει, τὸ ἀριστερὸ χέρι τὄχει κρυμμένο στὸν κόρφο καὶ ὅλη τὴν ὥρα κυττάζει ἕνα γύρω, λὲς καὶ περιμένει πῶς ὁ θάνατος, κρυμμένος πίσω ἀπὸ τὸ θάμνο, θὰ τὸν ἁρπάξῃ ἀπὸ τὸ χέρι καὶ θὰ τὸν πετάξῃ στὴν κόλασι. Κι᾽ ἐγὼ τὸν κύτταζα μὲ θαυμασμό.

Ἕνα γύρω ἔβραζε ἡ ζωή, ἡ γῆ ἦταν σκεπασμένη μὲ τὸ σμαραγδένιο ἀφρὸ τῶν χορταριῶν, κελαϊδοῦσαν ἀόρατες σταρῆθρες, καὶ ὅλα ὑψωνόντουσαν κατὰ τὸν ἥλιο μὲ ποικιλόηχες ζωηρὲς φωνὲς ἀναγαλλιάσματος.

— Μὰ πῶς ριζώθηκαν μέσα σου τέτοιες ἰδέαις ; ρωτάω τὸ συνοδοιπόρο μου. Μήπως εἶχες ἀρρωστήσει βαρειά ;

— Ὄχι,—μοῦ λέει,—ὡς τὰ σαράντα μου χρόνια ζοῦσα ἥσυχα καὶ ἄνετα ! Ἀποκεῖ πέθανε ἡ γυναίκα μου καὶ κρεμάστηκε ἡ νύφη μου—καὶ ἡ δυὸ μέσα σ᾽ ἕνα χρόνο χάθηκαν !

— Μπὰς καὶ τὴν ἔσπρωξες ἐσὺ ὁ ἴδιος τὴ νύφη σου στὴ θηλειά ; — λέω.

— Ὄχι, — μοῦ λέει, — ἀπὸ τὴς παραλυσίες της κρεμάστηκε ! Ἐγὼ δὲν τὴν πείραξα, ὄχι ! Μὰ κι᾽ ἂν ἐζοῦσα μαζή της — αὐτὸ εἶνε συχωρεμένο σ᾽ ἕνα χηρευάμενο, ἐγὼ δὲν εἶμαι παππᾶς, κι᾽ ἐκείνη δὲν μοῦ ἦταν ξένη ! Μὰ ἐγώ, καὶ ἡ γυναίκα μου σὰν ζοῦσε, ζωὴ χηρευάμενου ἔκανα—τέσσερα χρόνια ἦταν ἄρρωστη ἡ γυναίκα μου, δὲν κατέβαινε διόλου ἀπὸ τὸ πατάρι τοῦ τζακιοῦ, καὶ σὰν πέθανε—σταυροκοπήθηκα μάλιστα,—δόξα σοι ὁ Θεός, ἐλευθερώθηκα ! Τὄθελε ἡ καρδοῦλά μου νὰ ξαναπαντρευτῶ, μὰ σκέφθηκα :—ζῶ ὅπως

θέλει ὁ Θεός, ἀπ' ὅλα ἔχω, καὶ ὅμως πρέπει νὰ πεθάνω μιὰ μέρα—γιὰ ποιὸ λόγο, σᾶς παρακαλῶ ; Ταράχτηκα ! Τ' ἄφησα ὅλα στὸ γυιό μου καὶ τριγυρνάω ὅπως μὲ βλέπεις ! Περπατῶντας—λέω μὲ τὸ νοῦ μου—δὲ θὰ μοῦ φαίνεται καὶ τόσο, πῶς βαδίζω κατὰ τὸν τάφο, ποικιλόχρωμα εἶνε ὅλα τὰ γύρω, λαμπυρίζουν, καὶ φαντάζει νὰ σὲ παραμερίζουν ἀπὸ τὸ νεκροταφεῖο. Ὡστόσο—τὸ ἴδιο κάνει !

Τὸν ρωτάω :

— Σκιάζεσαι, παππούλη ;

— Ὤχ, ἀκριβούλη μου, τόσο σκιάζομαι, ποῦ οὔτε νὰ στὸ παραστήσω δὲν μπορῶ ! Τὴν ἡμέρα πασχίζω νὰ βρίσκωμαι ἀνάμεσα στὸν πολὺ κόσμο, ὅπως καὶ νἄναι κἄπως προφυλάγεσαι, ὁ θάνατος εἶνε στραβός, μπορεῖ καὶ νὰ μὴ σὲ ἰδῇ, ἢ νὰ κάνῃ λάθος καὶ νὰ πάρῃ κανέναν ἄλλο : Τὴ νύχτα ὅμως, ὅταν ὁ καθένας μινέσκῃ ἀπροφύλακτος—τρομάρα σὲ τσακίζει νὰ κάθεσαι ἄγρυπνος ! Ὅλο σοῦ φαντάζει, πῶς ἀπὸ πάνω σου φτερουγίζει κἄποιο μαῦρο χέρι, ἀγγίζει τὸ στῆθός σου, ψάχνει νὰ ἰδῇ—ἐδῶ εἶσαι ; Παίζει μὲ τὴν καρδιὰ σὰν τὴ γάτα μὲ τὸ ποντίκι, κι' ἐκείνη σκιάζεται, σπαρταράει—ὤ, χώ, χώχ ! Μισοσηκώνεσαι, κυττάζεις τριγύρω—ἀπ' ὅλες τὶς μεριὲς βλέπεις ξαπλωμένους ἀνθρώπους, ἂν θὰ ξανασηκωθοῦν ὅμως — ἄδηλο ! Γιατί τυχαίνει ποῦ τοὺς παίρνει καὶ σωρὸ ὁ θάνατος, στὸ χωριό μας, μιὰ ὁλόκληρη φαμίλια—ἄνδρας, γυναίκα καὶ δύο κοριτσόπουλα, πέθαναν μέσα στὸ λουτρὸ ἀπὸ ἀσφυξία !

Τὰ χείλια του τρεμουλιάζουν, φαντάζει νὰ χαμογελάῃ κι' ἀπὸ τὰ μάτια του τρέχουν ψιλὰ δάκρυα.

— Κι' ἂν πεθάνῃ κανεὶς ξαφνικά, ἢ ἀπάνω στὸν ὕπνο

του, κάτι πάει κι' ἔρχεται, σὰν σὲ βάλῃ κάτω ὅμως ἡ ἀρρώστια, κι' ἀρχίσῃ νὰ σὲ σιγοροκανίζῃ!...

Στραβομουτσούνιασε, ζάρωξε, ἴδια μοῦχλα ἔγεινε, γοργοβαδίζει ἀναπηδηχτά, τὰ μάτια του ἔσβυσαν, καὶ σιγανὰ μουρμουρίζει, σὲ μένα ἢ στὸν ἑαυτό του, ἄδηλο:

— Θεούλη μου! Καὶ κουνουπάκι ἂς μποροῦσα νὰ ζήσω στὴ γῆ! Μὴ μὲ φονεύῃς, Θεέ! Καὶ κοριουδάκι ἂς ζοῦσα, ἢ κἂν μικρούτσικη-μικρούτσικη ἀραχνοῦλα!

— Ἔχ, κακομοιριά! — λέω μὲ τὸ νοῦ μου.

Καὶ στὴ στάση ποῦ κάναμε νὰ ξαποστάσουμε, μέσα στὸν κόσμο, ἀναθάρρεψε κι' ἀμέσως ξανάρχισε νὰ κουβεντιάζῃ μὲ κέφι καὶ νταϊλίκι γιὰ τὸν ἀφέντη του—τὸ θάνατο. Βεβαίωνε τὸν κόσμο: — θὰ πεθάνετε, θὰ ξαφανισθῆτε σὲ ἄγνωστη γιὰ σᾶς ἡμέρα, σὲ ἄγνωστη ὥρα· μπορεῖ νὰ μὴν προφτάσετε νὰ κάνετε τρία βέρστια ἀπ' αὐτὴ τὴ θέση, καὶ νὰ πέσῃ ἀστροπελέκι νὰ σᾶς κάψῃ.

Μερικοὺς τοὺς ἔρριχνε σὲ βαρυθυμιά, ἄλλοι θύμωναν, τὸν ἔβριζαν, καὶ μιὰ νειὰ γυναικοῦλα τοῦ παρατήρησε:

— Θἄχῃς τὸ πουγκὶ γεμᾶτο, γι' αὐτὸ τρέμεις τὸ θάνατο!

Καὶ τὸ εἶπε μὲ τόση κάκια, ποῦ τῆς ἔκανα παρατήρηση, κι' ὁ γεροντάκος, ὁ παραδομένος στὸ θάνατο, τἄχασε.

Σ' ὅλο τὸ δρόμο ὡς τὴ Λοῦβνα μὲ παρηγοροῦσε, καὶ τὸν σιχάθηκα, στ' ἀλήθεια, μέχρι θανάτου! Εἶχα ἰδεῖ πολλοὺς τέτοιους, ποῦ φεύγουν τὸ θάνατο, παίζοντας ἀνόητα μαζή του τὸ κρυφτοῦλι. Ἁλαφιασμένους ἀπὸ τὴν τρομάρα τοῦ θανάτου, βρίσκει κανεὶς κι' ἀνάμεσα στοὺς νέους—κι' αὐτοὶ εἶνε ἀκόμη πειὸ σιχαμεροὶ ἀπὸ τοὺς γέρους, καὶ ὅλοι τους, ἐννοεῖται, εἶνε ἄθεοι. Ἡ ψυχή τους εἶνε μαύρη σὰν

τὴν καμινάδα τοῦ φούρνου, καὶ πάντα μέσα 'κεῖ σιγοσφυρίζει ὁ τρόμος, σφυρίζει κι' ὅταν ἀκόμη ὁ ἀγέρας δὲ σαλεύει οὔτε φύλλο. Οἱ λσγισμοί τους,—ἴδιες γρηὲς θρῆσκες,—φτερνοκοποῦν τὴ γῆ, περπατοῦν χωρὶς νὰ ξεύρουν ποῦ πηγαίνουν, ποδοπατοῦν σὰν στραβοὶ τὸ κάθε ζωντανὸ στὸ δρόμο τους, μνημονεύουν τ' ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ἀγάπη ὅμως σ' αὐτὸν δὲν αἰσθάνονται καὶ τίποτε δὲν εἶνε σὲ θέση νὰ ποθήσουν. Γιὰ ἕνα μόνο φροντίζουν—νὰ μεταδώσουν τὸν τρόμο τους στοὺς ἀνθρώπους, γιὰ νὰ δέχεται καὶ περιποιῆται ὁ κόσμος αὐτούς, τοὺς ζητιάνους.

Καὶ τὸν κόσμο δὲν τὸν ζυγώνουν αὐτοὶ γιὰ τὸ λόγο ποῦ διψοῦν νὰ γευθοῦν τὸ μέλι, μὰ γιὰ νὰ σταλάξουν στὴν ξένη ψυχὴ τὸ μολυσματικὸ φαρμάκι τῆς σαπίλας τους. Εἶνε ἐγωϊστὲς καὶ ὅσο παίρνει ἀδιάντροποι στὴν τιποτενιοσύνη τους, ἴδιοι μὲ τοὺς τερατόμορφους ἐκείνους ζητιάνους, ποῦ ἀραδιάζονται τὴν ἐποχὴ τῶν λιτανειῶν στὰ πλάγια τῶν δρόμων, γυμνώνοντας καὶ δείχνοντας στοὺς διαβάτες τὴς πληγές, καὶ τὰ ἕλκη, καὶ τὴς ἀσχημίες τους, γιὰ νὰ γεννήσουν τὸν οἶκτο καὶ τοὺς δώσουν κανένα μπακιρένιο καπίκι.

Παίρνουν τὴς στράτες, πασχίζουν νὰ σπείρουν παντοῦ τοὺς τρισκότινους σπόρους τῆς τρομοκρατήσεως, στενάζουν καὶ λαχταροῦν ν' ἀκούσουν ἀνταπάντημα στεναγμοῦ, μὰ τριγύρω τους ὠρθώνεται πελώριο κῦμα, τὸ κῦμα τῶν ταπεινῶν ἀναζητητῶν τοῦ Θεοῦ καὶ ποικιλόχρωμα φουντώνουν οἱ φλόγες τῆς ἀνθρώπινης συμφορᾶς.

Ἂς πάρουμε αὐτὴ τὴ γυναικοῦλα, αὐτὴ τὴ χαχόλισσα, ποῦ παρατήρησε τὸ γέροντα γιὰ τὸ παχὺ πουγκί του. Μιλιὰ δὲ βγάζει, τὰ δόντια τὰ βαστάει σφιγμένα, τὸ μαῦρο ἀπὸ

τὸ ἡλιόκαμμα πρόσωπό της εἶνε θυμωμένο καὶ στὰ μάτια της λάμπει δυνατὸ μάνιασμα. Τὴ ρωτᾶς γιὰ κᾶτι, καὶ ἀπαντάει ἀπότομα, σὰ νὰ σοῦ δίνῃ μαχαιριά.

— Κάλλιο θᾶτανε, καλή μου,—τῆς λέω,—νὰ μὴν κρύβεσαι ἀπὸ μένα, μὰ νὰ μοῦλεγες τὸν πόνο σου, μπορεῖ ν' ἀλάφρωνες λιγάκι!

— Τί ζητᾶτε ἀπὸ μένα;

— Τίποτε δὲ θέλω, βρὲ κορίτσι μου, μὴ φοβᾶσαι!

Φούντωσε ἐκείνη.

— Τίποτα δὲ φοβᾶμαι 'γώ· σὲ σιχαίνομαι μόνο!

— Καὶ γιατί μὲ σιχαίνεσαι;

— Γιατί μοῦ φορτωνόσαστε; Θὰ φωνάξω τὸν κόσμο!

Τὰ ἴδια τοὺς ἀποκλωτσάει ὅλους — γέρους, νέους, ὡς καὶ τὴς γυναῖκες.

— Δὲ θέλω ἐσένα,—τῆς λέω,—θέλω τὸν πόνο σου, θέλω νὰ μάθω γιατί τυραννιέται ὁ κόσμος.

Μὲ κύτταξε μὲ τὴν ἄκρη τοῦ ματιοῦ καὶ ἀπαντάει:

— Ἄλλοῦ αὐτά: Ὅλοι τους τὰ ἴδια ψευτοκαμώνονται, ποῦ καταραμένοι νᾶναι!

— Γιατί νὰ καταριέσαι;

— Γιατὶ ἔτσι θέλω!

Μοῦ φαντάζει νᾶναι δαιμονισμένη.

— Καὶ γιὰ ποιὸν πηγαίνεις νὰ προσευχηθῇς; ρωτάω.

Χαμογέλασε πλατειά, ἐκόντηνε τὸ βῆμά της, καὶ λέει, σὰ νὰ μὴ μιλοῦσε μαζή μου:

— Τὴν περασμένη ἄνοιξη ὁ ἄνδρας μου πῆγε στὸ Δνιέπρο νὰ κατεβάσῃ σχεδίες μὲ ξυλεία — καὶ χάθηκε! Μπορεῖ νὰ πνίγηκε, μπορεῖ νὰ βρῆκε ἄλλη γυναῖκα—ποιὸς τὸ ξέρει!

Τὰ πεθερικά μου εἶνε ἄνθρωποι φτωχοί, κακοί. Ἔχω δυὸ παιδάκια—ἕν' ἀγοράκι κι' ἕνα κοριτσάκι—πῶς νὰ τὰ θρέψω; Δούλευα, ἤμουνα πρόθυμη καὶ νὰ κοψομεσιαστῶ στὴ δουλειά, μὰ δουλειὰ δὲν εἶχε, καὶ τί μπορεῖ νὰ κερδίσῃ μιὰ γυναίκα ἀπὸ τὴ δουλειά; Ὁ πεθερὸς μ' ἔβριζε:—μᾶς κάθησες σὰν βράχος στὸ σβέρκο μὲ τὰ παιδιά σου, μᾶς ἔφαγες, μᾶς ρήμαξες! Καὶ ἡ πεθερὰ μὲ δασκάλευε: — νειὰ εἶσαι, πάρε βόλτα τὰ μοναστήρια, οἱ μονσχοὶ διψᾶνε γιὰ γυναῖκες, θὰ μαζέψῃς πολλὰ χρήματα!... Δὲν μποροῦσα νὰ ὑποφέρω τὴν πεῖνα τῶν παιδιῶν — καὶ νά με, περπατάω! Νὰ τὰ πνίξω θέλατε, τί νἄκανα; Καὶ νά με, τριγυρνάω!

Μιλάει σὰν ὑπνωτισμένη, μέσ' ἀπ' τὰ δόντια, δυσκολονόητα, καὶ τὰ μάτια της φωνάζουν ὡς τὰ πέρατα τὸ μητρικό της πόνο.

— Ὁ γυιόκας μου πάτησε στὰ τέσσερα! Ὅσὴπ τὸν λένε, καὶ τὴν κόρη — Γάνκα. Τἄδερνα ὅταν μοῦ ζήταγαν ψωμί, τἄδερνα! Ἔχω ἕνα μῆνα ποῦ περπατάω—τέσσερα ρούβλια μάζεψα! Οἱ μοναχοὶ εἶνε παραδόπιστοι! Πειὸ πολλὰ θἄβγαζα δουλεύοντας τίμια! Ὤ, σατανάδες, σατανάδες! Μὲ τί νερὸ θὰ μπορέσω νὰ ξεπλυθῶ ἐγὼ τώρα;

Πρέπει κἄτι νὰ τῆς πῶ, καὶ τῆς λέω:

— Γιὰ χατίρι τῶν παιδιῶν—θὰ σὲ συχωρέσῃ ὁ Θεός!

Καὶ νὰ μπήξῃ τὴ φωνή:

— Καὶ τί μὲ κόφτει ἐμένα γι' αὐτό; Δὲ φταίω ἐγὼ μπροστὰ στὸ Θεό! Ἂν δὲ μὲ συχωρέσῃ—μικρὸ τὸ κακό, κι' ἂν μὲ συχωρέσῃ Αὐτός—ἐγὼ δὲ θὰ ξεχάσω, ναῖσκε! Δὲ θὰ περάσω χειρότερα στὴν κόλασι! Ἐκεῖ, κἄνε, δὲ θἄχω καὶ τὰ παιδιὰ μαζή μου.

— Ἔχ,—λέω μὲ τὸ νοῦ μου,—ἄσχημα ἔκανα ποῦ τῆς ἔξυσα τὴν πληγή!

Μὰ ἐκείνη καὶ νὰ σταματήσῃ πειὰ δὲν μποροῦσε.

— Καὶ οὔτε ποῦ ὑπάρχει γιὰ τοὺς φτωχούς, Αὐτός, ὁ Θεός, δὲν ὑπάρχει!... Ὅταν ἑτοιμαζόμαστε νὰ πᾶμε στὸν ποταμὸ Ἀμοὺρ ἀπὸ τὸ Ζελένυ Κλίν,—πόσες δοξολογίες δὲν κάναμε, καὶ πῶς παρακαλούσαμε, καὶ κλαίγαμε νὰ μᾶς βοηθήσῃ — μᾶς βοήθησε; Δερνόμαστε πέρα ἐκεῖ τρία χρόνια, καὶ ἄλλοι πεθάνανε ἀπὸ τὴς θέρμες, καὶ ἄλλοι γυρίσανε ζητιάνοι. Καὶ ὁ πατέρας μου πέθανε, καὶ τῆς μάννας μου τῆς ἔκοψε τὸ πόδι μιὰ ρόδα στὸ δρόμο, καὶ τὰ δύο ἀδέλφια μου χαθήκανε στὴ Σιβηρία.

Καὶ τὸ πρόσωπό της πέτρωσε. Ἂν καὶ στρυφνή, ἦταν ὅμως τόσο αὐστηρὰ ὥμορφη, τὰ μάτια της ἦσαν σκοῦρα, τὰ μαλλιὰ πυκνά. Ὅλη νύχτα κουβεντιάζαμε μαζή, ὡς τὸ πρωΐ, καθισμένοι στὸ ἀκρόδασο, πίσω ἀπὸ τὴ σιδηροδρομικὴ σκοπιά, καὶ κατάλαβα, πῶς ὅλη ἡ καρδιὰ τοῦ ἀνθρώπου εἶχε ἀποκαῆ, οὔτε νὰ κλάψῃ πειὰ δὲν μποροῦσε, καὶ μονάχα σὰν θυμήθηκε τὰ παιδικά της χρόνια, χαμογέλασε μιὰ-δυὸ φορές, καὶ τὰ μάτια της σὰ νὰ μαλάκωσαν λίγο.

Ἀκούγοντας τὰ λόγια της, συλλογιόμουν:

— Κἄποιον θὰ σφάξῃ αὐτή, κἄποιον θὰ σκοτώσῃ! Ἢ θὰ γίνῃ καμμιὰ θεριόκαρδη πόρνη—δὲν ἔχει σωτηρία!

— Τὸ Θεὸ δὲν τὸν βέέπω, καὶ τοὺς ἀνθρώπους δὲν τοὺς ἀγαπῶ! ἔλεγε. Τί ἄνθρωποι εἶνε αὐτοί, μιὰ ποῦ δὲν μποροῦν νὰ βοηθήσουν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον; Ἄνθρωποι! Μπροστὰ στὸ δυνατό — ἀρνιά, μπροστὰ στὸν ἀδύνατο — λύκοι! Μὰ καὶ οἱ λύκοι ζοῦν κοπαδιαστά, ἐνῶ οἱ ἄνθρωποι—ὅλοι

χώρια, καὶ ἐχθροὶ ὁ ἕνας τ' ἀλλουνοῦ! Ὤχ, πολλὰ εἶδανε καὶ βλέπουν τὰ μάτια μου, στάχτη νὰ γίνουν ὅλοι τους! Γεννᾶνε παιδιά, καὶ νὰ τ' ἀναθρέψουν δὲν μποροῦν—εἶνε καλὸ πρᾶμμα αὐτό; Νά, κι' ἐγὼ τἄδερνα τὰ δικά μου σὰν μοῦ ζητοῦσαν ψωμί, τἄδερνα!

Τὸ πρωῒ ἔκοψε ἀπὸ κοντά μου — πῆγε νὰ πουλήσῃ τὸ κορμί της στοὺς μοναχούς—καὶ φεύγοντας ἐπρόφερε μοχθηρά:

— Πῶς τὰ κατάφερες ἔτσι, μαζὴ εἴμαστε πλαγιασμένοι, πειὸ δυνατὸς ἀπὸ μένα ἤσουνα, γιατί δὲν ἐγεύτηκες τζάμπα κρεατάκι; Ἔχ, κουτέντιε!

Μιλοῦσε σὰ νὰ μὲ χαστούκιζε!

Τῆς λέω:

— Ἄδικα μὲ προσβάλλεις!

Χαμήλωσε τὸ κεφάλι κι' ἀποκεῖ μοῦ λέει:

— Ἡ λαχτάρα μου εἶνε νὰ προσβάλω τὸν ἄνθρωπο, καὶ τὸν ἀθῶο ἀκόμη θέλω νὰ τὸν προσβάλω! Ὁρίστε, σὺ εἶσαι νέος ἀκόμη, καὶ ὅμως στέγνωσες ὅλος, καὶ τὰ μηνίγγια σου ἄσπρισαν — τὸ καταλαβαίνω, πῶς καὶ σὺ ἔχεις κἄποιο πόνο... Μὰ ἐμένα—τὸ ἴδιο μοῦ κάνει! Κανένα πειὰ δὲ λυπᾶμαι! Ἔχε γειά!

Ἔφυγε.

Μέσα στὰ ἕξη χρόνια τῆς περιοδείας μου, εἶδα πολλοὺς ἀνθρώπους ἀγριεμμένους ἀπὸ τὴ δυστυχία—σιγόκαιγε μέσα τους τὸ ἀκοίμητο μῖσος γιὰ ὅλα, κι' ἐκτὸς ἀπὸ τὸ κακό, τίποτ' ἄλλο δὲν μποροῦσαν νὰ ἰδοῦν. Βλέπουν τὸ κακό, λούζονται μέσα σ' αὐτό, σὰν μέσα σὲ καυτὸ λουτρό, πίνουν

χολή, ὅπως πίνουν τὸ κρασὶ οἱ μπεκρῆδες καὶ γελοῦν, γιορτάζουν.

— Ἡ ἀλήθεια μας εἶνε — παντοῦ κακό, παντοῦ δυστυχία, ἔξω ἀπ᾽ αὐτὰ θέση δὲν ἔχει ὁ ἄνθρωπος!

Πέφτουν σὲ ἄγρια ἀπελπισιά, καὶ φλογισμένοι ἀπ᾽ αὐτήν, βουτιῶνται στὴ διαφθορά, καὶ μὲ κάθε τρόπο λερώνουν τὴ γῆ, σὰ νὰ τὴν ἐκδικοῦνται γι᾽ αὐτὸ ποὺ τοὺς γέννησε, καὶ ποῦ εἶνε ὑποχρεωμένοι, σκλάβοι αὐτοὶ τῆς ἀδυναμίας των, νὰ σέρνωνται παραλυμένοι ἀπάνω στοὺς δρόμους της ὡς τὴν ἡμέρα τοῦ θανάτου.

Ἀνεβάζουν τὴ δυστυχία τους στὸ ὕψος τοῦ Θεοῦ των, καὶ τὴν προσκυνοῦν, μὴ θέλοντας νὰ βλέπουν τίποτ᾽ ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ τὴς πληγές τους, καὶ νὰ μὴν ἀκοῦνε τίποτ᾽ ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ τὰ στενάγματά τους.

Τοὺς λυπᾶται κανείς, γιατὶ μοιάζουν πειὰ μὲ τρελλούς, μὰ καὶ τοὺς σιχαίνεται ἡ ψυχή, σὰν βλέπῃ πῶς εἶνε ἕτοιμοι νὰ ξαμολήσουν ἀπάνω στὴν κάθε μορφὴ τὴ χολιασμένη φτυσιά τους, καὶ πῶς θὰ μαγάριζαν καὶ τὸν ἥλιο ἀκόμη μὲ τὴς φτυσιές τους, ἂν μποροῦσαν νὰ τὸ κάνουν,

Ἄλλοι πάλι, καταπονεμένοι ἀπὸ τὴ δυστυχία, φοβισμένοι ἀπ᾽ αὐτήν, σωπαίνουν, κρύβονται ἀπὸ τὴ ζωή, μικροὶ καὶ δειλοί, μὰ νὰ προφυλαχτοῦν δὲν μποροῦν, καὶ χρησιμεύουν γιὰ πηλὸ στὸ χέρι τοῦ δυνατοῦ — μ᾽ αὐτοὺς φράζει ἐκεῖνος τὴς χαραμμάδες τῶν τοίχων τοῦ παληοῦ του πύργου.

Πολλὰ πρόσωπα καὶ λόγια ἔχουν τυπωθῆ στὸ μνημονικό μου, ποτάμια δάκρυα ἔχουν χυθῆ μπροστά μου, καὶ πολλὲς φορὲς ἐκούφανε τ᾽ αὐτιά μου τὸ τρομαχτικὸ γέλιο τῆς ἀπελπισιᾶς, ὅλα τὰ φαρμάκια τὰ δοκίμασα, ἤπια τὸ νερὸ

ἑκατοντάδων ποταμιῶν. Καὶ οὔτε μιά, οὔτε δυό, ἔχυσα κι᾽ ἐγὼ πικρὰ δάκρυα λιγοψυχιᾶς.

Ὡρθώθηκε μπροστά μου ἡ ζωὴ σὰν τρομερὸς βραχνᾶς καὶ παραμιλητό, σὰν χιονοστρόβιλος ἀπὸ ταραγμένα λόγια καὶ πύρινη βροχὴ ἀπὸ δάκρυα, σὰν ἀκούραστη κραυγὴ ἀπελπισιᾶς καὶ μαρτυρικὸς σπασμὸς τῆς γῆς, ποῦ πάσχει ἀπὸ ἄφθαστη στὸ λογικὸ καὶ στὴν καρδιά μου ὁρμή.

Στενάζει ἡ ψυχή μου:

— Δὲν εἶν᾽ αὐτό!

Θολὰ κυλοῦν σ᾽ ὅλους τοὺς δρόμους τῆς γῆς τὰ ποτάμια τῆς δυστυχίας, καὶ μὲ τρομάρα ἀνείπωτη βλέπω, πῶς μέσα σ᾽ αὐτὸ τὸ χάος τοῦ χωρισμοῦ ὅλων μὲ ὅλους δὲν ὑπάρχει θέσις γιὰ τὸ Θεό, δὲν ὑπάρχει τόπος νὰ φανερωθῇ ἡ δύναμίς Του, οὔτε νὰ στερεωθοῦν τὰ βήματά μας — φαγωμένη ἀπὸ τὰ σαράκια τῆς δυστυχίας καὶ τοῦ τρόμου, τῆς κακίας καὶ τῆς ἀπελπισιᾶς, τῆς ἀπληστίας καὶ τῆς ἀδιαντροπιᾶς, σκορπίζεται σὰν σκόνη ἡ ζωή, καταστρέφονται οἱ ἄνθρωποι, χωρισμένοι ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλον καὶ ξασθενημένοι στὸ ξεμονάχιασμά τους.

Ρωτάω:

— Καὶ στ᾽ ἀλήθεια, λοιπόν, Σύ, δὲν εἶσαι παρὰ ὄνειρο τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς, κι᾽ ἐλπίδα δημιουργημένη ἀπὸ τὴν ἀπελπισιά, ἀπάνω στὴ μαύρη ὥρα τῆς λιγοψυχιᾶς;

Καὶ βλέπω — ὁ καθένας ἔχει τὸ Θεό του, καὶ ὁ κάθε Θεὸς λιγουλάκι εἶνε πειὸ ἀψηλὸς καὶ πειὸ ὄμορφος ἀπὸ τὸ δοῦλο καὶ προσκυνητή Του. Μὲ καταθλίβει αὐτό. Δὲ ζητάει ὁ ἄνθρωπος Θεό, μὰ τὴ λησμονιὰ τῆς λύπης του. Τὸν ξετοπίζει ἀπὸ παντοῦ ἡ δυστυχία τὸν ἄνθρωπο, κι᾽ αὐτὸς φεύγει κι᾽

ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του, θέλει ν' ἀποφύγῃ τὸν ἀγῶνα, φοβᾶται τὴ συμμετοχή του στὴ ζωὴ καὶ ὅλο ζητάει ἀπόμερη γωνίτσα, ποῦ νὰ μπορέσῃ νὰ κρυφτῇ. Καὶ νοιώθω πειά, πῶς τοὺς ἀνθρώπους δὲν τοὺς ὁδηγάει ἡ ἱερὴ ταραχὴ τῆς ἀναζητήσεως τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ μόνο ὁ φόβος στὴ ζωή, ὄχι ἡ λαχτάρα στὴ χαρὰ γιὰ τὸ Θεό, μὰ ἡ σκοτούρα, πῶς νὰ ξεβγάλῃ ἀπὸ πάνω του τὴ λύπη.

Φωνάζει ἡ ψυχή μου:

— Δὲν εἶν' αὐτό!

Τύχαινε, θυμᾶμαι, ἔβλεπες ἕναν ἄνθρωπο—ἦταν σοβαρὰ συλλογισμένος, καὶ ὤμορφα, ὁλοκάθαρα ἔλαμπαν τὰ μάτια του. Τὸν ἀντάμωνες μιὰ καὶ δυό—ὁ ἴδιος ἦταν πάντα, μὰ τὴν τρίτη ἢ τὴν τέταρτη φορά, τὸν κύτταζες—ἦταν θυμωμένος, ἢ μεθυσμένος καὶ ὄχι πειὰ ταπεινός, μὰ ἀναιδής, πρόστυχος, βωμολοχοῦσε.

Καὶ νὰ καταλάβῃς δὲν μπορεῖς, γιὰ ποιὸ λόγο καταστράφηκε ὁ ἄνθρωπος, ἀπάνω σὲ τί θρουβαλιάστηκε; Ὅλοι φαντάζουν στραβοὶ καὶ εὔκολα σκοντάφτουν στὸ δρόμο τους, σπάνια ν' ἀκούσῃς ζωντανό, πνευματικὸ λόγο, πολὺ συχνὰ οἱ ἄνθρωποι, ἀπὸ συνήθειο, προφέρουν ξένα λόγια, χωρὶς νὰ καταλαβαίνουν οὔτε τὸ ὄφελος, οὔτε τὴν βλαβερότητα τῆς σκέψεως, ποῦ κρύβεται μέσα σ' αὐτά.

Μαζεύουν τὰ λόγια τῶν ὁσίων μοναχῶν, τὶς προφητεῖες τῶν ἐρημιτῶν καὶ ἀσκητῶν, καὶ τὰ μοιράζουν συμμεταξύ τους, ὅπως μοιράζουν τὰ παιδιὰ τ' ἀποκόμματα τῶν σπασμένων πιάτων ἀπάνω στὸ παιγνίδι τους. Μὲ λίγα λόγια, δὲ βλέπω ἀνθρώπους, μὰ χαλάσματα σαραβαλιασμένης ζωῆς—ὁ βρώμικος ἀνθρώπινος κουρνιαχτὸς στρηφογυρίζει

ἀπάνω στὴ γῆ, καὶ ἄνεμοι διάφοροι τὸν σωριάζουν στὰ προαύλια τῶν ἐκκλησιῶν.

Κόσμος ἀμέτρητος στρηφογυρίζει γύρω στὰ ἱερὰ λείψανα, στὶς θαυματουργὲς εἰκόνες, λούζεται στὶς πηγὲς καὶ παντοῦ ἀναζητάει τὴ λησμονιά.

Ἡ λιτανεῖες ἀπὸ πόλι σὲ πόλι μὲ νεύριαζαν—ἢ θαυματουργὲς εἰκόνες εἶχαν χαθῆ γιὰ μένα ἀπὸ τὰ παιδικά μου χρόνια ἀκόμη, καὶ ἡ ζωὴ τοῦ μοναστηριοῦ τὶς θρυμμάτισε ὁλότελα. Κύτταζα, θυμᾶμαι, πῶς σέρνονται σὰν πελώριο σταχτὶ σκουλῆκι οἱ ἄνθρωποι μέσα στὴν σκόνη τοῦ δρόμου, σὰ νὰ τοὺς κυνηγάει κάποια ἀόρατη δύναμις, καὶ νευριασμένα φωνάζουν ὁ ἕνας στὸν ἄλλον:

—Πάρ' τὰ πόδια σου! Κουνήσου!

Καὶ ἀπὸ πάνω τους, λυγίζοντας τὰ κεφάλια τους στὴ γῆ, πλέει σὰν κίτρινο πουλὶ ἡ εἰκόνα, καὶ φαντάζει, πῶς τὸ βάρος της εἶνε ἀφάνταστα μεγάλο γιὰ ὅλους.

Μέσα στὴ σκόνη καὶ τὴ λάσπη, κάτω ἀπὸ τὰ πόδια τοῦ πλήθους, ἄψυχοι ὄγκοι σωριάζονται ἢ δαιμονισμένες, χτυπιῶνται σὰν ψάρια, ἀκούγεται ἄγριο οὐρλιασμα—ὁ κόσμος χύνεται ποτάμι ἀπάνω ἀπὸ τὸ σπαρταριστὸ σῶμα, τὸ πατάει, τὸ κλωτσάει καὶ φωνάζει στὴν εἰκόνα τῆς Μητέρας τοῦ Θεοῦ:

—Χαῖρε, Ὑπεραγία!

Ὅλων τὰ πρόσωπα εἶνε παραμορφωμένα, ἀγριεμμένα ἀπὸ τὴν ἔνταση, μούσκεμμα ἀπὸ τὸν ἵδρωτα, μαῦρα ἀπὸ τὴ σκόνη, καὶ ὅλο αὐτὸ τὸ διάβα τοῦ ὄχλου, τὸ δίχως κέφι ψάλσιμο τῶν κουρασμένων φωνῶν, τὸ ὑπόκωφο ποδοβολητό —προσβάλλει τὴ γῆ, σκοτεινιάζει τὸν οὐρανό.

Καὶ στὰ πλάγια τοῦ δρόμου, κάτω ἀπὸ τὰ δένδρα, εἶνε

ἀραδιασμένοι σὰν δυὸ παρδαλὲς κορδέλλες οἱ ζητιάνοι—ἐδῶ κάθονται, ἐκεῖ εἶνε ξαπλωμένοι, ἄρρωστοι, σακάτηδες, μὲ τὸ σῶμα γεμᾶτο ἐμπυασμένες πληγές, κουλοί, κουτσοί, στραβοί. Κουλουριάζονται στὴ γῆ ἐξαντλημένα κορμιά, τρέμουν στὸν ἀέρα σακάτικα χέρια καὶ πόδια, ἁπλώνονται κατὰ τὸν κόσμο, γιὰ νὰ κινήσουν τὸν οἶκτο. Στενάζουν, οὐρλιάζουν οἱ ζητιάνοι, φλογίζονται στὸν ἥλιο ἡ πληγές τους, ἐκλιπαροῦν καὶ ἀπαιτοῦν στ' ὄνομα τοῦ Θεοῦ ἕνα καπίκι· πολλὰ πρόσωπα εἶνε δίχως μάτια, σὲ ἄλλα πάλι τὰ μάτια λάμπουν σὰν κάρβουνα, ἀδιάκοπα ροκανίζει ὁ πόνος τὰ σώματα καὶ τὰ κόκκαλα,—ὅλοι τους φαντάζουν τρομαχτικὰ λουλούδια.

Βλέπω ὁλοφάνερα κἄποιο κατατρεγμὸ τῶν ἀνθρώπων, καὶ μισῶ τὴ δύναμι ποῦ τοὺς σέρνει μέσα στὴ σκόνη καὶ τὴ λάσπη—ποῦ τοὺς πάει ;

— Δὲν εἶν' αὐτό !

Βρισκόμουν στὸ θαυμαστὸ Κίεβο, θαύμαζα τὴν ὠμορφιὰ καὶ τὸ μεγαλεῖο τῆς πανάρχαιης ρωσικῆς φωλιᾶς.

Δοκίμασα νὰ κουβεντιάσω μ' ἕνα μοναχό—τὸν λογάριαζαν γιὰ μυαλωμένο.

Τοῦ λέω, λοιπόν : αὐτὸ κι' αὐτό, δὲν μπορῶ νὰ νοιώσω τοὺς νόμους ἀπάνω στοὺς ὁποίους εἶνε θεμελιωμένη ἡ ζωή.

— Ποιὸς εἶσαι σύ ;

— Χωρικός.

— Γραμματισμένος ;

— Λιγάκι.

— Ἡ κοῦτρά σας δὲν τὰ χωράει τὰ γράμματα ! αὐστηρὰ μοῦ λέει.

Καὶ στ' ἀλήθεια, μυαλωμένος φαίνεται νἄναι.

— Φοιτητάκος; μὲ ρωτάει.

— Ὄχι.

— Ἄ-χά! Πνευματομάχος;

— Σὲ τί ἀπάνω;

— Στὴς σκέψεις.

Τὸ πρόσωπό του εἶνε ροδοκόκκινο, σὰν χοιρομέρι, τὰ μάτια μικρούλια.

— Ἂν ζητᾶς τὸ Θεό—μοῦ λέει,—τὸν ζητᾶς, βέβαια, γιὰ νὰ τὸν ξεθρονίσῃς!

Καὶ μὲ φοβερίζει μὲ τὸ δάκτυλο.

— Ἀμ' σᾶς ξέρω ἐγώ! Δὲν πιάνεις καλλίτερα νὰ διαβάσῃς ἑκατὸ φορὲς τὸ «Πιστεύω»; Ἐμπρός, διάβαστο! Καὶ ὅλες ἡ κουταμάρες σου θὰ ξατμισθοῦν σὰν καπνός! Ὅπως κι' ἂν ἔχῃ, ὅλους ἐσᾶς, τοὺς αἱρετικούς, ἔπρεπε νὰ σᾶς ἐξορίσουν στὴν Ἀβυσσηνία, στὴν Ἀφρική, στοὺς αἰθίοπες, ναῖσκε! Δὲ θ' ἀργούσατε νὰ ψοφήσετε κεῖ ἀπὸ τὴ ζέστη!

Τὸν ρωτάω:

— Ἔχετε πάει σεῖς σ' αὐτὴ τὴν Ἀβυσσηνία;

— Ἐπῆγα,—λέει.

— Καὶ πῶς δὲν ψοφήσατε;

Θύμωσε ὁ μοναχός.

Ἀντάμωσα στὴν πέρα μεριὰ τοῦ Δνιέπρου ἕναν ἄνθρωπο — καθόταν στ' ἀκροπόταμο, ἀπέναντι στὴ Λαύρα, καὶ πετοῦσε πετραδάκια στὸ νερό: θὰ ἦταν καμμιὰ πενηνταριὰ χρονῶν, γενᾶτος, φαλακρός, τὸ πρόσωπο αὐλακωμένο ἀπὸ ρυτίδες, τὸ κεφάλι μεγάλο· τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, ἀπὸ τὰ μάτια τοὺς καταλάβαινα τοὺς σοβαροὺς ἀνθρώπους, τὸν ζύγωσα, ἐκάθησα κοντά του.

Βράδυαζε. Βιαστικὰ κυλοῦσε τὰ νερά του ὁ θολὸς Δνιέπρος, καὶ στὴν ἀπέναντι μεριὰ τὸ βουνὸ ἦταν πλουμισμένο ἐκκλησιές, σπιθοβολοῦσε στὸν ἥλιο τ' ἀλαζονικὸ χρυσάφι τῶν ἐκκλησιαστικῶν ματιῶν, λαμποκοποῦσαν οἱ σταυροί, ὡς καὶ τὰ τζάμια τῶν παραθυριῶν λαμπύριζαν σὰν πολύτιμα πετράδια—φάνταζε ν' ἄνοιξε ἡ γῆ τὰ σπλάχνα της, καὶ μὲ περήφανη γενναιοφροσύνη νἄδειχνε στὸν ἥλιο τοὺς θησαυρούς της.

Κι' ὁ ἄνθρωπος δίπλα μου, ἔλεγε χαμηλόφωνα καὶ λυπημένα:

— Νὰ σκέπαζε κανεὶς ὅλη τὴ Λαύρα μέσα σὲ μιὰ γυάλα, νἄδιωχνε στὰ κομμάτια τοὺς μοναχούς, καὶ νὰ μὴν ἄφινε κανένα νὰ μπῇ μέσα 'κεῖ — δὲν ὑπάρχουν πειὰ ἄξιοι ἄνθρωποι νὰ περπατοῦν μέσα σ' αὐτὴ τὴν ὠμορφιά!

Ἴδιο παραμύθι, γραμμένο ἀπὸ κἄποιο σοφὸ καὶ μεγάλο, πέτρωσε στὴν πέρα 'κεῖ μεριὰ τοῦ Δνιέπρου, γοργοκυλοῦν ἀπὸ μακρυὰ τὰ κύματα τοῦ Δνιέπρου καὶ χαρωπὰ φλοισβίζουν βλέποντάς το, μὰ στὸ γεμᾶτο θαυμασμὸ τραγοῦδι τοῦ ποταμιοῦ δὲ σβύνει ἡ σιγανὴ φωνὴ τοῦ ἀνθρώπου:

— Τί δυνατὰ ποῦ εἶχε ἀρχίσει, πόσο μεγαλόπρεπα οἰκοδομήθηκε!

Σὰν ὄνειρο παληὸ θυμᾶμαι τὸν ἡγεμόνα Βλαδίμηρο, τὸν 'Αντώνιο, τὸν Θεοδόσιο, τοὺς ρώσους γίγαντας, καὶ νοιώθω νὰ λυπᾶμαι κἄτι.

Βροντερὰ καὶ ὁλόχαρα σημαίνουν ἢ ἀμέτρητες καμπάνες στὴν ἀντικρυνὴ ὄχθη, μὰ γιὰ μένα, πειὸ ἡχηρὲς εἶνε ἢ πένθιμες συλλογιὲς γιὰ τὴ ζωή:

— Κανεὶς ἀπὸ μᾶς δὲ θυμᾶται τὴ συγγένεια του. 'Ορί-

στε, ἐγώ, πῆρα τὸ δρόμο νὰ βρῶ τὴν ἀληθινὴ πίστη, καὶ τώρα ρωτάω τὸν ἑαυτό μου — ποῦ νᾶναι ὁ ἄνθρωπος; Δὲ βλέπω ἄνθρωπο. Ὅλο κοζάκοι, χωριάτες, ὑπάλληλοι, παπάδες, ἔμποροι—μὰ ἄνθρωπο σκέτο, ἀμέτοχο στὰ καθημερινὰ καὶ συνηθισμένα ζητήματα, δὲ βρίσκω. Ὁ καθένας κἄποιον θὰ ὑπηρετῇ, τὸν καθένα κἄποιος θὰ τὸν προστάζῃ. Ἀπάνω ἀπὸ τὸν προϊστάμενο, στέκει ἄλλος προϊστάμενος, καὶ ὅλ' αὐτὰ ἀλαργεύονται ἀπὸ τὰ μάτια, φεύγουν στὰ ἄφταστα ὕψη. Κι' ἐκεῖ, κρύβεται ὁ Θεός.

Νυχτώνει. Βαθυγάλανο ἔγεινε τὸ νερὸ στὸ ποτάμι καὶ οἱ σταυροὶ τῶν ἐκκλησιῶν ἔχασαν τὴς ἀκτίνες τους. Ὁ ἄνθρωπος πετάει πετραδάκια στὸ ποτάμι, κι' ἐγὼ δὲ βλέπω πειὰ τὰ στεφάνια ποῦ κάνουν.

— Ἐδῶ καὶ τρία χρόνια,—λέει αὐτός,—στὸν τόπο μας, στὸ Μαϊκώπ, ἔγεινε στάσις γιὰ τὴν πανοῦκλα ποὖπεσε στὰ ζωντανά. Ξαμόλησαν τοὺς δραγόνους καταπάνω μας, κι' οἱ χριστιανοὶ σκοτώνανε τοὺς χριστιανούς. Γιὰ τὰ ζωντανά. Κόσμος πολὺς χάθηκε τότε. Κι' ἄρχισα νὰ συλλογιέμαι:—σὰν τί πίστη ἔχουμε μεῖς, οἱ ρῶσοι, μιὰ ποῦ γιὰ τὰ βουβάλια παραδίνουμε στὸ θάνατο ὁ ἕνας τὸν ἄλλο, ἐνῷ ἀπὸ τὸ Θεό μας εἶνε εἰπωμένο:—μὴ φονεύσῃς;

Πλέει ἡ Λαύρα μέσα στὸ σκοτάδι, λὲς κι' ἀνεβαίνει τὸ βουνό, σὰν φάντασμα. Ψαχουλεύει γύρω του τὴ γῆ ὁ κοζάκος — ψάχνει νὰ βρῇ χαλίκια, βρίσκει καὶ τὰ πετάει στὸ ποτάμι. Κουδουνίζει τὸ νερό.

— Ἔτσι ποῦ λές, ἄνθρωπε! λέει ὁ κοζάκος, χαμηλώνοντας τὸ κεφάλι. Ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ εἶνε γάλα πνευματικό, μὰ στὸ στόμα μας φτάνει μόνο τὸ τυρόγαλα. Εἶνε

εἰπωμένο: «οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ τὸν Θεὸν ὄψονται» — μὰ μπορεῖ ποτὲ αὐτή, ἡ καρδιά σου, νὰ εἶνε καθαρή, ἀφοῦ ἐσὺ δὲν ζῇς μὲ τὴ θέλησή σου; Καὶ μιὰ ποῦ δὲν ἔχεις ἐλεύθερη θέληση, θὰ πῇ πῶς δὲν ὑπάρχει καὶ ἀληθινὴ πίστις, ἀλλὰ μόνο μιὰ φαντασία.

Σηκώθηκε, τινάχτηκε, κύτταξε τριγύρω του, κοντόχονδρος, καλοδεμένος.

— Δὲν ἔχουμε μεῖς τὸ ἐλεύθερο γιὰ τὸ Θεό, νὰ τί ἰδέα μοῦ περνάει!

Σήκωσε τὸ κασκέτο του κι' ἔφυγε, κι' ἐγὼ ἀπόμεινα, σὰν καρφωμένος στὴ γῆ. Θέλω νὰ βαθύνω στὰ λόγια τοῦ κοζάκου — καὶ δὲν μπορῶ, νοιώθω ὅμως, πῶς μέσα σ' αὐτὰ κρύβεται ἀλήθεια.

Μὲ χαϊδεύει ἡ μεσημβρινὴ σκοτεινὴ νύχτα, καὶ συλλογιέμαι:

— Μὰ κσὶ στ' ἀλήθεια, μόνο στὸν καϋμὸ στηρίζεται ἡ ὠμορφιὰ τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς; Ποῦ εἶνε ὁ κορμὸς αὐτός, γύρω στὸν ὁποῖο τυλίγεται τὸ τρελλὸ στροβίλισμα τῶν ἀνθρώπων, ποῦ εἶνε τὸ νόημα τοῦ ἀναστατώματος αὐτοῦ;

Τὸ χειμῶνα πάντα πάσχιζα νὰ βρίσκωμαι πειὸ κοντὰ στὸ νοτιά, ποῦ ἦταν πειὸ ζεστά, κι' ἂν τύχαινε νὰ μὲ κλείσῃ στὰ βορεινὰ μέρη τὸ χιόνι καὶ τὸ κρύο, τότε πήγαινα στὰ μοναστήρια. Στὴν ἀρχή, βέβαια, μὲ στραβοκύτταζαν οἱ μοναχοί, μὰ σὰν τοὺς ἔδειχνα τὴ δουλειά μου, γινόντουσαν πειὸ μαλακοί· εὐχαριστιώντουσαν σὰν ἔβλεπαν ἄνθρωπο νὰ δουλεύῃ καλὰ καὶ νὰ μὴν παίρνῃ χρήματα. Τὰ πόδια μου ξεκουράζονται, μὰ τὰ χέρια καὶ τὸ κεφάλι δουλεύουν. Ἔφερνα στὸ νοῦ μου ὅλα ὅσα εἶδα στὸ διάστημα τοῦ καλοκαιριοῦ,

ἤθελα νὰ ξεστίψω ἀπ᾽ ὅλο αὐτὸ τὸ φορτίο λίγη καθαρὴ τροφὴ γιὰ τὴν ψυχή, ἐζύγιζα, ξεδιάλεγα, πάσχιζα νὰ νοιώσω τὴ σχέση τοῦ ἑνὸς μὲ τ᾽ ἄλλο, καὶ μπερδευόμουν μέσα σ᾽ ὅλα αὐτά, θυμᾶμαι, ὡς ποῦ μ᾽ ἔπαιρναν τὰ δάκρυα.

Νοιώθω νὰ χόρτασα στενάγματα καὶ καϋμοὺς τῆς γῆς, καὶ σὰ νὰ θαμπώνῃ τὸ ἀγέρωχο τοῦ χαρακτῆρός μου, ἄρχισα νὰ γίνωμαι σκυθρωπός, σιωπηλός, μεγαλόνει μέσα μου ἡ κακία γιὰ ὅλα καὶ γιὰ ὅλους. Ἐρχόντουσαν ὧραις ποῦ μὲ κυρίευε μαύρη βαρυθυμιά, βδομάδες ὁλόκληρες ζοῦσα σὰν ὑπνωτισμένος ἢ στραβός — τίποτα δὲν ἤθελα, τίποτα δὲν ἔβλεπα. Ἄρχισα νὰ ρωτάω τὸν ἑαυτό μου:—δὲ θἄταν καλλίτερα, νὰ παρατήσω αὐτὸ τὸν πλάνητα βίο, καὶ νὰ ζήσω ὅπως ὅλος ὁ κόσμος, χωρὶς νὰ δίνω στὸν ἑαυτό μου αἰνίγματα γιὰ λύση, καὶ νὰ ὑποταχθῶ ταπεινόφρονα στὰ θεσπισμένα; Ἡ ἡμέρες ἦσαν γιὰ μένα μαῦρες σὰν τὴ νύχτα, ἤμουν κατάμονος στὴ γῆ, ὅπως τὸ φεγγάρι στὸν οὐρανό, μὰ τίποτα νὰ φωτίσω δέν μποροῦσα. Ἄλλη φορὰ πάλι, μοῦ φάνταζε ν᾽ ἀλαργεύω, νὰ παραμερίζω ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό μου, κι᾽ ἔβλεπα—νά, στέκεται κεῖ στὸ σταυροδρόμι ἕνα γιερὸ παλληκάρι καὶ γιὰ ὅλους εἶνε ξένος, τίποτα δὲν τ᾽ ἀρέσει, κανένα δὲν πιστεύει. Γιὰ ποιὸ λόγο ζῇ; Γιατί χωρίστηκε ἀπὸ τὸν κόσμο;

Καὶ κρύωσε ἡ ψυχή μου.

Περνοῦσα κι᾽ ἀπὸ τὰ γυναικεῖα μοναστήρια, καθόμουν μιὰ βδομάδα, δυό, καὶ σ᾽ ἕνα ἀπ᾽ αὐτά, στὸ Βόλγα, ἔκοψα μιὰ μέρα τὸ πόδι μου μὲ τὸ μπαλτά, τὴν ὥρα ποῦ ἔσχιζα ξύλα. Μὲ γιάτρευε ἡ μητέρα Θεοκτίστη, μιὰ πολὺ καλὴ γρηοῦλα, τὸ μοναστηράκι ἦταν μικρό, φτωχικό, μὰ ἡ ἀδελ-

φὲς ἦσαν ὅλες καλοθρεμμένες, σοβαρές. Μὲ θύμωναν μὲ τὴ γλυκοστάλαχτη θωριά τους, τὰ μελένια χείλια καὶ τὴς παχειὲς γκοῦσές τους.

Στεκόμουν μιὰ φορὰ στὸν ἑσπερινό, καὶ ἄξαφνα ἀκούω —κάποια μοναχὴ ἔψελνε ξωτικά. Ἦταν μιὰ ἀψηλὴ κοπέλλα, μὲ πρόσωπο ἀναμμένο, μαῦρα μάτια, αὐστηρά, τὰ χείλια κατακόκκινα, φωνὴ δυνατὴ καὶ τολμηρή—ἔψελνε σὰ νὰ ρωτοῦσε, καὶ μοῦ φάνταζε, πῶς μέσα στὴ φωνὴ ἐκείνη ἦταν κρυμμένο κάποιο κακὸ δάκρυ.

Ἡ πληγή μου εἶχε ἀρχίσει νὰ κλείνῃ, ἑτοιμαζόμουν γιὰ φευγάλα, καὶ μποροῦσα πειὰ νὰ δουλεύω. Καὶ νά, μιὰ μέρα, ἐκεῖ ποῦ καθάριζα τὰ δρομάκια, φτυαρίζοντας τὸ χιόνι, περνάει ἡ νειὰ ψάλτισσα, περπατοῦσε ἀργὰ καὶ σὰ νὰ εἶχε πήξει. Στὸ δεξί της χέρι, σφιγμένο ἀπάνω στὸ στῆθος, κρατοῦσε τὸ κομπολόϊ, τὸ ἀριστερὸ κρεμόταν σὰν βούρδουλας στὸ μάκρος τοῦ κορμιοῦ της, τὰ χείλια τἄχε δαγκαμένα, τὰ φρύδια ζαρωμένα, τὸ πρόσωπο χλωμό. Τὴ χαιρέτησα, τίναξε τὸ κεφάλι στ' ἀπάνω καὶ μοὔρριξε μιὰ τέτοια ματιά, λὲς καὶ νὰ τῆς εἶχα κάνει τίποτε μεγάλο κακό.

Μ' ἐρέθισε ὁ τρόπος της αὐτός, μὰ δὲν εἶχα καὶ καμμιὰ ὑπόληψη σ' αὐτὲς τὴς νέαις μοναχές.

— Ἔ, κοπέλλα,—τῆς λέω,—δύσκολη δὲν τὴν βρίσκεις τὴ ζωὴ ἐδῶ μέσα;

Κοντοστάθηκε, ἔγεινε κατακόκκινη.

— Πῶς τὸ εἶπες; ρωτάει.

— Δύσκολο—λέω—δὲν εἶνε νὰ κατανικήσῃς τὴ σάρκα;

Καὶ νὰ μοῦ ἀπαντήσῃ ἄξαφνα σ' αὐτὸ σιγανά, μὲ θυμό:

— Οὔ, δαίμονα!

Καὶ γρήγορα - γρήγορα, ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ κοντά μου, μαύρη, σὰν ἀπόκομμα σύννεφου σ᾽ ἀνεμοδαρμένο οὐρανό.

Νὰ ἐξηγήσω, γιατί τῆς εἶπα αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, δὲν ξέρω —τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, ὅλο καὶ πειὸ συχνὰ ἔνοιωθα νὰ φουντώνουν μέσα μου κἄτι τέτοιες ἰδέαις, φούντωνε καὶ πεταγόταν σὰν σπίθα σὲ κἄποιου τὸ μάτι. Μοῦ φάνταζε, πῶς ὅλοι οἱ ἄνθρωποι λένε ψέμματα, ὑποκρίνονται.

Ὕστερα ἀπὸ λίγο, τὴν ξαναβλέπω πάλι σ᾽ ἕνα ἄλλο δρομαλάκι. Ἀκόμη μεγαλείτερο θυμὸ ἔνοιωσα μέσα μου— τί θέλει καὶ στρηφογυρίζει ἐδῶ χάμω, τυλιγμένη στὰ μαῦρα, ἀπὸ ποιὸν κρύβεται; Τὴ στιγμὴ ποῦ περνοῦσε δίπλα μου, τῆς λέω :

— Θέλεις νὰ φύγῃς ἀπὸ ᾽δῶ μέσα;

Τραντάχτηκε ᾽κείνη, ὠρθοστήλωσε τὸ κεφάλι της, τεντώθηκε ὅλη σὰν σαΐτα—ἐνόμισα πῶς θὰ φωνάξῃ.

Μὰ προσπέρασε δίπλα μου καὶ ἄκουσα τὴν ἀνέλπιστη ἀπάντηση :

— Τὸ βράδυ θὰ σοῦ πῶ.

Ἀπόμεινα, μοῦ φάνηκε νὰ παράκουσα, μά, ἂν καὶ τὸ πρόφερε σιγανά, φάνταξε σὰ νὰ τὸ χτύπησε στὴν καμπάνα. Ἂν καὶ μοῦ φάνηκε ἀστεῖο, τἄχασα, ὕστερα ὅμως καθησύχασα τὸν ἑαυτό μου, λέγοντας μὲ τὸ νοῦ, πῶς θὰ κορόϊδευε τὸ τρελλοκόριτσο.

Σὰν ἔκοψα τὸ πόδι μου μὲ εἶχαν πάει στὸν ξενῶνα, μ᾽ ἔβαλαν σὲ μιὰ μικρὴ καμαροῦλα κάτω ἀπὸ τὴ σκάλα, κι᾽ ἀπὸ τότε μέσα ᾽κεῖ ζοῦσα.

Τὸ βράδυ τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ξαπλωμένος στὸ γιατάκι μου, συλλογιόμουν πῶς ἔπρεπε νὰ τελειώσω πειὰ μ᾽ αὐτὴ

τὴν τσιγγάνικη ζωή, νὰ πάω σὲ καμμιὰ πόλη καὶ νὰ βρῶ δουλειὰ σὲ κανένα ψωμάδικο. Γιὰ τὴν κοπέλλα δὲν ἤθελα νὰ σκεφθῶ.

Ἄξαφνα, χτυπᾶνε σιγανὰ τὴν πόρτα, πετάχτηκα, ἄνοιξα —μιὰ γρηὰ μοναχὴ μὲ χαιρέτησε καὶ λέει:

— Κοπιάστε!

Κατάλαβα ποῦ, δὲ ρώτησα τίποτε, προχωρῶ καὶ φοβερίζω ἀπὸ μέσα μου:

— Ἔτσι λοιπόν; Ἀμ' τότε στάσου, ἀκριβοῦλά μου, θὰ στὴν ξετινάξω ἐγὼ τὴν ψυχή!

Ἀπὸ διάφορα περάσματα καὶ μπασιὲς φτάσαμε στὸ μέρος, ἡ γρηὰ ἄνοιξε μιὰ πόρτα, μ' ἔσπρωξε μπροστὰ καὶ σιγολέει:

— Θὰ ρθῶ ὕστερα νὰ σὲ πάρω...

Ἔτριξε ἕνα σπίρτο, φώτισε στὸ σκοτάδι τὸ γνώριμο πρόσωπο, ἀκούω μιὰ φωνή:

— Κλεῖστε τὴν πόρτα.

Τὴν ἔκλεισα. Ηὗρα ψαχουλευτὰ τὸ τζάκι, ἀκούμπησα ἀπάνω σ' αὐτὸ καὶ ρωτάω:

— Δὲ θ' ἀνάψουμε τίποτα;

Χαχάνισε σιγανὰ ἡ κοπέλλα.

— Σὰν τί ν' ἀνάψουμε; λέει.

— Ἄχ, παληοβρῶμα! λέω μὲ τὸ νοῦ μου.

Καὶ σωπαίνω. Τὴν κοπέλλα μόλις τὴν ξεχωρίζω — στὸ σκοτάδι φαντάζει σὰν μαῦρο σύννεφο σὲ σταχτὴ οὐρανό.

— Γιατί δὲν μιλᾶτε; ρωτάει ἐκείνη. Ἡ φωνὴ εἶνε προστακτική.

Πλούσια θἄναι, φαίνεται,—λέω ἀπὸ μέσα μου.

— Ἔχετε σεῖς τὸ λόγο!

— Στὰ σοβαρὰ μοῦ εἴπατε νὰ φύγω ἀπὸ τὸ μοναστῆρι;

Ἐσκέφθηκα, πῶς νὰ τῆς ἀπαντήσω πειὸ φαρμακερά, καὶ χωρὶς νὰ βιαστῶ, ἀτάραχα τῆς ἀποκρίνομαι, ὁ μασκαρᾶς:

— Ὄχι, ἤθελα νὰ δοκιμάσω τὴ θεοσέβειά σας!

Ξανάναψε ἕνα σπίρτο, φωτίστηκε τὸ πρόσωπό της, τὰ μαῦρά της μάτια μὲ κύτταζαν ἀδιάντροπα. Ἄρχισα νὰ φοβᾶμαι λίγο. Σὰν ἐσυνήθισαν τὰ μάτια μου στὸ σκοτάδι, τὴν εἶδα νὰ στέκεται καταμεσῆς τῆς κάμαρης, ἀψηλὴ καὶ μαυροντυμένη—στεκόταν παράξενα ἀλύγιστη.

— Ἡ θεοσέβειά μου,—ψιθύρισε ἐκείνη φλογερά,—δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ δοκιμασθῇ, δὲ σᾶς ἐκάλεσα γι᾽ αὐτὸ ἐδῶ μέσα, κι᾽ ἂν δὲν καταλαβαίνετε—ἀδειάστε μου τὴ γωνιά...

Βάναυσο ἦταν τὸ σιγολάλημά της, καὶ δὲν ἀκουγόταν παίξιμο μέσα σ᾽ αὐτό, μὰ κάτι τὸ σοβαρό. Στὸν τοῖχο, ἀπέναντί μου, ξεχώριζε ἕνα παράθυρο, καὶ φάνταζε νἄταν κομμένο ἀπάνω στὸ βαθὺ σκοτάδι τῆς νύχτας, μοῦ ἔκανε κακὸ ποῦ τὄβλεπα. Δὲν εἶμαι καλά, νοιώθω νὰ λάθεψα σὲ κάτι καὶ ὅλο καὶ πειὸ πολὺ ἀρχίζω νὰ φοβᾶμαι, σὲ τέτοιο σημεῖο, ποῦ τρέμουν τὰ πόδια μου. Κι᾽ ἐκείνη λέει:

— Καὶ νὰ φύγω, δὲν ἔχω ποῦ νὰ πάω, στὸ μοναστῆρι μὲ παρέδωσε ὁ θεῖός μου διὰ τῆς βίας, δὲν ἔχω δύναμι νὰ ζήσω πειὰ ἐδῶ μέσα, θὰ κρεμαστῶ...

Καὶ σώπασε ἀπότομα, λὲς καὶ γκρεμίστηκε σὲ κάποιο λάκκο.

Τάχασα ὁλότελα, κι᾽ ἐκείνη, ὅλο καὶ πειὸ κοντά μου ζύγωνε, ἀνασαίνοντας βαρειά.

— Τί θέλετε τότε; — ρωτάω.

Καὶ νά, ἦλθε ὅλως διόλου πειὰ κοντά μου, ἀκούμπησε τὸ χέρι της στὸν ὦμό μου—τρέμει αὐτὸ τὸ χέρι, μὰ κι' ἐγὼ ἀνατριχιάζω, λυγίζουν τὰ γόνατα καὶ τὸ σκοτάδι τρυπόνει στὸ λαιμό μου, μὲ πνίγει.

— Μπὰς κι' εἶνε δαιμονισμένη; μοῦ περνάει ἀπὸ τὸ νοῦ.

Μὰ 'κείνη ἄρχισε νὰ σιγοκλαίῃ μ' ἀναφυλλητὸ καὶ ψιθυρίζει, θερμὰ ἀνασαίνοντας ἴσα στὰ μοῦτρά μου:

— Ἐγέννησα ἕνα ἀγοράκι—μοῦ τὸ πῆραν, καὶ μένα μ' ἔκλεισαν ἐδῶ μέσα, μὰ δὲν μπορῶ ἐγὼ νὰ κάτσω στὸ μοναστῆρι! Μοῦ λένε πῶς πέθανε τὸ παιδάκι μου—ὁ θεῖος κι' ἡ θεία, δηλαδή, τὸ λένε, οἱ κηδεμόνες μου—μπορεῖ καὶ νὰ μοῦ τὸ σκότωσαν, νὰ τὄρριξαν σὲ καμμιὰ πόρτα, γιὰ σκέψου τὸ λιγάκι, καλέ μου ἐσύ! Πρέπει δυὸ χρόνια ἀκόμη νὰ βρίσκωμαι στὴν ἐξουσία τους, ὡς τὴ νόμιμη ἡλικία μου, μὰ νὰ μείνω ἐδῶ δὲν μπορῶ.

Τιναζόταν ὅλη ἀπὸ τοὺς λυγμούς, ἔννοιωθα τὸν ἑαυτό μου φταίχτη μπροστά της, τὴν ἐλυπόμουν, μὰ καὶ τὴν φοβόμουν—ἔμοιαζε μὲ μισότρελλη—τὴν πίστευα καὶ ὄχι.

Κι' ἐκείνη σιγόλεγε μ' ἀναφυλλητό:

— Θέλω ἕνα παιδάκι... σὰν μείνω ἔγκυος—θὰ μὲ διώξουν ἀπὸ 'δῶ! Μοῦ χρειάζεται ἕνα παιδάκι· ἂν πέθανε τὸ πρῶτο, θέλω νὰ γεννήσω ἄλλο, καὶ δὲ θ' ἀφήσω πειὰ νὰ μοῦ τὸ πάρουν, νὰ ληστέψουν τὴν ψυχή μου! Χάρι καὶ βοήθεια γυρεύω, καλέ μου ἄνθρωπε, βοήθησέ με μὲ τὴν ἀνδρική σου δύναμι, ξαναγύρισέ μου τὸ χαμένο, πίστεψέ με, γιὰ τ' ὄνομα τοῦ Χριστοῦ—εἶμαι μάννα, δὲν εἶμαι πόρνη, δὲ γυρεύω ἁμαρτία, μὰ ἕνα γυιόκα, ὄχι διασκέδαση—μιὰ γέννηση!

Μοῦ φαινόταν πῶς ἔβλεπα ὄνειρο. Τὴν πίστεψα — δὲν μποροῦσα νὰ μὴν πιστέψω, μιὰ ποῦ βλέπω τὴ γυναῖκα νὰ διεκδικῇ τὸ δικαίωμά της ὡς τὸ σημεῖο, ποῦ προσκαλάει ἕναν ἄγνωστο σ᾽ αὐτὴ ἄνθρωπο καὶ τοῦ λέει ὀρθὰ κοφτά!

—Μοῦ ἀπαγορεύουν νὰ γεννήσω ἄνθρωπο—βοήθησέ με!

Καὶ μοὖρθε στὸ νοῦ ἡ ἄγνωστη μάννα μου—μπορεῖ κι᾽ αὐτὴ νὰ ἔπεσε στὴν ἐξουσία τοῦ πατέρα μου, ἀπάνω σὲ μιὰ παρόμοια γυναικεία ὁρμή. Τὴν ἀγκάλιασα καὶ τῆς λέω:

— Συχώρα με, ἄσχημα εἶχα σκεφθῆ γιὰ σένα, γιὰ χάρη τῆς Μητέρας τοῦ Θεοῦ, συχώρα με!

Μὰ ὅταν, λησμονιῶντας κι᾽ οἱ δυὸ τοὺς ἑαυτούς μας, ἐτελέσαμε τὸ ἱερὸ μυστήριο τοῦ γάμου, πάλι ἄρχισε νὰ μὲ σκανδαλίζῃ ἡ πονηρὴ σκέψις:

— Κι᾽ ἂν μὲ κορόϊδεψε, καὶ δὲν εἶμαι ἐγὼ ὁ πρῶτος ποῦ κάνει μαζή του αὐτό;

Μοῦ διηγεῖται τὴ ζωή της—ἦταν κόρη σιδηρουργοῦ, ὁ θεῖός της, βοηθὸς μηχανικοῦ, ἦταν μπεκρῆς καὶ βαρὺς ἄνθρωπος. Τὸ καλοκαῖρι δούλευε στὰ βαπόρια, τὸ χειμῶνα ναρκωνόταν στὸ πιοτὸ κι᾽ αὐτὴ δὲν εἶχε ποῦ ν᾽ ἀκουμπήσῃ τὸ κεφάλι. Ὁ πατέρας κι᾽ ἡ μητέρα της πνίγηκαν μὲ τὴν ἀτμοκίνητη περαταριὰ ποῦ κάηκε· δεκατριῶν ἐτῶν ἔμεινε πεντάρφανη καὶ στὰ δεκαεπτὰ ἐγέννησε ἀπὸ κάποιο ἀφεντόπουλο. Χυνόταν ἴσια στὴν ψυχή μου ἡ σιγανὴ λαλιά της, τὸ θερμὸ χέρι της εἶνε ἀκουμπισμένο στὸ σβέρκο μου, τὸ κεφάλι της γυρμένο στὸν ὦμό μου — τὴν ἀκούω, καὶ τὴν καρδιά μου τὴ βυζαίνει ὕπουλο σκουλῆκι—ἀμφιβάλλω.

Ξεχάσαμε, πῶς γυναίκα ἐγέννησε τὸ Χριστὸ καὶ ὑποτακτικὰ τὸν προβόδισε ὡς τὸ Γολγοθᾶ, ξεχάσαμε, πῶς αὐτὴ

εἶνε ἡ μάννα ὅλων τῶν ἁγιασμένων καὶ πανώρηων ἀνθρώπων τοῦ παληοῦ καιροῦ, καὶ βουτηγμένοι στὴν ἄτιμη ἁπλησιά μας χάσαμε τὴν ἀξία τῆς γυναίκας, τὴν κάναμε παιγνίδι τοῦ κεφιοῦ μας καὶ κατοικίδιο ζῶο γιὰ τὴς δουλειές μας, γι᾽ αὐτὸ κι᾽ ἐκείνη δὲ γενναέι πειὰ σωτήρας τῆς ζωῆς, ἀλλὰ μόνο ἐκτρώματα σπέρνει μέσα σ᾽ αὐτή, πληθαίνοντας τὴν ἀδυναμία μας.

Μοῦ διηγεῖται τὴ ζωὴ στὸ μοναστῆρι, καὶ μαθαίνω, πῶς δὲν εἶνε αὐτὴ μονάχα ποῦ ἐκλείστηκε διὰ τῆς βίας μέσα σ᾽ αὐτό. Κι᾽ ἄξαφνα λέει, χαϊδεύοντάς με γαλίφικα:

— Ἔχω ἐδῶ μιὰ πολὺ καλὴ φιλεναδίτσα, εἶνε κόρη ἁγνή, ἀπὸ πλούσια οἰκογένεια, ἄχ, τί βαρὺ ποῦ τῆς εἶνε, νὰ ἤξερες! Νὰ μποροῦσε νὰ μείνῃ κι᾽ αὐτὴ ἔγκυος — σὰν τὴν διώξουν γι᾽ αὐτό, θὰ πάῃ στὴ νουνά της.

— Θεέ μου! συλλογιέμαι. Τί δυστυχισμένες γυναῖκες...

Κι᾽ ἀκόμη μιὰ φορὰ ράϊσε ἡ πίστι μου στὴν παντογνωσία τοῦ Θεοῦ καὶ στὴ δικαιοσύνη τῶν νόμων. Πάει ποτὲ νὰ βάζῃς σὲ τέτοια θέση τὸν ἄνθρωπο, μόνο καὶ μόνο γιὰ τὸ θρίαμβο τοῦ νόμου;

Καὶ ἡ Χριστίνα σιγανὰ μοῦ ψιθυρίζει στ᾽ αὐτί:

— Πῶς νὰ γινόταν, ποῦ νὰ μπορέσῃς καὶ μαζή της...

Μ᾽ ἔδεσε πισθάγκωνα μ᾽ αὐτὰ τὰ λόγια της, τὰ πόδια της μοὔρχεται νὰ τῆς φιλήσω! Γιατὶ καταλαβαίνω, πῶς ἔτσι μπορεῖ νὰ μιλήσῃ μόνο μιὰ γυναίκα ἁγνή, ποῦ νοιώθει βαθειὰ τὴν ἀξία τῆς μητρότητος. Τῆς ὡμολόγησα τὴς ἀμφιβολίες ποῦ εἶχα γι᾽ αὐτή — μ᾽ ἔσπρωξε ἀπὸ κοντά της καὶ σιγανὰ ἔκλαψε στὸ σκοτάδι, κι᾽ ἐγώ, οὔτε νὰ τὴν παρηγορήσω πειὰ δὲν τολμάω.

— Νομίζεις, πῶς δὲ ντράπηκα ποῦ σὲ φώναξα νὰ ρθῇς ἐδῶ; λέει ἐκείνη μὲ παράπονο. Σὲ μιὰ τόσο ὥμορφη καὶ γιερὴ γυναῖκα σὰν καὶ μένα, ἦταν εὔκολο, θαρρεῖς, νὰ γυρέψῃ χάϊδι ἀπὸ ἕναν ἄνδρα σὰν ἐλεημοσύνη; Γιὰ ποιὸ λόγο σὲ ζύγωσα; Εἶδα ἕναν ἄνθρωπο αὐστηρό, μὲ μάτια σοβαρά, μιλάει λίγο καὶ στὶς νέαις μοναχὲς δὲ φορτώνεται. Στὰ μηνίγγια σου εἶδα ἄσπρες τρίχες. Καὶ ἀκόμη—δὲν ξέρω γιατί—μοῦ φάνηκες ἀγαθός, καλός. Καὶ ὅταν μοῦ εἶπες μὲ τόση κακία τὴν πρώτη λέξι—ἔκλαψα, θὰ λάθεψα, εἶπα μὲ τὸ νοῦ μου. Μὰ ὕστερα, ὅπως κι᾽ ἂν εἶχε, τ᾽ ἀποφάσισα—μὲ τὴν εὐχή σου, Θεέ μου!—καὶ σὲ φώναξα.

— Συχώρα με,—τῆς λέω.

Μὲ φίλησε.

— Ὁ Θεὸς νὰ σὲ συχωρέσῃ!

Ἀπάνω ᾽κεῖ χτύπησε τὴν πόρτα ἡ γρηά, σιγολέει:

— Χωριστῆτε, ὅπου κι᾽ ἂν εἶνε θὰ σημάνουν στὸν ὄρθρο.

Καὶ τὴν ὥρα ποῦ μ᾽ ὡδηγοῦσε μέσ᾽ ἀπὸ τὰ περάσματα, μοῦ λέει:

— Νὰ μοὔδινες κανένα ρουμπλάκι!

Παρὰ λίγο νὰ τὴν γκρεμοτσακίσω.

Πέντε ἡμέρες ἔζησα μαζὶ μὲ τὴ Χρηστίνα, μὰ παραπάνω δὲν ἦταν δυνατό, γιατὶ ἄρχισαν νὰ μοῦ παραφορτώνονται ἡ νεόφυτες καὶ ἡ μοναχὲς τοῦ χοροῦ, καὶ ἤθελα κιόλας νὰ μείνω μόνος, νὰ σκεφθῶ καλὰ τὸ περιστατικὸ αὐτό. Πῶς μπορεῖ νὰ ἐμποδιστῇ μιὰ γυναίκα νὰ γεννήσῃ, μιὰ φορὰ ποῦ τέτοια εἶνε ἡ θέλησή της, καὶ μιὰ ποῦ τὰ παιδιὰ πάντα ἦσαν, εἶνε καὶ θὰ εἶνε ἡ ἀρχὴ νέας ζωῆς, οἱ φορεῖς νέων δυνάμεων;

Ἦταν καὶ κάτι ἄλλο, ποῦ ἔπρεπε μὲ κάθε θυσία νὰ τ' ἀποφύγω— μοῦ ἔδειξε ἡ Χρηστίνα τὴ φιλενάδα της· ἦταν ἕνα λεπτὸ κορίτσι, ξανθὴ καὶ γαλανομμάτα, ἴδια ἡ Ὄλγα μου. Τὸ προσωπάκι της ἦταν ὁλοκάθαρο καὶ ὅλα τὰ κύτταζε μὲ λύπη βαθειά. Τὴν ἐσυμπάθησα, κι' ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ ἡ Χρηστίνα δὲν ἔπαυε νὰ μὲ σκουντάῃ. Μὰ γιὰ μένα τὸ ζήτημα αὐτὸ εἶχε ἄλλη ὄψη—ἡ Χρηστίνα, ὅπως κι' ἂν εἶχε δὲν ἦταν κορίτσι, ἐνῷ ἡ Ἰουλία ἦταν ἀθῶα, κι' ἐπομένως, καὶ ὁ ἄνδρας της ἔπρεπε νἆταν τέτοιος. Ἐγὼ ὅμως δὲν εἶχα πίστη στὸν ἑαυτό μου, δὲν ἤξερα ποιὸς ἤμουν, μὲ τὴ Χρηστίνα δὲ μ' ἐμπόδιζε αὐτὸ νὰ φερθῶ ὅπως φέρθηκα, μὰ μ' αὐτὴ—μποροῦσε νὰ μὲ μποδίσῃ, γιατί—δὲν ξέρω, μὰ μποροῦσε.

Ἀποχαιρετιστήκαμε μὲ τὴ Χρηστίνα, ἔκλαψε ἐκείνη λιγάκι, μὲ παρακάλεσε νὰ τῆς γράφω, ἤθελε νὰ μὲ εἰδοποιήσῃ σὰν θὰ μίνεσκε ἔγκυος καὶ μοὔδωσε μιὰ μυστικὴ διεύθυνση. Λίγες μέρες μετὰ τὸ χωρισμό μας τῆς ἔγραψα —μοῦ ἀπάντησε μὲ ὥμορφο γράψιμο, τῆς ξανάγραψα— καμμιὰ ἀπάντησις. Καὶ σὰν πέρασε πειὰ ἕνας χρόνος καὶ μισός, στὸ Ζαντόν, ἔλαβα ἕνα γράμμα της—εἶχε σκαλώσει πολὺν καιρὸ στὸ ταχυδρομεῖο. Στὸ γράμμα αὐτὸ μὲ εἰδοποιοῦσε πῶς γέννησε ἕν' ἀγοράκι, Ματθαῖο, εὔθυμο καὶ γεμάτο ὑγεία, καὶ πῶς κάθεται μὲ τὴ θειά της, ὁ θεῖός της πέθανε, δηλητηριάστηκε ἀπὸ τὸ πολὺ πιοτό. Τώρα, μοῦγραφε, εἶμαι ἀνεξάρτητη κυρία, κι' ἂν κοπιάσῃς ἀπὸ 'δῶ, θὰ γίνῃς δεχτὸς μὲ μεγάλη χαρά. Τόθελε ἡ καρδιά μου νὰ ρίξω μιὰ ματιὰ στὸ γυιὸ καὶ στὴν πρόσκαιρη γυναῖκά μου, μὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη εἶχα ἀρχίσει νὰ μπαίνω στὸν ὀρθὸ δρόμο,

καὶ τῆς ἔγραψα ἀρνητικά. Δὲν μπορῶ, τῆς ἔλεγα, καμμιὰ ἄλλη φορά.

Ὕστερα ἀπὸ καιρό, παντρεύτηκε μ᾽ ἕναν ἔμπορο, ποῦ πωλοῦσε βιβλία καὶ εἰκόνες, στεφανώθηκαν καὶ πῆγαν στὸ Ριμπὶνσκ νὰ ζήσουν.

Στὴ Χρηστίνα βρῆκα γιὰ πρώτη φορὰ τὸν ἄνθρωπο, ποῦ δὲ νοιώθει κανένα φόβο στὴν ψυχή του, καὶ εἶνε ἕτοιμος νὰ παλαίσῃ γιὰ τὸν ἑαυτό του μὲ ὅλη του τὴ δύναμι. Μὰ τότε δὲν ἐξετίμησα τὸ προτέρημα αὐτὸ κατὰ τὴ μεγάλη του ἀξία.

Ὕστερα ἀπὸ τὸ περιστατικό μου μὲ τὴ Χρηστίνα, δοκίμασα νὰ δουλέψω στὴν πόλι, μὰ δὲ βοήθησε διόλου αὐτὸ στὴν πάθησή μου—ἦταν στενόχωρα, πνιγόμουν. Ὁ δουλευτὴς κόσμος δὲ μ᾽ ἀρέσει—μὲ τὴ γύμνια τῆς ψυχῆς του καὶ τὸν ξέσκεπο τρόπο ποὖχει νὰ παραδίνεται στὸν ἀφέντη, ὁ καθένας τους φαντάζει μὲ τὸ φέρσιμό του νὰ φωνάζῃ:

— Νά, πάρτε, φᾶτε τὸ κορμί μου, πιέτε τὸ αἷμά μου, θέση δὲν ἔχω στὴ γῆ!

Ἀπελπισιὰ σὲ πιάνει μαζή τους, πίνουν, βρίζονται συμμεταξύ τους δίχως λόγο, τραγουδοῦν λυπητερὰ τραγούδια, κορώνουν στὴ δουλειὰ μέρα-νύχτα, καὶ οἱ ἀφεντάδες ζεσταίνουν τὰ ξύγγια τους γύρω σ᾽ αὐτούς. Στὸ φοῦρνο ἦταν στενόχωρα, βρώμικα, οἱ ἄνθρωποι κοιμώντουσαν σὰν σκυλιά — βότκα καὶ παραλυσία — αὐτὰ ἦσαν ὅλη τους ἡ χαρά. Σὰν ἄρχιζα νὰ τοὺς μιλάω γιὰ τὴν ἀκαταστασία τῆς ζωῆς, δὲν μπορῶ νὰ πῶ, ἄκουγαν, μελαγχολοῦσαν, συμφωνοῦσαν μαζή μου, καὶ ὅταν ἔλεγα: πρέπει ν᾽ ἀναζητήσουμε τὸ Θεό — ἀναστέναζαν, μὰ δὲν τοὺς τυπωνόντουσαν στερεὰ τὰ λόγια

μου. Ἄλλη φορὰ πάλι, μ᾽ ἔπαιρναν ξαφνικὰ στὴν κοροϊδία, ἄγνωστο γιατί. Καὶ κορόϊδευαν φαρμακερά.

Ἡ πολιτεῖες δὲ μοῦ ἄρεσαν. Λυσσασμένος μοῦ φάνταζε ὁ σκοτωμὸς ποῦ γινόταν, κι᾽ αὐτὸ τὸ ἐξωφρενικὸ ἐμπόριο τῶν πάντων, ἀνυπόφορος μοῦ ἦταν ὁ ἀλαφιασμένος ἀπὸ τὸ σῦρε κι᾽ ἔλα κόσμος τῆς πολιτείας—ξένος. Ταβέρνες—πλησμονή, ἢ ἐκκλησίες — περιττές, χτίστηκαν σπίτια, βουνὰ ὁλόκληρα—καὶ ἡ ζωὴ εἶνε στενόχωρη, ἄνθρωποι πολλοὶ καὶ κανένας δὲν ἐξουσιάζει τὸ ἑαυτό του—ὁ καθένας εἶνε σκλάβος τῆς δουλειᾶς του, καὶ ὅπως φαίνεται, σ᾽ ὅλη του τὴ ζωὴ εἶνε καταδικασμένος νὰ τρέχῃ ἀπάνω στὸν ἴδιο κύκλο, σὰν ἁλυσοδεμένο σκυλί.

Στὸν κάθε ἦχο ἀκούω τὴν κούραση, ὡς καὶ τὸ χτύπημα τῆς καμπάνας ἠχολογάει ἀπελπισμένα, καὶ νοιώθω μὲ ὅλη τὴ δύναμι τῆς ψυχῆς μου, πῶς ὅλα εἶνε κακοβαλμένα στὴ γῆ,—δὲν εἶν᾽ αὐτό!

Ἔρχονται στιγμὲς ποὺ γελάω μὲ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό μου —γιὰ ἰδὲς ἐκεῖ, θεσμοφύλακα ποῦ στὸν ἔχουμε! Μά, ἂν καὶ ἀστεῖο, χαροπὸ ὅμως δὲν εἶνε, βλέπω μόνο μιὰ πλάνη σὲ ὅλα, ἀπρόσιτη μινέσκει αὐτὴ στὸ λογικό μου, καὶ γι᾽ αὐτὸ μὲ βαραίνει ἀκόμη πειὸ πολύ. Πηγαίνω στὸν πάτο.

Τὴς νύχτες φέρνω στὸ νοῦ μου τὴν ἐλεύθερη ζωή μου, καὶ πειὸ καθαρὰ ἀπ᾽ ὅλα—τὰ ξενύχτια στοὺς κάμπους.

Στὸν κάμπο ἡ γῆ εἶνε ὁλοστρόγγυλη, εὐκολονόητη, ἀγαπητὴ στὴν καρδιά. Ξαπλωνόσουν ἀπάνω σ᾽ αὐτή, θυμᾶμαι, σὰν ἀπάνω σὲ παλάμη, μικρὸς καὶ ἁπλός, σὰν παιδάκι, ντυμένος μαλακὸ σουρούπωμα, σκεπασμένος ἀπὸ τὸν κάταστρο οὐρανὸ καὶ ταξίδευες μαζή της, κοντὰ στ᾽ ἀστέρια.

Ποτιζόταν τὸ κουρασμένο κορμὶ μὲ τὴ δυνατὴ μυρουδιὰ τῶν χόρτων καὶ τῶν λουλουδιῶν, σοῦ φάνταζε νᾶσαι ξαπλωμένος μέσο σὲ κούνια, καὶ πῶς κἄποιο ἀόρατο χέρι τὴν κουνοῦσε σιγανά, ἀποκοιμίζοντάς σε.

Πλέουν ἡ σκιαίς, πιάνονται στὰ κλωνάρια τῶν χορταριῶν, ἕνα γύρω θρόϊσμα καὶ ψίθυρος, κἄπου ᾽κεῖ βγῆκε ἀπὸ τὴν τρύπα του ἕνα ποντικάκι τοῦ κάμπου καὶ σιγανὰ σφυρίζει. Μακρυὰ στὸν ὁρίζοντα παρουσιάζεται κἄτι τὸ σκοτεινό—μπορεῖ νᾶναι ἄλογο στὴ νυχτερινὴ βοσκή—στεκόταν λίγο κι᾽ ἀναλυώταν μέσα στὴ θάλασσα τοῦ θαλπεροῦ σκοταδιοῦ. Καὶ πάλι παρουσιαζόταν, μὰ σὲ ἄλλη θέση πειὰ καὶ μ ἄλλο σχῆμα—κι᾽ ἔτσι ἀθόρυβα ὁλονυχτῆς κινοῦνται στοὺς κάμπους οἱ βουβοὶ φύλακες τοῦ γήϊνου ὕπνου, ἡ χαϊδευτικὲς σκιαὶς τῆς καλοκαιρινῆς νύχτας. Νοιώθεις, πῶς δίπλα σου, σὲ ὅλο τὸ γύρω διάστημα τῆς γῆς, ἐλούφαξε ἡ ζωὴ καὶ ξεκουράζεται σὲ ἐλαφρὸ μισοκοίμισμα, καὶ σὲ παίρνει ντροπή, ποὺ τσαλάκωσες μὲ τὸ κορμί σου τὸ χορτάρι.

᾽Αθόρυβα πετάει τὸ νυχτοποῦλι, ζωντάνεψε, χωρίστηκε ἕνας σβῶλος γῆ καὶ ψυχωμένος ἀπὸ τὴν ἴδια του τὴν ἐπιθυμία φτερούγισε νὰ τὴν ἐκτελέσῃ.

Τὰ ποντίκια θροΐζουν — ποῦ καὶ ποῦ γοργοπερνάει ἀπάνω ἀπὸ τὸ χέρι σου μιὰ μικροῦλα μαλακὴ μπαλίτσα, ἀνατριχιάζεις καὶ ἀκόμη πειὸ βαθειὰ νοιώθεις τὴν ἄφθονη ὕπαρξη τοῦ ζωντανοῦ, κι᾽ αὐτὴ ἡ γῆ ζωντανεύει ἀπὸ κάτω σου, γεμάτη χυμούς, ἀγαπημένη, αἷμά σου πολυάκριβο.

Καὶ τὴν ἀκοῦς πῶς ἀνασαίνει, πασχίζεις νὰ μαντέψῃς σὰν τί ὄνειρο νὰ βλέπῃ, καὶ σὰν τί δυνάμεις μυστικὰ ὡρι-

μάζουν στὰ βάθη της, πῶς θὰ κυττάξῃ αὔριο τὸν ἥλιο, μὲ τί θὰ τὸν χαροποιήσῃ, ἡ πανώρηα, ἡ ἀγαπημένη του.

Σοῦ φαντάζει νὰ λυώνῃς, ἀκουμπῶντας στὰ στήθια της, καὶ τὸ κορμί σου ὅλο καὶ μεγαλώνει, ροφῶντας τὸ θαλπερὸ καὶ ἀρωματισμένο χυμὸ τῆς ἀκριβῆς του μάννας, βλέπεις τὸν ἑαυτό σου ἀναπόσπαστα, αἰώνια γήϊνο, καὶ εὐγνώμονα συλλογιέσαι:

— Ὦ, ἀγαπημένη μου!

Τρέχει ἀπὸ τὴ γῆ ἀόρατο ποτάμι στιβαρὲς δυνάμεις, κυλοῦν στὸν ἀέρα ρυάκια γλυκά, βαρειὰ ἀρώματα—ἡ γῆ μοιάζει μὲ θυμιατὸ κάτω ἀπὸ τὰ οὐράνια, καὶ σύ—εἶσαι τὸ κάρβουνο καὶ τὸ λιβάνι τοῦ θυμιατοῦ.

Βιαστικὰ τρεμολάμπουν τ' ἀστέρια, γιὰ νὰ προφτάσουν ὡς τὴν ἀνατολὴ τοῦ ἥλιου νὰ δείξουν ὅλη τους τὴν ὠμορφιά, σὲ μεθάει, σὲ χαϊδεύει ἡ ἀγάπη καὶ ὁ ὕπνος, κι' ἀνάμεσα ἀπὸ τὴν ψυχή σου θαλπερὰ γλυστράει μιὰ ὁλόφωτη ἀκτίνα ἐλπίδας—κάπου ὑπάρχει ὁ ὡραῖος Θεός!

— «Ζητεῖτε, καὶ εὑρήσετε»—ὥμορφα εἶνε εἰπωμένο αὐτὸ καὶ δὲν πρέπει νὰ τὰ ξεχνάῃ κανεὶς αὐτὰ τὰ λόγια, γιατὶ καὶ στ' ἀλήθεια εἶνε ἀντάξια τοῦ ἀνθρώπινου λογισμοῦ.

Μόλις πρόβαλε στὴν πόλι ἡ ἄνοιξις, πῆρα τὸ δρόμο, μὲ τὴν ἀπόφαση νὰ πάω στὴ Σιβηρία—μοῦ τὸν εἶχαν παινέψει πολὺ αὐτὸ τὸν τόπο, καὶ στὸ δρόμο γιὰ 'κεῖ, μὲ σταμάτησε ἕνας ἄνθρωπος, ποῦ ἔδωσε φτερὰ στὴν ψυχή μου γιὰ ὅλη τὴ ζωή, δείχνοντάς μου τὸν ἀληθινὸ δρόμο τοῦ Θεοῦ.

Τὸν ἀντάμωσα στὸ δρόμο ἀπὸ τὸ Πὲρμ στὸ Βερχοτούριε.

Ἤμουνα ξαπλωμένος στ' ἀκρόδασος, εἶχα ἀνάψει φω-

τιὰ καὶ ζέσταινα νερὸ γιὰ τὸ τσάϊ. Μεσημέρι, κάψα, ὁ ἀέρας, ποτισμένος μυρουδιὰ πευκήσιου ρετσινιοῦ, εἶνε λιπαρὸς καὶ πηκτός — σοῦ πιάνεται ἡ ἀναπνοή. Ὡς καὶ τὰ πουλιὰ κάψωσαν—ἐτρύπωσαν στὸ βάθος τοῦ δάσους κι᾽ ἐκεῖ κελαϊδοῦν, πλάθοντας ὄνειρα χαρούμενης ζωῆς. Γύρω στὸ ἀκρόδασος σιγαλιά. Φαντάζει, πῶς τώρα - τώρα θὰ λυώσουν ὅλα κάτω ἀπὸ τὸν ἥλιο, καὶ ποικιλόχρωμα θὰ τρέξουν ἀπάνω στῆ γῆ, χείμαρρος πυκνός, τὰ δένδρα, ἡ πέτρες, τὸ ναρκωμένο σῶμά μου.

Ἄξαφνα, ἀπὸ τὴ μεριὰ τοῦ Πέρμ, ἀκούω νἄρχεται ἕνας ἄνθρωπος καὶ νὰ τραγουδάῃ μὲ ἀψηλή, τρεμουλιαστὴ φωνή. Μισοσήκωσα τὸ κεφάλι μου, ἀφιγκράζομαι, καὶ βλέπω— βηματίζει κατὰ ᾽δῶ ἕνας προσκυνητής, μικρόσωμος, μὲ ἄσπρο ἀντερί, μὲ μιὰ τσαγιέρα κρεμασμένη στὴ ζώνη, μ᾽ ἕνα σάκκο ἀπὸ βακέττα στὴν πλάτη κι᾽ ἕνα καζανάκι. Περπατοῦσε λεβέντικα, ἀπὸ μακρυὰ ἀκόμη μοῦ κουνοῦσε τὸ κεφάλι καὶ χαμογέλαγε. Ἦταν ἕνας ἀπὸ τοὺς πειὸ συνηθισμένους στρατοκόπους, πολλοὶ τέτοιοι ὑπάρχουν καὶ εἶνε βλαβεροὶ ἄνθρωποι: τὸ προσκύνημα τὄχουν γιὰ ἐπικερδὲς ἐπάγγελμα, εἶνε ἄξεστοι, πρόστυχοι, λένε πάντοτε ἀφάνταστα ψέμματα, εἶνε μπεκρῆδες καὶ τὴν κλεψιὰ δὲν τὴν περιφρονοῦν. Τοὺς σιχαινόμουν μὲ ὅλη τὴ δύναμι τῆς ψυχῆς μου.

Ἐζύγωσε, ἔβγαλε τὴ σκουφίτσα του, τίναξε τὸ κεφάλι, ἡ κοτσιδίτσα του ἀστεῖα χοροπήδηξε, καὶ ἄρχισε νὰ παρλάρῃ σὰν γαλιάντρα:

— Εἰρήνη σοι, ἄνθρωπε! Μωρὲ τί λαύρα εἶν᾽ αὐτή,— εἴκοσι δύο βαθμοὺς πειὸ ζεστὰ ἀπὸ τὴν κόλασι!

— Πάει καιρὸς ποῦ λείπεις ἀπὸ ᾽κεῖ; ρωτάω.

— Ἑξακόσια χρόνια πέρασαν!

Ἡ φωνή του εἶνε ζωηρή, χαρούμενη, τὸ κεφαλάκι του μικρό, τὸ μέτωπο ἀψηλό, τὸ πρόσωπό του, γεμᾶτο ψιλὲς ζάρες, φάνταζε σκεπασμένο μὲ ὑφάδι ἀράχνης, τὸ ψαρὸ γενάκι του ἦταν καθαρὸ-καθαρό, καὶ τὰ καστανὰ ματάκια του, ἴδια μάτια παλληκαρόπουλου, ἄστραφταν σὰν χρυσάφι.

— Νὰ ἕνας ἀστεῖος παληανθρωπάκος! λέω μὲ τὸ νοῦ μου.

Κι' αὐτὸς ὅλο ἔλεγε:

— Ἔχ, ὁ Οὐράλης, τί ὠμορφιὰ εἶν' αὐτή! Μεγάλος τεχνίτης ὁ Θεός, ὅσο γιὰ τὸ στόλισμα τῆς γῆς—δάση, ποτάμια, βουνά, ὅλα ὠμορφοβαλμένα τἄχει!

Ἔβγαλε ἀπὸ πάνω του τὰ ἐξαρτήματα τῆς πορείας, στρηφογύρισε σβέλτα, πηδηχτά, σὰν τραγόπουλο, πῆρε τὸ μάτι του τὴν τσαγιέρα μου ποῦ ἔβραζε, τὴν τράβηξε ἀπὸ τὴ φωτιά, καὶ ρωτάει σὰν παληὸς φίλος:

— Νὰ ρίξω δικό μου τσάϊ ἢ θὰ πιοῦμε ἀπὸ τὸ δικό σου;

Δὲν πρόφτασα ν' ἀπαντήσω κι' αὐτὸς ἀποφάσισε πειά.

— Ἂς πιοῦμε ἀπὸ τὸ δικό μου, ἔχω ἔξοχο τσάϊ, μοῦ τὸ χάρισε μιὰ μεταπράτισσα, ἀκριβὸ τσάϊ!

Ἀστειεύθηκα ἐγώ:

— Μώρ' τί πηδηχτούλης εἶσαι σύ!

— Αὐτὸ δὲν εἶνε τίποτα! λέει ἐκεῖνος. Μὲ παράλυσε ἡ ζέστη, στάσου νὰ ξαποστάσω καὶ νὰ ἰδῇς πῶς θὰ σοῦ στρώσω τὴς ζάρες!

Ἔχει μέσα του κἄτι ποῦ μοῦ θυμίζει τὸ Σαβέλκο, καὶ θέλω ν' ἀστειευθῶ μαζή του.

Μά, δὲ θἄχαν περάσει ἀκόμη πέντε λεπτά, καὶ ἄκουγα πειὰ μὲ ἀνοιχτὸ τὸ στόμα τὰ λόγια του, παράξενα γνώριμα

καὶ πρωτάκουστα γιὰ μένα, ἀκούω, καὶ μοῦ φαντάζει νὰ μὴν εἶνε ὁ ἴδιος ἄνθρωπος, καὶ ἡ καρδιά μου τραγουδάει τὴς χαρὲς ἡλιόφωτων ἡμερῶν.

— Κύττα γύρω—εἶνε ὅλ' αὐτὰ γιορτὴ καὶ παράδεισος, ἢ δὲν εἶνε; Θριαμβευτικὰ ὀρθώνονται τὰ βουνὰ κατὰ τὸν ἥλιο, καὶ τὰ δάση σκαρφαλώνουν στὴς κορυφὲς τῶν βουνῶν, τὸ πειὸ μικροῦλι ἄτομο κάτω ἀπὸ τὰ πόδια σου ἐμψυχωμένο ἀνεβαίνει κατὰ τὸ φῶς τῆς ζωῆς, καὶ ὅλα τραγουδοῦν ψαλμοὺς χαρᾶς, καὶ σύ, ἄνθρωπε, σύ, ὁ νοικοκύρης τῆς γῆς, γιατί κάθεσαι βαρύλυπος;

— Τί πρωτόειδωτο πουλὶ εἶνε τοῦτο; ρωτάω τὸν ἑαυτό μου, καὶ τοῦ λέω γιὰ νὰ τὸν δοκιμάσω:

— Κι' ἂν μ' ἔχουν καταπονέσει μαῦροι λογισμοί;

Μοῦ δείχνει τὴ γῆ:

— Τί εἶν' αὐτό:

— Γῆ.

— Ὄχι! Πειὸ πάνω κύττα!

— Τὸ χορτάρι, θέλεις νὰ εἰπῇς;

— Ἀκόμη πειὸ πάνω!

— Ἔ, ἡ σκιά μου!

— Ἡ σκιὰ τοῦ κορμιοῦ σου,—μοῦ λέει,—καὶ οἱ λογισμοί—εἶνε σκιὰ τῆς ψυχῆς σου! Τί φοβᾶσαι;

— Δὲ φοβᾶμαι τίποτε.

— Ψέμματα λές! Ἂν δὲ φοβόσουνα, θὰ ἦσαν θαρραλέοι οἱ λογισμοί σου. Τὴ λύπη τὴ γεννάει ὁ τρόμος, καὶ τὸν τρόμο ἡ λιγοπιστιά. Ἔτσι ποῦ λές! Πιὲ τὸ τσάϊ σου τώρα

Κενόνει τσάϊ στὰ τενεκεδάκια καὶ ἀδιάκοπα μιλάει!

—Σὰ νὰ σ᾽ ἔχω ἰδεῖ κἄπου, ἔ; Στὸ μοναστῆρι τοῦ Βαρλαὰμ ἤσουνα;

—Ἤμουνα.

—Πότε; Ἄ, ὄχι—δὲ σὲ εἶδα ἐκεῖ! Καὶ μένα μοῦ φάνηκε πῶς σὲ εἶχα ἰδεῖ ἐκεῖ πέρα, κοκκινομάλη ἀποτέτοιο. Σημαδιάρικο πρόσωπο. Ναί, ποῦ λές! Ἀμ᾽ τότες θὰ σὲ εἶδα στὰ Σολόβκια.

—Στὰ Σολόβκια δὲν ἔχω πάει.

—Δὲν ἔχεις πάει; Ἔχασες! Παληὸ τὸ μοναστῆρι καὶ ἀναπάντητης ὠμορφιᾶς! Νὰ πᾶς!

—Σὰ νὰ λέμε, δὲ μὲ εἶδες πουθενά! λέω ἐγώ, καὶ σὰ νὰ μοῦ κακοφάνηκε ποῦ ἦταν ἔτσι τὸ πρᾶγμα.

—Σπουδαῖο πρᾶμμα! φωνάζει ἐκεῖνος. Δὲ σὲ εἶδα τότε —σὲ βλέπω τώρα! Θὰ πῇ, πῶς τότε ἦταν κἄποιος ἄλλος ποῦ σοὔμοιαζε. Τὸ ἴδιο δὲν εἶνε;

Ἐγέλασα ἐγώ.

—Πῶς εἶνε τὸ ἴδιο; τοῦ λέω.

—Ἀμ᾽ γιατί ὄχι;

—Μὰ ἐγὼ—εἶμαι ἐγώ, καὶ ὁ ἄλλος—εἶνε ἄλλος!

—Καὶ εἶσαι σὺ καλλίτερος ἀπ᾽ αὐτόν;

—Δὲν ξέρω.

—Οὔτ᾽ ἐγὼ δὲν ξέρω!

Τὸν κυττάζω καὶ μὲ κυριεύει ἀνυπομονησία—θέλω νὰ μιλάῃ καὶ νὰ μιλάῃ ἀτέλειωτα. Κι᾽ ἐκεῖνος, πίνοντας τὸ τσάϊ γουλιὰ—γουλιά, βιαστικὰ φέρνει στὸ νοῦ του:

—Μὰ ἐκεῖνος ἦταν μονόφθαλμος, καὶ στενοχωριόταν πολὺ γι᾽ αὐτό. Ὅλοι αὐτοὶ οἱ στραβοί, οἱ κουτσοί, μέσα κι᾽ ὄξω, εἶνε ἀφύσικα ἐγωϊστές! Ἐγώ, σὰ νὰ σοῦ λένε, εἶμαι

μονόφθαλμος, ἤ, νὰ ποῦμε, κουτσός, μὰ σεῖς, ἄνθρωποι, μὴν τολμήσετε καὶ τὸ παρατηρήσετε αὐτό! Κι᾽ αὐτὸς τέτοιος ἤτανε. Μοῦ λέει κάποτε: ὅλος ὁ κόσμος εἶνε καθάρματα, βλέπουν πὼς ἔχω ἕνα μάτι, καὶ μοῦ λένε:—εἶσαι μονόφθαλμος. Καὶ γι᾽ αὐτὸ τὸ λόγο—εἶνε παληάνθρωποι! Τοῦ λέω ἐγώ—νὰ σοῦ πῶ, ἀκριβούλη μου, ἐσὺ ὁ ἴδιος εἶσαι κάθαρμα καὶ παληάνθρωπος, ἂν δὲν εἶσαι βλάκας—διάλεξε τὸ πειὸ γλυκό. Νοιῶσε, τοῦ λέω, πῶς τὸ σπουδαῖο δὲν εἶνε τὸ πῶς σὲ βλέπουν ἐσένα οἱ ἄνθρωποι, ἀλλὰ τὸ πῶς ἐσὺ βλέπεις αὐτούς. Γι᾽ αὐτὸ εἴμαστε, φιλαράκο μου, μονόφθαλμοι καὶ στραβοί, ποῦ ὅλο τοὺς ἄλλους κυττᾶμε, ψάχνουμε νὰ βροῦμε σ᾽ αὐτοὺς τὸ σκοτεινό, καὶ στὸ ξένο σκοτάδι σβύνουμε τὸ δικό μας φῶς. Πάσχισε, λοιπόν, μὲ τὸ δικό σου φῶς νὰ φωτίσῃς τὸ ξένο σκοτάδι, καὶ ὅλα εὐχάριστα θὰ σοῦ φανοῦνε. Σὲ κανένα δὲ βλέπει ὁ ἄνθρωπος τὸ καλό, παρὰ μόνο στὸν ἑαυτό του, καὶ γι᾽ αὐτὸ ὅλη ἡ οἰκουμένη —εἶνε τρισκότεινη ἔρημος γι᾽ αὐτόν.

Εἰρωνικὰ σιγογελάει κυττάζοντάς με, κι᾽ ἐγὼ τὸν ἀκούω σὰν μακρυνή, παραπλανημένη τὴ νύχτα μέσα στὸ δάσος, κωδωνοκρουσία, καὶ φοβᾶμαι μὴ λαθεύω—μπὰς καὶ φωνάζει καμμιὰ κουκουβάγια ἐκεῖ μακρυά; Καταλαβαίνω πῶς ἔχει ἰδεῖ πολλὰ πράγματα, μὲ πολλὰ ἔχει συμφιλιώσει τὸν ἑαυτό του, μοῦ φαντάζει ὅμως νὰ μὲ ἀποδοκιμάζῃ ἐμένα, ἀνεξήγητα παιζογελῶντας μαζή μου, κρυφογελοῦν τὰ παιδίστικα μάτια του. Ὕστερα ἀπὸ τὴ συνάντησή μου μὲ τὸν Ἀντώνιο, μοῦ ἦταν δύσκολο νὰ πιστέψω τὸ χαμόγελο τῶν ἀνθρώπων.

Τὸν ἐρώτησα ποιὸς εἶνε.

— Μὲ λένε—ἀπαντάει—Ἰεγουδιήλ, τῶν ἀνθρώπων παλιάτσος διασκεδαστικός, καὶ τοῦ ἑαυτοῦ μου — φίλος ἀγαπητός!

— Ἀπὸ τοὺς ἱερωμένους;

— Ἔκανα παππᾶς ἕνα φεγγάρι, μὰ μὲ κουρέψανε, καὶ καθόμουν κλεισμένος ἕξη χρόνια στὸ μοναστῆρι τοῦ Σουζδάλ! Γιὰ ποιὸ λόγο—ρωτᾶς; Γιατὶ ἔλεγα διδαχὲς στὸν κοσμάκη ἀπὸ τὸν ἄμβωνα, κι' αὐτός, στὴν ψυχική του ἁπλότητα, ἐξήγησε στραβὰ τὰ λόγια μου. Γι' αὐτό, ὁ κοσμάκης φραγγελώθηκε, ἐμένα μὲ δίκασαν καὶ τὸ παστόψαρο τελείωσε. Τί ἔλεγα στὶς διδαχές μου; Δὲ θυμᾶμαι πειά. Πέρασε πολὺς καιρός, δεκαοχτὼ χρόνια πᾶνε—μπορεῖ νὰ λησμονήσῃ κανείς! Τότε ζοῦσα μὲ διάφορες ἰδέαις, καὶ ὅλες αὐτὲς δὲν ταίριαζαν μὲ τὰ χνῶτα τῶν γύρω.

Γελάει—στὴν κάθε ζάρα τοῦ προσώπου του τρεμοπαίζει τὸ γέλιο, καὶ κυττάζει τριγύρω του μὲ τέτοιο τρόπο, λὲς καὶ ὅλα τὰ βουνὰ καὶ τὰ δάση τἄχει αὐτὸς πλασμένα.

Σὰν ἐδρόσισε, ξεκινήσαμε γιὰ πειὸ πέρα, καὶ στὸ δρόμο μὲ ρωτάει ἐκεῖνος:

— Καὶ σύ, τί ἄνθρωπος εἶσαι;

Καὶ πάλι, ὅπως καὶ τότε μπροστὰ στὸν Ἀντώνιο, ἠθέλησα ν' ἀρυδιάσω μπροστὰ στὰ μάτια μου ὅλες τὴς περασμένες ἡμέρες, καὶ νὰ κυττάξω ἄλλη μιὰ φορὰ τὴς πολύχρωμες μορφές της. Τοῦ λέω γιὰ τὴν παιδική μου ἡλικία, γιὰ τὸ Λαριὼν καὶ τὸ Σαβέλκο — βροντογελάει ὁ γέροντας καὶ φωνάζει:

— Ἔχ, τί καλοὶ ἄνθρωποι, ἄχ, τί ἀστεῖα θεϊκὰ παιδιά,

ἔ; Αὐτά, ἀκριβούλη μου, εἶνε καθαυτοῦ, εἶνε—ρωσικῆς γῆς λουλούδια! Ἄχ, τί θεοσεβούμενοι!

Δὲν τὰ καταλαβαίνω αὐτὰ τὰ παινέμματα, καὶ παραξενεύομαι ποῦ βλέπω τὴ χαρά του, κι᾽ αὐτός, οὔτε νὰ περπατήσῃ δὲν μπορεῖ ἀπὸ τὰ γέλια, σταματάει, πετάει τὸ κεφάλι στὰ πίσω καὶ κουδουνιστὰ ξεφωνίζει ἴσια στὸν οὐρανό, λὲς καὶ ᾽κεῖ πάνω κάθεται κἄποιος ἀγαπημένος φίλος του καὶ μοιράζει μαζή του τὴ χαρά.

Καλοπιαστὰ τοῦ λέω:

— Μοιάζεις λιγάκι μὲ τὸ Σαβέλκο.

— Τοῦ μοιάζω; φωνάζει. Αὐτό, ἀδελφούλη μου, εἶνε πολὺ καλὸ ποῦ τοῦ μοιάζω! Ἔχ, ἀκριβούλη μου, ἂν τὸ συνάφι μας, τὸ ζωντανὸ ἄνθρωπο, δὲν τὸ ξωλόθρευε τὸν παληὸ καιρὸ ἡ ὀρθόδοξη ἐκκλησία — ἀλλοιώτικα θὰ ἦσαν σήμερα τὰ πράμματα στὴ ρωσικὴ γῆ!

Σκοτεινὰ ἦσαν τὰ λόγια του.

Τοῦ διηγοῦμαι γιὰ τὸν Τιτώφ—κι᾽ αὐτός, σὰ νἄχῃ μποστά του τὸν πεθερό μου, τὸν παίρνει στὴν κοροϊδία.

— Βρὲ τὸν καλό σου! Ἔχω ἰδεῖ πολλοὺς τέτοιους, ἔχω ἰδεῖ! ᾽Αχόρταγο εἶνε τὸ κοριουδάκι, μὰ κουτὸ καὶ φοβιτσιάρικο...

Καὶ σὰν ἄκουσε τὴ διήγησή μου γιὰ τὸν ᾽Αντώνιο, ἔπεσε λίγο σὲ συλλογιὰ κι᾽ ἀποκεῖ λέει:

— Κατάλαβα! Θωμᾶς! Μά — δὲν εἶνε ὅλοι Θωμάδες ἀπὸ μεγάλη ἐξυπνάδα, εἶνε καὶ Θωμάδες μονάχα ἀπὸ κουταμάρα!

Καὶ διώχνοντας μὲ τὰ χέρια μιὰ ἀγριομέλισσα, τὴ δασκαλεύει:

— Φύγε, φύγε ἀπὸ 'δῶ! Κύτταχτη τὴν ἄτσαλη — ἴσια στὰ μάτια χυμίζει... ἄϊ στὸ καλό!

Ἁρπάζω τὰ λόγια του μὲ προσοχή, τίποτε δὲν ἀφίνω— μοῦ φαντάζει νἄναι ὅλα κἄποιας μεγάλης ἰδέας παιδιά. Μιλάω σὰ νὰ βρίσκωμαι στὴν ἐξομολόγηση, καὶ μόνο σὰν τύχαινε ν' ἀγγίξω τὸ ζήτημα τοῦ Θεοῦ, μοῦ κοβόταν ἡ λαλιά —φοβόμουν, μὰ καὶ σὰν νὰ λυπώμουν κἄτι. Εἶχε θαμπώσει τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἡ μορφὴ τοῦ Θεοῦ μέσα στὴν ψυχή μου, θέλω νὰ τὴν καθαρίσω ἀπὸ τὴν κάπνια τῆς ἡμέρας, μὰ βλέπω πῶς σκουπίζω ἄδεια θέση, καὶ ἡ καρδιά μου φοβισμένα ἀνατριχιάζει.

Καὶ ὁ γέροντας, κουνῶντας τὸ κεφάλι, μοῦ δίνει κουράγιο:

— Δὲν πειράζει, μὴ φοβᾶσαι! Κρύβοντας κἄτι — στὸν ἑαυτό σου λὲς ψέμματα, ὄχι σὲ μένα. Μίλα, μίλα! Ὅ,τι εἶνε δικό σου, μὴν τὸ λυπᾶσαι — κι' ἂν τὸ σπάσῃς, καινούργιο θὰ κάνῃς!

Σὲ ὅλα μου τὰ λόγια ἀνταπαντάει σὰν ἀντίλαλος, καὶ ὅλο καὶ πειὸ ἀνακουφιστικὰ νοιώθω τὸν ἑαυτό μου μαζή του.

Νυχτώσαμε.

— Στάσου! μοῦ λέει. Ἔλα νὰ βροῦμε θέση γιὰ ν' ἀκουμπήσουμε.

Εὑρήκαμε καταφύγιο κάτω ἀπὸ ἕνα μεγάλο βράχο, ποῦ εἶχε κοπῆ ἀπὸ τὸ μητρικὸ βουνό, κλωνάρια θυμαριῶν ἦσαν ἁπλωμένα ἀπάνω του καὶ κρεμόντουσαν στὰ κάτω σὰν σκοτεινὴ κουρτίνα· ξαπλωθήκαμε στὴ θαλπερὴ σκιά τους. Ἀνάψαμε φωτιά, ἑτοιμάζουμε τσάϊ.

Τὸν ρωτάω.

— Σὰν τί θὰ μοῦ πῇς τώρα, πατερούλη;

— Ὅ,τι ξέρω—ὅλα θὰ στὰ πῶ! Μονάχα, μὴ ζητᾶς στὰ λόγια μου ἐνίσχυση, ἐγὼ δὲ θέλω νὰ διδάξω, μὰ νὰ ξιστορήσω. Ἐκεῖνοι, γιὰ ὅποιους ὁ δρόμος τῆς ζωῆς εἶνε ἐπικίνδυνος, ἰσχυρίζονται, πῶς τὸ ξάπλωμα τῆς ἀλήθειας εἶνε βλαβερό—βλέπουν αὐτοί, πῶς ἡ ἀλήθεια ὅλο καὶ πειὸ ζωηρὰ φεγγοβολάει, γιατὶ ὅλο καὶ πειὸ πολλοὶ ἄνθρωποι ἀνάβουν τὴ λαμπάδα της μέσα στὴν καρδιά τους—τὸ βλέπουν ἐκεῖνοι αὐτό, καὶ τρέμουν! Βιαστικὰ ἁρπάζουν, ὅσο ποσὸ ἀλήθειας τοὺς συμφέρει, τὴ ζυμώνουν ἕνα μικρὸ σβῶλο καὶ φωνάζουν σ᾽ ὅλη τὴν οἰκουμένη:—νὰ ἡ ἀλήθεια, ἡ καθαρὴ πνευματικὴ τροφή, αὐτὴ εἶνε! ἀσάλευτη στοὺς αἰῶνας! Καὶ κάθονται, οἱ τρισκατάρατοι, ἀπάνω σ᾽ αὐτὴ τὴν ἀλήθεια, καὶ τὴν πνίγουν, ἁρπάζοντας αὐτὴν ἀπὸ τὸ λαιμό, καὶ μὲ ὅλους τοὺς τρόπους ἐμποδίζουν τὸ ξάπλωμα τῆς δύναμής της, οἱ ἐχθροί μας καὶ ἐχθροὶ τοῦ κάθε ζωντανοῦ! Ἐγὼ ἕνα ξέρω μόνο νὰ πῶ: σήμερα, αὐτὴ εἶνε ἡ κατάστασις, μὰ τί θὰ γίνῃ αὔριο—δὲν ξέρω! Γιατί, βλέπεις, στὴ ζωὴ δὲν ὑπάρχει ὁ καθαυτοῦ, ὁ νόμιμος νοικοκύρης, δὲν ἦρθε ἀκόμη, καὶ δὲν μπορῶ νὰ ξέρω, τί κουμάντο θὰ κάνῃ σὰν ἔρθῃ—ποιὰ σχέδια θὰ ἐπικυρώσῃ, ποιὰ θ᾽ ἀκυρώσῃ καὶ τί ναοὺς θ᾽ ἀνεγείρῃ: Ὁ ἀπόστολος Παῦλος εἶπε κάποτε: «ὅλα συντελοῦν εἰς τὸ καλόν» — πολλοὶ ἐστηρίχθησαν σ᾽ αὐτὰ τὰ λόγια, καὶ ὅλοι ὅσοι ἐστηρίχθηκαν ἔχασαν τὴ δύναμί τους—γιατὶ ἔμειναν στὸν τόπο! Ὁ βράχος αὐτὸς δὲν ἔχει δύναμι—γιατί;—γιατὶ μινέσκει ἀκίνητος, ἀδελφούλη! Καὶ δὲν πρέπει νὰ λὲς στὸν ἄνθρωπο:—στάσου αὐτοῦ! ἀλλά:—προχώρα τὸ δρόμο σου!

Πρώτη φορὰ ἀκούω τέτοια λόγια, καὶ ἀντηχοῦν παρά-

ξενα γιὰ μένα—μ᾽ αὐτὰ ἀπαρνιέται ὁ ἄνθρωπος τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του, κι᾽ ἐγὼ ζητάω αὐτοτέλεια.

— Καὶ ποιὸς εἶνε — λέω — αὐτὸς ὁ νοικοκύρης — ὁ Χριστός;

Χαμογελάει ὁ γέροντας.

— Ὄχι,—μοῦ λέει,—πειὸ κοντά μας! Δὲ θέλω νὰ τὸν ὀνομάσω—καλλίτερα νὰ τὸν μαντέψῃς μόνος σου! Γιατὶ στὸ Χριστό, πρῶτα ἀπ᾽ ὅλους καὶ πειὸ δυνατὰ ἀπ᾽ ὅλους, ἐπίστεψαν ἐκεῖνοι, ποῦ πρὶν τὸν ἀνταμώσουν τὸν εἶχαν ἀναγνωρίσει πειὰ στὰ βάθη τῆς καρδιᾶς τους, καὶ μὲ τὴ δύναμι αὐτὴ τῆς πίστεώς των ἀνυψώθηκε ἐκεῖνος στὸ θρόνο θεότητος.

Μὲ βαστάει σὰν μπροστὰ σὲ κλειστὴ πόρτα καὶ δὲν μοῦ τὴν ἀνοίγει, δὲ μοῦ μαρτυράει τί εἶνε κρυμμένο πίσω ἀπ᾽ αὐτή. Μέσα μου μεγαλώνει ἡ ἀνυπομονησία καὶ κάποιο χολόσκαμα. Τὰ λόγια τοῦ γέροντα μοῦ φαίνονται σκοτεινά, καί, ἂν κι᾽ ἀστράφτουν ποῦ καὶ ποῦ μέσα σ᾽ αὐτὰ μερικὲς τρομαγμένες σπίθαις, μονάχα ποῦ μὲ τυφλώνουν αὐτές, χωρὶς νὰ φωτίζουν τὸ σκοτάδι τῆς ψυχῆς. Ἡ νύχτα εἶνε σεληνόφωτη, μᾶς τριγυρίζουν μαῦρα σκοτάδια, τὸ δάσος ἀπὸ πάνω μας σιωπηλὰ σκαρφαλώνει τὸ βουνό, καὶ πέρα ἀπὸ τὴν κορυφὴ τῶν βουνῶν, ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ κλαδιὰ τῶν δένδρων, φεγγοβολοῦν τ᾽ ἀστέρια σὰν πύρινα πουλιά. Κάπου ᾽δῶ κοντὰ κελαρύζει ἕνα ρυάκι, μέσα στὸ δάσος, ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρό, στενάζει ὁ γκιώνης, κι᾽ ἀπάνω ἀπ᾽ ὅλα σιγανὰ ζῇ μέσα στὴ νύχτα τὸ λάλημα τοῦ γέρου,—ξωτικὸς γέροντας! Νά, ἔπιασε ἀπάνω στὸ μάγουλό του κάποιο ζουζοῦνι, τὸ βαστάει ἀπάνω στὴν παλάμη του καὶ τὸ ρωτάει:

— Ποῦ σκαρφάλωσες ἐκεῖ, τρελλούτσικο ; Ἔ ; Τρέχα στὸ χορτάρι, πλασματάκι !

Αὐτὸ μοῦ ἄρεσε — κι᾽ ἐγὼ τ᾽ ἀγαπῶ πολὺ ὅλα τὰ ζωΰφια, καὶ πάντοτε μ᾽ ἐνδιέφερε ἡ κρυφὴ ζωή τους μέσα στὰ χορτάρια καὶ τὰ λουλούδια.

Κάνω διάφορες ἐρωτήσεις στὸ γέροντα, θέλω νὰ μοῦ μιλήσῃ πειὸ ἁπλᾶ καὶ πειὸ βραχύλογα, μὰ παρατηρῶ πῶς τὴς προσπερνάει τὴς ἐρωτήσεις μου, σὰ νὰ πηδάῃ ἀπάνω ἀπ᾽ αὐτές. Μοῦ εἶνε εὐχάριστο αὐτὸ τὸ ζωντανὸ πρόσωπο —στοργικὰ τὸ χαϊδεύουν ἡ κόκκινες ἀναλαμπὲς ποῦ πετοῦν τὸ ξύλα τῆς φωτιᾶς, καὶ σπαρταράει ὅλο ἀπὸ ἤρεμη χαρά, τόσο ἐπιθυμητὴ σὲ μένα. Τὸν ζηλεύω—δυὸ φορὲς κι᾽ ἀπάνω, θἄχῃ ζήσει πειὸ πολὺ ἀπὸ μένα αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος, μὰ ἡ ψυχή του, ὅπως φαίνεται, εἶνε κατακάθαρη.

Τοῦ λέω :

— Κἄποιος μοῦ εἶπε, πῶς ἡ πίστις—εἶνε πλάσμα φαντασίας, ἐσὺ τί μπορεῖς νὰ πῇς ;

— Θὰ πῶ—μοῦ ἀπαντάει—πῶς δὲν ἤξερε ὁ ἄνθρωπος γιὰ τί πρᾶγμα μιλοῦσε, γιατὶ ἡ πίστις—εἶνε αἴσθημα μεγάλο καὶ θεμελιωτικό ! Καὶ γεννιέται αὐτή, ἀπὸ περίσσια ζωϊκῆς δυνάμεως στὸν ἄνθρωπο· ἡ δύναμις αὐτὴ εἶνε πελώρια καὶ πάντοτε ἀναστατόνει τὸ νεαρὸ ἀνθρώπινο λογισμό, σπρώχνοντας αὐτὸν στὴ δράση. Μὰ εἶνε δεμένος καὶ περιωρισμένος ὁ ἄνθρωπος στὴς πράξεις του, οἱ ἀπόξω τοῦ βάζουν ὅλα τὰ δυνατὰ ἐμπόδια, τὸν θέλουν πάντα νὰ βγάζῃ ψωμὶ καὶ σίδερο, καὶ ὄχι ζωντανοὺς θησαυροὺς ἀπὸ τὰ ἔγκατα τῆς ψυχῆς του. Καὶ δὲ συνήθισε αὐτὸς ἀκόμη, δὲν ξέρει νὰ βγάλῃ ὄφελος ἀπὸ τοὺς θησαυρούς του αὐτούς, τρομάζει

μπροστὰ στὸ ἀναστάτωμα τοῦ πνεύματός του, δημιουργεῖ τέρατα καὶ φοβᾶται τ' ἀκτινοβολήματα τῆς ἀδιαμόρφωτης ψυχῆς του—μὴ βαθαίνοντας στὴν οὐσία της, προσκυνάει τοὺς τύπους τῆς πίστεώς του—τῆς σκιᾶς του, λέω!

Δὲν μπορῶ νὰ πῶ, πῶς τὸν κατάλαβα ἐκείνη τὴ στιγμή, μὰ δὲν ξέρω γιατί, ἐθύμωσα πολὺ καὶ συλλογίσθηκα:

— Ἂμ' τώρα δὲ θὰ σ' ἀφήσω νὰ κάνῃς βῆμα ἀπ' αὐτὴ τὴ θέση, ὡς ποῦ νὰ μοῦ ἀπαντήσῃς στὴ ριζικὴ ἐρώτηση!

Καὶ αὐστηρὰ ρωτάω:

— Καὶ γιατί τὸν προσπερνᾶς πάντα τὸ Θεό;

Μὲ κύτταξε σηκώνοντας τὰ φρύδια, καὶ λέει:

— Μά, ἀκριβούλη μου, ὅλη τὴν ὥρα γι' αὐτὸν κουβεντιάζω! Δὲν τὸ αἰσθάνεσαι;

Γονάτισε, καὶ φωτισμένος ἀπὸ τὴ λάμψη τῆς φωτιᾶς, ἄπλωσε τὸ χέρι του κατὰ μένα, προφέροντας σιγανὰ καὶ ἐμπνευσμένα:

— Ποιὸς εἶνε ὁ Θεός, ὁ ποιῶν θαυμάσια; Ὁ πατήρ μας, ἢ ὁ υἱὸς τοῦ πνεύματός μας;

Ἀνατρίχιασα — θυμᾶμαι — καὶ κύτταξα τριγύρω μου, γιατὶ μὲ πῆρε φόβος,—βλέπω κἄτι τὸ τρελλὸ στὸ γέροντα. Κι' αὐτὲς ἡ μαῦρες σκιαὶς ποῦ εἶνε ξαπλωμένες ἕνα γύρω κι' ἀφιγκράζονται, καὶ τὰ θροΐσματα τοῦ δάσους ποῦ σέρνονται κατὰ 'δῶ ἀπὸ παντοῦ, πνίγοντας τὸ τρίξιμο τῶν ξύλων τῆς φωτιᾶς, τὸ σιγανὸ κουδούνισμα τοῦ ρυακιοῦ! Μοῦρθε καὶ μένα νὰ γονατίσω. Μὰ 'κεῖνος ἄρχισε πειὰ νὰ μιλάῃ δυνατά, σὰ νὰ φιλονεικοῦσε:

— Δὲ δημιουργήθηκε ὁ Θεὸς ἀπὸ τὴν ἀδυναμία τῶν ἀνθρώπων, ὄχι, μὰ ἀπὸ περίσσια δυνάμεων, καὶ δὲν ζῇ ἔξω

ἀπὸ μᾶς αὐτός, ἀδελφούλη, μὰ μέσα μας! Τὸν ἔβγαλαν δὲ ἀπὸ μέσα μας, μὲ τὸν τρόμο μπροστὰ στὰ ἐρωτήματα τοῦ πνεύματος, καὶ τὸν ἔβαλαν ἀπὸ πάνω μας, θέλοντας νὰ χαμηλώσουν τὴν ὑπερηφάνεια μας καὶ τὴν πάντοτε ἀσύμφωνη στοὺς περιορισμοὺς θέλησή μας. Λέω: τὴ δύναμη τὴν γύρισαν σὲ ἀδυναμία, ἐμποδίζοντας διὰ τῆς βίας τὸ αὐγάτισμά της! Ἡ εἰκόνες τοῦ τέλειου μυστορεύονται στ᾽ ἁρπαχτά, αὐτό — εἶνε κακὸ γιὰ μᾶς καὶ δυστυχία. Μὰ οἱ ἄνθρωποι μοιράζονται σὲ δυὸ φυλές: οἱ μέν—εἶνε οἱ αἰώνιοι θεοδημιουργοί, οἱ ἄλλοι—εἶνε αἰώνια σκλάβοι τῆς ὑποδουλωμένης ὁρμῆς γιὰ τὴν ἐπικράτηση ἀπάνω ἀπὸ τοὺς πρώτους καὶ ἀπάνω ἀπ᾽ ὅλη τὴ γῆ. Ἅρπαξαν στὰ χέρια τους αὐτὴ τὴν ἐξουσία, καὶ μ᾽ αὐτὴ ὑποστηρίζουν τὴν ὕπαρξη τοῦ Θεοῦ ἔξω ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, ἑνὸς Θεοῦ—ἐχθροῦ τῶν ἀνθρώπων, κριτὴ καὶ κύριου τῆς γῆς! Παραμόρφωσαν τὸ πρόσωπο τῆς ψυχῆς τοῦ Χριστοῦ, ἀπαρνήθηκαν τὴς ἐντολές του, γιατὶ ὁ ζωντανὸς Χριστός—εἶνε ἐνάντιός τους, εἶνε ἐνάντιος στὸ νὰ ἐξουσιάζῃ ὁ ἄνθρωπος τὸν πλησίον του!

Αὐτὸς μιλάει, κι᾽ ἐγὼ νοιώθω σὰ νὰ μοῦ κουνάῃ κἄποιο πονεμένο δόντι στὰ βάθη τῆς ψυχῆς, πασχίζει νὰ τὸ ξερριζώσῃ, ἐγὼ πονῶ καὶ μοὔρχεται νὰ φωνάξω:

— Δὲν εἶν᾽ αὐτό!

Κι᾽ αὐτουνοῦ τὸ πρόσωπο εἶνε γιορτάσιμο, καὶ ὅλος εἶνε μεθυσμένος καὶ τρικυμισμένος χαρά, νοιώθω τὴν τρέλλα τῶν λόγων του, ἀποθαυμάζω ὅμως τὸ γέροντα ἀνάμεσα ἀπὸ τὸν πόνο καὶ τὸν καϋμὸ τῆς ψυχῆς μου, ἄπληστα ἀκούω τὴν ὁμιλία του.

... Μὰ εἶνε ζωντανοὶ καὶ ἀθάνατοι οἱ θεοδημιουργοί· σή-

μερα ἄρχισαν ξανά, μυστικὰ καὶ μὲ ζῆλο, νὰ δημιουργοῦν καινούργιο Θεό, αὐτὸν ἀκριβῶς ποῦ ἔχεις ἐσὺ στοὺς λογισμούς σου —Θεὸ ὡραιότητος καὶ φρονήσεως, δικαιοσύνης καὶ ἀγάπης!

Μὲ ἀναταράζει μὲ τὰ λόγια του, μὲ στηλόνει στὰ πόδια καὶ σὰ νὰ μοῦ δίνῃ ὅπλο στὰ χέρια, τρεμοσαλεύει γύρω μου ἀνάλαφρη σκιά, ἀγγίζοντας μὲ τὰ φτερά της τὸ πρόσωπό μου—τρομάρα μὲ πιάνει, στρηφογυρίζει ἡ γῆ κάτω ἀπὸ τὰ πόδια μου, καὶ συλλογιέμαι:

— Κι' ἂν εἶνε ἀλήθεια, πῶς ὁ διάβολος βάζει σὲ πειρασμὸ τοὺς ἀνθρώπους μὲ λόγια ἕλκυστικά, καὶ ὁ γέροντας δὲν κάνει ἄλλο τούτη τὴ στιγμή, παρὰ νὰ μοῦ πλέκῃ τὰ πονηρά του βρόχια, γιὰ νὰ μὲ μπερδέψῃ στὰ δίχτυα τῆς πειὸ μεγάλης ἁμαρτίας ποῦ ὑπάρχει;

— Ἄκουσε,—τοῦ λέω,—ποιοὶ εἶνε οἱ θεοδημιουργοί; Ποιὸς εἶνε ὁ νοικοκύρης πού περιμένεις;

Ἐγέλασε χαϊδευτικά, σὰν γυναίκα, καὶ ἀποκρίθηκε:

— Θεοδημιουργός—εἶνε ὁ κοσμάκης! Ὁ ἀμέτρητος οἰκουμενικὸς λαός! Ὁ πειὸ τρανὸς μεγαλομάρτυς ἀπ' ὅλους ἐκείνους ποῦ ἐδόξασε ἡ ἐκκλησία—οὗτος εἶνὸ Θεός, ὁ ποιῶν θαυμάσια! Εἶνε ἀθάνατος ὁ κοσμάκης, αὐτουνοῦ τὸ πνεῦμα πιστεύω, καὶ αὐτουνοῦ τὴ δύναμη κηρύττω, αὐτὸς εἶνε ἡ μία καὶ ἀσάλευτη ἀρχὴ τῆς ζωῆς, αὐτὸς εἶνε ὁ πατέρας ὅλων τῶν θεῶν—παρελθόντων καὶ μελλόντων!

— Εἶνε τρελλὸς ὁ γέροντας,—λέω μὲ τὸ νοῦ μου.

Ὡς τὴ στιγμὴ αὐτή, ἐνόμιζα, πῶς ἂν καὶ ἀργά, ἐπήγαινα ὅμως τὸν ἀνήφορο, πολλὲς φορὲς τὰ λόγια του φάνταζαν στὴν ψυχή μου πύρινο δάκτυλο, κι' ἔννοιωθα τὰ τσουχτερά, μὰ θεραπευτικὰ καψίματα καὶ τὴς κεντιές, μὰ τώρα,

ξαναβάρυνε ξάφνου ἡ καρδιά μου, καὶ σταμάτησα στὰ μισὰ τοῦ δρόμου, πικρὰ ἀπορῶντας. Καῖνε στὰ στήθια μου φλόγες διάφορες — νοιώθω βαρὺ σεκλέτι καὶ ἀνεξήγητη χαρά, φοβᾶμαι τὴν ἀπάτη καὶ ταράζομαι.

— Νὰ πιστέψω, — ρωτάω, — πῶς μιλᾶς γιὰ τοὺς μουζίκους,

— Ναί, γιὰ ὅλο τὸ δουλευτὴ λαὸ τῆς γῆς, γιὰ ὅλη της τὴ δύναμη, τὴ μόνη καὶ αἰώνια πηγὴ τῆς θεοδημιουργίας! Νά—ξυπνάει ἡ θέλησις τοῦ λαοῦ, ἑνώνεται τὸ μεγάλο, τὸ ἐκβιαστικὰ χωρισμένο, εἶνε πολλοὶ πειὰ ἐκεῖνοι, ποῦ ἀναζητᾶνε τὸ μέσο, πῶς νὰ χωνέψουν ὅλες τὴς γήϊνες δυνάμεις σὲ μιὰ καὶ μόνη, καὶ ἀπ᾽ αὐτὴ θὰ μορφωθῇ, φωτεινὸς καὶ πανώρηος, ὁ παγκόσμιος Θεὸς τῆς γῆς!

Μιλάει τόσο δυνατά, λὲς καὶ ὄχι μόνο ἐγώ, μὰ καὶ τὰ βουνά, καὶ τὰ δάση, καὶ τὸ κάθε ζωντανὸ ποῦ ἀγρυπνάει τὴ νύχτα, εἶνε ὑποχρεωμένο νὰ τὸν ἀκούῃ, μιλάει καὶ ἀναταράζεται ὅλος, σὰν τὸ πουλὶ ποῦ ἑτοιμάζεται νὰ φτερουγίσῃ, καὶ μένα μοῦ φαντάζει νἄναι ὄνειρο ὅλ᾽ αὐτά, καὶ τὸ ὄνειρο αὐτὸ μὲ ταπεινόνει.

Φέρνω στὸ νοῦ τὴ μορφὴ τοῦ Θεοῦ μου, ἀραδιάζω μπροστά του τοὺς σκοτεινοὺς στοίχους τῶν δειλῶν, σαστισμένων ἀνθρώπων—αὐτοὶ δημιουργοῦν Θεό; Θυμᾶμαι τὴ μικρόπρεπη μοχθηρία τους, τὴ φοβιτσιάρικη ἀπληστία, τὰ καμπουριασμένα ἀπὸ τὴν ταπείνωση καὶ τὴν κόπωση κορμιά, τὰ θαμπὰ ἀπὸ τὴ θλίψη μάτια, τὸ πνευματικὸ ψεύδισμα, καὶ τὴ μουγκάδα τῆς σκέψεως, καὶ τὴς διάφορες προλήψεις τους — αὐτοί, αὐτὰ τὰ μαμούδια, μποροῦν νὰ δημιουργήσουν καινούργιο Θεό;

Ὀργὴ καὶ γέλιο πικρὸ πλημμυρίζουν τὴν καρδιά μου. Καταλαβαίνω, πῶς ὁ γέροντας μοῦ ἀφαίρεσε πειὰ κᾶτι. Καὶ τοῦ λέω:

— Ἔχ, πατερούλη! Ἀσέλγησες μέσα στὴν ψυχή μου, σὰν τράγος στὸ μποστάνι, κι' αὐτὴ ἦταν ὅλη ἡ βάσις τῶν λόγων σου! Νὰ τὸ πιστέψω, πῶς μὲ ὅλους ἀποφασίζεις καὶ μιλᾶς ἔτσι; Μεγάλη ἁμαρτία αὐτή, κατὰ τὴ γνώμη μου, καὶ δὲν ἔχεις στάλα λύπη μέσα σου γιὰ τοὺς ἀνθρώπους! Νοιῶστο, λοιπόν, — αὐτοὶ γυρεύουν παρηγοριὰ καὶ ὄχι ἀμφιβολίες, καὶ σὺ σπέρνεις ἀμφιβολίες!

Ἐκεῖνος χαμογελάει.

— Γλήγορα—λέει—θὰ μπῇς ἐσὺ στὸ δρόμο μου!

Προσβλητικὸ μοῦ φάνηκε τὸ χαμόγελο.

— Ψέμματα λές, — ἀπαντάω, — ποτὲ δὲ θὰ βάλω τὸν ἄνθρωπο στὴ ἴδια μοῖρα μὲ τὸ Θεό!

— Καὶ δὲ χρειάζεται, μοῦ λέει,—μὴν τὸν βάζῃς, θὰ βάλῃς ὅμως ἀφέντη ἀπάνω στὸ κεφάλι σου! Ἐγὼ δὲ σοῦ μιλάω γιὰ τὸν ἄνθρωπο, μὰ γιὰ ὅλη τὴν πνευματικὴ δύναμη τῆς γῆς, γιὰ τὸ λαό!

Ἄναψα ὅλος—σιχαμερὸς μοὔγεινε ὁ θεοδημιουργὸς αὐτὸς μὲ τὰ ψαθοπάπουτσα, ὁ ψωριάρης, ὁ πάντα μεθυσμένος, πάντα δαρμένος καὶ μαστιγωμένος.

— Σώπα πειά! τοῦ λέω. Εἶσαι ἕνας γερο-βωμολόχος καὶ τρελλός! Τί θὰ πῇ λαός; Λασπωμένος στὸ σῶμα καὶ στὴ σκέψη, φτωχὸς ἀπὸ πνεῦμα καὶ ψωμί, ποῦ γιὰ ἕνα καπίκι πουλάει τὴν ψυχή του...

Ἀπάνω ἐκεῖ συνέβηκε κᾶτι τὸ καταπληκτικό. Πετάχτηκε αὐτὸς ἀπάνω καὶ φώναξε:

— Σούτ!

Ἀνεμίζει τὰ χέρια του, χτυπάει τὰ πόδια χάμω, δὲ θἄναι παράξενο νὰ μοῦ δώσῃ καμμιὰ στὰ μοῦτρα. Ὅσο μίλαγε μέσα του τὸ προφητικό, τὸν ἔννοιωθα μακρυά μου, μὰ παρουσιάστηκε τὸ ἀστεῖο — καὶ πάλι ἦρθε κοντά μου ὁ ἄνθρωπος.

— Σούτ! — φωνάζει, — ποντίκι ἀμπαρήσιο! Καὶ στ' ἀλήθεια, φαίνεται νἄχῃς μέσα σου σάπιο ἀφεντίστικο αἷμα! Ἔκθετο, σύ, τῆς οἰκουμένης! Νοιώθεις, μωρέ, γιὰ ποιὸν μιλᾶς; Ὅλοι τέτοιοι εἴσαστε, ψωροπερήφανοι, χαραμοφάηδες καὶ ἁγιογδύτες τῆς γῆς, δὲν ξέρετε ποιὸν γαυγίζετε, ψωριάρικα σκυλιά! Περιδρομιάσατε, κατακλέψατε τοὺς ἀνθρώπους, καθίσατε καβάλα στὸ σβέρκο τους καὶ τοὺς βρίζετε—δὲν εἶνε πολὺ τὸ ψωμί σας ὅμως!

Χοροπηδάει γύρω μου, ἡ σκιά του γλυστράει ἀπάνω μου, παγωμένα μαστιγόνει τὸ πρόσωπό μου, ἀποτραβιέμαι ἀποσβολωμένος, φοβᾶμαι μὴ μὲ χτυπήσῃ. Στὸ μπόϊ—εἶμαι δυὸ φορὲς πειὸ ἀψηλὸς ἀπ' αὐτόν, στὴ δύναμη—θέλω δέκα τέτοιους, μὰ νὰ σταματήσω τὸν ἄνθρωπο—δὲ βρίσκω μέσα μου θέληση. Φαίνεται, θὰ ξέχασε, πῶς γύρω μας εἶνε νύχτα καὶ παντοῦ ἐρημιά, καὶ πῶς, ἂν τὸν ξαπλώσω χάμω, θὰ μείνῃ ξερὸς ἐκεῖ ὡς ποῦ νὰ τὸν βροῦν καὶ νὰ τὸν θάψουν. Μοὔρχεται στὸ νοῦ, πῶς μ' ἔβριζε κάποτε ὁ τρομαγμένος πράσινος πρωτόπαππας, ὁ ἅγριος Μίχας καὶ ἄλλοι ἄνθρωποι τῆς παληᾶς θρησκείας. Κι' αὐτὸς ἐδῶ βρίζει, μὰ ὁ θυμός του καίει μὲ ἀλλοίωτικη φλόγα. Ἐκεῖνοι ἦσαν πειὸ δυνατοὶ ἀπὸ μένα, μὰ στὰ λόγια τους ξεχώριζα τὸν τρόμο, ἐνῷ αὐτὸς εἶνε ἀδύνατος, μά — ἀτρόμητος. Καὶ μὲ μαλόνει

σὰν παιδί, καὶ σὰν μητέρας — παράξενα χαϊδευτικὸς εἶνε ὁ θυμός του, μοιάζοντας μὲ τὴν πρώτη ἀνοιξιάτικη βροντή. Σάστισα μὲ τὴν ἀνεξήγητη παλληκαριὰ τοῦ γέροντα, ἂν καὶ μοῦ φαίνεται ἀστεῖος ὁ θυμός του, στενοχωριέμαι ὅμως ποῦ ξαγρίεψα τόσο πολὺ τὸν ἄνθρωπο. Βρίζει προσβλητικά—δὲ μ' ἀρέσει νὰ μὲ λένε ἔκθετο, μοῦ εἶνε εὐχάριστος ὅμως ὁ θυμός του, γιατὶ καταλαβαίνω, πῶς θυμόνει ἕνας ποῦ πιστεύει εἰλικρινὰ στὴν ἀλήθεια του, καὶ μιὰ τέτοια ὀργὴ κάνει καλὸ στὴν ψυχή — ἔχει πολλὴ ἀγάπη μέσα της καὶ γλυκειὰ τροφὴ γιὰ τὴν καρδιά.

Ἐγὼ στρηφογυρίζω κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του, κι' αὐτὸς φωνάζει ἀπὸ πάνω μου:

— Τί ξέρεις ἐσὺ γιὰ τὸ λαό; Θεόστραβε βλάκα, ξέρεις ἐσὺ ἱστορία; Γιὰ πιάσε νὰ διαβάσῃς αὐτὸ τὸ βίο—τὸν ἀνώτερο ἀπ' ὅλους! — εἰς ἁγίασμα τοῦ πατρὸς ἡμῶν μεγαλομάρτυρος λαοῦ! Τότε μπορεῖ, γιὰ τὸ καλό σου, νὰ καταλάβῃς ποιὸν ἔχεις μπρὸς στὰ μάτια σου, ποιὰ δύναμις μεγαλόνει γύρω ἀπὸ σένα, τὸν ἄστεγο ζητιάνο σὲ ξένη γῆ! Ξέρεις ἐσὺ τί θὰ πῇ Ρωσία; Καὶ τί εἶνε ἡ Ἑλλάς, καὶ τί—ἡ Ρώμη; Ξέρεις μὲ ποιανοῦ τὴ θέληση οἰκοδομήθηκαν ὅλα τὰ ἔθνη; Ἀπάνω σὲ ποιανῶν τὰ κόκκαλα ὑψώθηκαν οἱ ναοί; Σὲ ποιὰ γλῶσσα μιλᾶνε ὅλοι οἱ σοφοί; Ὅλα, ὅσα ὑπάρχουν ἀπάνω στὴ γῆ καὶ μέσα στὴν ἀνάμνησή σου, ὅλα δημιουργήθηκαν ἀπὸ τὸ λαό, καὶ τὸ εὐγενικὸ κόκκαλο μονάχα ποῦ λείανε τὴ δουλειὰ ἐκεινοῦ...

Δὲ βγάζω μιλιά. Εὐχαριστιέμαι νὰ βλέπω ἄνθρωπο, ποῦ δὲ φοβᾶται νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ἀλήθεια του.

Ἐκάθισε, λαχάνιασε, ἡ μύτη του εἶνε ἱδρωμένη καὶ κατα-

κόκκινη, καὶ βλέπω — δάκρυα λάμπουν στὰ μάτια του. Μὲ κάνει νὰ θαυμαζω, γιατὶ σὰν τύχαινε νὰ προσβάλω τοὺς ἄλλους, τοὺς πρώτους δασκάλους μου, ἐκεῖνοι δὲ μοὔδειχναν τὰ δάκρυά τους. Φωνάζει αὐτός:

— Ἄκου, ἀλήτη, — θὰ σοῦ μιλήσω γιὰ τὸ ρωσικὸ λαό!

— Δὲν ἀναπαύεσαι—τοῦ λέω—λιγάκι...

— Σώπα! μοῦ λέει, ἁπειλῶντάς με μὲ τὸ χέρι. Σώπα, γιατὶ θὰ σὲ χτυπήσω!

Βροντογέλασα—δὲν μπόρεσα νὰ κρατηθῶ!

— Παππούλη, ἀγαπημένε μου! Εἶσαι ἀνείπωτα θαυμαστός! Συχώρα με, γιὰ τοῦ Χριστοῦ τὴ χάρη, ἂν σὲ πρόσβαλα μὲ τίποτα!

— Κουτέντιε, μὲ τί μποροῦσες νὰ προσβάλῃς ἐσὺ ἐμένα; Γιὰ τὸ μεγάλο λαὸ ὅμως μίλησες πολὺ ἄσχημα, ἄμοιρη ψυχή... Οἱ ἀφεντάδες ἔχουν κάποιο λόγο νὰ ξευτελίζουν τὸ λαό, αὐτοὶ πασχίζουν νὰ σβύσουν τὴ συνείδηση, αὐτοὶ εἶνε ξένοι στὴ γῆ, μὰ σύ—ποιὸς εἶσαι;

Πετοῦσα ἀπὸ χαρὰ ποὺ τὸν κύτταζα ἐκείνη τὴ στιγμή—ἔγεινε σοβαρός, αὐστηρὸς μάλιστα, ἡ φωνή του κατακάθισε, βάθυνε, μιλοῦσε στρωτὰ καὶ τραγουδιστά, λὲς καὶ διάβαζε τὸν Ἀπόστολο, τὸ πρόσωπο τὸ εἶχε ὑψωμένο κατὰ τὸν οὐρανό, τὰ μάτια του στρογγύλεψαν. Στέκει γονατιστός, μὰ φαντάζει πειὸ ἀψηλὸς στὸ μπόϊ. Εἶχ' ἀρχίσει ν' ἀκούω τὰ λόγια του μὲ χαμόγελο καὶ δύσπιστα, μὰ ὕστερα ἀπὸ λίγο θυμήθηκα τὸ βιβλίο τοῦ Ἀντωνίου — τὴ ρωσικὴ ἱστορία, καὶ μοῦ φάνηκε σὰ νὰ τὴν ἔχω ξανὰ ἀνοιχτὴ μπροστά μου. Αὐτὸς μοῦ τραγουδάει τὸ ξωτικὸ παραμύθι του, κι' ἐγὼ

παρακολουθῶ τὸ παραμύθι αὐτὸ μέσα στὸ βιβλίο — ὅλα σωστὰ τὰ λέει, τὸ νόημα μόνο εἶνε ἀλλοιώτικο.

Ἔφτασε ὡς τὴν κατάπτωση τῆς ρωσικῆς ἡγεμονίας τοῦ Κιέβου, ρωτάει;

— Ἄκουσες;

— Εὐχαριστῶ,—τοῦ λέω.

— Λοιπόν, μάθε τώρα—τέτοιοι ἥρωες δὲν ὑπῆρχαν, ὁ λαὸς ἦταν αὐτός, ποῦ ἐνσάρκωνε τ' ἀνδραγαθήματά του σὲ διάφορα πρόσωπα, κι' ἔτσι φύλαγε στὴ μνήμη του τὴν πελώρια ἐργασία τοῦ χτισίματος τῆς ρωσικῆς πατρίδας!

Καὶ ξαναρχίζει νὰ μοῦ λέῃ γιὰ τὴ χώρα τοῦ Σουζδάλ.

Θυμᾶμαι—κάπου 'κεῖ, πίσω ἀπὸ τὸ βουνό, εἶχε ἀρχίσει νὰ βγαίνῃ ὁ ἥλιος, ἡ νύχτα κρυβόταν μέσα στὰ δάση καὶ ξυπνοῦσε τὰ πουλιά, τριανταφυλλένια κοπάδια ἔπλεαν ἀπάνωθέ τους τὰ σύννεφα, καὶ μεῖς εἴχαμε ζαρώσει στὸ βράχο, ἀπάνω στὰ δροσόλουστα χορτάρια, καὶ ὁ ἕνας ἀνασταίνει τὰ παληά, ἐνῷ ὁ ἄλλος μὲ θαυμασμὸ λογαριάζει τοὺς ἀμέτρητους ἀγῶνες τῶν ἀνθρώπων, καὶ δὲν πιστεύει τὸ παραμύθι, γιὰ τὴν κατάκτηση τῆς ἐχθρικῆς γεμάτης δάση γῆς.

Ὁ γέροντας φαντάζει νὰ τὰ εἶδε ὅλα μὲ τὰ μάτια του—βροντοκοπᾶνε οἱ βαρειοὶ μπαλτάδες στὰ ρωμαλέα χέρια, ἀποξηραίνουν οἱ ἄνθρωποι τὰ ἕλη, κτίζουν πολιτεῖες, μοναστήρια, προχωροῦν ὅλο καὶ πειὸ μακρυά, ἀκολουθῶντας τὸ τρέξιμο τῶν κρύων ποταμιῶν, στὰ βάθη πυκνοφυτρωμένων ρουμανιῶν, κατανικᾶνε τὴν ἀγριόθωρη γῆ, τὴν κάνουν ὠμορφοπρόσωπη. Καὶ οἱ ἡγεμόνες, οἱ δεσπότες τοῦ λαοῦ, τὴν τεμαχιάζουν, τὴν κόβουν σὲ μικρὰ-μικρὰ κομματάκια, μαλώνουν συμμεταξύ τους μὲ τὶς γροθιὲς τοῦ

λαοῦ, καὶ τὸν ληστεύουν. Καὶ νά, ἀπὸ τὴς στέππαις ζυγώνουν οἱ τατάροι, μὰ δὲ βρέθηκαν ἀνάμεσα στοὺς ἡγεμόνες πολεμιστὲς γιὰ νὰ σώσουν τὴν ἐλευθεριὰ τοῦ λαοῦ, δὲν εὑρέθηκε οὔτε τιμή, οὔτε δύναμις, οὔτε μυαλό, παράδωσαν τὸ λαὸ στὴν ὀρδή, τὸν παζάρευαν μὲ τοὺς χάνηδες σὰ νἆταν κοπάδι ζωντανά, ἀγοράζοντας μὲ τὸ αἷμα τοῦ μουζίκου τὴν ἐξουσία τοῦ ἡγεμόνα ἀπάνω σ᾽ αὐτὸ τὸν ἴδιο τὸ μουζῖκο. Κι᾽ ἀποκεῖ, σὰν ἔμαθαν ἀπὸ τοὺς τατάρους νὰ βασιλεύουν, ἄρχισαν νὰ στέλνουν στοὺς χάνηδες καὶ ὁ ἕνας τὸν ἄλλον γιὰ σφάξιμο.

Ἀπὸ τὴν κούραση κόβεται ἡ φωνὴ τοῦ γέροντα, ὁ ἥλιος τὸν βλέπει πειά, κι᾽ αὐτὸς ὅλο καὶ ξιστορίζει τὰ παληὰ περιστατικά, φωτίζοντάς μου τὴν ἀλήθεια μὲ πύρινα λόγια.

— Βλέπεις, λοιπόν,—ρωτάει,—τί κατώρθωσε νὰ κάνῃ ὁ λαός, καὶ πῶς τὸν μεταχειριζόντουσαν, ὡς τὴν ἐποχὴ ποῦ παρουσιάστηκες ἐσὺ νὰ τὸν βρίσῃς μὲ τὰ κουτά σου λόγια; Ὡς τώρα, σοῦ μίλησα τὸ περισσότερο γι᾽ αὐτὰ ποῦ ἔκανε ἐκεῖνος μὲ τὴν ξένη θέληση, μὰ σὰν ξαποστάσω, θὰ σοῦ διηγηθῶ μὲ τί τρεφόταν ἡ ψυχή του καὶ πῶς ἀναζητοῦσε τὸ Θεό!

Τυλίχτηκε ἕνα κουβάρι κι᾽ ἀποκοιμήθηκε σὰν μικρὸ παιδί.

Ἐγὼ ὅμως δὲν μπορῶ νὰ κοιμηθῶ, καὶ κάθομαι σὰν ἀπάνω σὲ ἀναμμένα κάρβουνα. Μὰ καὶ ξημέρωσε πειά—ὁ ἥλιος εἶνε ἀψηλά, τὸ πουλὶ τραγουδάει στὴς πειὸ θαυμαστὲς τρίλλιες του, ἐπλύθηκε στὴ δροσιὰ τὸ δάσος καὶ θροΐζει, γλυκόθωρα πράσινο, ὑποδέχοντας τὴν ἡμέρα.

Ἀπὸ τὸ δρόμο περνοῦν ἄνθρωποι, ἄνθρωποι ἀπὸ τοὺς πειὸ συνηθισμένους, περνοῦν μὲ κατεβασμένα κεφάλια,

πίποτε τὸ καινούργιο δὲ βλέπω σ᾽ αὐτούς, διόλου δὲ μεγάλωσαν αὐτοὶ στὰ μάτια μου.

Κοιμᾶται ὁ δάσκαλός μου, σιγοροχαλίζει, κι᾽ ἐγὼ πέτρωσα δίπλα του στὴ βαθυσυλλογιά μου· οἱ ἄνθρωποι περνοῦν ὁ ἕνας πίσω ἀπὸ τὸν ἄλλο, μᾶς κυττάζουν μὲ τὴν ἄκρη τοῦ ματιοῦ καὶ οὔτε τὸ κεφάλι τους δὲν κουνᾶνε στὸ χαιρέτισμά μου.

— Μὰ στ᾽ ἀλήθεια,—συλλογιέμαι,—αὐτὰ εἶνε τὰ παιδιὰ τῶν δικαίων ἐκείνων ποῦ οἰκοδόμησαν τὴ γῆ, γιὰ τοὺς ὁποίους μόλις πρὸ ὀλίγου μοῦ μιλοῦσαν;

Ἀνακατεύτηκαν στὸ κεφάλι μου τ᾽ ὄνειρο καὶ ἡ πραγματικότης, νοιώθω πῶς τὸ συναπάντημα αὐτό—εἶνε μιὰ ὀλέθρια μεταστροφὴ τῆς ζωῆς μου. Τὰ λόγια τοῦ γέροντα γιὰ τὸ Θεό, γιὰ τὸ γυιὸ τοῦ πνεύματος τοῦ λαοῦ, μὲ ἀνησυχοῦν, δὲν μπορῶ νὰ συμφιλιωθῶ μ᾽ αὐτά, δὲν ἀναγνωρίζω ἄλλο πνεῦμα ἀπ᾽ αὐτὸ ποῦ ζῇ μέσα μου. Ξεψαχνίζω στὸ μνημονικό μου ὅλους τοὺς μουζίκους, ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ποῦ ἤξερα, τοὺς ψαχουλεύω, φέρνοντας στὸ νοῦ τὰ λόγια τους: παροιμίες πολλές, μὰ ὅσο γιὰ σκέψεις — φτώχια! Κι᾽ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ βλέπω τὸ μαῦρο κάτεργο τῆς ζωῆς — τὸν ἀτέλειωτο μόχθο χάριν τοῦ ψωμιοῦ, τὶς χειμωνιὲς τῆς πείνας, τὴν ἀδιέξοδη βαρυθυμιὰ τῶν ἄδειων ἡμερῶν καὶ τὴν κάθε ταπείνωση τοῦ ἀνθρώπου, τὸ φτύσιμο τῆς ψυχῆς του.

— Ποῦ φαίνεται Θεὸς σ᾽ αὐτὴ τὴ ζωή, ποῦ εἶνε ἡ θέση του μέσα σ᾽ αὐτή;

Κοιμᾶται ὁ γέροντας. Μοὔρχεται νὰ τὸν τραντάξω, καὶ νὰ φωνάξω:

— Μίλα!

Μὰ σὲ λίγο ξύπνησε μόνος του, ἀνοιγοκλείνει τὰ μάτια, χαμογελάει.

— Ὤχ—ὤ,—λέει,—ὁ ἥλιος μεσημέριασε, βλέπω! Καιρὸς νὰ πάρω τὸ δρόμο!

— Ποῦ θὰ πᾶς μ᾽ αὐτὴ τὴ λαύρα; τοῦ λέω. Ψωμί, τσάϊ, ζάχαρη ἔχουμε. Μὰ καὶ δὲν μπορῶ νὰ σ᾽ ἀφήσω νὰ φύγῃς —δόσε μου αὐτὸ ποῦ μοὔταξες!

Γελάει:

— Κι᾽ ἐγὼ τὸ ἴδιο, τζαναμπέτη, δὲ θέλω νὰ σὲ χωριστῶ!

Κι᾽ ἀποκεῖ, συλλογισμένα λέει:

— Ἄκου, Ματθαῖε, πᾶψε νὰ παραδέρνεσαι στὴς στράτες, καὶ ἀργά, μὰ καὶ νωρὶς εἶνε ἀκόμη αὐτὸ γιὰ σένα. Πρέπει νὰ σπουδάσῃς—αὐτὸ εἶνε τὸ καλλίτερο!

— Καὶ δὲν εἶνε ἀργά;

— Κύτταξέ με,—λέει,—στὰ πενῆντα πάτησα, καὶ ὅμως ἴσαμε σήμερα πηγαίνω στὰ παιδιὰ καὶ μαθαίνω γράμματα!

— Σὲ ποιὰ παιδιά;—ρωτάω.

— Εἶνε κάτι τέτοια! Μ᾽ αὐτοὺς ἔπρεπε νὰ ζήσῃς καὶ σὺ κανένα χρονάκι, δύο. Πήγαινε μόνος σου στὸ ἐργοστάσιο— δὲν εἶνε μακρυά, καμμιὰ ἑκατοστὴ βέρστια ἀπὸ ᾽δῶ, ἔχω καλοὺς φίλους ἐκεῖ κάτω.

— Πές μου στὴν ἀρχὴ αὐτὸ ποῦ μοὔταξες,—τοῦ λέω,— καὶ ὕστερα, θὰ σκεφθῶ ποῦ νὰ πάω.

Περπατᾶμε στὸ μονοπάτι, δίπλα στὸ δρόμο, καὶ ξανακούω τὴν κουδουνιστὴ φωνή του, τὰ παράξενα λόγια:

— Ὁ Χριστός, ὁ πρῶτος ἀληθινὰ-λαϊκὸς Θεός, γεννήθηκε ἀπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ λαοῦ, ὅπως καὶ τὸ πουλὶ φοῖνιξ ἀπὸ τὴ φλόγα.

Καὶ τὴν ἴδια στιγμὴ φούντωσε κι᾽ ὁ ἴδιος ὅλος, ἀνεμίζει τὸ μικρό του χέρι μπροστὰ στὸ πρόσωπό μου, λὲς κι᾽ ἁρπάζει στὸν ἀέρα καινούργια λόγια, καὶ τραγουδάει:

— Καιρὸ πολὺ σήκωνε ὁ λαὸς στοὺς ὤμους του πρόσωπα τῆς ἐκλογῆς του, ἀτιμωτικὰ τοὺς ἔδινε τὸν κόπο του καὶ τὴ λευθεριά του, τοὺς ἀνύψωνε ἀπάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι του καὶ ὑποτακτικὰ περίμενε, πῶς θὰ ἰδοῦν ἐκεῖνοι ἀπὸ τὰ γήϊνα ὕψη τὰς ὁδοὺς τοῦ δικαίου. Μὰ οἱ ἐκλεκτοὶ τοῦ λαοῦ, ἀνεβαίνοντας στὴς κορυφὲς τοῦ προσιτοῦ, μεθοῦσαν, ξαχρειωνόντουσαν στὴν ὄψη τῆς ἐξουσίας τους, καὶ μίνεσκαν στὴς κορυφές, ξεχνῶντας αὐτοὺς ποῦ τοὺς ἐθρόνιασαν ἐκεῖ, καὶ γινόντουσαν, ὄχι πρόσχαρη ἀνακούφισις, ἀλλὰ βαρὺς ζυγὸς τῆς γῆς. Σὰν εἶδε ὁ κόσμος, πῶς τὰ παιδιά, τὰ ποτισμένα μὲ τὸ αἷμά του, καταντοῦσαν ἐχθροί του, ἔχασε τὴν πίστη του σ᾽ αὐτά, ἄφινε τοὺς ἄρχοντας μονάχους, κι᾽ ἔπεφταν ἐκεῖνοι, γκρεμιζόταν τὸ μεγαλεῖο καὶ ἡ δύναμις τῶν ἐθνῶν. Κατάλαβε ὁ κόσμος, πῶς ὁ νόμος τῆς ζωῆς δὲν ἔγκειται στὸ ν᾽ ἀνυψώσῃς ἕναν ἀπὸ τὴν οἰκογένεια, καὶ τρέφοντας αὐτὸν μὲ τὴ θέλησή σου, νὰ ζῇς μὲ τὴ λογική του, ἀλλ᾽ ἔγκειται σ᾽ αὐτὸ ὁ ἀληθινὸς νόμος: πῶς ν᾽ ἀνυψωθοῦν ὅλοι στὴν κορυφή, καὶ ὁ καθένας νὰ ἐξερευνᾷ μὲ τὰ ἴδια του τὰ μάτια τοὺς δρόμους τῆς ζωῆς — ἡ ἡμέρα ποῦ ἀναγνώρισε ὁ λαὸς τὴν ἀνάγκη τῆς ἰσότητος τῶν ἀνθρώπων, ἦταν καὶ ἡ ἡμέρα τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ! Πολλοὶ εἶνε οἱ λαοί, ποῦ πάσχιζαν κατὰ διαφόρους τρόπους νὰ ἐνσαρκώσουν τὰς σκέψεις των περὶ δικαιοσύνης σ᾽ ἕνα ζωντανὸ πρόσωπο, νὰ δημιουργήσουν ἕνα Θεὸ ἴσο γιὰ ὅλους, καὶ πολλὲς φορὲς οἱ ἄρχοντες, ὑποχωρῶντας στὴν πίεση τῆς

σκέψεως αὐτῆς τοῦ λαοῦ, προσπαθοῦσαν νὰ τὴν σιδεροδέσουν μὲ λόγια στερεά, γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ ζήσῃ αἰώνια. Καὶ ὅταν ὅλες αὐτὲς ἡ σκέψεις ἐδέθηκαν καλά, γεννήθηκε ἀπ' αὐτὲς ὁ ζωντανὸς Θεός, τὸ ἀγαπημένο παιδὶ τοῦ λαοῦ— ὁ Ἰησοῦς Χριστός!

Ἐκεῖνο ποὖλεγε αὐτὸς γιὰ τὸ Χριστό, τὸ νεαρὸ Θεό, τὄνοιωθα βαθειά, μὰ τὸ λαὸ ποῦ γέννησε τὸ Χριστὸ δὲν μποροῦσα νὰ τὸν καταλάβω.

Τοῦ τὸ εἶπα αὐτό, κι' ἐκεῖνος μοῦ ἀπαντάει:

— Ἂν θέλῃς νὰ μάθῃς — θὰ τὸ νοιώσῃς, ἂν θέλῃς νὰ τὸ πιστέψῃς — θὰ τὸ μάθῃς!

Τρεῖς ἡμέρες περπατούσαμε μαζὴ χωρὶς νὰ βιαζώμαστε, καὶ ὅλο τὸν καιρὸ μὲ δασκάλευε, δείχνοντάς μου τὰ περασμένα.

Μοῦ διηγήθηκε ὅλη τὴν ἱστορία τῆς ζωῆς τοῦ λαοῦ ὡς τὴν ἡμέρα ἐκείνη, μίλησε γιὰ τὴ σκοτεινὴ ἐποχή, καὶ γι' αὐτό, πῶς ἡ ἐκκλησιὰ προκάλεσε διωγμοὺς κατὰ τῶν παλιάτσων καὶ καραγκιόζηδων, ποῦ ξυπνοῦσαν τὸ θυμητικὸ τοῦ λαοῦ μὲ τ' ἀστεῖά τους, σπέρνοντας τὴν ἀλήθεια σ' αὐτόν.

— Κατάλαβες τώρα — μοῦ λέει — ποιὸς ἦταν ὁ Σαβέλκο σου;

— Τὸ βλέπω,—λέω.

— Εἶπα μαθές! Γράφτο αὐτό: τὸ μικρό—βγαίνει ἀπὸ τὸ μεγάλο, καὶ τὸ μεγάλο εἶνε καμωμένο ἀπὸ μικρὰ κομματάκια!

Ἐφτάσαμε στὸ Βερχοτούριε. Μοῦ λέει ὁ γέροντας:

— Ἀπὸ δῶ ἐγὼ θὰ λοξέψω, καὶ σένα ὁ δρόμος δὲν πέφτει μὲ τὸ δικό μου.

Δὲ μοῦ κάνει ἡ καρδιὰ νὰ τὸν ἀποχωριστῶ, μὰ βλέπω —πῶς πρέπει, γιατὶ ἀρχίζουν νὰ μὲ γονατίζουν ἡ ἰδέαις

του, μὲ ξύπνησε ὡς τὰ τρίσβαθα καὶ λὲς νὰ ὄργωσε μὲ ἀλέτρι τὴν ψυχή μου.

— Τί συλλογίστηκες;—ρωτάει. Πήγαινε στὸ ἐργοστάσιο, πιάσε 'κεῖ δουλειὰ καὶ κουβέντιασε μὲ τοὺς φίλους μου—δὲ θὰ χάσῃς, πίστεψέ με! Εἶνε ἄνθρωποι ἀνοιχτόκαρδοι, νά—καὶ μένα αὐτοὶ μὲ σπούδασαν, καὶ βλέπεις, δὲν εἶμαι κουτός, ἔ;

Ἔγραψε μιὰ σημειωσοῦλα καὶ μοῦ τὴν ἔχωσε στὸ χέρι.

— Ἄκου ποῦ σοῦ λέω — πήγαινε κοντά τους! Δὲ σοῦ θέλω τὸ κακό, θὰ τὸ ἰδῇς! Κόσμος νηογέννητος καὶ ζωντανός! Δὲν τὸ πιστεύεις;

— Πολλὰ βλέπουν—λέω—τὰ μικρὰ μάτια, μὰ νὰ ὑπάρχει τάχα, αὐτὸ ποῦ τοὺς φαντάζει;

— Καὶ σύ—μοῦ φωνάζει—κύττα μὲ ὅλη σου τὴν ὕπαρξη! Μὲ τὴν καρδιά, μὲ τὸ πνεῦμα! Μήπως ἐγὼ σοῦ λέω—πίστεψε; Ἐγὼ σοῦ λέω—σπούδασε, μάθαινε!

Φιληθήκαμε, κι' ἔφυγε. Περπατοῦσε ἀλαφρά, λὲς νἄταν εἴκοσι χρονῶν κι' ἐκεῖ ποῦ πήγαινε νὰ μὴν τὸν περίμεναν παρὰ χαρές. Βαρυθυμιὰ μὲ πλακόνει, κυττάζοντας τὸ κατόπι τοῦ πουλιοῦ αὐτοῦ, ποῦ φτερουγίζει ἀπὸ κοντά μου, ἄγνωστο ποῦ πηγαίνοντας, γιὰ νὰ ξανατραγουδήσῃ πέρα 'κεῖ τὸ τραγοῦδι του. Στὸ κεφάλι μου νοιώθω μεγάλη ἀνακατωσοῦρα, ἀναδεύονται μέσα 'κεῖ ἢ σκέψεις, σὰν τοὺς χαχόλους τὰ χαράμματα στὸ πανηγύρι — κοιμισμένα, ἄτσαλα, ἀργοπάτητα, καὶ μὲ κανένα τρόπο δὲν μποροῦν νὰ μποῦν σὲ κάποια σειρά. Ὅλα ἔχουν ἀνικατευτῆ παράξενα: στὴ δική μου σκέψη βρίσκω ξένο τέλος, στὴν ξένη—δική μου ἀρχή. Καὶ

θυμόνω, καὶ ἀστεῖο μοῦ φαίνεται, νοιώθω ὅλα μου τὰ μέσα τσαλακωμένα.

Σὰν ἔβγαινα ἀπὸ τὸ Βερχοτούριε καὶ ρώτησα: ποῦ πάει αὐτὸς ὁ δρόμος, μοῦ ἀποκρίθηκαν:

— Στὸ ἐργοστάσιο τοῦ Ἰσέτσκ.

Ἐκεῖ μ᾽ ἔστελνε κι᾽ ὁ γέροντας, καὶ γι᾽ αὐτὸ τὸ λόγο ἔστριψα ἀμέσως σὲ ἄλλο δρόμο. Δὲ θέλω νὰ πάω ἐκεῖ.

Γυρίζω τὰ χωριά, κυττάζω. Σκυθρωπὸς καὶ βάναυσος κόσμος, δὲ μοῦ κάνει ἡ καρδιὰ νὰ κουβεντιάσω μὲ κανένα. Ὅλοι τους μὲ κυττάζουν ὕποπτα, φαίνεται φοβῶνται μὴν τοὺς κλέψω τίποτε.

— Θεοδημιουργοί! — λέω μὲ τὸ νοῦ μου, κυττάζοντας τοὺς στραβοφτειαγμένους μουζίκους. Ρωτάω — ποῦ πάει ὁ δρόμος;

— Στὸ ἐργοστάσιο τοῦ Ἰσέτσκ.

— Τί στὸ καλό — ὅλοι οἱ δρόμοι σ᾽ αὐτὸ τὸ ἐργοστάσιο πᾶνε;—συλλογιέμαι, καὶ τριγυρνάω στὰ χωριά, στὰ δάση, γλυστράω σὰν σκαθάρι μέσα στὰ χορτάρια, καὶ ξάφνου, βλέπω ἀπὸ μακρυὰ αὐτὰ τὰ ἐργοστάσια. Καπνίζουν, μὰ δὲ μὲ τραβᾶνε. Μοῦ φαντάζει νἄχω χάσει τὸν μισὸ ἑαυτό μου, καὶ δὲν μπορῶ νὰ καταλάβω τί θέλω. Δὲν εἶμαι καλά. Μιὰ γκρίζα, τεμπέλικη ὀργὴ ἀναδεύεται μέσα στὴν ψυχή μου, σπιθίζοντας ξεπετιέται κἄποιο κακὸ γέλιο, καὶ μοὔρχεται νὰ κάνω κακὸ σὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καὶ στὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό μου.

Καὶ ἄξαφνα, χωρὶς κι᾽ ὁ ἴδιος νὰ τὸ νοιώσω πῶς, ἀποφάσισα:—θὰ πάω στὸ ἐργοστάσιο, κατὰ διαβόλου!

Καὶ νά με ἐγώ· μέσα σὲ κἄποια βρωμερὴ κόλασι: μέσα

σ᾽ ἕνα γούπατο, ἀνάμεσα στὰ βουνὰ τὰ σκεπασμένα μὲ ἀπομεινάδια κατακομμένου δάσους, εἶνε ξαπλωμένα μὲ τὴν κοιλιὰ στῆ γῆ τὰ κτίρια, ἀπάνω ἀπὸ τὴς στέγες τους ξεφεύγουν φλόγες, ἀνεβαίνουν κατὰ τὸν οὐρανὸ πανύψηλες καμινάδες, ἀπὸ παντοῦ ξεπετιέται ἀτμὸς καὶ καπνός, ἡ γῆ εἶνε λερωμένη κάπνια, τὸ ἀτμοσφύρι βροντάει ὑπόκωφα, ἀντάρα, σφυρίγματα καὶ στριγγὸ τρίξιμο τραντάζουν τὸν καπνισμένο ἀέρα. Ἀπ᾽ ὅπου καὶ νὰ κάνῃς σίδερο, ξύλα, τοῦβλα, καπνός, ἀτμὸς καὶ βρῶμα, καὶ μέσα σ᾽ αὐτὴ τὴ γοῦβα, γεμάτη μὲ ὅλων τῶν εἰδῶν τὰ βαρειὰ πράγματα, πηγαινόρχονται ἄνθρωποι, μαῦροι, σὰν καψάλες.

— Σ᾽ εὐχαριστῶ, γεροντάκο μου! — συλλογιέμαι. Σὲ καλὴ μεριὰ μ᾽ ἔστειλες!

Εἶνε ἡ πρώτη φορὰ ποῦ βλέπω ἐργοστάσιο ἀπὸ κοντά, βουΐζουν τ᾽ αὐτιά μου καὶ ἀναπνέω μὲ δυσκολία.

Γυρίζω τοὺς δρόμους καὶ ψάχνω νὰ βρῶ τὸ σιδηρουργὸ Πέτρο Γιαγήχ. Ὅσους καὶ νὰ ρώτησα, μὲ στραβοκύτταζαν δείχνοντας τὰ δόντια, λὲς καὶ εἶχαν μαλώσει ὅλοι συμμεταξύ τους τὸ πρωΐ, καὶ δὲν προφτάσανε ἀκόμη νὰ ξεθυμώσουν.

Φωνάζω ἀπὸ μέσα μου:

— Θεοδημιουργοί!

Ἔρχεται κατὰ μένα ἕνας ἄνδρας, ἴδια ἀρκοῦδα, καὶ μουτζουρωμένος ἀπὸ τὸ κεφάλι ὡς τὰ πόδια, ἀστράφτουν στὸν ἥλιο τὰ λιγδιασμένα ροῦχά του· τὸν ρωτάω ἂν γνωρίζει τὸ σιδηρουργὸ Πέτρο Γιαγήχ.

— Ποιόνε;

— Τὸν Πέτρο Γιαγήχ.

— Τί τὸν θέλεις;

— Μοῦ χρειάζεται.
— Ἐγὼ εἶμαι!
— Γειὰ χαρά σας!
— Ἔ, γειὰ χαρά! Τί ἄλλο;
— Ἕνα γραμματάκι γιὰ σᾶς.

Ὁ ἄνδρας εἶνε πειὸ ἀψηλὸς ἀπὸ μένα στὸ μπόϊ, μὲ μεγάλα γένεια, τετράγωνους ὤμους, σωματώδης, τὰ πρόσωπό του εἶνε γεμᾶτο κάπνια, τὰ μικρά, γκρίζα ματάκια του μόλις διακρίνονται κάτω ἀπὸ τὰ πυκνὰ φρύδια, τὴν σάπκα τὴν ἔχει ρίξει στὰ πίσω, τὰ μαλλιά του εἶνε σύρριζα κουρεμμένα. Μοιάζει καὶ δὲ μοιάζει μὲ μουζῖκο.

Διαβάζει, ὅπως κατάλαβα, μὲ δυσκολία, τὸ πρόσωπό του ζάρωσε ὅλο, τὰ μουστάκια του τρέμουν. Καὶ ἄξαφνα, ἀνάλυσε τὸ πρόσωπό του, ἄστραψαν τ᾽ ἄσπρα δόντια, ἄνοιξαν τ᾽ ἀγαθὰ παιδίστικα μάτια, τὸ δέρμα στὰ μάγουλα γυαλίζει.

— Ἄ-χά!—φωνάζει,—ζῇ ἀκόμη, τὸ πετεινὸ τοῦ οὐρανοῦ! Καλὸ κι᾽ αὐτό! Τράβα, ἀκριβούλη μου, ὡς τὴν ἄκρη τοῦ δρόμου, στρίψε ἀριστερὰ κατὰ τὸ δάσος, κάτω ἀπὸ τὸ βουνὸ θὰ ἰδῇς ἕνα σπίτι μὲ πράσινα παραθυρόφυλλα, ζήτησε τὸ δάσκαλο, τὸν λένε—Μιχάλη, εἶνε ἀνῆψί μου, δείχτου τὸ γραμματάκι, κι᾽ ἐγὼ ἔφτασα, ἄϊ στὸ καλό!

Μιλάει σὰν τὸ στρατιώτη ποῦ βαράει στὴν τρουμπέττα παραγγέλματα, ἀνέμισε τὸ χέρι καὶ τράβηξε πέρα.

— Ὅσο γιὰ ἀρχή, — συλλογιέμαι, — κι᾽ αὐτὸ ἔχει τὸ γοῦστό του!

Στὸ σπίτι μὲ ὑποδέχτηκε ἕνα χονδροκόκκαλο παλληκάρι μὲ τσίτινη πουκαμίσα καὶ ποδιά, μὲ τὰ μανίκια ἀνασκου-

μπωμένα καὶ μὲ ἄσπρα λιανὰ χέρια. Σὰν ἀποδιάβασε τὴ σημείωση μὲ ρωτάει:

— Ἀπὸ ὑγεία εἶνε καλὰ ὁ πάτερ Ἰωνᾶς;

— Δόξα τῷ Θεῷ.

— Δὲν εἶπε ἂν θὰ περάσῃ ἀπὸ δῶ νὰ μᾶς δῇ;

— Δὲ μοῦ εἶπε. Ὥστε Ἰωνᾶ τὸν λένε;

Τὸ παλληκάρι μὲ κύτταξε ὕποπτα καὶ ξαναδιάβασε τὴ σημείωση.

— Ἄμ' πῶς ἀλλοιῶς; — λέει.

— Ἐμένα μοῦ εἶπε πῶς τὸν λένε Ἰεγουδιήλ.

Χαμογελάει τὸ παλληκάρι.

— Αὐτὸ εἶνε παρατσοῦκλι—ἐγὼ τὸν λέω ἔτσι.

— Ἔτσι, λοιπόν,—εἶπα ἀπὸ μέσα μου.

Τὰ μαλλιά του εἶνε στρωτά, μακρυὰ σὰν τοῦ διάκου, τὸ πρόσωπο χλωμό, τὰ μάτια νερογάλανα, καὶ τὸ ὅλο του δὲ δείχνει ντόπιο, δὲ φαίνεται νἄναι ἀπ' αὐτὸ τὸ λερωμένο κομμάτι γῆ. Σουλατσάρει στὴν κάμαρη καὶ μὲ μετράει μὲ τὰ μάτια σὰν ὕφασμα,—δὲ μοῦ ἀρέσει αὐτό.

— Τὸν γνωρίζετε καιρὸ τὸν Ἰωνᾶ; ρωτάει.

— Τέσσερες μέρες ἔκανα μαζή του.

— Τέσσερες μέρες; δευτερόνει αὐτός. Ἄμ' τότε εἶνε καλά!

— Γιατί—καλά; ρωτάω.

— Ἔ! ἔτσι! λέει ἐκεῖνος σηκόνοντας τοὺς ὤμους.

— Τὴν ποδιὰ γιατί τὴ φορᾶτε;

— Ἔδενα βιβλία! μοῦ λέει. Τώρα ὅπου νἄναι θἀρθῇ ὁ μπάρμπας, θὰ δειπνήσουμε, μήπως θέλεις νὰ πλυθῇς ἀπὸ τὸ δρόμο;

Θέλω νὰ τὸν πειράξω—πολὺ τὸ σοβαρὸ μοῦ κάνει, δὲν ταιριάζει στὰ χρόνια του.

— Ὥστε πλένονται ἐδῶ; τοῦ λέω.

Ἐσήκωσε τὰ φρύδια.

— Ἀμ᾽ πῶς;

— Σὰ νὰ μὴν εἶδα πλυμένους! λέω.

Μισόκλεισε τὰ μάτια, μὲ κύτταξε καὶ γαλήνια ἀπαντάει:

— Ἐδῶ οἱ ἄνθρωποι δὲν κοπροσκυλᾶνε, δουλεύουν· δὲν τοὺς μινέσκει καιρὸς νὰ πλένωνται συχνά.

Βλέπω πῶς βρῆκα τὸ μάστορή μου, θέλω νὰ τοῦ ἀπαντήσω, μὰ ἐκεῖνος μοῦ γύρισε τὴν πλάτη κι᾽ ἔφυγε. Ἔμεινα μ᾽ ἀνοιχτὸ τὸ στόμα, σὰν χάχας, καὶ κυττάζω. Τὸ δωμάτιο ἦταν μεγάλο, καθαρό, στὴ γωνιὰ ἦταν στρωμένο τὸ τραπέζι γιὰ τὸ δεῖπνο, στοὺς τοίχους ἦσαν ράφια μὲ βιβλία, βιβλία κοσμικά, μὰ ἦταν ἐκεῖ καὶ ἡ Βίβλος, τὸ Εὐαγγέλιο κι᾽ ἕνα παληὸ σλαυϊκὸ Ψαλτῆρι. Ἐβγῆκα στὴν αὐλή, πλύθηκα. Ἔρχεται κι᾽ ὁ μπάρμπας, τὸ κασκέτο τὄχει ρίξει ἀκόμη πειὸ πίσω, ἀνεμίζει τὰ χέρια καὶ τὸ κεφάλι τὸ πετάει μπροστά, σὰν ταῦρος.

— Ἂς πλυθοῦμε τώρα,—λέει,—χύσε μου λίγο νερό!

Ἡ φωνή του—σωστὸ τρομπόνι, ἡ χοῦφτές του—σωστὴ γαβάθα γιὰ λαχανόσουπα. Ἔβγαλε ἀπὸ πάνω του κάμποση κάπνια, καὶ κάτω ἀπ᾽ αὐτὴ παρουσιάστηκε νευρωμένο, χαλκοκόκκινο πρόσωπο.

Καθήσαμε νὰ φᾶμε· ἔτρωγαν κουβεντιάζοντας γιὰ τὴς δουλειές τους, καὶ οὔτε ρώτησαν κἂν ποιὸς εἶμαι ἐγώ, οὔτε γιὰ τί ἦρθα. Μὲ φιλεύουν ὅμως περιποιητικά, μὲ κυττάζουν στοργικά.

Κάτι πολὺ τὸ σταθερὸ εἶχαν ἀπάνω τους, φαινόταν πῶς ἡ γῆ στεκόταν στερεὰ κάτω ἀπὸ τὰ πόδια τους. Μὰ ἐγὼ θέλω νὰ τρανταχτῇ—σὲ τί εἶνε αὐτοὶ καλλίτεροι ἀπὸ μένα;

— Μήπως εἴσαστε σχισματικοί; ρωτάω.

— Ἐμεῖς; λέει ὁ μπάρμπας. Ὄχι!

— Ὥστε, εἴσαστε ὀρθόδοξοι;

Ὁ ἀνηψιὸς κατσούφιασε τὰ φρύδια καὶ ὁ μπάρμπας κούνησε τοὺς ὤμους, κρυφογελάει.

— Μπὰς κι᾽ εἶνε ἀνάγκη, Μιχάλη, νὰ τοῦ δείξουμε τὰ πασαπόρτια μας;

Καταλαβαίνω πῶς εἶνε κουτὸ τὸ φέρσιμό μου, μὰ δὲ θέλω νὰ σταματήσω.

— Δὲν ἤρθα νὰ ἰδῶ τὰ πασαπόρτια σας, — λέω, — μὰ τὶς σκέψεις σας!

Ὁ μπάρμπας ξεφωνίζει:

— Τὶς σκέψεις; Ἀμέσως, ἐξοχώτατε! Σκέψεις — στὴ γραμμή!

Καὶ βροντογελάει σὰν τρία γιερὰ πουλάρια.

Καὶ ὁ Μιχάλης, βράζοντας τὸ τσάϊ, γαλήνια γνωμάτευε:

— Αὐτὴ τὴν ἐξήγηση δίνω ἐγὼ στὸν ἐρχομό σας. Δὲν εἴσαστε ὁ πρῶτος ποῦ μᾶς στέλνει ὁ Ἰωνᾶς, τοὺς ξέρει αὐτὸς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἄνθρωπο ἄδειο ἀπὸ αἰσθήματα ποτὲ δὲ στέλνει.

Κι᾽ ὁ μπάρμπας μὲ σκούντησε στὸ κούτελο μὲ τὴν παλάμη καὶ δὲν ἔπαυε νὰ φωνάζῃ:

— Πειὸ γελαστὸς νἄσαι! Καὶ μὴν παίζῃς κόζι ὁλοένα—θὰ χάσῃς!

Φαίνεται, πῶς αὐτοὶ λογάριαζαν τὸν ἑαυτό τους ἀνθρώ-

πους πλούσια ἀποκαταστημένης ψυχῆς, καὶ μένα μὲ λογάριαζαν γιὰ ζητιάνο, καὶ τώρα — χωρὶς νὰ βιάζωνται, ἑτοιμάζονται νὰ ποτίσουν μὲ τὴ σοφία τους τὴ διψασμένη μου ψυχή. Θέλω νὰ συζητήσω, νὰ φιλονεικήσω μαζή τους, μὰ πῶς ν' ἀρχίσω τὴν ἐπίθεση—δὲν ξέρω, δὲ βρίσκω τὸν τρόπο, κι' αὐτὸ μ' ἐρεθίζει πειότερο ἀκόμη. Ρωτάω στὰ κουτουροῦ:

— Τί θὰ πῇ ἄνθρωπος ἄδειος ἀπὸ αἰσθήματα;

Ἀπαντάει ὁ μπάρμπας:

— Αὐτός, ποῦ μπορεῖς νὰ τὸν παραγεμίσῃς μὲ ὅ,τι θέλεις!

Ἄξαφνα, ὁ Μιχάλης ζύγωσε σιγανὰ κοντά μου καὶ μὲ μαλακιὰ φωνὴ ρωτάει:

— Πιστεύετε στὸ Θεό;

— Πιστεύω.

Μὰ μὲ πῆρε ντροπὴ ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀπάντησή μου αὐτή —δὲν εἶν' αὐτό! Μήπως πιστεύω ἐγώ;

Μὲ ξαναρωτάει ὁ Μιχάλης:

— Καὶ τοὺς ἀνθρώπους τοὺς σεβόσαστε;

— Ὄχι,—ἀπαντάω.

— Μὰ δὲ σᾶς φαίνεται,—μοῦ λέει,—πῶς εἶνε πλασμένοι κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωμα τοῦ Θεοῦ;

Ὁ μπάρμπας, ποῦ νὰ τὸν πάρῃ ὁ δαίμονας, χαμογελάει, λάμποντας σὰν μπακιρένιο τάσι στὸν ἥλιο.

— Ὄχι, — συλλογιέμαι, — μ' αὐτοὺς πρέπει νὰ παλέψῃ κανεὶς μὲ ἀνοιχτὴ καρδιά, θὰ σωριαστῶ ὅλος κομμάτια μπροστά τους, καὶ ἄστους νὰ μαζεύουν καὶ νὰ κολλᾶνε!

Καὶ λέω:

— Βλέποντας τοὺς ἀνθρώπους, ἔχασα τὴν πίστη μου στὴ δύναμι τοῦ Θεοῦ...

Πάλι δὲν εἶν' αὐτό: τὴν πίστη στὸ Θεὸ τὴν ἔχασα πολὺ πρὶν ἀντικρύσω τοὺς ἀνθρώπους. Ὁ Μιχάλης, στρογγυλεύοντας τὰ μάτια του, συλλογισμένα μὲ κυττάζει στὸ πρόσωπο, ὁ μπάρμπας βηματίζει βαρειὰ μέσα στὴν κάμαρη, χαϊδεύει τὰ γένεια του καὶ σιγανὰ μουγκρίζει. Μοῦ κάνει κακὸ ποῦ ταπεινόνω τὸν ἑαυτό μου μπροστά τους μὲ τὸ ψέμμα. Νοιώθω μέσα στὴν ψυχή μου μιὰ παράξενη διαφάνεια, κουτὰ καὶ ἀνήσυχα, σὰν τρομαγμένο σμῆνος μελίσσια, στριφογυρίζουν ἡ σκέψεις μου, καὶ ἀγανακτησμένα ἀρχίζω νὰ τὴς διώχνω ἀπὸ κοντά μου — θέλω νὰ ρημάξω τὸν ἑαυτό μου. Ὥρα πολλὴ μιλοῦσα, χωρὶς νὰ πολυνοιάζωμαι ἂν καλοδενόντουσαν τὰ λόγια, καὶ μάλιστα, ἐπίτηδες τὰ μπέρδευα— μιὰ ποῦ εἶνε φωστῆρες, εἶνε ὑποχρεωμένοι νὰ τὰ ξεδιαλέξουν! Κουράστηκα καὶ προκλητικὰ ρωτάω:

— Μὲ τί καὶ πῶς θὰ γιατρέψετε τὴν ἀρρωστημένη ψυχή;

Ὁ Μιχάλης, σιγανὰ καὶ χωρὶς νὰ μὲ κυττάζῃ, εἶπε:

— Δὲ σᾶς λογαριάζω γιὰ ἄρρωστο...

Ὁ μπάρμπας πάλι γελάει—βροντερά, σὰ νὰ γκρεμίστηκε κανένας δαίμονας ἀπὸ τὸ πατάρι τοῦ τζακιοῦ.

— Ἀρρώστια λέγεται,—ἐξακολουθεῖ ὁ Μιχάλης,—ὅταν ὁ ἄνθρωπος δὲν αἰσθάνεται πειὰ τὸν ἑαυτό του, δὲ νοιώθει παρὰ τὸν πόνο του, καὶ μόνο μ' αὐτὸν ζῇ! Μὰ σεῖς, ὅπως φαίνεται, δὲ χάσατε τὰς αἰσθήσεις σας, γιατί, νά, ἀναζητᾶτε τὴς χαρὲς τῆς ζωῆς, αὐτὸ εἶνε προσιτὸ μόνο σ' ἕνα ὑγιῆ ἄνθρωπο.

— Καὶ γιατί μαραζιάζει ἡ ψυχή μου;

— Γιατὶ αὐτὸ σᾶς εἶνε εὐχάριστο,—μοῦ λέει.

Ἔτριξα τὰ δόντια ἀπὸ τὴ φοῦρκα — μοῦ ἦταν ἀνυπόφορη ἡ ψυχραιμία του!

— Εἴσαστε βέβαιος, λέω, πῶς μοῦ εἶνε εὐχάριστο;

Μὲ κυττάζει ἴσια στὰ μάτια, καὶ μὲ τὴν ἡσυχία του μπήγνει καρφιὰ στὸ στῆθός μου.

— Σὰν εἰλικρινὴς ἄνθρωπος ποῦ εἴσαστε,—μοῦ λέει,— πρέπει νὰ ὁμολογήσετε, πῶς αὐτὴ ἡ ἀρρώστια τῆς ψυχῆς σᾶς εἶνε ἀπαραίτητη — σᾶς βάζει πειὸ ἀψηλὰ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους—καὶ τὴ φυλᾶτε σὰν κάτι ποῦ σᾶς διακρίνει ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Δὲν εἶνε ἔτσι;

Τὸ νηστήσιμο πρόσωπό του στέγνωσε, τραβήχτηκε, τὰ μάτια σκοτείνιασαν, χαϊδεύει τὸ μάγουλό του μὲ τὸ χέρι, καὶ μὲ καθαρίζει, σὰν χάλκωμα μὲ τὸ κεραμιδόχωμα.

— Φαίνεται, πῶς φοβόσαστε ν᾽ ἀνακατευτῆτε μὲ τοὺς ἀνθρώπους, καὶ γι᾽ αὐτό, ἴσως, λέτε ἀόριστα μὲ τὸ νοῦ σας: Ἂν καὶ πληγές, μὰ δικές μου εἶνε! Κσὶ τέτοιες πληγὲς σὰν τὶς δικές μου, κανένας δὲν τὶς ἔχει!

Θέλω νὰ τὸν ἀντικρούσω, μὰ δὲ βρίσκω λόγια. Εἶνε πειὸ νέος, καὶ πειὸ ἀδύνατος ἀπὸ μένα, δὲ θέλω νὰ πιστέψω πῶς εἶμαι πειὸ κουτὸς ἀπ᾽ αὐτόν. Ὁ μπάρμπας χαχαρίζει, σὰν τὸν παππᾶ στὸ πατάρι τοῦ λουτροῦ.

— Αὐτὸ ὅμως, δὲ σᾶς ξεχωρίζει ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, εἴσαστε γελασμένος! λέει ὁ Μιχάλης. Ὅλοι τὰ ἴδια σκέπτονται. Καὶ γι᾽ αὐτὸ εἶνε ἀναιμική, γι᾽ αὐτὸ εἶνε τερατόθωρη ἡ ζωή. Ὁ καθένας πασχίζει ν᾽ ἀποτραβηχτῇ ἀπὸ τὴ ζωή, νὰ σκάψῃ στὴ γῆ τὴν ποντικοφωλιά του, κι᾽ ἀπὸ ᾽κεῖ, παντέρημος, νὰ κυττάζῃ τὸν κόσμο· ἀπὸ τὴν ποντικοφωλιὰ ἡ ζωὴ φαντάζει μικρόπρεπη, τιποτένια, καὶ νὰ τὴν βλέπῃ

τέτοια — συμφέρει στὸν ξεμοναχιασμένο! Αὐτὸ τὸ λέω γιὰ τοὺς ἀνθρώπους, ποῦ γιὰ κάποιο λόγο δὲν ἔχουν τὴ δύναμι νὰ καβαλλήσουν τὸν πλησίο τους, καὶ καθισμένοι στὴ ράχη του νὰ πᾶνε 'κεῖ, ποῦ ταΐζουν καὶ μπόλικα καὶ ὀρεκτικά.

Μ' ἐρεθίζουν τὰ λόγια του καὶ μὲ προσβάλλουν.

— Ἄρχισε—λέει—αὐτὴ ἡ βρωμερὴ καὶ ἀνάξια γιὰ τὸ ἀνθρώπινο λογικὸ ζωή, ἀπὸ τὴν ἡμέρα ἐκείνη, ποῦ τὸ πρῶτο ἀνθρώπινο ὁμοίωμα χωρίστηκε ἀπὸ τὴ θαυματουργὴ δύναμι τοῦ λαοῦ, ἀπὸ τὴ μάζα, ἀπὸ τὴ μάννα του, καὶ σφιχτοζυμώθηκε, ἀπὸ τρόμο μπροστὰ στὴ μοναξιά του καὶ τὴν ἀδυναμία του, σ' ἕνα τιποτένιο καὶ μοχθηρὸ σβῶλο γεμᾶτο μικρόπρεπους πόθους, σ' ἕνα σβῶλο, ποῦ τοὔδωσαν τ' ὄνομα— «ἐγώ». Αὐτό, λοιπόν, ἀκριβῶς τὸ «ἐγὼ» εἶνε ὁ ἀσπονδότερος ἐχθρὸς τοῦ ἀνθρώπου! Στὴν ὑπόθεση γιὰ τὴν αὐτοσυντήρηση καὶ τὴν ἐδραίωσή του ἀπάνω στὴ γῆ, ἀνώφελα ἐθυσίασε ὅλες τὴς δυνάμεις τοῦ πνεύματος, ὅλες τὴς μεγάλες ἱκανότητες στὴ δημιουργία πνευματικῶν ἀγαθῶν!

Μοῦ φαντάζει πῶς ἀκούω ὁμιλία καὶ λόγια γνωστά μου πειὰ ποῦ ἀπὸ καιρὸ καὶ μὲ κρυφὴ λαχτάρα τὰ περίμενα.

— Τὸ πτωχὸν τῷ πνεύματι εἶνε ἀνίκανο νὰ δημιουργήσῃ. Μινέσκει κουφὸ στὴ ζωή, τυφλὸ καὶ μουγκό, ὁ σκοπός του εἶνε — ἡ αὐτοσυντήρηση, ἡ ἡσυχία καὶ ἡ καλοπέραση. Τὸ καθετὶ νέο, τὸ ἀληθινὰ ἀνθρωπινό, τὸ δημιουργεῖ ἀπὸ ἀνάγκη, ὕστερα ἀπὸ ἀμέτρητα ἐξωτερικὰ σκουντήματα, μὲ μεγάλο κόπο, καὶ ὄχι μόνο δὲν ἐκτιμᾶται ἀπὸ τὰ ἄλλα «ἐγώ», ἀλλὰ καὶ μισεῖται, καὶ κυνηγιέται ἀπ' αὐτά. Καὶ εἶνε ἐχθρικό, γιὰ τὸ λόγο, ποῦ φέρνοντας στὸ νοῦ τὴ συγγένειά του μὲ τὸ ἀκέραιο, τὸ κομμένο αὐτὸ «ἐγὼ» πασχίζει

νὰ ἑνώσῃ ξανὰ τὸ σπασμένο καὶ τὸ χωρισμένο, σ᾽ ἕνα ἀκέραιο καὶ μεγαλειῶδες.

Ἀκούω καὶ θαυμάζω: ὅλα αὐτὰ τὰ νοιώθω, καὶ ὄχι μόνο τὰ νοιώθω, μὰ μοῦ φαίνονται ἀκριβά μου, πιστά. Σὰ νὰ συλλογιόμουν ἀπὸ καιρὸ κι᾽ ἐγὼ τὰ ἴδια, μά—δίχως λόγια, καὶ τώρα βρέθηκαν τὰ λόγια καὶ στρώνονται ταιριαστὰ μπροστά μου, σὰν σκαλοπάτια σκάλας, σὲ μάκρος καὶ σὲ ὕψος. Θυμᾶμαι τὰ λόγια τοῦ Ἰωνᾶ, ξαναζωντανεύουν μέσα μου φωτεινὰ καὶ ὥμορφα. Μὰ καὶ τὴν ἴδια στιγμὴ νοιώθω ταραχὴ καὶ στενοχώρια, σὰ νὰ στέκωμαι ἀπάνω σὲ θρουβαλιαστὸ ἀπόκομμα ποταμήσιου πάγου τὴν ἄνοιξη. Ὁ μπάρμπας ἔφυγε ἀπαρατήρητος, καθόμαστε μόνοι μας οἱ δυό, φῶς δὲν ἔχουμε ἀνάψῃ στὴν κάμαρη, ἡ νύχτα εἶνε σεληνόφωτη, καὶ στὴν ψυχή μου νοιώθω φεγγαρήσια καταχνιά.

Κατὰ τὰ μεσάνυχτα τέλειωσε ὁ Μιχάλης τὸ λόγο του, μὲ ὡδήγησε στὴν αὐλὴ γιὰ ὕπνο, μέσα στὴ σαναποθήκη, ξαπλωθήκαμε ἀπάνω στ᾽ ἄχυρο, καὶ στὴ στιγμὴ ἀποκοιμήθηκε ἐκεῖνος, ἐγὼ βγῆκα στὴν ὀξώπορτα, ἐκάθισα ἀπάνω σὲ κάτι κούτσουρα, καὶ κυττάζω.

Τὸ φεγγάρι καὶ δυὸ μεγάλα ἀστέρια, σὰν φύλακες ἀργοσέρνονται στὸν οὐρανό. Ἀπάνω ἀπὸ τὸ βουνό, στὸ γαλάζιο φόντο τ᾽ οὐρανοῦ, χτυπητὰ ξεχωρίζει ὁ δαντελωτὸς τοῖχος τοῦ δάσους καὶ ἀπάνω στὸ βουνό, ὅλο τὸ δάσος εἶνε κατακομμένο, ρημαγμένο, ἡ γῆ φαντάζει πληγωμένη ἀπὸ τοὺς μαύρους λάκκους ποῦ τὴ σκεπάζουν. Κάτω ἐκεῖ, τὸ ἐργοστάσιο ἀχόρταγα τρίζει τὰ κόκκινα δόντια του—ἀχολογάει, καπνίζει, ἀπάνω ἀπὸ τὶς στέγες του ξεπετιῶνται φλόγες,

χυμίζουν στ' ἀπάνω, δὲν μποροῦν νὰ πετάξουν ἐλεύθερες καὶ σκορπίζονται σὲ καπνό. Βρωμάει καμμένο, πνίγομαι.

Συλλογιέμαι τὴ θλιβερὴ μοναξιὰ τοῦ ἀνθρώπου. Μιλάει ὥμορφα ὁ Μιχάλης, πιστεύει στὶς σκέψεις του, τὴ βλέπω καλὰ τὴν ἀλήθεια τους, γιατί ὅμως μινέσκω ψυχρός; Δὲ χωνεύει σ' ἕνα ἡ ψυχή μου μὲ τὴν ψυχὴ αὐτουνοῦ τοῦ ἀνθρώπου, στέκει παράμερα, ὁλομόναχη, σὰν μέσα σ' ἐρημιά...

Καὶ ἄξαφνα, νοιώθω νὰ σκέπτωμαι μὲ τὰ λόγια τοῦ Ἰωνᾶ καὶ τοῦ Μιχάλη, καὶ πῶς ἡ σκέψεις τους ζοῦν κυριαρχικὰ πειὰ μέσα μου, ἂν καὶ ἀπάνω ἀπ' ὅλα τ' ἄλλα, ἂν καὶ σαλεύει στὸ βάθος τὸ ἐχθρικὸ σ' αὐτοὺς αἴσθημα καὶ τὸ ἐπιφυλακτικό.

Ποῦ βρίσκομαι, ἐπὶ τέλους, καὶ ποιὸ εἶνε τὰ δικό μου; Στρηφογυρίζω μέσα στὶς ἀπορίες μου σὰν σβοῦρα, καὶ ὅλο καὶ πειὸ γλήγορα, τόσο, ποῦ στ' αὐτιά μου νοιώθω βουητό, σιγανὴ ζαλάδα.

Οὔρλιασε ἡ σφυρίκτρα τοῦ ἐργοστασίου — στὴν ἀρχὴ στριγγὰ καὶ λυπητερά, κι' ἀποκεῖ μούγκρισε χονδρὰ καὶ ἐπιτακτικά. Πίσω ἀπὸ τὰ βουνὰ κοιμησμένη προβάλλει ἡ αὐγή, ἡ νύχτα, κατηφορίζοντας τὸ βουνό, βγάζει ἀπὸ τὰ δένδρα τὸν ἀνάριο πέπλο της, τὸν τυλίγει καὶ τὸν κρύβει στὰ φαράγγια καὶ στὶς λακκοῦβες. Παραπονιέται ἡ ληστεμμένη γῆ· ξεπουπουλιασμένα καὶ καταφαγωμένα εἶνε ὅλα γύρω της, λὲς καὶ κάποιος γίγαντας κακοθελητὴς χοροπήδαγε μέσα στὸ λαγκάδι, ἀποσπῶντας λουρίδες δάση, ἀνοίγοντας τῆς γῆς βαθειὲς πληγές. Στὴν κοιλάδα εἶνε ἁπλωμένο τὸ ἐργοστάσιο—βρώμικο, λιπαρό, τυλιγμένο στὸν καπνό, καὶ ξεφυσάει. Σέρνονται κατὰ 'κεῖθε ἀπ' ὅλες τὶς μεριὲς μαῦροι ἄν-

θρωποι, κι᾽ αὐτὸ τοὺς καταπίνει τὸν ἕνα πίσω ἀπὸ τὸν ἄλλο.

— Θεοδημιουργοί! — συλλογιέμαι. Καμαρῶστε τὸ δημιούργημά τους!

Στὴν ὀξώπορτα βγῆκε ὁ μπάρμπας, ἀναμαλλιασμένος, ξύνεται, χασμουριέται, ἡ μασέλλες του τρίζουν, μοῦ χαμογελάει.

— Ἄ-χά,—φωνάζει,—σηκώθηκες;

Μὰ τὴν ἴδια στιγμὴ στοργικὰ ρωτάει:

— Ἡ δὲν πλάγιασες καθόλου; Ἔ, δὲν πειράζει, κοιμᾶσαι τὴν ἡμέρα! Ἄϊντε νὰ πιοῦμε τσάϊ!

Ἁπάνω στὸ τσάϊ μοῦ λέει:

— Κι᾽ ἐγὼ τὰ ἴδια, ἀδελφούλη μου, νύχτες ὁλόκληρες δὲν μποροῦσα νὰ κλείσω μάτι, θυμᾶμαι, καὶ μοῦ ἔρχόταν νὰ τσακίσω ὁλονῶν τὰ μοῦτρα! Ἦταν ταραγμένο τὸ πνεῦμά μου πρὶν πάω ἀκόμη στρατιώτης, καὶ σὰν πῆγα ἐκεῖ μὲ κούφαναν μιὰ μέρα—μὲ χτύπησε ὁ ἐπιλοχίας στὸ αὐτί—ἀπὸ τὸ δεξὶ δὲν ἀκούω διόλου. Ἕνας νοσοκόμος μὲ βοήθησε λιγάκι, ποῦ νὰ τοῦ δώσῃ ὁ...

Ἤθελε, φαίνεται, νὰ μνημονέψῃ τ᾽ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, μὰ σταμάτησε, πασπάτεψε τὰ γένεια του, χαμογελάει. Εἶδα κάτι τὸ παιδίστικο σ᾽ αὐτό, μὰ καὶ τὰ μάτια του παιδίστικα λάμπουν—ἁπλᾶ, ἐμπιστευτικά.

— Πολὺ καλὸς ἄνθρωπος ἦτανε! Μὲ πῆρε χαμπάρι—τί τρέχει; ρωτάει. Μὰ εἶνε ἀνθρωπινὴ ζωὴ αὐτή;—τοῦ λέω. Σωστὰ μιλᾶς, μοῦ ἀπαντάει, πρέπει νὰ τὰ φτειάξουμε ὅλα ἀποξαρχῆς! Ἔλα, μοῦ λέει, Πέτρε Βασίλιεφ, νὰ σοῦ μάθω τὴν πολιτικὴ οἰκονομία! Καὶ ἄρχισα. Στὴν ἀρχὴ δὲν καταλάβαινα τίποτε, μὰ ὕστερα, μὲ μιᾶς μπῆκα στὸ νόημα ὅλης

αὐτῆς τῆς καθημερινῆς καὶ αἰώνιας ἀσχημιᾶς. Κόντεψα νὰ τρελλαθῶ ἀπὸ τὴ χαρά μου — ἄ, λέρες τοῦ διαβόλου, φωνάζω! Καὶ ξέρεις, μονομιᾶς σοῦ παρουσιάζεται ἡ ἐπιστήμη, δηλαδὴ στὴν ἀρχὴ ἀκοῦς μόνο καινούργια λόγια, κι' ἀποκεῖ ἔρχεται μιὰ στιγμή—καὶ ὅλα ξεδιπλώνονται καὶ γίνονται φῶς! Καὶ ἡ στιγμὴ αὐτή — ἡ καθαυτοῦ γέννησις τοῦ ἀνθρώπου—εἶνε ὑπέροχη!

Τὸ πρόσωπό του ἔγεινε χαρούμενο, τὰ μάτια γλυκὰ χαμογελοῦν, κουνάει τὸ κουρεμμένο κεφάλι του καὶ λέει:

— Καὶ σένα τὸ ἴδιο σὲ περιμένει!

Εὐχαριστιέμαι νὰ τὸν κυττάζω—μεγαλώνει μέσα του τὸ παιδίστικο. Καὶ τὸν ζηλεύω λίγο.

— Τὰ δύο τρίτα τῆς ζωῆς μου τὰ πέρασα σὰν ἄλογο—ἀδικημένα! Μὰ δὲν πειράζει, θὰ τραβήξω ὅσο μπορῶ μπροστά! Μονάχα, ποῦ δὲν εἶμαι σβέλτος στὸ μυαλό. Τὸ μυαλό, ὅπως καὶ τὸ χέρι, θέλει γύμνασμα κι' αὐτό. Καὶ μένα, τὰ χέρια μου εἶνε πειὸ ἔξυπνα ἀπὸ τὸ κεφάλι.

Τὸν κυττάζω καὶ συλλογιέμαι:

— Γιατί τάχα αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι δὲ φοβῶνται νὰ μιλοῦν ξέσκεπα γιὰ ὅλα;

— Γι' αὐτὸ ὅμως,—ξαναρχίζει ἐκεῖνος,—ὁ Μιχάλης ἔχει μυαλὸ γιὰ δύο! Πολυδιαβασμένος! Στάσου νὰ ἰδῇς — θὰ ξεδιπλωθῇ καὶ μπροστά σου! Ὁ παππᾶς τοῦ ἐργοστασίου τὸν εἶπε αἱρεσιάρχη. Κρῖμα μονάχα, ποῦ γιὰ τὸ Θεὸ ἔχει κάτι μπερδεμμένες ἰδέαις στὸ κεφάλι του. Αὐτὸ τόχει ἀπὸ τὴ μάννα του. Ἡ ἀδελφή μου ἦταν ὀνομαστὴ γυναίκα στὸ θρησκευτικὸ ζήτημα — ἀπὸ τὴν ὀρθοδοξία πήδηξε στὸ σχίσμα, κι' ἀπὸ τὸ σχίσμα τὴν ἔδιωξαν κακὴν κακῶς.

Κουβεντιάζοντας, ἑτοιμάζεται γιὰ τὴ δουλειά, τρέχει ἀπὸ τὴ μιὰ γωνιὰ στὴν ἄλλη, ὅλα ἕνα γῦρο τρίζουν, ἡ καρέκλες πέφτουν, τὸ πάτωμα πάει κι' ἔρχεται. Ἀστεῖο καὶ χαριτωμένο μοῦ φαίνεται, ποῦ τὸν βλέπω τέτοιον.

— Τί ἄνθρωποι εἶνε τοῦτοι; — συλλογιέμαι. — Μπορῶ νὰ μείνω κοντά σας δυὸ-τρεῖς ἡμέρες;

— Δόστου χαβαδάκι, — μοῦ λέει, — καὶ τρεῖς μῆνες, ἂν θέλῃς! Περίεργος εἶσαι! Στενοχώρια καμμιὰ δὲν ἔχουμε, δόξα σοι ὁ Θεός!

Ἔξυσε τὸ κεφάλι του καὶ χαμογελῶντας ἐδήλωσε:

— Ὅ,τι καὶ νὰ κάνῃς, τὸ Θεὸ θὰ τὸν μνημονέψῃς! Συνήθειο!

Σφύριξε ξανὰ τὸ ἐργοστάσιο καὶ ὁ μπάρμπας ἔφυγε. Ἐγὼ ἐτράβηξα κατὰ τὴ σαναποθήκη. Κοιμᾶται ὁ Μιχάλης, μὲ τὰ φρύδια αὐστηρὰ κατσουφιασμένα, τὰ χέρια ἁπάνω στὸ στῆθος, τὸ πρόσωπο ροδοκόκκινο. Χωρὶς γένεια, ἀμούστακος, μὲ χονδρὰ πεταχτὰ μῆλα, ὅλος—ἕνα ἀκέρηο γιερὸ κόκκαλο.

— Τί ἄνθρωποι εἶνε τοῦτοι;

Μ' αὐτὴ τὴν ἔννοια καὶ ἀποκοιμήθηκα.

Καὶ σὰν ξύπνησα—σαματᾶς, ἀχός, ἀντάρα, λὲς καὶ βρισκόμουν στὴ συνάθροιση ὅλων τῶν σατανάδων τῆς γῆς. Κυττάζω ἀπὸ τὴν πόρτα—ἡ αὐλὴ γεμάτη παιδιά, καὶ ὁ Μιχάλης ἀναμεσῆς τους, μὲ ἄσπρη πουκαμίσα, σὰν βάρκα μὲ πανὶ ἀνάμεσα σὲ μικρὲς βαρκοῦλες. Στέκει καὶ γελάει. Τὸ κεφάλι ριγμένο στὰ πίσω, μὲ τὸ στόμα μισανοιχτό, τὰ μάτια μισοσφαλιστά, δὲν ἔμοιαζε διόλου μὲ τὸ χθεσινὸ σαρακοστιανὸ ἄνθρωπο. Τὰ παιδιά, ντυμένα στὰ μπλέ, στὰ κόκκινα, στὰ τριανταφυλλιά—ἀστράφτουν στὸν ἥλιο, χοροπηδᾶνε, ξεφω-

νίζουν. Κάτι μὲ τραβάει κοντά τους, ἐβγῆκα ἀπὸ τὴ σαναποθήκη, μὲ εἶδε ἕνα ἀπ' αὐτὰ καὶ φωνάζει:

— Κυττᾶχτε, παιδιά, ἕνας καλόγερο-ός!

Καὶ σὰ νἄβαλε φωτιὰ σὲ ξερὰ ροκανίδια — φούντωσαν τὰ παιδιά, στρηφογύρισαν, οὐρλιάζουν, ἀστράφτουν.

— Οὔ-ου, ἕνας κοκκινομάλλης!

— Πὼ-πώ, κάτι μαλλάρες!

— Τὸ νοῦ σου μὴ σοῦ ἀστράψῃ καμμιά!

— Ἔχ, πειρᾶχτέ τον, κύττα μιὰ σωματάρα!

— Καλόγερος εἶν' αὐτός, ἢ καμπαναριό!

— Μιχαῆλο Ἰβάνιτς—ποιὸς εἶν' αὐτός;

Ὁ δάσκαλος σάστισε λιγάκι, κι' ἐκεῖνα γελᾶνε, τὰ διαβολάκια. Τί τὸ ἀστεῖο μοῦ βρίσκανε, δὲν ξέρω πειά, μὰ στὸ τέλος, μὲ κόλλησαν καὶ μένα—γελάω καὶ φωνάζω:

— Ψί-ιτ, ποντικάκια!

Κι' ὁ ἥλιος λάμπει, πολύχρωμη ἀντάρα φτερουγίζει στὸν ἀέρα, καὶ φαντάζει, πῶς ὅλα τὰ γύρω, ἀνατριχιάζοντας, χαρούμενα καὶ τρικυμιστὰ τρέχουν κάπου, σὰν παρδαλὸς ἀνεμοστρόβιλος, καὶ μὲ σέρνουν μαζή τους, τυφλώνοντάς με φῶς, τυλίγοντάς με θάλπος. Ὁ Μιχάλης μὲ καλημερίζει, μοῦ σφίγγει τὸ χέρι.

— Ἐμεῖς, λέει, θὰ πᾶμε στὸ δάσος, θέλετε νὰ ρθῆτε μαζή μας;

Τί καλά: ἕνας κοιλαρᾶς διαβολάκος μοῦ ἅρπαξε τὴ σκουφίτσα, τὴν ἔχωσε στὸ κεφάλι του καὶ σὰν πεταλουδίτσα πέταξα ἀπὸ τὴν αὐλή.

Ἀκολουθῶντας τὸ θεότρελλο μπουλοῦκι ἐτράβηξα κατὰ

τὸ δάσος — ἡ ἡμέρα ἐκείνη χαράχτηκε βαθειὰ στὸ μνημονικό μου.

Σκορπίστηκαν τὰ παιδιὰ στὸ δρόμο, καὶ ἀλαφρά, σὰν πούπουλα στὸν ἀέρα, τρέχουν κατὰ τὸ βουνό, κι᾽ ἐγὼ βαδίζω δίπλα στὸν ποιμένα τους, καὶ μοῦ φαντάζει, πῶς γιὰ πρώτη φορὰ βλέπω τόσο γλυκόθωρα παιδιά.

Ἐμεῖς μὲ τὸ Μιχάλη πηγαίνουμε ἀπὸ πίσω τους, προστάζει ἐκεῖνος, φωνάζει, μὰ τὰ παιδιὰ δὲν τὸν ἀκοῦνε— σπρώχνονται, παλεύουν, πετᾶνε ὁ ἕνας στὸν ἄλλο κουκουνάρες, φιλονεικᾶνε. Καὶ σὰν κουράστηκαν, μᾶς τριγύρισαν, ἀναδεύονται σὰν ζουζούνια κάτω ἀπὸ τὰ πόδια μας, τραβοῦν ἀπὸ τὰ χέρια τὸ δάσκαλό τους, τὸν ρωτᾶνε γιὰ κἄτι χορτάρια καὶ λουλούδια, μὲ ὅλους μιλάει αὐτὸς φιλικά, σὰν ἴσος μὲ ἴσο, κι᾽ ἐξέχει ἀπάνω ἀπ᾽ ὅλους σὰν κάτασπρος φλόκος. Ὅλα τὰ παιδάκια εἶνε ζωηρά, μερικὰ ἀπ᾽ αὐτὰ ὅμως εἶνε σοβαρὰ καὶ συλλογισμένα παρὰ τὴν ἡλικία τους, στέκουν πάντα κοντὰ στὸ δάσκαλό τους καὶ σωπαίνουν.

Ἀποκεῖ, ξανασκορπίστηκαν λίγο τὰ παιδιά, κι᾽ ὁ Μιχάλης μοῦ λέει σιγανά:

— Μπορεῖ ποτὲ αὐτὰ τὰ παιδιὰ νὰ εἶνε πλασμένα μόνο γιὰ τὴ δουλειὰ καὶ τὸ κρασί; Τὸ καθένα ἀπ᾽ αὐτά — εἶνε δοχεῖο πνεύματος ζωντανοῦ, καὶ μποροῦσαν μιὰ χαρὰ νὰ συντομέψουν τὸ ξάπλωμα τῆς σκέψεως, ποῦ θὰ μᾶς ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῶν ἀποριῶν μας. Καὶ ὅμως θὰ μποῦν κι᾽ αὐτὰ στὸ σκοτεινὸ καὶ στενόχωρο αὐλάκι μέσα στὸ ὁποῖο βουρκωμένες κυλοῦν ἡ ἡμέρες τῆς ζωῆς τῶν πατέρων των. Θὰ τὰ προστάξουν νὰ δουλεύουν καὶ θὰ τοὺς ἀπαγορεύσουν νὰ σκέπτωνται. Πολλὰ ἀπ᾽ αὐτά—μπορεῖ καὶ

ὅλα — θὰ ὑποταχθοῦν στὴ νεκρὴ δύναμη καὶ θὰ τὴν ὑπηρετήσουν. Νὰ ποῦθε ἀναβρύζει ἡ πηγὴ τῆς γήϊνης δυστυχίας—δὲν ἔχει τὸ ἐλεύθερο τὸ ἀνθρώπινο πνεῦμα νὰ ξαπλωθῇ!

Αὐτὸς μιλάει, καὶ δίπλα μας βαδίζουν μερικὰ παιδάκια καὶ τὸν ἀκοῦνε. Ἀστεία μοῦ φαινόταν αὐτὴ ἡ προσήλωσις! Τί μποροῦσαν νὰ καταλάβουν αὐτὰ τὰ βλασταράκια τῆς ζωῆς ἀπὸ τὰ λόγια του; Καὶ μοὔρχεται στὸ νοῦ ὁ δικός μου δάσκαλος—ἐκεῖνος χτυποῦσε τὰ παιδιὰ μὲ τὴ ρήγα στὰ κεφάλια, καὶ τὴς περισσότερες φορὲς ἦταν μεθυσμένος.

— Ἡ ζωὴ εἶνε γεμάτη τρομάρα,—λέει ὁ Μιχάλης,—τὴς δυνάμεις τοῦ ἀνθρωπινοῦ πνεύματος τὴς κατατρώει τὸ ἀμοιβαῖο μῖσος. Εἶνε ἀποτρόπαιη ἡ ζωή! Δόστε ὅμως στὰ παιδιὰ τὸν καιρὸ νὰ μεγαλώσουν ἐλεύθερα, μὴν τὰ μεταμορφόνετε σὲ ἀχθοφόρα ζῶα, κι' ἐκεῖνα, ἐλεύθερα, ἀκμαῖα, θὰ φωτίσουν ὅλη σας τὴ ζωή, μέσα κι' ὄξω, μὲ τὸ ὑπέρκαλο φῶς τοῦ νεαροῦ, τολμηροῦ πνεύματός των, μὲ τὴν ὑπέροχη ὠμορφιὰ τῆς ἀκατάπαυστης δράσεως!

Ἀπὸ παντοῦ μας τριγυρίζουν ὁλόξανθα κεφαλάκια, ὁλογάλανα μάτια, ροδοκόκκινα πρόσωπα — σὰν ζωντανὰ λουλούδια μέσα στὸ σκοῦρο πράσινο τοῦ γρασιδιοῦ. Γέλιο καὶ κουδουνιστὲς φωνὲς ὁλόχαρων πουλιῶν, ἀγγέλων καινούργιας ζωῆς.

Καὶ ὅλη αὐτὴ ἡ ζωντανὴ ὠμορφιὰ θὰ ποδοπατηθῇ ἀπὸ τὴν ἀπληστία. Τί νόημα ἔχουν τότε ὅλ' αὐτά; Γεννιέται ἕνα μικρὸ παιδάκι· πλέοντας στὴ χαρά, μεγαλόνει τὸ πάγκαλο παλληκαρόπουλο, κι' ἀποκεῖ — βρωμερὰ βρίζει καὶ πικρὰ στενάζει ὁ ἄνδρας, δέρνει τὴ γυναῖκά του, σβύνει τὸν καῦμό του στὴ βότκα.

Καὶ σὰ ν᾽ ἀπαντάῃ στοὺς στοχασμούς μου, λέει ὁ Μιχάλης:

— Καταστρέφουν τὸ λαό, τὸ μόνο ἀληθινὸ ναὸ τοῦ ζωντανοῦ Θεοῦ, καὶ οἱ ἴδιοι οἱ καταστροφεῖς χάνονται μέσα στὸ χάος τῶν ἐρειπίων, βλέπουν τὸ αἰσχρό τους κατόρθωμα, καὶ λένε—τρομακτικό! Τρέχουν τότε σὰν δαιμονισμένοι καὶ οὐρλιάζουν: — ποῦ εἶνε ὁ Θεός; Καὶ τὸν ἔχουν σκοτώσει οἱ ἴδιοι!

Μοῦ ἔρχονται στὸ νοῦ τὰ λόγια τοῦ Ἰωνᾶ γιὰ τὸ σκόρπισμα τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ, καὶ οἱ στοχασμοί μου ἄνετα καὶ πρόσχαρα χωνεύουν στὰ λόγια τοῦ Μιχάλη. Δὲν μπορῶ νὰ καταλάβω ὅμως, γιατὶ μιλάει σιγανά, χωρὶς θυμό, λὲς καὶ ὅλη αὐτὴ ἡ βαρειὰ ζωὴ εἶνε παρελθὸν πειὰ γι᾽ αὐτόν;

Θαλπερὰ καὶ χαϊδευτικὰ ἀνασαίνει ἡ γῆ μὲ τὴς μεθυστικὲς μυρουδιὲς τῶν πεύκων καὶ τῶν λουλουδιῶν. Κουδουνίζοντας φτερουγίζουν τὰ πουλιά.

Ἀνεμοζάλη γίνηκαν τὰ παιδιά, οἱ νικητὲς τῆς σιγαλιᾶς τοῦ δάσους, κι᾽ ἐγώ, ὅλο καὶ πειὸ καθαρὰ νοιώθω, πῶς ὡς τὴν ἡμέρα ἐκείνη δὲν καταλάβαινα τὴ δυναμί τους, δὲν ἔβλεπα τὴν ὠμορφιά τους.

Θαυμαστὸς εἶνε αὐτὸς ὁ Μιχάλης ἀναμεσῆς τους, μὲ τὸ ἤρεμο χαμόγελο στὸ πρόσωπο.

Τοῦ λέω χαμεγελῶντας:

— Θὰ πάω νὰ κάτσω ἀπόμερα, πρέπει νὰ σκεφθῶ λίγο!

Μὲ κυττάζει καλά — τὰ μάτια του λαμπυρίζουν, τὰ τσίνουρα τρεμουλιάζουν, καὶ μένα ἡ καρδιά μου ἀποκριτικὰ ἀναταράζεται.

Τὸ χάϊδι τὄβλεπα σπάνια, ξέρω νὰ τὸ ἐκτιμήσω, καὶ τοῦ λέω:

— Εἶσαστε καλὸς ἀνθρωπος!

Κοκκίνισε ᾽κεῖνος, χαμήλωσε τὰ μάτια, κι᾽ αὐτὸ μὲ τάραξε πολύ. Σταθήκαμε λίγο ὁ ἕνας καρσὶ στὸν ἄλλον, σωπαίνοντας, καὶ χωριστήκαμε. Μοῦ φωνάζει τὸ κατόπι:

— Μὴν πηγαίνετε μακρυά, θὰ χάσετε τὸ δρόμο!

— Εὐχαριστῶ!

Χώθηκα στὸ δάσος, ἐδιάλεξα μιὰ θέση, ἐκάθησα. ᾽Αλαργεύουν ἡ φωνὲς τῶν παιδιῶν, σβύνει τὸ γέλιο τους μέσα στὴν πυκνὴ φυλλωσιὰ τοῦ δάσους, ἀναστενάζει τὸ δάσος. Ἡ βερβερίτσες τριζοβολοῦν ἀπὸ πάνω μου, ὁ σταυρομύτης κελαϊδάει. Θέλω ν᾽ ἀγκαλιάσω μὲ τὴν ψυχή μου ὅλα, ὅσα ξέρω καὶ ἄκουσα αὐτὲς τὶς τελευταίες ἡμέρες, μὰ ἐκεῖνα χύνονται σὲ μιὰ πολύχρωμη ἴριδα, μὲ ἀγκαλιάζουν καὶ μὲ τραβοῦν στὸ σιγανό τους τρικύμισμα, μοῦ πλημμυρίζουν τὴν ψυχή, κι᾽ ἐκείνη μεγαλόνει ἀπέραντα, καὶ ξεχνῶ, χάνω τὸν ἑαυτό μου μέσα στὸ ἀνάλαφρο σύννεφο τῶν ἄφωνων λογισμῶν.

Σὰν ἐνύχτωσε, γύρισα σπίτι καὶ εἶπα τοῦ Μιχάλη, πῶς μοῦ εἶνε ἀπαραίτητο νὰ μείνω κοντά τους, ὡς ποῦ νὰ βαθύνω στὴν πίστη τους, κι᾽ ὁ μπάρμπα-Πέτρος νὰ φροντίσῃ νὰ μοῦ βρῇ καμμιὰ δουλειὰ στὸ ἐργοστάσιο.

— Καλὰ θἄτανε—μοῦ λέει—νὰ μὴ βιαστῆτε, ξεκουραστῆτε, καὶ πρῶτα ἀπ᾽ ὅλα πρέπει νὰ διαβάσετε βιβλία!

Νοιώθω ἐμπιστοσύνη σ᾽ αὐτόν.

— Δόστε μου τὰ βιβλία σας!

— Πάρτε ὅποιο θέλετε.

— ᾽Εγώ—λέω δὲν ἔχω διαβάσει κοσμικά, δόστε μου

μόνος σας, ὅποιο ἀπ᾽ αὐτὰ μοῦ εἶνε πειὸ χρήσιμο, τί θὰ λέγατε—γιὰ τὴ ρωσικὴ ἱστορία;

— Ὁ ἄνθρωπος πρέπει ὅλα νὰ τὰ ξέρῃ! λέει ἐκεῖνος, καὶ κυττάζει τὰ βιβλία μὲ τὴν ἴδια στοργή, ποῦ κύτταζε καὶ τὰ παιδιά.

Καὶ βυθίσθηκα στὸ διάβασμα, μέρες ὁλόκληρες διάβαζα. Δυσκολευόμουν νὰ τὰ νοιώσω καὶ θύμονα: τὰ βιβλία δὲ συζητοῦσαν μαζή μου, θἄλεγε κανείς, πῶς οὔτε νὰ μὲ ξέρουν δὲν ἤθελαν. Ἕνα ἀπὸ τὰ βιβλία αὐτὰ μὲ κατατυράννησε — ἔλεγε γιὰ τὴν ἐξέλιξη τοῦ κόσμου καὶ τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς. Ἀπαρνηόταν τὴ Βίβλο. Ὅλα ἦσαν ἁπλᾶ, εὐκολονόητα καὶ ἀναγκαῖα, μὰ ἐγὼ δὲν εἶχα θέση μέσα σ᾽ αὐτὴ τὴν ἁπλότητα, ὡρθονόταν τριγύρω μου μιὰ ἀτέλειωτη ἁλυσίδα ἀπὸ διάφορες δυνάμεις, κι᾽ ἐγὼ φάνταζα ἀναμεσῆς τους σὰν ποντίκι στὴ φάκα. Τὸ διάβασα κανὰ-δυὸ φορές, τὸ διαβάζω καὶ σωπαίνω, θέλοντας μόνος μου ν᾽ ἀνακαλύψω μέσα σ᾽ αὐτὸ κἄποια χαραμάδα, ἀπ᾽ ὅπου νὰ μπορέσω νὰ βγῶ στὸν ἐλεύθερο ἀέρα. Μὰ δὲ βρίσκω.

Ρωτάω τὸ δάσκαλό μου:

— Μὰ πῶς γίνεται αὐτό; Καὶ ὁ ἄνθρωπος ποῦ εἶνε;

— Καὶ μένα — λέει — μοῦ φαίνεται, πῶς αὐτὸ δὲν εἶνε σωστό, μὰ ποῦ εἶνε τὸ λάθος—δὲν μπορῶ νὰ τὸ ἐξηγήσω! Ὡστόσο — ὡς στοχασμὸς γιὰ τὸ σχηματισμὸ τοῦ κόσμου— εἶνε πολὺ ὥμορφος!

Μοῦ ἄρεσε ὅταν ἀπαντοῦσε «δὲν ξέρω», «δὲν μπορῶ νὰ πῶ», κι᾽ αὐτὸ μὲ ζύγονε πολὺ πειὸ κοντά του—διακρινόταν μέσα σ᾽ αὐτὸ ἡ τιμιότης του. Μιὰ φορὰ ποῦ ὁ δάσκαλος ἐπιτρέπει στὸν ἑαυτό του νὰ ὁμολογῇ ἄγνοια, θὰ πῇ πῶς

κάτι ξέρει! Πολλὰ ἤξερε ἀπ' αὐτὰ ποῦ ἦσαν ἄγνωστα σὲ μένα, καὶ γιὰ ὅλα μιλοῦσε ἀφάνταστα ἁπλᾶ. Μίλαγε, θυμᾶμαι, γιὰ τὴ γέννηση τοῦ ἥλιου, τῶν ἄστρων καὶ τῆς γῆς, καὶ τἄλεγε σὰ νὰ εἶχε ἰδεῖ μὲ τὰ ἴδια του τὰ μάτια τὴν πύρινη ἐργασία τοῦ ἀόρατου καὶ πάνσοφου χεριοῦ!

Τὸ Θεό του δὲν μποροῦσα νὰ τὸν νοιώσω, μὰ αὐτὸ δὲν μὲ ἀνησυχοῦσε· κυριώτερη δύναμη τοῦ κόσμου ὠνόμαζε κάποια οὐσία, ἐγὼ ἔβαζα νοητὰ στὴ θέση αὐτῆς τῆς οὐσίας τὸ Θεό, καὶ ὅλα πήγαιναν καλά.

— Ὁ Θεὸς δὲ δημιουργήθηκε ἀκόμη! ἔλεγε αὐτὸς χαμογελῶντας.

Τὸ ζήτημα τοῦ Θεοῦ γινόταν πάντοτε αἰτία φιλονεικίας τοῦ Μιχάλη μὲ τὸ μπάρμπα του. Δὲν πρόφταινε νὰ πῇ ὁ Μιχάλης—Θεός, κι' ὁ μπάρμπα-Πέτρος ἔπαιρνε φωτιά:

— Ἄρχισε πάλι! Ἀπάνω σ' αὐτὸ μὴν τὸν πιστεύῃς, Ματθαῖε! Ἔχει κολλήσει ἀπὸ τὴ μάννα του!

— Μὴν ἀνακατεύεσαι, θεῖε! Ὁ Θεὸς γιὰ τὸ Ματθαῖο— εἶνε ζήτημα ριζικό!

— Μὴ λὲς ψέμματα, Μίσκα! Στεῖλτον στὸ διάβολο, Ματθαῖε! Στὴ μπάντα τοὺς θεούς! Δάσος σκοτεινὸ εἶνε ὅλ' αὐτά — θρησκεία, ἐκκλησίες καὶ ὅλα τὰ παρόμοια, εἶνε δάσος σκοτεινό, καὶ μέσα σ' αὐτὸ φωλιάζουν οἱ ληστές μας! Συμπαιγνία!

Ὁ Μιχάλης πεισματικὰ ξαναλέει:

— Ὁ Θεός, ποῦ μιλάω ἐγώ, ὑπῆρχε ὅταν οἱ ἄνθρωποι ὁμόφωνα τὸν δημιούργησαν ἀπὸ τὴν οὐσία τῆς σκέψεώς των, γιὰ νὰ φωτίσῃ τὸ σκοτάδι τῆς ζωῆς· μὰ ὅταν ὁ λαὸς χωρίστηκε σὲ σκλάβους καὶ δεσπότες, σὲ λουρίδες καὶ κομ-

μάτια, ὅταν ξέσχισε τὴ σκέψη καὶ τὴ θέλησή του—ὁ Θεὸς χάθηκε, ὁ Θεὸς γκρεμίστηκε!

—Ἄκουῦς, Ματθαῖε;—φωνάζει ὁ μπάρμπα-Πέτρος χαρούμενα. Αἰωνία του ἡ μνήμη!

Κι' ὁ ἀνηψιὸς τὸν κυττάζει καταπρόσωπο, καὶ χαμηλόνοντας τὴ φωνὴ ἐξακολουθεῖ:

—Τὸ μεγαλείτερο ἔγκλημα τῶν ἀφεντάδων τῆς ζωῆς εἶνε ποῦ κατέστρεψαν τὴ δημιουργικὴ δύναμη τοῦ λαοῦ. Θὰ ρθῇ καιρὸς ὅμως—καὶ ἀκέρηα ἡ θέλησις τοῦ λαοῦ θὰ πυκνωθῇ σ' ἕνα σημεῖο... τότε ὑποχρεωτικὰ θ' ἀναλάμψῃ μέσα σ' αὐτὸ δύναμις ἀκατανίκητη καὶ θαυμαστή, καὶ θ' ἀναστηθῇ ὁ Θεός! Καὶ αὐτὸς ἀκριβῶς θὰ εἶνε, Ματθαῖε, ὁ Θεὸς ποῦ ἀναζητᾶτε σεῖς!

Ὁ μπάρμπα-Πέτρος ἀνεβοκατεβάζει τὰ χέρια σὰ νὰ σχίζῃ ξύλα:

—Μὴν τὸν πιστεύῃς, Ματθαῖε, ψέμματα λέει!

Καὶ γυρίζοντας κατὰ τὸν ἀνηψιό, τὸν κεραυνόνει:

—Ἐσύ, Μίσκα, παραγεμίστηκες ἐκκλησιαστικὲς ἰδέες, λὲς μὲ κλεμμένα ἀγγούρια ἀπὸ ξένο μποστάνι, καὶ ἀναστατόνεις τὸν κόσμο! Μιὰ ποῦ λές, πῶς ὁ ἐργατικὸς λαὸς ἐκλήθηκε ν' ἀναγεννήσῃ τὴ ζωή—ἀναγέννηστη! καὶ μὴ μαζεύῃς ἀπὸ χάμω αὐτὰ ποῦ φοροῦσαν οἱ παππάδες ὡς ποῦ τρύπησαν, καὶ τὰ πέταξαν!

Μεγάλο ἦταν τὸ ἐνδιαφέρο μου ν' ἀκούω αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ μ' ἔκαναν νὰ θαυμάζω μὲ τὴν ἰσότητα τοῦ σεβασμοῦ ποῦ εἶχαν ὁ ἕνας στὸν ἄλλο—συζητοῦσαν φλογερά, μὰ δὲ ρεζίλευαν τὸν ἑαυτό τους οὔτε μὲ κάκια, οὔτε μὲ βρισιές. Ὁ μπάρμπα-Πέτρος, θυμᾶμαι, πλημμύριζε ὅλος αἷμα

κι᾽ ἔτρεμε, καὶ ὁ Μιχάλης, χαμήλονε τὴ φωνή του καὶ φάνταζε νὰ λυγίζῃ στὴ γῆ τὸν πελώριο μουζῖκο. Συναγωνιζόντουσαν μπροστά μου δυὸ ἄνθρωποι, μὰ καὶ οἱ δυό, ἀπαρνηῶντας τὸ Θεό, ἦσαν γεμᾶτοι εἰλικρινῆ πίστη.

— Καὶ ποιὰ εἶνε ἡ δική μου πίστις;—ρωτοῦσα τὸν ἑαυτό μου, καὶ ν᾽ ἀποκριθῶ δὲν ἤξερα.

Στὸ διάστημα ποῦ ζοῦσα μαζὴ μὲ τὸ Μιχάλη, οἱ λογισμοί μου γιὰ τὴ θέση τοῦ Θεοῦ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, μαράθηκαν, ἔχασαν τὴ δύναμη, ἔπεσε ἀπ᾽ αὐτοὺς τὸ παληὸ πεῖσμα, παραμερισμένο ἀπὸ ἀμέτρητους ἄλλους λογισμούς. Καὶ στὴ θέση τοῦ ἐρωτήματος—ποῦ εἶνε ὁ Θεός;—ὡρθώθηκε ἕν᾽ ἄλλο: — ποιὸς εἶμ᾽ ἐγὼ καὶ γιατί ὑπάρχω; Γιὰ ν᾽ ἀναζητάω τὸ Θεό;

Καταλαβαίνω, πῶς εἶνε ἀλόγιστο αὐτό.

Τὰ βράδυα ἐρχόντουσαν στοῦ Μιχάλη οἱ ἐργάτες, καὶ τότε ἄνοιγε μιὰ πολὺ ἐνδιαφέρουσα συζήτησις—ὁ δάσκαλος τοὺς μιλοῦσε γιὰ τὴ ζωή, ξεσκεπάζοντας τοὺς κακοὺς νόμους της. Τοὺς ἤξερε μὲ θαυμαστὴ ἀκρίβεια καὶ τοὺς παρουσίαζε ὁλοκάθαρα. Οἱ δουλευτάδες—ἦσαν νέοι ἄνθρωποι, στεγνωμένοι στὴ φωτιά, μὲ τὸ δέρμα ποτισμένο κάπνια, ὅλων τὰ πρόσωπα εἶνε μαῦρα, τὰ μάτια σκεπτικά. Ὅλοι τους διψοῦσαν σοβαρό, ἄκουγαν χωρὶς νὰ βγάζουν μιλιά, κατσουφιασμένοι, στὴν ἀρχὴ μοῦ φάνηκαν βαρύθυμοι καὶ δειλοὶ ἄνθρωποι, μὰ ὕστερα, εἶδα, πῶς στὴ ζωή, τοὺς ἄρεσε ὅσο δὲν παίρνει, καὶ νὰ τραγουδήσουν, καὶ νὰ χορέψουν, καὶ μὲ τὶς κοπέλλες νὰ παίξουν.

Ἡ ὁμιλίες τοῦ Μιχάλη μὲ τὸ μπάρμπα του εἶχαν πάντοτε τὰ ἴδια ἀντικείμενα — τὴν ἐξουσία τοῦ χρήματος, τὸν ἐξευ-

τελισμὸ τοῦ ἐργάτη, τὴν ἀπληστία τῶν ἀφεντάδων, τὴν ἀνάγκη νὰ ἐμποδίσουν τὴ διαίρεση τῶν ἀνθρώπων σὲ κοινωνικὲς τάξεις. Μὰ ἐγὼ οὔτε δουλευτὴς εἶμαι οὔτε ἀφέντης, χρήματα δὲν ἔχω καὶ οὔτε γυρεύω, καὶ ἡ ὁμιλίες αὐτὲς δὲν συγκινοῦσαν τὴν ψυχή μου. Μοῦ φάνταζε, πῶς οἱ ἄνθρωποι ἔδιναν πάρα πολὺ μεγάλη δύναμη στὸ κεφάλαιο, καὶ μ᾽ αὐτὸ ἐξευτέλιζαν τὸν ἑαυτό τους. Ἄρχισα νὰ συζητῶ μὲ τὸ Μιχάλη —πασχίζω ν᾽ ἀποδείξω, πὼς ὁ ἄνθρωπος πρέπει πρῶτα ἀπ᾽ ὅλα νὰ βρῇ πνευματικὴ πατρίδα, καὶ τότε θὰ ἰδῇ ποιὰ εἶνε ἡ θέσις του στὴ γῆ, τότε θὰ βρῇ τὴν ἐλευθερία του. Μιλοῦσα ὥρα πολλὴ καὶ θερμά, οἱ ἐργάτες ἄκουγαν τὰ λόγια μου καλόψυχα καὶ μὲ προσοχή, σὰν τίμιοι δικαστές, καὶ ὅσο γιὰ τοὺς πειὸ ἡλικιωμένους, ἐκεῖνοι συμφωνοῦσαν μάλιστα μαζή μου.

Μά, σὰν τέλειωνα ἐγώ, ἄρχιζε νὰ μιλάῃ ὁ Μιχάλης μὲ τὸ γαλήνιο χαμόγελό του, καὶ τἄσβυνε τὰ λόγια μου.

— Δίκηο ἔχεις, Ματθαῖε, λέγοντας, πῶς ὁ ἄνθωπος ζῇ τυλιγμένος μέσα σὲ μυστήρια, καὶ δὲν ξέρει ἂν εἶνε φίλος ἢ ἐχθρός του ὁ Θεός, τὸ πνεῦμά του· δὲν ἔχεις δίκηο ὅμως νὰ λές, πῶς ἐμεῖς, σκλάβοι φορτωμένοι μὲ τὴς βαρειὲς ἁλυσίδες τοῦ καθημερινοῦ μόχθου, μποροῦμε νὰ ἐλευθερωθοῦμε ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς ἀπληστίας, χωρὶς νὰ γκρεμίσουμε τὴν ὑλικὴ φυλακή! Πρῶτα ἀπ᾽ ὅλα, εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ μάθουμε τὴ δύναμη τοῦ πλησιέστερου ἐχθροῦ καὶ νὰ σπουδάσουμε τὴς πανουργίες του. Γι᾽ αὐτό, εἶνε ἀπαραίτητο νὰ νοιώσουμε ὁ ἕνας τὸν ἄλλο, νὰ βροῦμε στὸν καθένα τὸ ἐνιαῖο μὲ ὅλους τοὺς ἄλλους, καὶ τὸ ἐνιαῖο αὐτό—θὰ εἶνε ἡ ἀκατανίκητη, μπορῶ νὰ πῶ μάλιστα, ἡ θαυματουργὴ δύναμίς

μας! Οἱ σκλάβοι ποτὲ δὲν εἶχαν Θεό, ἐκεῖνοι ἐλάτρευαν τὸν ἀνθρώπινο νόμο, ποῦ τοὺς εἶχαν ἐμπνεύσει ἀπόξω, καὶ στὸν αἰῶνα δὲ θἄχουν Θεὸ οἱ σκλάβοι, γιατὶ ὁ Θεὸς γεννιέται στὴ φλόγα τοῦ γλυκοῦ συναισθήματος τῆς πνευματικῆς συγγενείας τοῦ καθενὸς μὲ ὅλους! Οἱ ναοὶ δὲ χτίζονται ἀπὸ ἀμμοκρόκαλα καὶ θρούβαλα, μὰ ἀπὸ γερές, ἀκέρηες πέτρες! Ἡ μοναξιά — εἶνε ὁ ἀποχωρισμός σου ἀπὸ τὸ συγγενικὸ σύνολο, τὸ σημεῖο τῆς ἀδυναμίας τοῦ πνεύματος καὶ ἡ τύφλωσίς σου, στὸ σύνολο θὰ βρῇς τὴν ἀθανασία, στὴ μοναξιά —τὴν ἀναπόφευκτη σκλαβιὰ καὶ τὸ σκοτάδι, τὸν ἀπαρηγόρητο καϋμὸ καὶ τὸ θάνατο!

Καὶ ὅταν μιλάῃ ἔτσι, μοῦ φαντάζει, πῶς τὰ μάτια του βλέπουν κἄποιο μακρυνό, ὑπέροχο φῶς, μὲ τραβάει καὶ μένα μέσα στὸν κύκλο του, καὶ ὅλοι μὲ ξεχνοῦν, ἐνῷ αὐτὸν τὸν κυττάζουν χαρούμενα.

Στὴν ἀρχὴ μοῦ κακοφαινόταν αὐτό· μοῦ περνοῦσε ἡ ἰδέα πῶς ὑποδεχόντουσαν ἄσχημα τὴς σκέψεις μου, καὶ πῶς κανεὶς δὲν ἤθελε νὰ βαθύνῃ σ᾽ αὐτὲς μὲ τὴν ἴδια προθυμία, ὅπως στὴς σκέψεις τοῦ Μιχάλη.

Θυμᾶμαι, ἔφευγα ἀπαρατήρητα ἀπὸ κοντά τους, καθόμουν σὲ καμμιὰ γωνίτσα καὶ σιγανὰ κουβέντιαζα μὲ τὴν περηφάνεια μου.

Ἔπιασα φιλίες μὲ τὰ μαθητούδια· τὴς γιορτές, μὲ τριγύριζαν ἐμένα καὶ τὸ μπάρμπα-Πέτρο, σὰν τὰ σπουργίτια τὴς θημωνιές, ἐκεῖνος κἄτι τοὺς μαστόρευε, καὶ μένα μὲ ρωτοῦσαν γιὰ τὸ Κίεβο, τὴ Μόσχα, γιὰ ὅλα, ὅσα εἶχα ἰδεῖ. Μὰ πολλὲς φορές, τύχαινε νὰ ρωτήσῃ κἄποιο ἀπ᾽ αὐτά, γιὰ

κανένα τέτοιο πρᾶγμα, ποῦ ἀνοιγόκλεινα τὰ μάτια, σαστισμένος.

Ἦταν ἐκεῖ ἕνας Θόδωρος Σατσκώφ—ἥσυχο καὶ σοβαρὸ παιδάκι. Μιὰ μέρα, σεργιανούσαμε μαζὶ στὸ δάσος καὶ κάτι τοὔλεγα γιὰ τὸ Χριστό, κι' ἄξαφνα, τὸν ἀκούω νὰ λέῃ μὲ ἀνέλπιστη σοβαρότητα:

— Δὲν τοῦ πέρασε ἀπὸ τὸ νοῦ τοῦ Χριστοῦ νὰ μείνῃ μικρούλης σ' ὅλη του τὴ ζωή, στὰ δικά μου, ἂς ποῦμε, χρόνια! Θὰ μίνεσκε τέτοιος, καὶ θὰ ζοῦσε, θὰ ἐξέλεγχε τοὺς πλούσιους, θὰ βοηθοῦσε τοὺς φτωχούς, καὶ δὲν θὰ τὸν σταύροναν — θὰ ἦταν μικρούλης! Θὰ τὸν λυπώντουσαν! Ἐνῷ, ἔτσι ποῦ τόκανε—εἶνε σὰ νὰ μὴν ἔζησε...

Στὰ ἔντεκα περπατοῦσε ὁ Θόδωρος, τὸ πρόσωπό του ἦταν χλωμὸ καὶ διάφανο, καὶ τὰ μάτια δύσπιστα.

Ἕνας ἄλλος—Μᾶρκος Λομπώφ, μαθητὴς μεγάλης τάξεως, ἀδύνατο, κατσαρομάλλικο καὶ τετραπέρατο παλληκαρόπουλο, ἦταν ἕνα μεγάλο πειραχτάρι καὶ τύραννος ὅλων — σιγοσφύριζε καὶ τσιμποῦσε, χτύπαγε, ἔσπρωχνε τὰ παιδιά, σὰν τὸ τσοπανόπουλο τὰ πρόβατα. Κάποτε τὸν πῆρε τὸ μάτι μου νὰ βασανίζῃ ἕνα σεμνούτσικο παιδάκι, ποῦ ἦταν ἕτοιμο πειὰ ν' ἀρχίσῃ τὰ κλάμματα.

— Μᾶρκο,—τοῦ λέω,—πῶς θὰ σοῦ φανῇ ἂν σοῦ δώσῃ τὰ ρέστα;

Μὲ κύτταξε καλὰ-καλὰ ὁ Μάρκος αὐτός, καὶ πονηρὰ χαμογελῶντας ἀποκρίθηκε:

— Δὲ δίνει! Εἶνε ἥσυχος, καλούλης αὐτός!

— Καὶ γιατί τὸν πειράζεις τότε;

— Ἔ, ἔτσι,—μοῦ λέει.

Καὶ σφυρίζοντας πανώβαλε:

— Εἶνε ἡσυχούλης!

— Καὶ μ' αὐτὸ τί;—ρωτάω.

— Ἀμ' γιὰ τί ἄλλο ζοῦν οἱ ἥσυχοι;

Τὸ εἶπε αὐτὸ μὲ θαυμαστὴ ἀταραξία, λὲς κι' ὁ ἄνθρωπος στὰ δώδεκα χρόνια του ἦταν βέβαιος πειά, πῶς οἱ ἥσυχοι ἦσαν γεννημένοι γιὰ τὴς προσβολές.

Τὸ καθένα ἀπὸ τὰ παιδιὰ εἶχε καὶ τὴ δική του σοφία, ὅλο καὶ πειὸ πολὺ μοῦ κινοῦν τὸ ἐνδιαφέρο, ὅλο καὶ συχνότερα συλλογιέμαι τὴν τύχη τους. Σὲ τί ἔφταιξαν τὰ παιδιὰ αὐτά, νὰ καταδικασθοῦν στὴ βαρειά, χιλιοαδικημένη ζωὴ ποῦ τὰ περιμένει;

Μοὔρχεται στὸ νοῦ ἡ Χριστίνα καὶ ὁ γυιός μου, τοὺς θυμᾶμαι, καὶ στὴν ψυχή μου γεννιέται σκέψις κακή:

— Μήπως γι' αὐτὸ ἀπαγορεύετε στὴ γυναῖκα νὰ γεννάῃ ἐλεύθερα παιδιά, ἐπειδὴ φοβόσαστε πῶς μπορεῖ νὰ γεννηθῇ κανένας ἐπικίνδυνος καὶ ἐχθρικὸς σὲ σᾶς; Μήπως γι' αὐτὸ βιάζεται ἀπὸ σᾶς ἡ θέλησις τῆς γυναίκας, ἐπειδὴ σᾶς τρομάζει τὸ ἐλεύθερο παιδί της, ποῦ δὲ συνδέεται μὲ τίποτε μαζή σας; Ἀνατρέφοντας καὶ μαθαίνοντας στὴν τέχνη τῆς ζωῆς τὰ παιδιά σας, ἔχετε τὸν καιρὸ καὶ τὸ δικαίωμα νὰ τὰ τυφλόνετε, φοβόσαστε ὅμως, δὲν εἶν' ἔτσι; μήπως τὸ παιδὶ τοῦ κανενός, ποῦ μεγαλόνει ἀπόμερα ἀπὸ τὴν ἐπίβλεψή σας, γίνῃ ἄσπονδος ἐχθρός σας;

Ἦταν στὸ ἐργοστάσιο ἕνα τέτοιο κανενὸς παιδί—τὄλεγαν Στέφανο, μαῦρο σὰν σκαθάρι, βλογιοκομμένο, δίχως φρύδια, μὲ μισοκλεισμένα μάτια, τετραπέρατο, ἀλέγρο παλληκαρόπουλο.

Ἡ γνωριμία μας ἄρχισε ἔτσι: μὲ ζύγωσε κἄποια γιορτάσιμη μέρα καὶ μὲ ρωτάει:

— Καλόγερε! Γι᾽ ἄκου ᾽δῶ — μοῦλος εἶσαι; Κι᾽ ἐγὼ τὸ ἴδιο!

Καὶ βάδισε δίπλα μου. Θἄταν ἴσαμε δεκατριῶν χρονῶν, τὸ εἶχε τελειώσει πειὰ τὸ σχολεῖο καὶ δούλευε στὸ ἐργοστάσιο. Περπατάει ἀνοιγοκλείνοντας τὰ μάτια, καὶ ρωτάει:

— Εἶνε μεγάλη ἡ γῆ;

Τοῦ ἐξήγησα, ὅπως ἤξερα.

— Καὶ γιατί θέλεις νὰ τὸ μάθῃς; — τοῦ λέω.

— Πρέπει! Ὅλο στὴν ἴδια θέση θὰ κάθωμαι; Δὲν εἶμαι δένδρο! Μόλις μάθω τὴ γυφτοσύνη — θὰ πάω στὴ Ρωσία, στὴ Μόσχα, ἢ ποῦ ἀλλοῦ ἀκόμη; — παντοῦ θὰ πάω!

Μιλάει σὰ νὰ φοβερίζῃ κἄποιον:

— Ναί — θἄρθω!

Ὕστερα ἀπὸ τὴ συνάντηση αὐτὴ ἄρχισα νὰ τὸν παρακολουθῶ, βλέπω — τὸ παιδὶ εἶχε κλίση στὸ σοβαρό: ὅπου συζητοῦσαν οἱ σύντροφοι τοῦ Μιχάλη, ἐκεῖ στριφογύριζε κι᾽ αὐτός, ἄκουγε καὶ ἀνοιγόκλεινε τὰ μάτια, σὰ νὰ σημάδευε, ποῦ νὰ διευθύνῃ τὸν ἑαυτό του.

Καὶ ἡ τρέλλες του ἦσαν ἀλλοιώτικες: πάσχιζε νὰ κάνῃ κἄποιο κακὸ τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, ποῦ στεκόντουσαν κοντήτερα στὸ κουμάντο — ἔκρυβε κανένα ἐργαλεῖο, ἔσπαζε κἄτι τι, σπόρπιζε ἄμμο ἀπάνω στοὺς τόρνους.

Μιὰ μέρα, τὴν ὥρα τοῦ μεσημεριανοῦ φαγιοῦ, μοῦ λέει:

— Στενοχωριέται κανεὶς ἐδῶ μέσα, καλόγερε!

— Γιατί;

— Δὲν ξέρω. Νερουλιασμένα ζοῦν οἱ ἄνθρωποι! Δου-

λειὰ καὶ συλλογιά! Ἄχ, πότε θὰ μάθω τὴν τέχνη—νὰ φύγω ἀπὸ ᾽δῶ καὶ νὰ ρίξω πέτρα πίσω μου!

Καὶ σὰν μιλοῦσε γιὰ τὸ μελλοντικὸ ταξίδι του, τὰ μάτια του ὠρθάνοιγαν, τολμηρὰ κύτταζαν μπροστά, κι᾽ ἔπαιρνε θωριὰ κατακτητή, ποῦ σὲ τίποτε ἄλλο δὲν πίστευε, παρὰ μόνο στὴ δική του δύναμη. Μοῦ ἄρεσε αὐτὸ τὸ παιδί, καὶ στὰ λόγια του ξεχώριζα τὸ ὥριμο.

— Αὐτὸς δὲ θὰ χαθῇ!—συλλογιόμουν κυττάζοντάς τον. Καὶ ἡ ψυχή μου λαχτάριζε τὸ γυιόκα μου—πῶς νὰ περνάῃ τώρα, καὶ σὰν τί ἄνθρωπος θὰ γίνῃ στὸν κόσμο;

Ἄρχισα νὰ νοιώθω μέσα μου ἕνα σιγανὸ παλμὸ καινούργιων αἰσθημάτων, λὲς καὶ ἀπὸ τὸν κάθε ἄνθρωπο ξέφευγε κι᾽ ἐρχόταν κατὰ μένα μιὰ σουβλερὴ καὶ φτενὴ ἀκτίνα, μὲ χάϊδευε ἀόρατα, ἀνάλαφρα ἄγγιζε τὴν καρδιά, κι᾽ ἐγώ, ὅλο καὶ πειὸ αἰσθαντικὰ δεχόμουν τὴς κρυφόσταλτες αὐτὲς ἀκτίνες. Καμμιὰ φορὰ μαζευόντουσαν στοῦ Μιχάλη οἱ ἐργάτες, τὸ ἀνάσασμά τους φάνταζε νὰ πυκνόνεται σ᾽ ἕνα ζεστὸ σύννεφο σκέψεως, μὲ τύλιγε μέσα του καὶ παράξενα μὲ σήκονε στὸν ἀέρα. Ἄρχιζαν ἄξαφνα νὰ μὲ καταλαβαίνουν πρὶν τελειώσω τὴ φράση μου, στεκόμουν ἀνάμεσα σ᾽ ἀνθρώπους, κι᾽ ἐκεῖνοι μοῦ φάνταζε νἄναι τὸ σῶμά μου ᾽κείνη τὴ στιγμή, κι᾽ ἐγὼ ἡ ψυχὴ καὶ ἡ θέλησίς τους. Καὶ ἡ ὁμιλία μου—ἡ φωνή τους. Ἄλλη φορὰ πάλι, νοιώθεις νὰ ζῇς σὰν ἀπόκομμα κἄποιου ἄλλου κορμιοῦ, ἀκοῦς τὴν κραυγὴ τῆς ψυχῆς σου νὰ βγαίνῃ ἀπὸ ἄλλα χείλια, καὶ ὅσο τὴν ἀκοῦς—πετᾶς ἀπὸ χαρά, μὰ περνάει λίγο, σβύνει ἡ κραυγή, καί—πάλι εἶσαι μόνος, γιὰ τὸν ἑαυτό σου.

Θυμᾶμαι τὰ παληὰ χρόνια, ποῦ γινόμουν ἕνα μὲ τὸ Θεὸ

στὴς προσευχές μου—ὥμορφα ἦταν, ὅταν χανόμουν ἀπὸ τὸ ἴδιο μου τὸ μνημονικό, ὅταν ἔπαυα νὰ ὑπάρχω! Στὴν ἕνωσή μου ὅμως μὲ τοὺς ἀνθρώπους δὲν ἔχανα τὸν ἑαυτό μου, μὰ σὰ νὰ μεγάλωνα, ὑψονόμουν στὴν κρίση μου καὶ αὐγάταινε ἀμέτρητες φορὲς ἡ δύναμις τοῦ πνεύματός μου. Ὑπῆρχε καὶ σ᾽ αὐτὴ αὐτολησμοσύνη, δὲ μὲ ξαφάνιζε ὅμως παρὰ μόνο ἔσβυνε τοὺς πικροὺς λογισμούς μου καὶ τὴν τρεμοῦλα τῆς μοναξιᾶς.

Ἡ σκέψις αὐτὴ μοῦ ἦρθε ἀστερεοποίητη καὶ ἀόριστη· αἰσθάνομαι νὰ φυτρόνῃ στὴν ψυχή μου καινούργιος σπόρος, μὰ νὰ τὸν νοιώσω δὲν μπορῶ, βλέπω μονάχα, πῶς μὲ τραβάει κοντὰ στοὺς ἀνθρώπους ὅλο καὶ πειὸ ἐπίμονα.

Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη δούλευα στὸ ἐργοστάσιο μὲ σαράντα καπίκια ἡμερομίσθιο, κουβαλοῦσα, στοὺς ὤμους καὶ μὲ τὸ καρροτσάκι, διάφορα βάρη — μαντέμι, σκουριές, τοῦβλα καὶ μισοῦσα αὐτὴ τὴν κόλαση μὲ ὅλη της τὴ βρωμισιά, τὸ βογγητό, τὴν ἀντάρα καὶ τὸ μαρτυρικὸ κόρωμα τοῦ κορμιοῦ.

Γατζώθηκε τὸ ἐργοστάσιο στὴ γῆ, τὴν πλάκωσε, καὶ ἀκόρεστα διψασμένο τὴ βυζαίνει νύχτα μέρα, λαχανιασμένο ἀπὸ τὴν ἀπληστία, οὐρλιάζει, ξεχύνοντας ἀπὸ τὰ πυρωμένα στόματά του τὸ φλόγινο αἷμα τῆς γῆς. Παγόνει ᾽κείνη, μαυρίζει, κι᾽ αὐτὸ τὴν ἀνασκαλεύει, τὴν ξαναρρίχνει στὰ καμίνια του, βογγάει, βροντοκοπάει, σφυροκοπῶντας τὸ κόκκινο σίδερο, σκορπάει σπίθες, σειέται σύγκορμο καὶ βγάζει τὴς μακρυὲς ζωντανὲς μπάρες, σὰ νὰ βγάζῃ τὰ νεῦρα τοῦ γήϊνου κορμιοῦ.

Βλέπω σ᾽ αὐτὴ τὴ μανιασμένη ἐργασία κάτι τὸ τρομαχτικό, ποῦ ζυγόνει στὴν τρέλλα. Οὐρλιάζοντας τὸ θεριό,

ρημάζει τὰ ἔγκατα τῆς γῆς, ἀνοίγει ἄβυσσο κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του, καὶ ξέροντας πῶς μιὰ μέρα θὰ γκρεμιστῇ μέσα 'κεῖ, φρενιασμένα στριγγλίζει μὲ χίλιες φωνές:

— Γλήγορα, γλήγορα, γλήγορα!

Μέσα στὴ φωτιὰ καὶ στὴν ἀντάρα, μέσα σὲ βροχὴ ἀπὸ πύρινες σπίθες, δουλεύουν καπνισμένοι ἄνθρωποι — φαντάζει νὰ μὴν ἔχουν θέση μέσα 'κεῖ, γιατὶ ὅλα τὰ γύρω ἀπειλοῦν νὰ τοὺς κάνουν στάχτη μέσα στὶς φλόγες, νὰ τοὺς πλακώσουν μὲ τὰ βαρειὰ σίδερα, ὅλα τοὺς ξεκουφαίνουν, τοὺς τυφλόνουν, τὸ αἷμά τους τὸ στεγνόνει ἡ ἀφόρητη λαύρα, κι' ἐκεῖνοι γαλήνια κάνουν τὴ δουλειά τους, πᾶνε κι' ἔρχονται μὲ νοικοκυρίστικη πεποίθηση, σὰν τοὺς διαβόλους μέσα στὴν κόλαση, χωρὶς νὰ φοβῶνται τίποτε, ὅλα ξέροντάς τα.

Μὲ χέρια στιβαρὰ στρέφουν μικροὺς μοχλούς, κι' ἀπ' ὅλες τὶς μεριές, τριγύρω τους, ἀπάνω ἀπὸ τὰ κεφάλια τους, ὑποτακτικὰ καὶ τρομαχτικά, ἀρχίζουν νὰ σαλεύουν μασέλλες καὶ χερυῦκλες πελώριων μηχανῶν, μασσῶντας λαίμαργα τὸ σίδερο—δύσκολο εἶνε νὰ καταλάβῃ κανείς, ποιανοῦ ὁ νοῦς, ποιανοῦ ἡ θέληση κυριαρχεῖ ἐδῶ μέσα! Πότε φαντάζει, πῶς ὁ ἄνθρωπος ἔχει χαλινώσει τὸ ἐργοστάσιο καὶ τὸ κουμαντάρει, καὶ πότε βλέπεις, πῶς καὶ οἱ ἄνθρωποι, καὶ ὅλο τὸ ἐργοστάσιο βρίσκονται στὶς προσταγὲς τοῦ δαίμονα, ποῦ θριαμβευτικὰ καὶ βρωμερὰ βροντογελάει, βλέποντας τὸ ἄσκοπο τῆς πολύμοχθης δουλειᾶς, ποῦ τὴ χειροδηγάει ἡ ἀπληστία.

Λένε οἱ δουλευτάδες ὁ ἕνας στὸν ἄλλο:

— Ὥρα γιὰ τὴ δουλειά, σήκω, ἔϊ!

Μά, ἂν στέκωνται οἱ ἄνθρωποι πάνω ἀπ' αὐτή, ἢ ἐκείνη

τοὺς πλακόνει καὶ τοὺς πνίγει ἀπὸ κάτω της — δὲν μπορῶ νὰ καταλάβω. Εἶνε βαρειὰ ἡ δουλειὰ κι' ἐξουσιάστρα, μὰ καὶ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς εἶνε ἐφευρετικὸς καὶ πολυμήχανος.

Ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρό, μέσα ἀπ' αὐτὴ τὴν καταχθόνια ἀντάρα καὶ τὴν κοσμοχαλασιὰ τῶν μηχανῶν, ἄξαφνα, κυριαρχικὰ κι' ἀξένοιαστα, φουντόνει τὸ ἀλέγρο τραγουδάκι. Χαμογελάω ἀπὸ μέσα μου, φέρνοντας στὸ νοῦ τὸν τρελλο-Βάνια καβάλλα στὴ φάλαινα, ποῦ πάει στὸν οὐρανὸ νὰ βρῇ τὸ μαγικὸ πουλί.

Τὸ ἀσκέρι τοῦ ἐργοστασίου τὸ πονοῦσα—ἦσαν ὅλοι ἀπότομοι ἄνθρωποι, τολμηροί, μά, ἂν καὶ βλάστημοι, ἀδιάντροποι καὶ συχνὰ μεθυσμένοι, ἦσαν ὅμως ἐλεύθερος, ἄφοβος λαός. Δὲν ἔμοιαζε μὲ τοὺς στρατοκόπους καὶ δούλους τῆς γῆς, ποῦ μὲ πίκραιναν μὲ τὴ δείλια τους, τὴ σαστισμένη ψυχή, τὴν ἀνέλπιδη λύπη καὶ τὶς μικρόπρεπες κατεργαριὲς στὰ νταραβέρια τους μὲ τὸ Θεὸ καὶ συμμεταξύ τους.

Αὐτοὶ οἱ θρασεῖς στὶς σκέψεις τους ἄνθρωποι, ἂν καὶ φρενιασμένοι ἀπὸ τὴν καταδικασμένη ζωή τους — φιλονεικοῦν, χτυπιῶνται μάλιστα ὁ ἕνας μὲ τὸν ἄλλο,—μόλις ὅμως ἡ διοίκησις καταπατήσῃ τὸ δίκηο, σηκόνονται ὅλοι ἐναντίον της, σὰν ἕνας ἄνθρωπος.

Καὶ τὰ παλληκάρια ἐκεῖνα, ποῦ πήγαιναν στοῦ Μιχάλη, ἦσαν πάντα μπροστά, μιλοῦσαν πειὸ δυνατὰ ἀπ' ὅλους τοὺς ἄλλους καὶ τίποτε ἀπολύτως δὲν φοβόντουσαν. Πρῶτα ποῦ δὲ νοιαζόμουν γιὰ τὸ λαό, δὲν ἔβλεπα καὶ τοὺς ἀνθρώπους, τώρα ὅμως τοὺς κυττάζω καὶ ὅλο φροντίζω ν' ἀνακαλύψω τὴ διαφορὰ ποῦ ἔχει ὁ ἕνας μὲ τὸν ἄλλο, γιὰ νὰ ἔχω τὸν καθένα χωριστὰ μπροστά μου. Καὶ τὸ κατορ-

θόνω αὐτό, καὶ ὄχι—καὶ τὰ λόγια διάφορα εἶνε, καὶ πρόσωπο διάφορο ἔχει ὁ καθένας ἀπ' αὐτούς, μὰ ἡ πίστη τους εἶνε μιά, καὶ ὁ σκοπὸς ἕνας — ἀργά, μὰ ἑνωμένα καὶ πρόθυμα οἰκοδομοῦν κάτι.

Ὁ καθένας ἀπ' αὐτοὺς μέσα στὸν κόσμο — εἶνε φωτεινὸς καὶ γλυκόθωρος, σὰν τὴν ἐξαίθρα μέσα στὸ πυκνὸ δάσος γιὰ τὸν παραπλανημένο, ὁ καθένας τραβάει κοντά του τοὺς πειὸ καπάτσους δουλευτάδες, καὶ ὅλα τὰ παιδιὰ τοῦ Μιχάλη στέκονται ἑνωμένα ἀπὸ μιὰ μεριά, σχηματίζοντας στὸ ἐργοστάσιο κάποιο πνευματικὸ κύκλο καὶ καμίνι ἀπὸ λαμπερόφλογες σκέψεις.

Τὴς πρῶτες μέρες μὲ ὑποδέχτηκαν ἄσχημα, μοῦ φώναζαν, μὲ κορόϊδευαν.

— Ἔ, σύ, κοκκινόφτερη μυίγα! Ἁγιασμένε κοριέ! Χαραμοφάη! Χαμάλαρε!

Πότε-πότε μ' ἔσπρωχνε καὶ κανένας ἀπ' αὐτούς, αὐτὸ ὅμως δὲν μποροῦσα νὰ τὸ χωνέψω, καὶ στὴν περίσταση αὐτὴ δὲν τὴς λυπόμουν τὴς γροθιές μου. Μά, ἂν καὶ ἀρέσει ἡ δύναμις στὸ λαό, μὲ τὴς γροθιὲς ὅμως, οὔτε τὸ σεβασμό, οὔτε τὸ ἐνδιαφέρο μπορεῖ κανεὶς νὰ κερδίσῃ, καὶ θὰ μοῦ τὸ εἶχαν ἀργάσει τὸ τομάρι, ἂν ἀπάνω σ' ἕνα ἀπὸ τοὺς καυγάδες μου, δὲν ἔμπαινε στὴ μέση ἕνας φίλος τοῦ Μιχάλη, Γαβρίλος Κοστήν, χύτης, πολὺ ὄμορφο παλληκαρόπουλο καὶ ξυκουστὸς στὸ ἐργοστάσιο.

Ἐρχόντουσαν καταπάνω μου πεντέξη δουλευτάδες, μὲ τὴν καλὴ διάθεση νὰ μοῦ μετρήσουν τὰ παγίδια, μὰ στάθηκε δίπλα μου ὁ Γαβρίλος καὶ τοὺς λέει:

— Γιατί νὰ πειράζετε τὸν ἄνθρωπο, σύντροφοι! Μήπως

δὲν εἶνε κι᾽ αὐτὸς δουλευτὴς σὰν ὅλους μας; Δὲ φερόσαστε δίκαια, σύντροφοι, καὶ γιὰ κακὸ δικό σας! Ἡ δύναμίς μας—στὴ στενὴ συντροφιά...

Λίγα εἶπε, μὰ κάπως ξεχωριστὰ ὥμορφα καὶ ἁπλᾶ, σὰ νὰ μιλοῦσε σὲ παιδάκια—ὅλοι οἱ φίλοι τοῦ Μιχάλη ἐπωφελόντουσαν τῆς κάθε εὐκαιρίας νὰ σπείρουν τὴς ἰδέες του.

Τοὺς ἐσυγκίνησε ὁ Κοστὴν τοὺς ἐχθρούς μου, μὰ καὶ μένα μοῦ ἄγγιξε τὴν καρδιά—ἄρχισα κι᾽ ἐγὼ νὰ τοὺς μιλάω:

—Ἐγώ—τοὺς λέω—δὲν πῆγα νὰ γίνω καλόγερος γιατὶ ἤθελα νἄχω τὴν κοιλιὰ χορτάτη, μὰ γιὰ τὸ λόγο ποῦ ἦταν πεινασμένη ἡ ψυχή μου! Ζοῦσα κι᾽ ἔβλεπα—παντοῦ δουλειὰ αἰώνια καὶ πεῖνα καθημερινή, βαγαποντιὰ καὶ ληστεία, δυστυχία καὶ δάκρυα, ἀπανθρωπιὰ καὶ σκοτεινιὰ ψυχῆς. Ποιὸς τἄσπειρε ὅλα αὐτά, ποῦ εἶνε ὁ δίκαιος καὶ σοφὸς Θεός μας, βλέπει τάχα αὐτὸς τὸ προαιώνιο καὶ ἀτέλειωτο μαρτύριο τῶν ἀνθρώπων του;

Εἶχε μαζευτῆ κάμποσος κόσμος, ἄκουγαν σοβαροί, σὰν τέλειωσα—μιλιὰ δὲν ἔβγαζαν. Καὶ σὲ λίγο, ὁ γερο-μοδελᾶς Κριουκώφ, λέει τοὺ Κοστήν:

—Ὁ καλόγερος, πειὸ βαθειὰ τὰ βλέπει τὰ πράμματα, μοῦ φαίνεται, ἀπὸ σένα καὶ τοὺς συντρόφους σου! Ἀπὸ τὴ ρίζα ἀρχινάει—τὸν εἶδες;

Ἀναγαλλιάζω ἀκούγοντας τέτοια λόγια, καὶ ὁ Κριουκώφ, χτυπῶντάς με στὸν ὦμο, λέει:

—Μίλα, μίλα, ἀδερφούλη· εἶνε καλὸ πρᾶμμα αὐτό! Μά, ὅπως κι᾽ ἂν ἔχῃ, αὐτὲς τὴς μαλλάρες κόφτες καμμιὰ πήχη, καὶ βρῶμα μαζεύεις μ᾽ αὐτὴ τὴν τουλοῦπα, καὶ τοῦ κόσμου μπαίγνιο γίνεσαι.

Κάποιος χωρατατζῆς φώναξε:

— Καὶ στὸν καυγᾶ κακὸ σοῦ κάνουν, γράφτο!

Ἀστειεύονται — θὰ πῇ πῶς ἡ κάκια ἔσβυσε. Ὅπου τὸ γέλιο, ἐκεῖ κι᾽ ὁ ἄνθρωπος,—τὸ κτῆνος ξαφανίζεται.

Ὁ Κοστὴν μὲ τράβηξε παράμερα.

— Ἄκου ᾽δῶ, Ματθαῖε,—μοῦ λέει,—ὅταν θὰ λὲς τέτοια λόγια νᾶσαι καὶ προσεκτικός, γι᾽ αὐτὰ καθίζουν καὶ στὴ φυλακή, καμμιὰ φορά.

Παραξενεύτηκα.

— Τί εἶπες;

— Στὴ φυλακή — καταλαβαίνεις; — Γελάει.

— Μὰ γιατί;

— Ἔ, νά—γιὰ τὴν κατάκριση!

— Ἀστειεύεσαι;

— Ρώτα τὸ Μιχάλη,—λέει,—κι᾽ ἐγώ, πρέπει νὰ πηγαίνω στὴ δουλειά.

Ἔφυγε. Μὲ παραξένεψαν πολὺ τὰ λόγια του, μοῦ φαινόταν ἀπίστευτο, μὰ τὸ βράδυ μοῦ τὸ βεβαίωσε ὁ Μιχάλης. Μιὰ ὁλόκληρη βραδυὰ μοῦ διηγόταν γιὰ τοὺς ἄσπλαχνους διωγμοὺς τῶν ἀνθρώπων — ἔβγαινε, πῶς γιὰ κάτι τέτοια λόγια, σὰν κι᾽ αὐτὰ ποῦ εἶπα ἐγώ, καὶ μὲ θάνατο καταδίκαζαν, καὶ χιλιάδες κοσμάκης εἶχε ἀφήσει τὰ κόκκαλά του στὴ Σιβηρία, στὰ κάτεργα, μὰ ἡ σφαγὴ τοῦ Ἡρώδη δὲν ἔχει τελειωμό, καὶ οἱ πιστοὶ αὐγαταίνουν στὰ κρυφά.

Τότε ὅλα ὑψώθηκαν καὶ φωτίστηκαν ἀλλοιώτικα μέσα στὴν ψυχή μου, ὅλα τὰ λόγια τοῦ Μιχάλη καὶ τῶν συντρόφων του πῆραν ἄλλο νόημα. Πρῶτα ἀπ᾽ ὅλα—ἂν ὁ ἄνθρωπος γιὰ τὴν πίστη του εἶνε ἕτοιμος νὰ χάσῃ τὴν ἐλευθερία

καὶ τὴ ζωή του, θὰ πῇ πῶς πιστεύει εἰλικρινὰ καὶ μοιάζει μ' αὐτοὺς ποῦ πρωτομαρτύρησαν γιὰ τὸ νόμο τοῦ Χριστοῦ.

Ὅλα τὰ λόγια τοῦ Μιχάλη ἐνώθηκαν τὸ ἕνα μὲ τ' ἄλλο, ἀνθοβόλησαν καὶ μεταδόθηκαν στὴν ψυχή μου τὴν ἴδια ὥρα.

Δὲ θέλω νὰ πῶ, πῶς μὲ μιᾶς μοῦ ἔγειναν προσιτὰ καὶ πῶς ἀμέσως τότε τὰ ἔνοιωσα κατὰ βάθος, μὰ γιὰ πρώτη φορὰ τὴ βραδυὰ ἐκείνη αἰσθάνθηκα τὴ στενὴ συγγένειά τους μὲ τὴν ψυχή μου, καὶ μοῦ φάνηκε τότε ὅλη ἡ γῆ νἄναι Βηθλεέμ, χορτασμένη αἷμα παιδικό. Εὐκολοξήγητος μοῦ ἔγεινε ὁ φλογερὸς πόθος τῆς Θεοτόκου, ποῦ, σὰν ἀντίκρυσε τὴν κόλαση, παρακαλοῦσε τὸν Ἀρχάγγελο Μιχαήλ:

— Ἀρχάγγελε! Ἄσε με καὶ μένα νὰ βασανιστῶ στὴ φωτιά! Ἄς μοιραστῶ κι' ἐγὼ μαζή τους αὐτὰ τὰ μεγάλα μαρτύρια!

Μὲ τὴ διαφορά, πῶς ἐδῶ ἐγὼ δὲν ἔβλεπα ἁμαρτωλούς, μὰ δικαίους, ποῦ θέλουν νὰ γκρεμίσουν τὴ γήϊνη κόλαση, καὶ εἶνε ἕτοιμοι γι' αὐτὸ νὰ δεχθοῦν γαλήνια ὅλα τὰ μαρτύρια.

— Μήπως — λέω τοῦ Μιχάλη — γι' αὐτὸ δὲν ὑπάρχουν σήμερα ἀσκητές, ποὺ δὲ φεύγει ἀπὸ τὸν κόσμο, μὰ πηγαίνει στὸν κόσμο ὁ ἄνθρωπος;

— Ἡ ἀληθινὴ πίστις,—ἀπαντάει ἐκεῖνος,—ἀπαραίτητα παρουσιάζεται ὡς πηγὴ δράσεως!

— Κάντε με, παρακαλῶ, καὶ μένα σύντροφο σ' αὐτὴ τὴ δουλειά!

Καῖνε ὅλα μέσα μου.

— Ὄχι, — ἀπαντάει, — περιμένετε καὶ σκεφθῆτε, εἶνε νωρὶς γιὰ σᾶς! Ἂν ἐσεῖς, μὲ τὸ χαρακτῆρά σας, πέσετε

σήμερα στὴ θηλειὰ τοῦ ἐχθροῦ, καιρὸ πολὺ καὶ ἀνώφελα θὰ παρατείνετε τὸ σφίξιμό της. Ἀπ' ἐναντίας—ὕστερα ἀπὸ τὰ λόγια σας αὐτά, πρέπει νὰ φύγετε ἀπὸ 'δῶ. Πολλὰ τὰ ἄλυτα ὑπάρχουν ἀκόμη μέσα σας, καὶ γιὰ τὴν ὑπόθεσή μας δὲν εἴσαστε ἐλεύθερος! Σᾶς κυρίεψε, σᾶς τραβάει ἡ ὠμορφιὰ καὶ τὸ μεγαλεῖό της, ξεδιπλώθηκε στὰ μάτια σας ἐκείνη σὲ ὅλη της τὴ δύναμη, εἴσαστε τώρα σὰ νὰ βρισκόσαστε ἀπάνω σὲ μιὰ πλατεῖα καὶ βλέπετε καταμεσῆς της ὁλάκερο τὸ ναὸ ποῦ χτίζεται σὲ ὅλη του τὴν ἄφταστη ὠμορφιά, μὰ χτίζεται ἐκεῖνος μὲ σιγανὴ καὶ στρωτὴ καθημερινὴ ἐργασία, καὶ ἂν σεῖς σήμερα, ἐλαττωματικὰ γνωρίζοντας τὸ γενικὸ σχέδιο, καταπιαστῆτε σ' αὐτή—θὰ ξαφανισθοῦν γιὰ σᾶς ἡ γραμμὲς τοῦ ναοῦ, θὰ διαλυθῇ τὸ ὅραμα, ποῦ δὲ στερεοποιήθηκε ἀκόμη στὴν ψυχή σας, καὶ τὸ ἔργο θὰ σᾶς φανῇ κατώτερο ἀπὸ τὰς δυνάμεις σας.

— Μὰ γιατί—ρωτάω μὲ βαθὺ πόνο—πασχίζετε νὰ μὲ σβύσετε; Εὗρῆκα τὴ θέση μου, εἶμαι ὅλος χαρὰ ποῦ νοιώθω τὸν ἑαυτό μου χρήσιμη δύναμη...

Κ' ἐκεῖνος ἤρεμα καὶ λυπημένα μοῦ λέει:

— Δὲ σᾶς κρίνω ἱκανὸ νὰ ρυθμίσετε τὴ ζωή σας ἀπάνω σὲ σχέδιο σκοτεινὸ γιὰ σᾶς, βλέπω πῶς ἀκόμη δὲν εἰσεχώρησε στὸ πνεῦμά σας ἡ συναίσθησις τοῦ δεσμοῦ του μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ ἐργατικοῦ λαοῦ. Γιὰ μένα, εἴσαστε πειὰ καὶ τώρα ἡ στρογγυλεμένη ἀπὸ τὴν τριβὴ τῆς ζωῆς, καὶ σπρωχμένη στὰ ἐμπρὸς λαϊκὴ σκέψις· μὰ σεῖς ὁ ἴδιος ἔχετε ἀλλοιώτικη γνώμη γιὰ τὸν ἑαυτό σας, σᾶς φαντάζει ἀκόμη, πῶς σεῖς — εἴσαστε ἥρωας, ἕτοιμος νὰ προσφέρῃ εὐσπλαχνικά, ἀπὸ περίσσια δυνάμεων, βοήθεια στὸν ἀδύνατο,

εἴσαστε κάτι τὸ ξεχωριστό, μόνο γιὰ σᾶς τὸν ἴδιο ὑπαρκτό, εἴσαστε γιὰ τὸν ἑαυτό σας—ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος, καὶ ὄχι ἡ συνέχεια τοῦ πάγκαλου καὶ μεγαλόπρεπου αἰώνιου.

Ἀρχίζω νὰ καταλαβαίνω γιατί μὲ λυγίζει στὴ γῆ, νοιώθω μιὰ θαμπὴ ἀκόμη γιὰ μένα ἀλήθεια στὰ λόγια του.

—Πρέπει πάλι νὰ πάρετε τὸ δρόμο σας,—μοῦ λέει,—γιὰ νὰ ἰδῆτε μὲ καινούργια μάτια τὴ ζωὴ τοῦ λαοῦ. Τὸ βιβλίο δὲν τὸ ἀντιλαμβάνεσθε, τὸ διάβασμα λίγο ὄφελος σᾶς δίνει, ἐξακολουθεῖτε νὰ μὴν πιστεύετε ἀκόμη, πῶς μέσα στὸ βιβλίο δὲν εἶνε κλεισμένο τὸ ἀνθρώπινο λογικό, ἀλλ' ἀφάνταστα ποικιλόμορφα ἐκφράζεται ἡ ἐνιαία ὁρμὴ τοῦ λαϊκοῦ πνεύματος στὴν ἐλευθερία—τὸ βιβλίο δὲ γυρεύει νὰ σᾶς ἐξουσιάσῃ, μὰ σᾶς δίνει τὸ ὅπλο γιὰ νὰ ἐλευθερώσετε τὸν ἑαυτό σας, σεῖς ὅμως, δὲν ξέρετε ἀκόμη νὰ βαστήξετε στὰ χέρια σας αὐτὸ τὸ ὅπλο!

Σωστὰ μιλοῦσε—ξένο μοῦ ἦταν τὸ βιβλίο τὴν ἐποχὴ ἐκείνη. Συνηθισμένος στὰ ἐκκλησιαστικὰ γράμματα, τὴν κοσμικὴ σκέψη τὴν καταλάβαινα μὲ μεγάλο κόπο—ὁ ζωντανὸς λόγος μὲ ὠφελοῦσε πειότερο ἀπὸ τὸν τυπωμένο. Αὐτὲς ἡ ἴδιες σκέψεις ποῦ ἔπαιρνα ἀπὸ τὰ βιβλία, στρωνόντουσαν ἀπάνω ἀπὸ τὴν ψυχή μου καὶ γρήγορα χανόντουσαν, ἀναλυόντουσαν μέσα στὴ φλόγα της. Καὶ δὲ μοῦ ἔδιναν ἀπάντηση στὴν κυριώτερη ἐρώτησή μου: —σὲ ποιοὺς νόμους ὑπακούει ὁ Θεός, γιὰ ποιὸ λόγο, ἀφοῦ μ' ἔπλασε κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωμα αὐτοῦ, μ' ἐξευτελίζει παρὰ τὴ θέλησή μου, ποῦ εἶνε καὶ θέλησίς Του;

Καὶ δίπλα σ' αὐτή, δίχως πάλη, ζῇ μιὰ ἄλλη ἐρώτησις:—ἀπὸ τὸν οὐρανὸ κατέβηκε ὁ Θεὸς στὴ γῆ, ἢ ἀπὸ τὴ

γῆ ἀνυψώθηκε στοὺς οὐρανοὺς μὲ τὴ δύναμη τῶν ἀνθρώπων; Κι' ἀπάνω σ' αὐτὸ φουντόνει ἡ σκέψις γιὰ τὴ θεοδημιουργία, ὡς αἰώνιο ζήτημα ὅλου τοῦ κόσμου.

Τεμαχιάζεται ἡ ψυχή μου στὰ δυό—θέλω νὰ μείνω μ' αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους, μὰ καὶ μὲ τραβάει νὰ πάω νὰ ἐξελέγξω τὴς νέες ἰδέες μου, ν' ἀναζητήσω τὸν ἄγνωστο, ποῦ μοῦ ἔκλεψε τὴν ἐλευθερία καὶ τάραξε τὸ πνεῦμά μου.

Κι' ὁ μπάρμπα-Πέτρος μ' ὁρμηνεύει:

— Πρέπει νὰ φύγῃς γιὰ κάμποσο καιρό, Ματθαῖε, γιὰ τὰ λόγια σου ἄρχισε νὰ γίνεται ἐπικίνδυνη συζήτησις...

Καὶ σὲ λίγο, ἀποφασίστηκαν ὅλα, σὰν ἐνάντια στὴ θέλησή μου: ἀπὸ κἄποιο ἄλλο ἐργοστάσιο ἦρθε τρεχᾶτος τὴ νύχτα ἕνας καβαλλάρης καὶ μᾶς ἔκανε γνωστό, πῶς στὸ ἐργοστάσιό τους κάνουν ἔρευνα οἱ χωροφύλακες, καὶ πῶς σκοπεύουν νὰ ρθοῦν κι' ἐδῶ.

— Ἄχ, νωρὶς ἀκόμη!—εἶπε ὁ Μιχάλης πικραμένος.

Ἄρχισε νὰ γίνεται κἄποια φασαρία, κι' ὁ μπάρμπα-Πέτρος μοῦ φωνάζει:

— Ἄϊντε, Ματθαῖε, δίνε του! Δὲν ἔχεις τίποτα νὰ κάνῃς ἐδῶ, δὲν τὴν ἄναψες ἐσὺ τὴ φωτιά, μὴν κάθεσαι!

Κι' ὁ Μιχάλης ἐπίμονα μὲ ὁρμηνεύει, κυττάζοντάς μ ἴσια στὸ πρόσωπο:

— Τὸ καλλίτερο εἶνε νὰ φύγετε. Μικρὸ τὸ ὄφελος ἀπὸ τὴν παρουσία σας, ζημιὰ ὅμως μπορεῖ νὰ βγῇ!...

Κατάλαβα πῶς θέλουν νὰ μὲ ξεφορτωθοῦν, κι' αὐτὸ μὲ προσβάλλει. Μὰ τὴν ἴδια στιγμὴ νοιώθω νὰ φοβᾶμαι τοὺς χωροφυλάκους, ἀκόμη δὲν τοὺς βλέπω, μὰ τοὺς φοβᾶμαι πειά! Ξέρω, πῶς εἶνε κακὸ πρᾶγμα νὰ φεύγῃ κανεὶς κοντὰ

ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους στὴν ὥρα τῆς συφορᾶς, καὶ ὅμως ὑπακούω στὴ θέλησή τους.

Μὲ ξεφορτώθηκαν. Ἀνεβαίνω τὸ βουνὸ κατὰ τὸ δάσος, πατῶντας τὰ χαμόκλαδα ποῦ φυτρόνουν ἀνάμεσα στοὺς κομμένους κορμοὺς τῶν δένδρων, σκοντάβω, λὲς καὶ κάποιος μὲ τραβάει ἀπὸ τὴς φτέρνες, κι' ἀπὸ πίσω μου ἔρχεται βιαστικὸ τὸ σιωπηλὸ παλληκαρόπουλο Ἰβὰν Βικώφ, μ' ἕνα μεγάλο δέμα στὴν πλάτη—τὸν ἔστειλαν νὰ κρύψῃ τὰ βιβλία στὸ δάσος.

Φτάσαμε καμμιὰ φορὰ στὸ ἀκρόδασος, ηὗρε αὐτὸς τὴν κρυψῶνά του, κι' ἀρχίζει νὰ βάζῃ μέσα 'κεῖ τὸ φορτίο του. Εἶνε ἀτάραχος. Κι' ἐγὼ τρέμω ὅλος. Τὸν ρωτάω:

— Τί λές, θὰ ρθοῦν ἐδῶ πάνω;

— Ποιὸς τοὺς ξέρει! — λέει. Μπορεῖ νὰ ρθοῦν κι' ἐδῶ. Πρέπει νὰ τελειώνουμε γλήγορα.

Εἶνε ἕνα κακοφτειασμένο παλληκαράκι, λὲς καὶ τὄχουν κόψει μὲ μπαλτᾶ ἀπὸ δρύϊνο κούτσουρο, τὸ κεφάλι του εἶνε μεγάλο, ὁ ἕνας ὦμος πειὸ ἀψηλὸς ἀπὸ τὸν ἄλλο, τὰ χέρια δυσανάλογα μακρυὰ καὶ ἡ φωνὴ βαρειά.

— Φοβᾶσαι; τὸν ρωτάω.

— Σὰν τί;

— Μήπως ἔρθουν καὶ σὲ πιάσουν.

— Φτάνει μονάχα τὸ κρυμμένο νὰ μὴ βροῦν, κι' ἐμένα —ἂς μὲ πιάσουν!

Τὰ τοποθέτησε ὅλα μὲ τάξη μέσα στὴ λακκοῦβα, τὰ σκέπασε, ἰσοπέδωσε τὸ χῶμα, ἔρριξε ξερόκλαδα ἀπὸ πάνω, κάθισε καταγῆς καὶ μοῦ λέει, βλέποντας πῶς ἑτοιμαζόμουν νὰ φύγω:

— Ὅπου νἄναι θὰ σοῦ φέρουν ἕνα γραμματάκι, στάσου λίγο!

— Τί γραμματάκι;

— Δὲν ξέρω.

Κυττάζω ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ δένδρα κατὰ τὸ γούπατο— ροχάζει τὸ ἐργοστάσιο, λὲς καὶ πνίγουν κἄποιο δυνατὸ ἄνθρωπο. Φαντάζει, πῶς στοὺς δρόμους τοῦ χωριοῦ, μέσα στὸ σκοτάδι, οἱ ἄνθρωποι κυνηγοῦν ὁ ἕνας τὸν ἄλλο, παλεύουν, μουγκρίζουν ἀπὸ θυμό, σπάζουν τὰ κόκκαλα ὁ ἕνας τ' ἀλλουνοῦ... Καὶ ὁ Ἰβάν, ἀργοπατῶντας, κάνει τὸν κατήφορο.

— Ποῦ πᾶς τώρα;

— Σπίτι!

— Κι' ἂν σὲ πιάσουν;

— Δὲν ἔχω πολὺ καιρὸ στὴ δουλειά, δὲ μὲ ξέρουν ἀκόμη, μά, κι' ἂν μὲ πιάσουν — μικρὸ τὸ κακό! Ἀπὸ τὴ φυλακὴ βγαίνουν πειὸ μυαλωμένοι οἱ ἄνθρωποι!

Ἄξαφνα, δυνατὰ καὶ καθαρὰ μὲ ρωτάει κἄποιος:

— Πῶς τὰ καταφέρνεις ἔτσι, Ματθαῖε, τὸ Θεὸ δὲν τὸν φοβᾶσαι, καὶ τοὺς χωροφυλάκους τοὺς φοβᾶσαι;

Κυττάζω τὸν Ἰβάν — στέκεται συλλογισμένα καὶ κυττάζει χάμω.

— Τί εἶπες;—τὸν ρωτάω.

— Στὴ φυλακή, λέω, διαβάζουν πολλὰ βιβλία.

— Τίποτ' ἄλλο;

— Καὶ μήπως αὐτὸ εἶνε λίγο;

Κρυφοκαίει μέσα μου κἄποιο ψέμμα, καὶ σὰν σπίθες

βελονωτὲς ἀναπηδᾶνε ἢ ντροπιασμένες ἐρωτήσεις. Ἡ νύχτα εἶνε δροσερή, μὰ ἐγὼ ἔχω κορώσει ἀπὸ τὴ ζέστη.

— Θὰ ρθῶ κι᾽ ἐγὼ μαζή σου!

— Δὲ σοῦ ἐπιτρέπεται!—αὐστηρὰ λέει ὁ Ἰβάν. Ἐσένα δίχως ἄλλο θὰ σὲ πιάσουν — γιὰ τὸ λόγο ποὖβγαλες σηκώθηκε ὅλο αὐτὸ τὸ πατιρντί!

— Πῶς;

— Ὁ παππᾶς σὲ κατάγγειλε στὸ Βερχοτούριε.

Ἐκάθησα καταγῆς, κι᾽ ὁ ἴδιος λέω:

— Ἄμ᾽ τότε, πρέπει νὰ φεύγω!

Μὰ ὁ τρόμος μὲ κρατάει δεμένο.

— Κἄποιος τρέχει κατὰ ᾽δῶ!—σιγολέει ὁ Ἰβάν.

Κυττάζω τὸ βουνὸ στὰ κάτω — πυκνὰ σερνόντουσαν ἡ σκιὲς κατὰ δῶθε, ὁ οὐρανὸς εἶνε συννεφιασμένος, τὸ φεγγάρι στὴ χάση, πότε ἔβγαινε, πότε χανόταν πίσω ἀπὸ τὰ σύννεφα, ὅλη ἡ γῆ ἕνα γύρω σαλεύει, κι᾽ ἀπ᾽ αὐτὸ τὸ ἐξωφρενικὸ σάλεμα, νοιώθω ἀκόμη μεγαλείτερη ζαλάδα καὶ φόβο. Παρακολουθῶ πῶς χύνονται ἀπάνω στὴ γῆ τὰ ποτάμια τῶν σκιῶν, σκεπάζοντας τὰ χαμόκλαδα καὶ τὴν ψυχή μου μὲ μαύρους πέπλους. Ξεχωρίζει καὶ χάνεται πίσω ἀπὸ τὰ θυμάρια κἄποιο κεφάλι, πηδῶντας ἀνάμεσα στὰ κλαδιὰ σὰν τόπι.

Ὁ Ἰβὰν σφυρίζει σιγανὰ καὶ λέει:

— Ὁ Κωστάκης εἶνε!

Τὸν ξέρω τὸν Κωστάκη—εἶνε ἕνα παιδὶ δεκαπέντε χρονῶν, γαλανομάτης καὶ ξανθομάλλης, λιγνούτσικος. Τὸ σχολεῖο τὸ τέλειωσε ἐδῶ καὶ δυὸ χρόνια. Ὁ Μιχάλης τὸν προγυμνάζει γιὰ βοηθό του, θέλει νὰ τὸν κάνῃ δάσκαλο.

Καὶ νοιώθω, πῶς ὅλα αὐτὰ τὰ συλλογιέμαι σκόπιμα, θέλοντας μὲ πάρεργες σκέψεις νὰ πνίξω μέσα μου τὴν ντροπὴ καὶ τὸ φόβο μου.

Ξετρύπωσε καμμιὰ φορὰ ὁ Κωστάκης, λαχανιασμένος, ἡ φωνή του κόβεται.

— Ἤρθανε! Ἐσένα ζητᾶνε, καλόγερε! Πᾶρε ἄδω — ὁ μπάρμπα-Πέτρος σοῦγραψε ἕνα γραμματάκι, καὶ μὲ πρόσταξε νὰ σὲ ὁδηγήσω ὡς τὴ μονὴ τοῦ Λομπανόβσκυ, πᾶμε!

Σηκώθηκα, λέω τοῦ Ἰβάν:

— Ἔχε γειά, ἀδελφούλη, προσκυνήματα σὲ ὅλους, καὶ πέστους νὰ μὲ συχωρέσουν!

Μὰ ὁ Κωστάκης μὲ σκουντάει καὶ αὐστηρὰ προστάζει

— Κουνήσου, λοιπόν! Ποιανοῦ τὰ στέλνεις τὰ προσκυνήματα; Ὅλους αὐτοὺς θὰ τοὺς ἔχουν βάλει τώρα μπροστά, σὰν τὰ κοτόπουλα στὸ παζάρι!

Πήραμε τὸ δρόμο. Ὁ Κωστάκης πήγαινε μπροστά, σιγανὰ διηγῶντάς μου αὐτὰ ποῦ εἶδε ἐκεῖ κάτω, ἐγὼ βηματίζω ἀπὸ πίσω του, κι' ἀπ' ὅλες τὴς μεριὲς νοιώθω νὰ μὲ τραβοῦν ἀπὸ τὸ ράσο, ἀπὸ τὰ μανίκια, λὲς κάποιος νὰ ρωτάῃ:

— Ποῦ πᾶς; Ἐμπλεξες τοὺς ἀνθρώπους καὶ φεύγεις;

Σκέπτομαι μεγαλόφωνα, σὰ νὰ μιλάω μὲ τὸν ἑαυτό μου:

— Σὰ νὰ λέμε—γιὰ μένα πέσανε στὴ φάκα οἱ ἄνθρωποι...

Τὸ παιδὶ ἀπαντάει:

— Ὄχι γιὰ σένα, μὰ γιὰ τὴν ἀλήθεια! Μήπως ἐσὺ εἶσαι ἡ ἀλήθεια; Πολὺ ἀψηλὰ τὸ πῆρες!

Ἀστεῖα μοῦ φαίνονται τὰ λόγια του, ὅπως κι' ὁ ἴδιος, ἕνας τόσος δὰ μικρούλης, μὰ νοιώθω νὰ μ' ἀγκυλώνῃ κάτι. Θέλω νὰ δικαιολογηθῶ μπροστά του, κι' ἄρχισα μάλιστα νὰ

βγάζω καὶ ν᾽ ἁπλόνω τὴς σκέψεις μου, σὰν τὸ ζητιάνο τὰ ξεροκόμματα ἀπὸ τὸ ταγάρι.

— Ναί—λέω—ὅπως φαίνεται, μεγάλο ψέμμα κρύβεται μέσα μου...

Κι᾽ αὐτὸς μουρμουρίζει, ἀντιμιλῶντας στὴν κάθε λέξη μου, σὰ νἄταν ἡ συνείδησίς μου.

— Τί λὲς ἐκεῖ, μεγάλο! Ὅλα τὰ δικά σου τὰ θέλεις πειὸ μεγάλα ἀπὸ τῶν ἄλλονῶν!

— Αὐτὰ εἶνε ξένα λόγια,—λέω μὲ τὸ νοῦ μου.

— Δὲν εἶχε ἄδικο ὁ Κοστήν,—λέει,—ποῦ σὲ εἶπε καμπαναριό, ὄχι ὅμως τέτοιο, ποῦ στὴν ὥρα του προσκαλάει στὴ λειτουργία, μὰ τέτοιο, ποῦ σημαίνει μονάχο του, γιὰ τὸ λόγο ποῦ εἶνε στραβοχτισμένο καὶ ἧ καμπάνες κακοδεμένες ἀπάνω του...

Σώπασε, καὶ ἄξαφνα δηλόνει:

— Δὲ σ᾽ ἀγαπάω, καλόγερε, σὰν ξένος φαίνεσαι...

— Πῶς, δηλαδή;

— Δὲν ξέρω... Μπὰς καὶ δὲν εἶσαι ρῶσος; Δὲν εἶσαι καλός...

Μιὰ ἄλλη ὥρα θὰ θύμονα γι᾽ αὐτὰ τὰ λόγια του, μὰ ἐκείνη τὴ στιγμὴ δὲν ἔβγαλα μιλιά. Καὶ κἄπως ξαφνικὰ ξασθένησα, παράλυσα μέχρι θανάτου.

Νύχτα ἕνα γύρω καὶ δάσος. Πηχτὸ ἐχύθηκε τὸ νοτισμένο σκοτάδι ἀνάμεσα στὰ δένδρα, καὶ δὲν ξεχώριζες—ποιὸ ἦταν τὸ δένδρο, ποιὰ ἦταν ἡ νύχτα. Φεγγοβολοῦσε ἀπὸ πάνω μιὰ ἀκτίνα φεγγαριοῦ, τσακιζόταν μέσα στὴ σάρκα τοῦ σκοταδιοῦ καὶ ξαφανιζόταν. Σιγαλιά. Μόνο κάτω ἀπὸ τὰ πόδια

μας τρίζουν τὰ κλαδάκια καὶ θροΐζουν τὰ ξερὰ βελονόφυλλα τῶν πεύκων.

Νὰ πῶ τὴν ἀλήθεια, τὸ παιδὶ δὲ φοβόταν στάλα. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι τῆς σειρᾶς αὐτῆς, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸν Ἰωνᾶ, δὲ νοιώθουν φόβο μέσα τους. Μερικοὶ ἀπ' αὐτούς—θυμόνουν πολύ, ἄλλοι πάλι—εἶνε πάντα ἀλέγροι, οἱ περισσότεροι ἀπ' αὐτοὺς εἶνε σεμνὰ ἤρεμοι ἄνθρωποι, λὲς καὶ ντρέπονται νὰ δείξουν τὴν ἀρετή τους.

Κι' ὁ Κωστάκης βηματίζει στὸ μονοπάτι — σιγανὰ μοῦ φωτίζει τὸ δρόμο τὸ ἀνοιχτόξανθο κεφάλι του. Μοῦ ἔρχεται στὸ νοῦ ὁ βίος τοῦ νεαροῦ Βαρθολομαίου, τοῦ Ἀλεξίου, ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ, καὶ ἄλλων. Δὲν εἶν' αὐτό! Οἱ λογισμοί μου, σὰν μπεκατσίνια στὸ βάλτο, πηδᾶνε ἀπὸ τσοῦμπα σὲ τσοῦμπα.

Ρωτάω τὸ παιδί:

— Ἐδιάβασες βίους ἁγίων;

— Σὰν ἤμουνα μικρούλης, ἐδιάβασα. Μ' ἔβαζε ἡ μάννα μου. Γιατὶ ρωτᾶς;

— Σ' ἀρέσουν οἱ ἅγιοι;

— Δὲν ξέρω. Ὁ Παντελεήμονας—μ' ἀρέσει, κι' ὁ Γεώργιος. Ἐπάλεψε μὲ τὸ δράκο. Δὲν μπορῶ νὰ καταλάβω—τί καλὸ εἶδαν οἱ ἄνθρωποι, μ' αὐτὸ ποῦ ἁγιασαν καμμιὰ δεκαριὰ ἀπὸ δαύτους;

Μεγαλόνει ὁ Κωστάκης στὰ μάτια μου.

— Μ' αὐτό — λέει — ποῦ κἄποια βασιλοποῦλα, ἡ κόρη πλουσίου, πίστευε στὸ Χριστὸ καὶ τὴ βασάνιζαν, οὔτε ὁ βασιλιᾶς, οὔτε ὁ πλούσιος γινόντουσαν πειὸ εὐσπλαχνικοὶ

στὸ λαό. Στοὺς βίους δὲν εἶνε γραμμένο, ἂν σωφρονιζόντουσαν κι' οἱ βασιληάδες, οἱ τύραννοι!

Ἀποκεῖ, σωπαίνοντας λίγο, λέει:

— Τὰ ἴδια δὲν μπορῶ νὰ νοιώσω, τί τοῦ χρειαστήκανε τοῦ Χριστοῦ τὰ μαρτύρια. Ἦρθε νὰ νικήσῃ τὸ κακό, καὶ βγῆκε...

Σκέφθηκε καὶ πανώβαλε:

— Τίποτα δὲ βγῆκε!

Μοῦ 'ρχόταν νὰ τὸν ἀγκαλιάσω—τὸν λυπόμουν τὸν Κωστάκη, λυπόμουν καὶ τὸ Χριστό, κι' αὐτοὺς ποῦ ἔμειναν στὸ χωριουδάκι — ὅλο τὸν ἀνθρώπινο κόσμο! Καὶ τὸν ἑαυτό μου. Ποῦ εἶνε ἡ θέση μου; Ποῦ πηγαίνω;

Ἀραιόνει τὸ σκοτάδι τῆς λιγόωρης καλοκαιρινῆς νύχτας, ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ κλαδιὰ τῶν πεύκων ρυάκια χύνεται ἀπὸ πάνω τὸ σιγανὸ φῶς.

— Δὲν κουράστηκες, Κωστάκη;

— Ἐγώ; — λέει τὸ παιδὶ ζωηρά. Ὄχι. Μοῦ ἀρέσει νὰ περπατάω τὴ νύχτα, φαντάζει νὰ τὴν περνᾶς πέρα-πέρα, σὰν χώρα παραμυθιοῦ. Μ' ἀρέσουν τὰ παραμύθια.

Σὰν ἄρχισε νὰ χαράζῃ πέσαμε νὰ κοιμηθοῦμε. Ὁ Κωστάκης ἔπεσε στὸν ὕπνο σὰ νὰ βούτηξε σὲ ποτάμι, κι' ἐγὼ στρηφογυρίζω μὲ τὶς σκέψεις μου, σὰν τὸν τάτσρο ζητιάνο τὸ χειμῶνα γύρω στὴν ἐκκλησιά. Ἔξω — χιονομπόρα, παγωνιά, μὰ νὰ μπῇ στὴν ἐκκλησιά — δὲν τὸ ἐπιτρέπει ὁ Μωάμεθ.

Σὰν ξημέρωσε καλά, κἄτι συλλογίσθηκα, καὶ τὴν ὥρα ποῦ ξύπνησε τὸ παιδὶ τοῦ λέω:

— Συχώρά με, ποῦ σ᾽ ἔκανα ἄσκοπα νὰ ρθῇς μαζή μου —δὲ θὰ πάω στὴ μονή, δὲ θέλω νὰ κρυφτῶ!

Κι᾽ ἐκεῖνος, σοβαρὰ κυττάζοντάς με, παρατηρεῖ;

— Τώρα πειὰ ποῦ κρύφτηκες!

Καὶ ἀνεμίζοντας ἕνα κλαδὶ δὲ μὲ κυττάζει διόλου.

— Ἔ, ἔχε γειά, ἀκριβὸ παιδί!

Κούνησε τὸ κεφάλι:

— Ἔχε γειά!

Πῆρα τὸ δρόμο. Κυττάζω πίσω μου — στέκει ἀνάμεσα στὰ δένδρα, μὲ ξεπροβοδάει.

— Ἔϊ,—φωνάζει,—ἔχε γειά!

Καὶ ἀναγάλλιασα ὅλος, ποῦ μοῦ ξαναεῖπε αὐτὸ τὸ στοργικὸ λόγο.

Μέρες πολλὲς περπατοῦσα σὰν ἄρρωστος, γεμᾶτος βαρειὰ στενοχώρια. Μέσα στὴν ψυχή μου—ἥσυχο κονάκι—φούντωσε πυρκαγιά, ἀποκαίγεται ἡ ψυχή, σὰν καψάλα ἀνάμεσα σὲ δάσος, καὶ οἱ λογισμοὶ μαζὴ μὲ τὴ σκιά μου, πότε γλυστροῦν μπροστά μου, πότε σέρνονται ἀπὸ πίσω μου ἀσφυκτικὸς καπνός. Ντροπὴ νἄταν, ἢ τίποτ᾽ ἄλλο—δὲ θυμᾶμαι καὶ δὲν μπορῶ νὰ πῶ. Γεννήθηκε μιὰ μαύρη σκέψις καὶ φτερουγίζει κἄπου ᾽δῶ τριγύρω μου σὰν νυχτερίδα.

— Ἄθεοι, ὄχι θεοδημιουργοί!

Μὰ πειὸ βαρειὰ καὶ πειὸ πλατειὰ ἀπ᾽ ὅλες μου τὴς σκέψεις, ἦταν, θυμᾶμαι, μέσα μου μιὰ βουβὴ σιγαλιά, μιὰ ἀσάλευτη καὶ βαθειά, σὰν θολὴ ποταμόλιμνη, γαλήνη, καὶ μέσα σ᾽ αὐτή, κάτω στὸν πηχτὸ βυθό, βαρειὰ καὶ δυσκολοκίνητα κολυμποῦν ἄφωνες σκέψεις, ἴδιες μὲ τρομαγμένα ψάρια, ἀνα-

δεύονται καὶ δὲν μποροῦν ν᾽ ἀναίβουν ἀπὸ τὸν ἀσφυκτικὸ βυθὸ στὸ φῶς, στὴν ἐπιφάνεια.

Λίγο καταλάβαινα τὸ τί γινόταν γύρω μου· σὰν μέσα σὲ ὄνειρο θυμᾶμαι τοὺς ἀνθρώπους ποῦ συναντοῦσα.

Κάπου ᾽κεῖ κοντὰ στὸ Ὄμσκ, βρέθηκα μέσα σ᾽ ἕνα πανηγύρι, κι᾽ ἐκεῖ ἐξύπνησα.

Καθόταν στὸ δρόμο, μέσα στὴ σκόνη, ἕνας ἀόμματος κι᾽ ἔλεγε ἕνα τραγοῦδι, καὶ ὁ ὁδηγός, γονατιστὸς δίπλα του, ἔπαιζε τὴ φυσαρμόνικα. Ὁ γέροντας κυττάζει τὸν οὐρανὸ μὲ ἄδεια μάτια καὶ μὲ μακρυνὴ χλιμιντριστὴ φωνή, προφέρει λόγια τραγουδιστά, ἀνασταίνοντας τὰ παληά:

— Στὴν ἐποχὴ τοῦ βασιληὰ Ἰβὰν Βασίλιεφ...

Καὶ ἡ φυσαρμόνικα βαθειὰ βαστάει τὸ ἴσο:

— Οὔ-ου-ου...

Κάθισα καταγῆς δίπλα στὸν ἀόμματο—μοῦ ἄπλωσε τὸ χέρι, τὸ κράτησε λίγο, τὸ ἄφησε νὰ πέσῃ καὶ δίχως νὰ σταματήσῃ τραγουδάει:

— Ἔζοῦσε ὁ Ἑρμάκ, ὁ γυιὸς τοῦ Τιμοθέεφ...

— Ἄ-α-α... — δευτερόνει ἡ φυσαρμόνικα, καὶ γύρω ἀπὸ τὸν τραγουδιστή, ἀθόρυβα μαζεύεται συλλογισμένος κόσμος καὶ σοβαρὰ ἀκούει τὸ παληὸ τραγοῦδι, χαμηλόνοντας στὴ γῆ τὰ κεφάλια.

Νοιώθω τὸ φύσημα στεγνῆς ζεστασιᾶς, βλέπω ἀκτίνες περίεργων ματιῶν, καὶ κάποιος ρωτάει:

— Ἀμ᾽ αὐτὸς ἐκεῖ δὲν τραγουδάει;

— Ὕστερα ἀπὸ μένα, μὴ βιάζεσαι!

Εἶχα ἀκούσει πολλὲς φορὲς κλέφτικα τραγούδια, μὰ δὲν ἤξερα μὲ ποιανοῦ τὰ λόγια ἦσαν ταιριαγμένα, ποιανοῦ ἡ

ψυχὴ τὰ φώτιζε, αὐτὴ τὴ φορὰ ὅμως τὄννοιωσα: μοῦ λέει τὸ τραγοῦδι μὲ χίλια στόματα παληοῦ κόσμου:

— Ἐγώ, ποῦ λές, ἄνθρωπε, καὶ γιὰ τὴν πειὸ μικρὴ δούλεψή σου, θὰ σοῦ συχωρέσω τὴν πειὸ μεγάλη ἁμαρτία ἐναντίο μου!

Ὁ γύρω κόσμος ὅλο καὶ μὲ πειὸ μεγάλη περιέργεια μὲ κυττάζει, κεντῶντας τὴν ψυχή μου.

Τέλειωσε ὁ γέροντας τὸ τραγοῦδι, σηκώθηκα ἐγὼ καὶ λέω:

— Χριστιανοὶ ὀρθόδοξοι! Τ' ἀκούσατε: ζοῦσε μιὰ φορὰ κι' ἕνα καιρὸ ἕνας ληστής, ἀδικοῦσε τὸν κόσμο, τὸν λήστευε, ἄρχισε νὰ τὸν βασανίζῃ ἡ συνείδησις, πῆγε νὰ σώσῃ τὴν ψυχή του—θέλησε νὰ ξυπηρετήσῃ τὸν κόσμο μὲ τὴν παρά φορη δύναμί του, καὶ τὸν ξυπηρέτησε! Καὶ σήμερα τὸ ἴδιο, βρισκόσαστε ἀνάμεσα σὲ ληστές, σᾶς ληστεύουν μὲ μεγάλο κέφι, μὰ μὲ τί ἐξυπηρετοῦν τὴν ἀνάγκη σας; Τί καλὸ βλέπετε ἀπὸ δαύτους;

Πύκνωσε ὁ κόσμος τριγύρω μου, λὲς καὶ μ' ἀγκάλιασε, ἡ προσοχή τους αὐγαταίνει τὴ δύναμι τοῦ λόγου μου, τοῦ δίνει ἦχο καὶ ὠμορφιά, βυθίζομαι στὰ ἴδια μου τὰ λόγια καὶ ὅλα τὰ ξεχνάω, νοιώθω μονάχα, πῶς στερεόνομαι γιερὰ ἀπάνω στὴ γῆ καὶ στοὺς ἀνθρώπους—μὲ σηκόνουν ἀπάνω ἀπὸ τὰ κεφάλια τους, σιγανὰ συμβουλεύοντάς με:

— Μίλα! Πὲς ὅλη τὴν ἀλήθεια, ὅπως τὴ βλέπεις!

Κοντὰ στὸ νοῦ, παρουσιάστηκε ὁ χωροφύλακας, φωνάζει:—διαλυθῆτε!—ρωτάει τί λόγο ἔχουν αὐτὲς ἡ φωνές, ζητάει τὸ πασαρπότι. Ὁ κόσμος σιγανὰ ξατμίζεται, σὰν σύννεφο στὸν ἥλιο, ὁ χωροφύλακας ἐνδιαφέρεται νὰ μάθῃ τί ἔλεγα. Μερικοὶ ἀπαντοῦν:

— Γιὰ τὸ Θεό...

— Μικροδουλειές, γιὰ τόνα καὶ γιὰ τ' ἄλλο...

— Τὸ περισσότερο γιὰ τὸ Θεό...

Κι' ἕνας ἄνδρας μὲ μαῦρα γένεια, στέκεται παράμερα δίπλα σ' ἕναν ἀραμπᾶ, μὲ κυττάζει κατάμματα καὶ φιλικὰ χαμογελάει. Ὅπως κι' ἂν ἔχῃ, ὁ χωροφύλακας μ' ἅρπαξε ἀπὸ τὸ γιακά, μοῦ ἔρχεται τὸ κέφι νὰ τὸν ξετινάξω, μὰ βλέπω τὸν κόσμο νὰ μὲ κυττάζῃ λοξά, μὲ μισὸ μάτι, σὰ νὰ ρωτάῃ:

— Καὶ τώρα, σὰν τί θὰ μᾶς πῇς;

Καὶ ἡ δυσπιστία τους μὲ κάνει νὰ χλωμιάζω.

Ὡστόσο, ἤρθα μὲ τὴν ὥρα στὰ συγκαλά μου, ἀποτράβηξα τὸ χέρι μου ἀπὸ τὴν ἐξουσία, καὶ τοῦ λέω:

— Θέλεις νὰ μάθῃς τί εἶπα;

Καὶ ἄρχισα πάλι νὰ μιλάω γιὰ τὴν ἄδικη ζωή. Μπουλοῦκι ἀμέτρητο πύκνωσε πάλι γύρω μου ὁ κόσμος τοῦ παζαριοῦ, ὁ χωροφύλακας χάνεται μέσα σ' αὐτό, τὸν σφίγγουν ἀπ' ὅλες τὶς μεριές. Θυμᾶμαι τὸν Κωστάκη καὶ τὰ παιδιὰ τοῦ ἐργοστασίου, νοιώθω ὑπερηφάνεια μέσα μου καὶ χαρὰ μεγάλη—πάλι εἶμαι δυνατός, σὰν μέσα σὲ ὄνειρο. Σφυρίζει ὁ χωροφύλακας, γοργοδιαβαίνουν διάφορα πρόσωπα, λάμπουν ἀμέτρητα μάτια, ταλαντεύθηκε ὁ κόσμος σὰν κῦμα χοχλακιστό, μὲ σπρώχνει, τραβῶντάς με μαζή του, καὶ εἶμαι πούπουλο ἀναμεσῆς τους. Κάποιος μὲ ἅρπαξε ἀπὸ τὸν ὦμο, μοῦ σιγολέει στ' αὐτί:

— Πᾶμε, φτάνει, πᾶμε!

Καὶ μὲ σπρώχνουν, μὲ σπρώχνουν· καὶ νά, βρέθηκα μέσα σὲ κάποια αὐλή, δίπλα μου στέκει ὁ ἄνδρας μὲ τὰ

μαῦρα γένεια κι᾽ ἕνα παλληκάρι δίχως σάπκα στὸ κεφάλι. Ὁ μαῦρος λέει:

— Πήδα τὸ φράχτη!

Πηδάω, κι᾽ ἀποκεῖ—πηδάω ἄλλον, καὶ ἀστεῖο καὶ εὐχάριστο μοῦ εἶνε.

— Ἄ-χά! —συλλογιέμαι,—ἔτσι τὴς κάνετε σεῖς τὴς δουλειές σας;

Καὶ ὁ μαυρογένης μὲ βιάζει:

— Σβέλτα, σύντροφε, σβέλτα!

Βαδίζοντας τὸν ρωτάω:

— Ἀπὸ ποιοὺς εἴσαστε σεῖς;

— Ἀπ᾽ αὐτούς!—λέει.

Τὸ ξεσκούφωτο παλληκάρι ἔρχεται ἀπὸ πίσω καὶ σωπαίνει. Περάσαμε τὰ μποστάνια, κατεβήκαμε σὲ μιὰ ρεμματιά, στὸ βυθό της τρέχει ἕνα ποταμάκι, μέσα στὰ θυμάρια ξεδιπλόνεται σὰν φεῖδι ἕνα μονοπατάκι. Μ᾽ ἔπιασε ὁ μαῦρος ἀπὸ τὸ χέρι, μὲ κυττάζει στὰ μάτια καὶ γελῶντας λέει:

— Ἔ, ὥρα καλή! Ὁ Φεδοὺκ ἀπὸ ᾽δῶ θὰ σοῦ κάνῃ τὸν καλαοῦζο ὡς ποῦ νὰ βγῇς στὸν καλὸ δρόμο, ἐμπρός!

Τὸ παλληκάρι τοῦ λέει:

— Φύγε καὶ σὺ γλήγορα—ὅπου νἄναι θἄρθουν!

Ὁ μαῦρος καμπούριασε καὶ τράβηξε τὸν ἀνήφορο, κι᾽ ἐγὼ μὲ τὸ Φεδοὺκ ἐπήραμε τὸ μονοπάτι δίπλα στὸ ποταμάκι.

— Τί ἄνθρωπος εἶν᾽ αὐτός; ρωτάω.

— Ἐξόριστος, γύφτος. Γιὰ πολιτικὰ κι᾽ αὐτός.

— Τοὺς ξέρω κἄτι τέτοιους! λέω.

Εἶμαι ὅλος χαρά. Κι᾽ αὐτὸς σωπαίνει.

Ρίγνω μιὰ ματιὰ στὸ παλληκάρι—τὸ πρόσωπό του ἦταν

στρογγυλό, πλατσομύτικο, κομμένο λὲς ἀπὸ πέτρα, καὶ τὰ γκρίζα μάτια κύτταζαν μακρυὰ πρὸς τὰ ἐμπρός. Μιλάει βαθειά, περπατάει ἀθόρυβα κι᾽ ἔχει τεντωθῆ ὅλος, λὲς ν᾽ ἀφιγκράζεται, ἢ σὰ νὰ τὸν τραβάῃ ἀπὸ ἀψηλὰ κάποια μεγάλη δύναμις. Τὰ χέρια τὰ βαστάει ἀπὸ πίσω—καλὴ ὥρα, σὰν τὸν πεθερό μου.

— Ντόπιος εἶσαι;

— Δουλευτὴς τοῦ παππᾶ.

— Καὶ ἡ σάπκα σου ποῦ εἶνε;

Πασπάτεψε τὸ κεφάλι του, μὲ κύτταξε καὶ ρωτάει!

— Τί σὲ νοιάζει σένα γιὰ τὴ σάπκα;

— Ἔτσι ρώτησα. Βραδυάζει, θὰ κάνῃ κρύο...

Σώπασε λίγο, κι᾽ ἀποκεῖ ἀνόρεχτα μουρμουρίζει:

— Κατὰ διαβόλου ἡ σάπκα, φτάνει τὸ κεφάλι νὰ μείνῃ!

Ἡ ρεμματιὰ ὅλο καὶ βαθαίνει, τὸ ποταμάκι κουδουνίζει πειὸ ἠχηρά, ἡ νύχτα ἀρχίζει νὰ ξυπνάῃ μέσα στὰ θυμάρια.

Ἡ ψυχή μου δὲν ξαστέριασε καλά, νοιώθω ὅμως εὐχαρίστησι καὶ θέλω νὰ κουβεντιάσω μὲ ἄνθρωπο.

— Ἕναν ἐξόριστο μονάχα ἔχετε ᾽δῶ, ρωτάω.

Στὰ λόγια αὐτά, τὸ παλληκάρι, λὲς καὶ ν᾽ἄνοιξε τὴ γοῦνά του, μοῦ φανερώθηκε ὅλος καὶ ἀργά, βαθειὰ μπουμπούνισε:

— Τέσσεροι. Ἕνας ἀφέντης ἀπὸ τὴ Μόσχα, τρεῖς δουλευτάδες ἀπὸ τὸν Δόν. Οἱ δύο εἶνε ἥσυχοι, πίνουν καὶ βότκα μάλιστα, μὰ ὁ ἀφέντης καὶ αὐτὸς ἐδῶ, ὁ Ρατκώφ, αὐτοί—μιλᾶνε! Στὰ κρυφά. Μὲ λιγοστούς. Στὰ φανερά, μπροστὰ σὲ κόσμο, δὲν τ᾽ ἀποφάσισαν γιὰ τὴν ὥρα. Κι᾽ ἔχουμε πολλοὺς τέτοιους ἐδῶ. ᾽Απόπου καὶ νὰ κάνῃς—θὰ βρῇς. Μὲ λένε μένα—Μπίρσκυ, Θόδωρο Μιτκώφ. Πέντε χρόνια ἔχω

σ᾽ αὐτὸ τὸν τόπο. Στὸ διάστημα αὐτὸ εἴχαμε ἕντεκα ἀπ᾽ αὐτοὺς ἐδῶ. Στὸ Ὀλέχην—ὀκτώ. Στὴ Σισκόβα—τρεῖς...

Λογάριαζε ὥρα πολλή—θὰ μέτρησε καμμιὰ ἑξηνταριά, σὰν τέλειωσε, συλλογίστηκε λίγο καὶ πάλι ἄρχισε νὰ μιλάῃ σαλεύοντας τὰ δάκτυλα:

—Εἶνε μάλιστα καὶ κάμποσοι μουζῖκοι μέσα σ᾽ αὐτούς. Ὅλοι τὰ ἴδια λένε:—δὲν ὑποφέρεται τέτοια ζωή! Μᾶς πλακόνει τὰ στήθια. Ὅσο δὲν εἶχα ἀκούσει ἀκόμη αὐτὰ τὰ πράγματα—ζοῦσα ἥσυχα. Μὰ τώρα, βλέπω, πῶς ν᾽ ἀψηλώσω δὲν ἀψήλωσα, καὶ ὅμως πρέπει νὰ σκύβω τὸ κεφάλι, θὰ πῇ, πῶς καὶ στ᾽ ἀλήθεια—μᾶς πλακόνει στὰ στήθια!

Κουβεντιάζει μὲ δυσκολία τὸ παλληκάρι, τὴν κάθε λέξι λὲς καὶ τὴν τραβάει κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του. Πηγαίνει μπροστά, οὔτε γυρίζει κἄν νὰ μὲ κυττάξῃ, πλατύς, γεροδεμένος. Ρωτάω:

—Ξέρεις γράμματα;

—Ἤξερα, μὰ τὰ ξέχασα. Τώρα τὰ μαθαίνω ξαρχῆς. Καλούτσικα πάω, τὰ καταφέρνω. Σὰν εἶναι ἀνάγκη, ὅλα τὰ μπορεῖ κανείς! Καὶ εἶνε ἀνάγκη! Ἂν κουβέντιαζαν μονάχα οἱ ἀφεντέδες γιὰ τὴ στενοχώρια τῆς ζωῆς, κατὰ διαβόλου, αὐτοὶ πάντα ἔχουν ἄλλη πίστι! Μά, μιὰ φορὰ ποῦ ὁ ἀδελφός σου, ὁ φτωχὸς ἐργατικὸς ἄνθρωπος, ἄρχισε νὰ μιλάῃ γι᾽ αὐτή, τότε πειά, θὰ πῇ, πῶς εἶνε σωστό! Κι᾽ ἔπειτα—ἔτσι ἦρθαν τὰ πράμματα σήμερα, ποῦ ἕνας ἁπλοϊκὸς ἄνθρωπος βλέπει πειὸ μακρυὰ ἀπὸ τὸν ἀφέντη. Αὐτὸ θὰ πῇ, πῶς τὸ γενικό, τὸ ἀνθρώπινο, ἄρχισε. Ἔτσι τὸ λένε αὐτοί—γενικό, ἀνθρώπινο. Κι᾽ ἐγώ—εἶμαι ἄνθρωπος. Κοντὰ στὸ

νοῦ, λοιπόν, καὶ ὁ δικός μου δρόμος εἶνε μαζή τους. Αὐτὸ εἶνε ποὺ συλλογιέμαι...

Τὸν ἀκούω καὶ λέω στὸν ἑαυτό μου:

— Μάθαινε, Ματθαῖε...

Κι᾽ ἀποκεῖ τοῦ λέω:

— Τί τὴ θέλεις τὴ συλλογιά: Εἶναι δουλειὰ θεϊκὴ αὐτή!

Κοντοστάθηκε, καρφώθηκε σὰν παλοῦκι στὴ γῆ, τόσο ἀπότομα ποὖπεσα ἀπάνω στὴν πλάτη του, γύρισε τὸ πρόσωπό του κατὰ μένα καὶ αὐστηρὰ ρωτάει:

— Ἐδῶ σὲ θέλω — εἶνε θεϊκή; Αὐτὸ εἶνε ποῦ συλλογιέμαι. Γιατὶ εἶνε γραμμένο — τίμα τὸν πατέρα σου! Καὶ ἡ ἐξουσίες, κι᾽ αὐτὲς τὰ ἴδια, εἶνε εἰπωμένο, πῶς εἶνε ἀπὸ τὸ Θεό. Αὐτὸ εἶνε πιστωμένο μὲ σημεῖα. Θὰ πῇ — πῶς ἂν ἀλλάξῃ ὁ παληὸς νόμος — πρέπει πάλι νὰ γίνουν σημεῖα! Μὰ ποῦντα; Ἀπὸ τὴ μεριὰ τῶν καινούργιων νόμων δὲν ὑπάρχουν θάματα! Κανένα! Ὅλα παληὰ εἶνε. Τί πᾶς μακρυά, στὸ Νίζνη ἀνακάλυψαν ἕνα ἅγιο λείψανο, κι᾽ ἔγειναν θάματα, ὄχι, λένε—δὲν εἶνε αὐτὸ τὸ λείψανο τοῦ ἁγίου, τὰ γένεια τοῦ Σεραφείμ, λέει, ἦσαν ἄσπρα, καὶ τοῦτα εἶνε κόκκινα. Μὰ ἐδῶ δὲ συζητᾶμε γιὰ τὰ γένεια, μὰ γιὰ τὸ θάμα. Ἔγειναν θάματα; Ἔγειναν! Μὰ ἐκεῖνοι δὲν τὸ παραδέχονται αὐτό. Ὅλα τὰ σημεῖα τὰ λογαριάζουν γιὰ παγαποντιές. Ἢ λένε:—ἡ πίστις τὰ κάνει τὰ θάματα. Καὶ τυχαίνουν στιγμές, ποῦ μοὖρχεται νὰ τοὺς τσακίσω στὸ ξύλο, γιὰ νὰ μὴ βάζουν σὲ πειρασμὸ τὸν κόσμο.

Στάθηκε πάλι, τριγύρω του ἀργὰ ἀνεβαίνει ἀπὸ τὴ γῆ ἡ νύχτα. Πειὸ κατηφοριστὸ γίνεται τὸ μονοπάτι, πειὸ βια-

στικὰ τρέχει τὸ ποταμάκι, καὶ ἀνάλαφρα σαλεύοντας θροΐζουν τὰ χαμόκλαδα.

Λέω σιγανὰ στὸν ἄνθρωπο:

— Προχώρα, ἀδελφούλη!

Ξεκίνησε. Καὶ στὸ σκοτάδι δὲ σκουντάβει αὐτός, ἐνῶ ἐγώ, ὅλη τὴν ὥρα κουτουλάω ἀπάνω στὴν πλάτη του.

Κατρακυλάει στὰ κάτω σὰν πέτρα, καὶ μέσα στὴ σιγαλιὰ βουΐζουν τὰ βαρειὰ λόγια:

— Ἂν τὰ πιστέψω αὐτά—πάω χαμένος! Ἐγὼ δὲν εἶμαι σπλιχνισάρης, ὄχι! Εἶχα ἕναν ἀδελφὸ στὸ στρατιωτικό—κρεμάστηκε, ἡ ἀδελφή μου, ποῦ ἦταν δοῦλα στὸ Μπὶρσκ σ' αὐτοὺς ποῦ κάνουν τὸ κουμίς[1] — γέννησε ἕνα στραβοκάνικο παιδί, ἔχει μπῆ στὰ τέσσερα καὶ δὲν περπατάει ἀκόμη. Δηλαδή — πάει στράφι τὸ κορίτσι ἀπὸ μιὰ κουταμάρα. Τί νὰ τὴν κάνουμε τώρα; Ὁ πατέρας εἶνε μπεκρῆς, κι' ὁ μεγαλείτερος ἀδελφὸς ἐπῆρε ὅλα τὰ κτήματα. Ὅπως μὲ βλέπεις ἔμεινα...

Κλωθογυρίζουμε κι' οἱ δυὸ ἀνάμεσα στὰ θυμάρια, μέσα στὸ ὑγρὸ σκοτάδι, τὸ ποταμάκι πότε ἁλαργεύει καὶ χάνεται στὸ βάθος, πότε ξανακυλάει κάτω ἀπὸ τὰ πόδια μας. Ἀπάνω ἀπὸ τὰ κεφάλια μας ἀθόρυβα φτερουγίζουν τὰ νυχτοπούλια, ἀπάνω ἀπ' αὐτά—τ' ἀστέρια. Θέλω νὰ περπατήσω πειὸ γλήγορα, μὰ ὁ ἄνθρωπος ποῦ βαδίζει μπροστὰ δὲ βιάζεται, καὶ ἀκατάπαυστα μουρμουρίζει σὰ νὰ μετράῃ τὴς σκέψεις του, ζυγίζοντας τὸ βάρος τους.

— Αὐτὸς ὁ μαῦρος Ρατκὼφ εἶνε καλὸς ἄνθρωπος! Ζῇ

(1) Τατάρικο πιοτὸ ἀπὸ γάλα τῆς φοράδας. Σ. Μ.

σύμφωνα μὲ τὸν καινούργιο νόμο. Παίρνει τὸ μέρος τοῦ ἀδικημένου. Μιὰ μέρα μὲ χτυποῦσε ὁ ὑπαστυνόμος μὲ τὸ ραβδί—στὴ στιγμὴ τὸν ξάπλωσε χάμω. Τὸν ἔβαλαν φυλακὴ δεκαπέντε μέρες. Αὐτὴ ἦταν ἡ πρώτη γνωριμιά μας. Σὰν βγῆκε, τὸν ρωτάω:—«δὲ μοῦ λές, πῶς μπορεῖς καὶ πηγαίνεις κόντρα στὴν ἐξουσία;» Χωρὶς νὰ χάσῃ καιρὸ μοῦ ἐξηγάει τὸ νόμο του. Τρέχω στὸν παππᾶ. Κι' ὁ παππᾶς μοῦ λέει: —«χμ! τέτοιοιες ἰδέαις, λοιπόν, ἄρχισες νὰ μαζεύῃς;» Τὸ Ρατκὼφ τὸν κουβάλησαν στὴν πόλι, τρεῖς μῆνες καθόταν στὴ φυλακή, κι' ἐγώ—δεκαεννιὰ ἡμέρες. Μὲ ρωτοῦσαν μέσα 'κεῖ: τί ἔλεγε ὁ μαῦρος; Τίποτα. Τί σὲ μάθαινε; Τίποτα δὲ μοῦ μάθαινε. Κόβει καὶ μένα τὸ ξερό μου! Γύρισε καμμιὰ φορὰ ὁ Ρατκώφ. Συχώρα με,—τοῦ λέω—παλαβὰ φέρθηκα! Ἐκεῖνος γέλαγε μονάχα. Κολοκύθια, λέει.

Σώπασε ὁ ὁδηγός μου, καὶ σιγανά, μὲ καινούργια φωνή, ἐξακολούθησε;

—Ὅλα κολοκύθια εἶνε γι' αὐτόνε! Φτύνει αἷμα—κολοκύθια! Δὲν ἔχει νὰ φάῃ—κολοκύθια!

Καὶ ἄξαφνα, βρίζοντας αἰσχρὰ τὴ μάννα, στράφηκε μὲ ὅλο τὸ στῆθος κατὰ μένα καὶ ἀνάμεσα στὰ δόντια σφύριξε;

—Ὅλα μπορῶ νὰ τὰ καταλάβω. Ὁ ἀδελφός μου χάθηκε—αὐτὸ συμβαίνει στὸ στρατιωτικό. Καὶ τῆς ἀδελφῆς μου τὸ πάθημα δὲν εἶνε ἀπὸ τὰ σπάνια. Μὰ γιὰ ποιὸ λόγο βασανίζουν αὐτὸ τὸν ἄνθρωπο στὸ σημεῖο νὰ φτύνῃ αἷμα; Αὐτὸ δὲν μπορῶ νὰ τὸ νοιώσω! Σὰν σκυλὶ τρέχω ἀπὸ κοντά του, ὅπου κι' ἂν προστάξῃ! Μὲ φωνάζει—πατρίδα. Πατρίδα, μοῦ λέει, καὶ γελάει. Κι' αὐτό, ποῦ πάντα τὸν βασανίζουν—τὄχω μαχαῖρι στὴν καρδιά!

Καὶ πάλι ἔβρισε αἰσχρά, σὰν μεθυσμένος καλόγερος

Πλάτυνε ἡ ρεμματιά, ἄπλωσε τοὺς τοίχους της στὸν κάμπο, καὶ γέρνοντας αὐτούς, τοὺς ἔκανε ἕνα μὲ τὸ σκοτάδι.

— Ἔ,—λέει ὁ κολαοῦζος μου,—ἔχε γειὰ τώρα!

Μοῦ ἐξήγησε τὸ δρόμο ὡς τὸ Ὄμσκ, γύρισε πίσω καὶ χάθηκε στὸ σκοτάδι. Ξεσκούφωτος.

Σὰν ἔσβυσαν στὴ σιγαλιὰ τὰ βαρειά του βήματα, κάθισα καταγῆς, δὲ θέλω νὰ πάω πειὸ πέρα!

Στερεὰ ξαπλώθηκε στὴ γῆ ἡ νύχτα καὶ κοιμᾶται, φρέσκια, πηχτή, σὰν βούτυρο. Στὸν οὐρανό, οὔτε ἀστέρια, οὔτε φεγγάρι καὶ οὔτε ἕνα φῶς τριγύρω, μὰ μέσα μου, ὅλα εἶνε θαλπερὰ καὶ φωτεινά. Βουΐζουν στὸ μυαλό μου τὰ βαρειὰ λόγια τοῦ ὁδηγοῦ, κι᾽ ὁ ἴδιος μοῦ φαντάζει ὅμοιος μὲ καμπάνα, ποῦ καιρὸ πολὺ ἦταν θαμμένη στὴ γῆ, σκεπασμένη χώματα, καταφαγωμένη ἀπὸ τὴ σκουριά, μά, ἂν καὶ σημαίνει πνιγμένα, σημαίνει ὅμως σὲ καινούργιο ἦχο. Ὀρθόνεται μπροστά μου ὁ χωριατόκοσμος, σοβαρὰ καὶ αἰσθαντικὰ ἀκούγοντας τὸ λόγο μου, γοργοδιαβαίνουν γεμάτα φροντίδα πρόσωπα, ἀποτραβῶντάς με μακρυὰ ἀπὸ τὴν ἐξουσία.

— Ἔτσι, λοιπόν;—μὲ θαυμασμὸ λέω ἀπὸ μέσα μου, καὶ δυσκολεύομαι νὰ πιστέψω, πῶς ἔγεινε στ᾽ ἀλήθεια αὐτό.

Καὶ πάλι συλλογιέμαι:

— Τὸ παλληκάρι αὐτὸ ἀναζητάει σημεῖα—ἀμ᾽ αὐτὸς ὁ ἴδιος εἶνε θάμα, μιὰ ποῦ μπόρεσε νὰ φυλάξῃ, μέσα στὶς τρομάρες τῆς ζωῆς, τὴν ἀγάπη στὸν ἄνθρωπο! Καὶ ὁ κόσμος ποῦ μ᾽ ἄκουγε—κι᾽ αὐτὸς θάμα εἶνε, γιατί, νά, δὲν κουφάθηκε, οὔτε τυφλώθηκε, ἂν καὶ καιρὸ πολὺ καὶ μὲ ζῆλο πάσχιζαν νὰ τὸν κουφάνουν καὶ νὰ τὸν τυφλώσουν. Καὶ ἀκόμη

πειὸ μεγάλο θάμα—εἶνε ὁ Μιχάλης μὲ τοὺς συντρόφους του !

Ἤρεμα καὶ στρωτὰ κυλοῦν ἡ σκέψεις μου· πρωτόειδωτο εἶνε αὐτὸ γιὰ μένα καὶ ἀνέλπιστο. Φυλαχτὰ κυττάζω τὸν ἑαυτό μου, κλέφτικα ψαχουλεύω τὴν καρδιά μου—θέλω νὰ βρῶ μέσα σ᾽ αὐτὴ τὴν ταραχὴ καὶ τὴς φιλόνεικες ἀπορίες. Χαμογελάω μέσα στὸ ἄφωνο σκοτάδι καὶ φοβᾶμαι νὰ σαλέψω, μὴν τύχῃ καὶ χύσω τὴν ἄγνωστη χαρά, ποὺ ἔχει πλημμυρίσει ὡς τὰ χείλια τὴν ἀκαρδιά μου. Πιστεύω καὶ δὲν πιστεύω σ᾽ αὐτὸ τὸ παράδοξο πλήρωμα τῆς ψυχῆς — τὸ ἀνέλπιστο εὕρημα γιὰ μένα.

Λὲς καὶ κάποιο ὁλόασπρο πουλί, ἀπὸ καιρὸ γεννημένο. κοιμώταν μέσα στὸ θαμπόφωτο τῆς ψυχῆς μου, κι᾽ ἐγὼ δὲν τὄξερα αὐτὸ καὶ δὲν τὸ αἰσθανόμουν. Μὰ νά, ξαφνικὰ τὸ ἄγγιξα, ξύπνησε αὐτὸ καὶ σιγανὰ τραγουδάει μὲ τὴν αὐγή— τρεμοσαλεύουν στὴν καρδιὰ ἀνάλαφρες φτεροῦγες, καὶ ἀπὸ τὸ θερμὸ τραγοῦδι λυόνει ὁ πάγος τῆς ἀπιστίας μου, μεταμορφόνεται σὲ δάκρυα εὐγνώμονα. Ποθῶ ἀφάνταστα νὰ πῶ κάποια λόγια, νὰ σηκωθῶ, νὰ πάρω τὸ δρόμο τραγουδῶντας, ν᾽ ἀνταμώσω ἄνθρωπο καὶ ἄπληστα νὰ τὸν ἀγκαλιάσω !

Βλέπω μπροστά μου τὸ φωτεινὸ πρόσωπο τοῦ Ἰωνᾶ, τὰ συμπαθητικὰ μάτια τοῦ Μιχάλη, τὸ αὐστηρὸ χαμόγελο τοῦ Κωστάκη — ὅλοι οἱ γνωστοί, ἀναστημένοι καὶ καινούργιοι ἄνθρωποι ζωντάνεψαν, σμίξανε μέσα στὸ στῆθός μου καὶ μοῦ τὸ πλαταίνουν ὡς τὸν πόνο γλυκά !

Τὰ ἴδια κι᾽ ἀπαράλλαχτα, θυμᾶμαι, ἀγαποῦσα στὸν ὄρθρο τοῦ Πάσχα τὸ Θεό, τὸν ἑαυτό μου καὶ τοὺς ἀνθρώπους. Κάθουμαι, καὶ ἀνατριχιάζοντας συλλογιέμαι :

— Θεέ—Σὺ δὲν εἶσαι Αὐτός; Σὺ δὲν εἶσαι τὸ κάλλος τὸ ἀναπάντητο, ἡ χαρά μου καὶ ἡ εὐτυχία;

Σκοτάδι ἕνα γῦρο, καὶ μέσα σ᾽ αὐτὸ τὰ φωτεινὰ πρόσωπα τῶν πιστῶν, σιγαλιὰ τριγύρω, μονάχα ἡ καρδιά μου τραγουδάει ἀκόπαστα.

Καὶ χαϊδεύω τὴ γῆ μὲ τὰ χέρια, κουτὰ τὴ χτυπάω μὲ τὴς παλάμες, θαρρῶντάς την νἄναι τ᾽ ἄλογό μου καὶ νὰ νοιώθῃ τὸ χάϊδι.

Δὲν μπορῶ νὰ καθίσω. Σηκώθηκα καὶ πῆρα τὸ δρόμο—μέσα στὴ νύχτα—φέρνοντας στὸ νοῦ μου τὰ λόγια τοῦ Κωστάκη, βλέποντας μπροστά μου τὴν παιδίστικη αὐστηρότητα τῶν ματιῶν του, πῆρα τὸ δρόμο, καὶ μεθυσμένος χαρά, γύριζα τὸν κόσμο ὡς τὴν καρδιὰ τοῦ φθινοπώρου, μαζεύοντας μὲ τὴν ψυχὴ τὴς γενναιόδωρες καὶ καινούργιες ἐλεημοσύνες του.

Στὸ Ὄμσκ, στὸ σταθμὸ τῶν μεταναστῶν, εἶδα τοὺς χαχόλους· γῆ πολλὴ σκέπασε μὲ τὸ κορμί του αὐτὸ τὸ πελώριο στράτευμα τῆς φίλεργης παντοδυναμίας! Τριγύριζα ἀνάμεσα σ᾽ αὐτούς, ἄκουγα τὴ μαλακιὰ ὁμιλία τους, ρωτοῦσα:

— Δὲ νοιώθετε φόβο, ποῦ ξενιτευόσαστε σὲ τόσο μακρυνὰ μέρη;

Ἕνας ἀπ᾽ αὐτούς, ἀσπρομάλλης καὶ καμπουριασμένος ἀπὸ τὴ δουλειά, ἀποκρίθηκε:

— Φτάνει νὰ ὑπάρχῃ γῆ κάτω ἀπὸ τὰ πόδια, καὶ ὅλα ἀπάνω σ᾽ αὐτὴ κοντά σου τἄχεις! Στένεψε ἡ γῆ, ἄνθρωπε, καὶ γι᾽ αὐτὸν ποῦ εἶνε ἀναγκασμένος νὰ ζῇ μὲ τὸν κόπο του, εἶνε στενόχωρα, τί τὰ θέλεις!

Ἄλλες φορές, τὰ λόγια τῆς δυστυχίσς καὶ τῆς λύπης,

στρωνόντουσαν σὰν στάχτη ἀπάνω στὴν καρδιά μου, μὰ τώρα, σὰν σπίθαις σουβλερόγλωσσες μοῦ τὴ φουντόνουν, γιατὶ ἡ κάθε δυστυχία εἶνε σήμερα — δυστυχία δική μου, καὶ ἡ στέρηση τῆς ἐλευθερίας τοῦ λαοῦ μοῦ πλακόνει τὸ στῆθος.

Δὲν ὑπάρχει τόπος καὶ καιρὸς γιὰ τοὺς ἀνθρώπους ν᾽ ἀναπτυχθοῦνε πνευματικά, κι᾽ αὐτὸ εἶνε πικρό, εἶνε ἐπικίνδυνο γι᾽ αὐτὸν ποῦ τοὺς προσπέρασε, γιατὶ μινέσκει μόνος του μπροστά, δὲν τὸν βλέπουν οἱ ἄνθρωποι, δὲν μποροῦν νὰ τὸν ὑποστηρίξουν μὲ τὴ δύναμί τους, καὶ κατάμονος αὐτός, ἀνώφελα φθείρεται μέσα στὴ φλόγα τῶν πόθων του.

Λέω στοὺς χαχόλους, γνωρίζοντας τὴ γλυκομίλητη γλῶσσά τους:

— Αἰῶνες τώρα τριγυρνάει ὁ κόσμος τὴ γὴ ἀπ᾽ ὅλα τὰ σημεῖα, ἀναζητάει τὸν τόπο, ποῦ νὰ μπορέσῃ ἐλεύθερα νὰ χρησιμοποιήσῃ τὴ δύναμί του γιὰ τὴ δημιουργία μιᾶς δίκαιης ζωῆς, αἰῶνες τώρα τριγυρνᾶτε σεῖς τὴ γῆ, οἱ νόμιμοι νοικοκυρέοι της — γιατί; Ποιὸς εἶν᾽ αὐτὸς ποῦ δὲν ἀφίνει τὸ λαό, τὸ βασιληᾶ τῆς γῆς, νὰ καθίσῃ στὸ θρόνο του, ποιὸς ἔβγαλε τὴν κορῶνα ἀπὸ τὸ κεφάλι τοῦ λαοῦ, τὸν ξεθρόνισε καὶ τὸν διώχνει ἀπὸ τόπο σὲ τόπο, αὐτόν, τὸ δημιουργὸ παντὸς ἔργου, τὸν ὑπέροχο κηπουρό, ποῦ αὐγάτισε ὅλες τὴς ὠμορφιὲς τῆς γῆς;

Φλόγες πετοῦν τὰ μάτια τῶν ἀνθρώπων, λάμπει μέσα σ᾽ αὐτὰ ἡ σηκωμένη ἀπὸ τὸν ὕπνο ἀνθρώπινη ψυχή, καὶ ἡ ὅρασίς μου γίνεται πειὸ πλατειά, πειὸ αἰσθαντική—βλέπεις στὸ πρόσωπο τοῦ ἀνθρώπου μιὰ ἐρώτησι καὶ ἀμέσως ἀπαντᾶς σ᾽ αὐτή, βλέπεις μιὰ δυσπιστία—παλεύεις μ᾽ αὐτή.

᾽Αντλεῖς δύναμι ἀπὸ τὴς ὁλάνοιχτες μπροστά σου καρδιές, καὶ μ᾽ αὐτὴ τὴν ἴδια δύναμι τὴς ἑνόνεις ὅλες σὲ μιὰ καρδιά.

Ἂν, μιλῶντας στὸ λαό, τύχῃ ν᾽ ἀγγίξῃς μὲ τὸ λόγο σου τὸ κοινὸ γιὰ ὅλους, τὸ μυστικὰ καὶ βαθειὰ χωμένο μέσα στὴν ψυχὴ τοῦ καθενὸς ἀληθινὰ ἀνθρώπινο—τότε ἀπὸ τὰ μάτια τῶν ἀνθρώπων ξεφεύγει δύναμις ἀκτινωτή, σὲ ποτίζει, καὶ σὲ σηκόνει πειὸ ἀψηλὰ ἀπ᾽ αὐτούς. Μὴ φανταστῇς ὅμως, πῶς σὲ ἀνύψωσε ἡ δική σου θέλησις. Τὰ φτερὰ τὰ πῆρες ἀπὸ τὴν συγκέντρωσι στὴν ψυχή σου ὅλων ἐκείνων τῶν δυνάμεων, ποῦ σὲ ἀγκάλιασαν ἀπέξω, ἔγεινες δυνατὸς μὲ τὴ δύναμι ποῦ ἐνσάρκωσαν οἱ ἄνθρωποι μέσα σου προσωρινά—σὰν σκορπιστοῦν αὐτοί, θὰ ξαφανιστῇ τὸ πνεῦμά τους, καὶ πάλι θὰ εἶσαι ἴσος μὲ τὸν καθένα.

Ἔτσι ἄρχισα νὰ χτυπάω τὸ σεμνό μου σήμαντρο, καλῶντας τοὺς ἀνθρώπους στὴν καινούργια λειτουργία, στ᾽ ὄνομα τῆς καινούργιας ζωῆς, χωρὶς ὅμως νὰ γνωρίζω ἀκόμη τὸν καινούργιο Θεό μου.

Στὸ Ζλατοούστ, κάποια γιορτάσιμη ἡμέρα, μίλησα στὴν πλατεῖα, καὶ πάλι μπῆκε στὴ μέση ἡ ἀστυνομία, μὲ κυνηγοῦσαν, μὰ ὁ λαὸς μ᾽ ἔκρυψε πάλι.

Γνωρίστηκα ἐκεῖ μὲ θαυμαστοὺς ἀνθρώπους—ἕνας ἀπ᾽ αὐτούς, Γιάσας Βλαδίκην, σπουδαστὴς ἀπὸ τοὺς κληρικούς, εἶνε σήμερα φίλος μου καρδιακός, καὶ θὰ εἶνε τέτοιος σ᾽ ὅλη μου τὴ ζωή! Χωρὶς νὰ πιστεύῃ στὸ Θεό, ἀγαποῦσε τὴν ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ ὡς τὰ δάκρυα, ἔπαιζε στὴ φυσαρμόνικα ψαλμοὺς κι᾽ ἔκλαιγε,—πολὺ συμπαθητικὸς κι᾽ ἀστεῖος.

Τὸν ρωτάω γελῶντας:

—Μὰ γιατί κλαὶς ἔτσι, αἱρετικέ, ἄθεε;

Φωνάζει αὐτός, τρεμοσειῶντας τὰ χέρια:

—Ἀπὸ χαρά—ἀπὸ προαίσθησι γιὰ τὴς μεγάλες ὠμορφιές, ποῦ μέλλουν νὰ δημιουργηθοῦν! Γιατὶ μιὰ φορὰ ποῦ ἀπὸ μιὰ τέτοια μάταιη καὶ βρωμερὴ ζωή, μὲ τὴς τιποτένιες δυνάμεις τῶν μονάδων, δημιουργήθηκε πειὰ μιὰ τέτοια ὑπέροχη ὠμορφιά, τί μέλλει νὰ γίνῃ στὴ γῆ, ὅταν ὅλος ὁ πνευματικὰ ἐλευθερωμένος κόσμος ἀρχίσῃ νὰ ἐκφράζῃ τὴ φλόγα τῆς μεγάλης του ψυχῆς στοὺς ψαλμοὺς καὶ στὴ μουσική;

Ἀρχίζει νὰ μιλάῃ γιὰ τὸ μέλλον, τυφλωτικὰ φωτεινὸ γι' αὐτόν, καὶ θαυμάζει κι' ὁ ἴδιος μὲ τὸ ὅραμά του! Πολλὰ χρωστάω σ' αὐτό μου τὸ φίλο, τὸ ἴδιο ὅπως καὶ στὸ Μιχάλη.

Πολλὲς δεκάδες θαυμαστοὺς ἀνθρώπους εἶδαν τὰ μάτια μου—μ' ἔστελναν ὁ ἕνας στὸν ἄλλον ἀπὸ πόλι σὲ πόλι,—περπατοῦσα σὰν ἀπάνω σὲ πύρινους πασσάλους, καὶ ὅλοι τους ἦσαν ἀναμμένοι μὲ τὴ φλόγα μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς πίστεως. Εἶνε ἀδύνατο νὰ λογαριάσῃ κανεὶς τὴν ποικιλία τῶν ἀνθρώπων, καὶ νὰ ἐκφράσῃ τὴ χαρά του στὸ ἀντίκρυσμα τῆς ἑνότητος τοῦ πνεύματος ὅλων αὐτῶν.

Μεγάλος εἶνε ὁ ρωσικὸς λαός, καὶ ἀνείπωτα ὥμορφη ἡ ζωή!

Στὸ κυβερνεῖο τοῦ Καζὰν ἐδέχτηκα τὸ τελευταῖο χτύπημα στὴν καρδιά, τὸ χτύπημα ἐκεῖνο, ποῦ συμπληρόνει τὸ χτίσιμο τοῦ ναοῦ.

Συνέβηκε αὐτὸ στὴν Ἐφτάλιμνη ἔρημο, τὴς ἡμέρες ποῦ γινόταν ἡ περιφορὰ τῆς θαυματουργῆς εἰκόνας τῆς Μητέρας τοῦ Θεοῦ—τὴν ἡμέρα ἐκείνη ἐπερίμεναν τὴν ἐπιστροφὴ τῆς εἰκόνας ἀπὸ τὴν πόλι στὴ μονή,—ἡμέρα ἐπίσημη.

Στεκόμουν σ᾽ ἕνα ὕψωμα κοντὰ στὴ λίμνη καὶ κύτταζα: ὅλα τὰ γύρω εἶνε πλημμυρισμένα κόσμο, καὶ ὅμοιο μὲ κύματα σκοτεινά, κυλάει τὸ λαϊκὸ κορμὶ κατὰ τὴν πύλη τῆς μονῆς, χτυπιέται, πλατσουλίζει ἀπάνω στοὺς τοίχους της, ὁ ἥλιος χαμηλόνει καὶ φλογοκοκκινίζουν ἡ φθινοπωρινὲς ἀκτίνες του. Ἡ καμπάνες τρεμοσειῶνται, σὰν πουλιὰ ἕτοιμα νὰ φτερουγίσουν πίσω ἀπὸ τὸ τραγοῦδι τους, καὶ ἀπ᾽ ὅλες τὴς μεριές, τὰ ξέσκεπα κεφάλια τῶν ἀνθρώπων, κοκκινίζουν στοῦ ἥλιου τὴς ἀκτίνες σὰν διπλὲς παπαροῦνες.

Στὴν πύλη τῆς μονῆς περιμένουν τὸ θάμα—μέσα σ᾽ ἕνα μικρὸ καρροτσάκι κοίτεται ἀσάλευτη μιὰ νειὰ κοπέλλα, τὸ πρόσωπό της πάγωσε σὰν ἄσπρο ἁγιοκέρι, τὰ γκρίζα μάτια της εἶνε μισανοιγμένα, καὶ ὅλη της ἡ ζωὴ μαρτυριέται μονάχα στὸ τρεμούλιασμα ποῦ κάνουν τὰ μακρυά της τσίνουρα.

Δίπλα της—στέκει ὁ πατέρας, ἕνας ἀψηλὸς ἄνδρας, φαλακρὸς καὶ ἀσπρογένης. μὲ μεγάλη μύτη, καὶ ἡ μάννα της—μιὰ παχειά, στρογγυλοπρόσωπη γυναίκα· σήκωσε τὰ φρύδια της ἐκείνη, ὀρθάνοιξε τὰ μάτια, κυττάζει μπροστὰ σαλεύοντας τὰ δάκτυλα, καὶ φαντάζει, πῶς τώρα - τώρα θὰ φωνάξῃ στριγγὰ καὶ παράφορα.

Ζυγόνουν οἱ ἄνθρωποι, κυττάζουν τὸ πρόσωπο τῆς ἄρρωστης, καὶ ὁ πατέρας, σειῶντας τὰ γένεια του, λέει μὲ ρυθμικὴ φωνή:

—Λυπηθῆτε, χριστιανοὶ ὀρθόδοξοι, προσευχηθῆτε γιὰ τὴν ἄμοιρη, δίχως χέρια, δίχως πόδια κοίτεται τέσσερα χρόνια τώρα, παρακαλέστε τὴ Θεοτόκο νὰ τὴν βοηθήσῃ, θὰ

σᾶς ἀνταμείψῃ ὁ Θεὸς γιὰ τὴς ἅγιες προσευχές σας, βοηθῆστε τὸν πατέρα καὶ τὴ μάννα ν᾽ ἀποδιώξουν τὴ συφορά!

Ὅπως φαινόταν, πήγαινε καιρὸς πολὺς ποῦ κουβαλοῦσε τὴν κόρη του στὰ διάφορα μοναστήρια, καὶ εἶχε χάσει πειὰ τὴν ἐλπίδα τῆς γιατρειᾶς—ψέλνει ἀκούραστα πάντα τὰ ἴδια λόγια, μὰ βγαίνουν νεκρὰ αὐτὰ ἀπὸ τὰ χείλια του. Οἱ ἄνθρωποι ἀκοῦνε τὴν παράκλησή του, σταυροκοπιῶνται ἀναστενάζοντας, καὶ τὰ τσίνουρα τῆς κοπέλλας τρεμουλιάζουν, ἰσκιάζοντας τὰ βαρύλυπα μάτια.

Μπορεῖ νὰ εἶχα ἰδεῖ ἀπάνω ἀπὸ εἴκοσι παράλυτες κοπέλλες, πολλὲς δεκάδες δαιμονισμένες καὶ ἄλλες σακάτισσες, καὶ πάντοτε ντρεπόμουν, μ᾽ ἔπαιρνε τὸ παράπονο γι᾽ αὐτές, τὴς λυπόμουν τὴς ἄμοιρες, τὴς στερημένες δύναμη σωματική, λυπόμουν τὴν ἄκαρπη προσδοκία τους νὰ γίνῃ τὸ θάμα. Μὰ ποτὲ ἄλλοτε δὲν εἶχα νοιώσει τόσο δυνατὴ λύπη, ὅσο τὴ φορὰ αὐτή.

Μεγάλο, βουβὸ παράπονο ἐπάγωσε ἀπάνω στὸ κάτασπρο, μισοπεθαμένο πρόσωπο τῆς κόρης, καὶ ὁ ἄφωνος καϋμὸς σφιχτὰ ἐτύλιξε τὴ μάννα. Λύπη μὲ πῆρε, ἀποτραβήχτηκα, μὰ νὰ ξεχάσω δὲν μπορῶ.

Χιλιάδες μάτια κυττάζουν μακρυά, καὶ τριγύρω πλέει σὰν σύννεφο τὸ θαλπερὸ καὶ πυκνόφωνο σιγολάλημα:

— Τὴ φέρνουν, τὴ φέρνουν!

Βαρειὰ καὶ ἀργὰ ἀνεβαίνει τὸ ὕψωμα ὁ κόσμος, σὰν σκοτεινὸ θαλάσσιο κῦμα, ἴδιος κόκκινος ἀφρὸς λαμποκοπάει ἀπὸ πάνω του τὸ χρυσάφι τῶν ξαπτέρυγων, σκορπίζοντας γύρω δραξιὲς ἀπὸ ζωηρόφωτες σπίθες καὶ στρωτὰ ταλαν-

τεύεται, φεγγοβολάει σὰν πύρινο πουλὶ ἡ εἰκόνα τῆς Θεομήτορος, φωτολουσμένη στοῦ ἥλιου τὴς ἀκτίνες.

Ἀπὸ τὸ κορμὶ τοῦ λαοῦ ἀνεβαίνει ἡ δυνατὴ ἀνάσα του —ἡ χιλιόφωνη ψαλμωδία:

—Ἀκοίμητη Προστάτρια, Μητέρα τοῦ Θεοῦ τοῦ Ὑψίστου!

Τὴν κόβουν τὴν ψαλμωδία βουβόηχες φωνές:

—Περπάτα! Ἄνοιχ' τὸ βῆμά σου! Περπάτα!

Στὸ κάδρο τοῦ γαλάζιου δάσους φωτεινὰ χαμογελάει ἡ λίμνη, ἀναλυέται ὁ ἅλικος ἥλιος, χωνεύοντας μέσα στὸ δάσος, χαρούμενος εἶνε ὁ χάλκινος ἦχος ποῦ χύνουν ἡ καμπάνες. Κι' ἕνα γῦρο — βαρύλυπα πρόσωπα, σιγανὸς καὶ πένθιμος ψίθυρος προσευχῆς, θολωμένα ἀπὸ τὰ δάκρυα μάτια, καὶ γοργολάμπουν τὰ χέρια, κάνοντας τὸ σημεῖο τοῦ σταυροῦ.

Παντέρημο νοιώθω τὸν ἑαυτό μου. Ὅλα αὐτὰ εἶνε γιὰ μένα — ἄχαρο παραλόγισμα, γεμᾶτο μικρόψυχη ἀπελπισιά, κουρασμένη ἐλπίδα χάριτος.

Ὅλο καὶ ζυγόνουν ἀπὸ κάτω οἱ ἄνθρωποι, τὰ πρόσωπά τους εἶνε γεμάτα σκόνη, ποτάμια τρέχει ὁ ἵδρωτας στὰ μάγουλά τους, ἀνασαίνουν βαρειά, κυττάζουν παράξενα, σὰ νὰ μὴ βλέπουν τίποτα, καὶ σπρώχνονται, τρικλίζοντας στὰ πόδια τους. Λύπη σὲ παίρνει βλέποντάς τους, λύπη γιὰ τὴ δύναμη τῆς πίστεως, τὴ σκορπισμένη σὰν σκόνη στὸν ἀέρα.

Τέλος δὲν ἔχει τὸ ἀνθρώπινο ρέμμα!

Μὲ διέγερση, μὰ σκυθρωπὰ καὶ σὰ νὰ ἐλέγχῃ, ἀνεβαίνει στὸν ἀέρα ἡ δυνατὴ κραυγή:

—Χαῖρε, Πανάγαθε Δέσποινα, χαῖρε!

Καὶ πάλι:

— Περπάτα, λοιπόν! Περπάτα!

Μέσα σὲ ὁλόκληρο σύννεφο σκόνης, ξεχωρίζουν ἑκατοντάδες μαυρισμένα πρόσωπα, χιλιάδες μάτια, σὰν τ' ἀστέρια τοῦ γαλαξία. Καὶ τὸ βλέπω—ὅλα αὐτὰ τὰ μάτια, εἶνε σὰν τὴς πύρινες σπίθες μιᾶς ἀδιαίρετης ψυχῆς, ποῦ ἄπληστα περιμένει τὴν ἄγνωστη χαρά.

Προχωροῦν οἱ ἄνθρωποι σὰν ἕνα μοναχὸ κορμί, γιερὰ σφίχτηκαν ὁ ἕνας κοντὰ στὸν ἄλλον, πιάστηκαν ἀπὸ τὰ χέρια καὶ περπατοῦν γρήγορα-γρήγορα, λὲς καὶ εἶνε τρομαχτικὰ μακρυνὸς ὁ δρόμος τους, μὰ εἶνε ἕτοιμοι ἐκείνη τὴ στιγμὴ ἀκούραστα νὰ περπατοῦν δίχως τέλος.

Τρέμει ἡ ψυχή μου μὲ μεγάλη τρεμοῦλα ἀνεξήγητης ταραχῆς — σὰν ἀστραπὴ ἐφούντωσαν στὸ μνημονικό μου τὰ λόγια τοῦ Ἰωνᾶ:

— Ὁ θεοδημιουργὸς λαός!;

Τινάχτηκα, χύμηξα κατὰ τὸ λαό, κατρακύλησα ἀπὸ τὸ βουνὸ ἀνάμεσά του, καὶ πῆγα μαζή του, κι' ἔψαλα μὲ ὅλη τὴ δύναμη τοῦ στήθους:

— Χαῖρε, εὐλογημένη δύναμις ὅλων τῶν δυνάμεων!

Μὲ ἅρπαξαν, μ' ἀγκάλιασαν, καὶ πῆγε μὲ τὸ ρέμμα ὁ ἄνθρωπος λυόνοντας μέσα στὴς ἀμέτρητες φλογερὲς ἀνάσες. Δὲν ὑπῆρχε γῆ κάτω ἀπὸ τὰ πόδια μου, καὶ δὲν ὑπῆρχα ἐγὼ ὁ ἴδιος, καὶ οὔτε χρόνος ὑπῆρχε τότε, παρὰ μόνο χαρά, χαρὰ ἀπέραντη, σὰν τὰ οὐράνια. Ἤμουνα τὸ πυρακτωμένο κάρβουνο τῆς φλογερῆς πίστεως, ἤμουνα ἀόρατος καὶ μεγάλος, σὰν ὅλους ἐκείνους ποῦ μὲ περιτριγύριζαν τὴν ὥρα τοῦ γενικοῦ φτερουγίσματός μας.

— Περπάτα!

Καὶ ἀκράτητα πετάει ἀπάνω ἀπὸ τὴ γῆ ὁ λαός, ἕτοιμος νὰ πηδήξῃ ὅλους τοὺς φράχτες καὶ τὰ βάραθρα, ὅλες τὴς ἀπορίες καὶ τοὺς σκοτεινούς του φόβους.

Θυμᾶμαι — σταμάτησαν ὅλοι ἄξαφνα γύρω μου, ἔγεινε κἄποια ταραχή, βρέθηκα δίπλα στὸ καρροτσάκι μὲ τὴν παράλυτη καὶ θυμᾶμαι τὴς φωνὲς καὶ τὸ μουρμουρητό:

— Δοξολογία, δοξολογία!

Ἦταν μεγάλη ἡ ἔξαψις — σκουντοῦσαν τὸ καρροτσάκι καὶ τὸ κεφάλι τῆς κοπέλλας παραλυμένα καὶ χαλαρὰ ταλαντευόταν, τὰ μεγάλα της μάτια κύτταζαν μὲ τρόμο. Δεκάδες μάτια περίχυναν τὴν ἄρρωστη μὲ τὴς ἀκτίνες τους, ἀπάνω στὸ παραλυμένο κορμί της εἶχαν διασταυρωθῆ ἑκατοντάδες δυνάμεις καλεσμένες στὴ ζωὴ ἀπὸ τὸν ἐπιτακτικὸ πόθο νὰ ἰδοῦν τὴν ἄρρωστη σηκωμένη ἀπὸ τὸ κρεββάτι της, κι᾽ ἐγὼ τὰ ἴδια, κύτταζα στὸ βάθος τῆς ματιᾶς της, καὶ ἀνέκφραστα ποθοῦσα μαζὴ μὲ ὅλους τοὺς ἄλλους νὰ σηκονόταν ἀπὸ χάμω—ὄχι γιὰ χάρη δική της, οὔτε γιὰ δική μου, μὰ γιὰ κάτι ἄλλο, μπροστὰ στὸ ὁποῖο, κι᾽ αὐτὴ κι᾽ ἐγώ, δὲν εἴμαστε παρὰ πούπουλα πουλιοῦ μέσα στὴς φλόγες πυρκαϊᾶς.

Ὅπως ἡ βροχὴ ποτίζει τὴ γῆ μὲ τὴ ζωογόνο δροσιά της, ἔτσι καὶ ὁ λαὸς ἐπότιζε τὸ κατάστεγνο κορμὶ τῆς κοπέλλας μὲ αὐτή του τὴ δύναμη, ψιθύριζε καὶ φώναζε σὲ μένα καὶ σ᾽ αὐτήν:

— Μὰ σήκω, λοιπόν, ἀκριβοῦλα, σήκω! Σήκωσε τὰ χέρια σου, μὴ φοβᾶσαι! Σήκω, λοιπόν, σήκω δίχως φόβο! Παράλυτη, σήκω! Ἀκριβοῦλα! Σήκωσε τὰ χεράκια σου!

Μυριάδες ἀστέρια ἄναψαν μέσα στὴν ψυχή της, καὶ τριανταφυλλένιες σκιὲς ἐσύρθηκαν ἀπάνω στὸ νεκρωμένο

πρόσωπό της, ἀκόμη πειὸ πολὺ ὠρθάνοιξαν τὰ γεμάτα θαυμασμό, ὁλόχαρα μάτια της, καὶ ἀργὰ σαλεύοντας τοὺς ὤμους, ὑποτακτικὰ ἐσήκωσε τὰ τρεμουλιαστὰ χέρια της, καὶ ὑπάκουα τ᾽ ἄπλωσε μπροστά—τὰ χείλια της ἦσαν μισανοιγμένα, καὶ ἦταν ἴδια μὲ μικρὸ πουλάκι, ποῦ γιὰ πρώτη φορὰ πετάει ἔξω ἀπὸ τὴ φωλιά του.

Καὶ ὅλα τὰ γύρω τότε ἀχολόγησαν, λὲς καὶ ἡ γῆ νἄταν χάλκινη καμπάνα, καὶ κἄποιος γίγαντας τὴ χτύπησε μὲ ὅλη του τὴ δύναμη, τραντάχτηκε, τρίκλισε ὁ κόσμος καὶ μ᾽ ἔξαρση ἐφώναξε:

— Στὰ πόδια! Βοηθῆστέ τη! Σήκω, κόρη, στὰ πόδια! Σηκῶστέ τη!

Ἁρπάξαμε τὴν κόρη, τὴν ἀνασηκώσαμε, τὴν ἀκουμπήσαμε στὴ γῆ καὶ ἀλαφρὰ τὴ συγκρατᾶμε, ἐκείνη λυγάει, σὰν τὸ στάχυ στὸν ἀέρα, καὶ ξεφωνίζει:

— Ἀγαπημένοι μου! Χριστέ! Ὤ, Δέσποινα! Ἀγαπημένοι μου!

— Περπάτα!—φωνάζει ὁ λαός,—περπάτα:

Θυμᾶμαι τὸ σκονισμένο, βουτηγμένο στὸν ἵδρωτα καὶ στὰ δάκρυα πρόσωπο, καὶ πῶς ἀνάμεσα ἀπὸ τὴν ὑγράδα τῶν δακρύων κυριαρχικὰ φεγγοβολοῦσε ἡ θαυματουργὴ δύναμις—ἡ πίστις στὴν ἐξουσία μας δημιουργεῖ τὰ θαύματα!

Ἀργὰ βαδίζει ἀναμεσῆς μας ἡ γιατρεμμένη, ἐμπιστευτικὰ ἀκουμπάει τὸ ζωογονημένο κορμί της ἀπάνω στὸ κορμὶ του λαοῦ, χαμογελάει, κάτασπρη ὅλη, σὰν λουλοῦδι, καὶ λέει:

— Ἀφῆστέ με—μονάχη μου!

Κοντοστάθηκε, τρίκλισε — καὶ βάδισε! Βαδίζει σὰ νὰ πατάῃ ἀπάνω σὲ μαχαίρια ποῦ τῆς κόβουν τὰ δάκτυλα τῶν

ποδιῶν, μὰ βαδίζει, φοβᾶται καὶ γελάει, σὰν μικρὸ παιδί, καὶ ὁ λαὸς τριγύρω της, εἶνε κι᾽ αὐτὸς χαρούμενος καὶ στοργικός, ἴδιο μικρὸ παιδί. Ἀναταράζεται, σπαρταράει τὸ κορμί της, τὰ χέρια της τ᾽ ἅπλωσε μπροστά, συγκρατιέται μ᾽ αὐτὰ στὸν ἀέρα, τὸν ποτισμένο δύναμη λαϊκή, καὶ ἀπ᾽ ὅλες τὶς μεριὲς τὴ συγκρατᾶνε μυριάδες φωτεινὲς ἀκτίνες.

Στὴν πύλη τῆς μονῆς τὴν ἔχασα ἀπὸ τὰ μάτια μου, ἤρθα λίγο στὰ σύγκαλά μου, κυττάζω ἕνα γῦρο: παντοῦ χαρὰ καὶ γιορτάσιμη ἀντάρα, βουητὰ καμπάνας καὶ κυρίαρχο μουρμουρητὸ τοῦ λαοῦ, στὸν οὐρανὸ ζωηρὰ φλογοκοκκινίζει τὸ ἡλιοβασίλεμμα, καὶ ἡ λίμνη ντύθηκε στὴν πορφύρα τοῦ ἀντιφεγγίσματός του.

Περνάει δίπλα μου κἄποιος ἄνθρωπος, χαμογελάει καὶ ρωτάει:

— Εἶδες;

Τὸν ἀγκάλιασα καὶ τὸν φίλησα, σὰν ἀδελφὸ ὕστερα ἀπὸ μακρυνὸ χωρισμό, καὶ οὔτε μιὰ λέξη παραπάνω δὲ βρήκαμε νὰ ποῦμε ὁ ἕνας στὸν ἄλλο. Χαμογελῶντας, χωριστήκαμε χωρὶς νὰ βγάλουμε μιλιά.

. . . . . .

Τὴ νύχτα καθόμουν στὸ ἀκρόδασος ἀπάνω ἀπὸ τὴ λίμνη, πάλι μόνος, μὰ γιὰ πάντα πειὰ καὶ ἀχώριστα ἑνωμένος ψυχικὰ μὲ τὸ λαό, τὸν κύριο καὶ θαυματουργὸ τῆς γῆς.

Καθόμουν κι᾽ ἀφιγκραζόμουν, πῶς ὅλα αὐτὰ ποῦ εἶδα καὶ ἐγνώρισα μεγαλόνουν μέσα μου καὶ λάμπουν μὲ μιὰ ὁμοιόμορφη φλόγα, κι᾽ ἐγὼ ἀντιφεγγίζω πάλι τὸ φῶς αὐτὸ στὸν κόσμο, καὶ ὅλα μέσα σ᾽ αὐτὸν ἀναφλογίζονται παίρ-

νοντας μεγάλο νόημα, ντύνονται στὸ θαυμαστό, ἐμψυχόνουν τὸ πνεῦμά μου στὴν ὁρμὴ νὰ καταπιῇ τὸν κόσμο, ὅπως κι᾽ αὐτὸς κατάπιε ἐμένα τὸν ἴδιο.

Δὲ βρίσκω λόγια νὰ μεταδώσω τὸν ἐνθουσιασμὸ τῆς νύχτας ἐκείνης, ὅταν κατάμονος μέσα στὸ σκοτάδι ἀγκάλιασα ὅλη τὴ γῆ μὲ τὴν ἀγάπη μου, στάθηκα στὴν κορυφὴ ὅλων ἐκείνων ποῦ ὑπέφερα καὶ εἶδα τὴν οἰκουμένη ἴδια μὲ πύρινο χείμαρρο ἀπὸ ζωντανὲς δυνάμεις, ποῦ ἔτρεχαν τρικυμιστὰ νὰ χυθοῦν σ᾽ ἕνα ἀκέρηο, ὁ σκοπὸς τοῦ ὁποίου δὲ μοῦ εἶνε προσιτός.

Ἔννοιωσα ὅμως μὲ χαρά, πῶς τὸ ἀπρόσιτο τοῦ σκοποῦ, εἶνε ἡ πηγὴ ποῦ θ᾽ αὐγαταίνῃ αἰώνια τὸ πνεῦμά μου καὶ τὴς ὑπέροχες ὠμορφιὲς τοῦ κόσμου, καὶ πῶς μέσα στὸ αἰώνιο αὐτό — εἶνε οἱ ἀμέτρητοι ἐνθουσιασμοὶ τῆς ζωντανῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς!

Τὸ πρωΐ, κι᾽ ὁ ἥλιος βγῆκε γιὰ μένα μὲ πρόσωπο ἀλλοιώτικο — ἔβλεπα πόσο προσεκτικὰ καὶ χαϊδευτικὰ ἔλυωναν οἱ ἀκτίνες του τὸ σκοτάδι, τὸ πυρπόλησαν, ἐγύμνωσαν τὴ γῆ ἀπὸ τοὺς πέπλους τῆς νύχτας, καὶ νάτην αὐτή, ὡρθώθηκε μπροστά μου μὲ τὰ λουλουδένια καὶ πλούσια φθινοπωρινὰ στολίδια της—ὁ σμαραγδένιος κάμπος των μεγάλων ἀνθρώπινων ἀγωνισμάτων καὶ τῆς πάλης γιὰ τὴν ἐλευθερία τῶν ἀγωνισμάτων αὐτῶν, ὁ ἱερὸς τόπος τῆς λιτανείας γιὰ τὴ γιορτὴ τοῦ κάλλους καὶ τῆς ἀλήθειας!

Τὴν εἶδα ἐγὼ αὐτή, τὴ μαννοῦλά μου, στὸ ἄπειρο ἀνάμεσα στ᾽ ἀστέρια, καὶ πόσο περήφανα κυττάζει μὲ τὰ μάτια τῶν ὠκεανῶν της τὰ μάκρυτα καὶ τοὺς βυθούς! Τὴν εἶδα ἐγώ, σὰν γεμάτη ὡς ἀπάνω κοῦπα ἀπὸ φλογοκόκκινο ζων-

τανὸ ἀνθρωπήσιο αἷμα, ποῦ ἀκόπαστα χοχλάζει, εἶδα καὶ τὸν κυρίαρχό της—τὸν παντοδύναμο, ἀθάνατο λαό!

Αὐτὸς ἐμψυχόνει τὴ ζωή της μὲ τὴ μεγαλοπρέπεια τῶν πράξεων καὶ τῶν προσδοκιῶν της, κι' ἐγὼ προσευχόμουν:

— Σὺ εἶ ὁ Θεός μου καὶ ὁ δημιουργὸς ὅλων τῶν θεῶν, ὁ πλάσας αὐτοὺς ἐκ τῆς ὡραιότητος τοῦ πνεύματός σου ἐν τῷ κόπῳ καὶ τῇ ταραχῇ τῶν ἀναζητήσεών σου!

— Οὐκ ἔσονται θεοὶ ἕτεροι πλὴν σοῦ, διότι σὺ εἶ ὁ Θεὸς ὁ ποιῶν θαυμάσια!

— Οὕτω πρεσβεύω καὶ κηρύττω!

. . . . . .

Κι' ἔτσι—ξαναγυρίζω πάλι ἐκεῖ, ὅπου οἱ ἄνθρωποι ἐλευθερόνουν τὴς ψυχὲς τῶν πλησίων των ἀπὸ τὰ δεσμὰ τοῦ σκότους καὶ τῶν προλήψεων, συσσωματόνουν τὸ λαό, φωτίζουν σ' αὐτὸν τὸ ἀπόκρυφο πρόσωπό του, τὸν βοηθοῦν ν' ἀναγνωρίσῃ τὴ δύναμη τῆς θελήσεώς του, δείχνουν στοὺς ἀνθρώπους τὸ μόνο καὶ ὀρθὸ δρόμο στὴ γενικὴ ἕνωση, χάριν τοῦ μεγάλου σκοποῦ—χάριν τῆς παγκοσμίου θεοδημιουργίας!

ΤΕΛΟΣ